శెట్టి లక్ష్మీనరసింహము గారు

శ్రీ విభు పరికరుణను శ్రీ

దేవి భవనములను సమ్మతిఁ జెలంగంగా,

నీవిభవాబ్దంబున నా

నా విభవము లొందవుత జనంబుల కెల్లన్.

ప్రభవాసంవర మందుఁ

విభవాభ్యుదయంబు కలిగె విశ్వంభరకున్

శుభకరమిది యగుటను నా [బుల్

శ్యభరితులయి భవి సుసుసుగాత జనం

కాలముగాత గర్భంబునఁ గలిగినట్టి

సంతతికి లెక్క లేదు: వత్సరములకొక

బిడ్డ; పుట్టిన పనులే పుట్టవలెను:

ఈవిభవ మెన్ని యుపదిరూ యవరి కెఱుంగ?

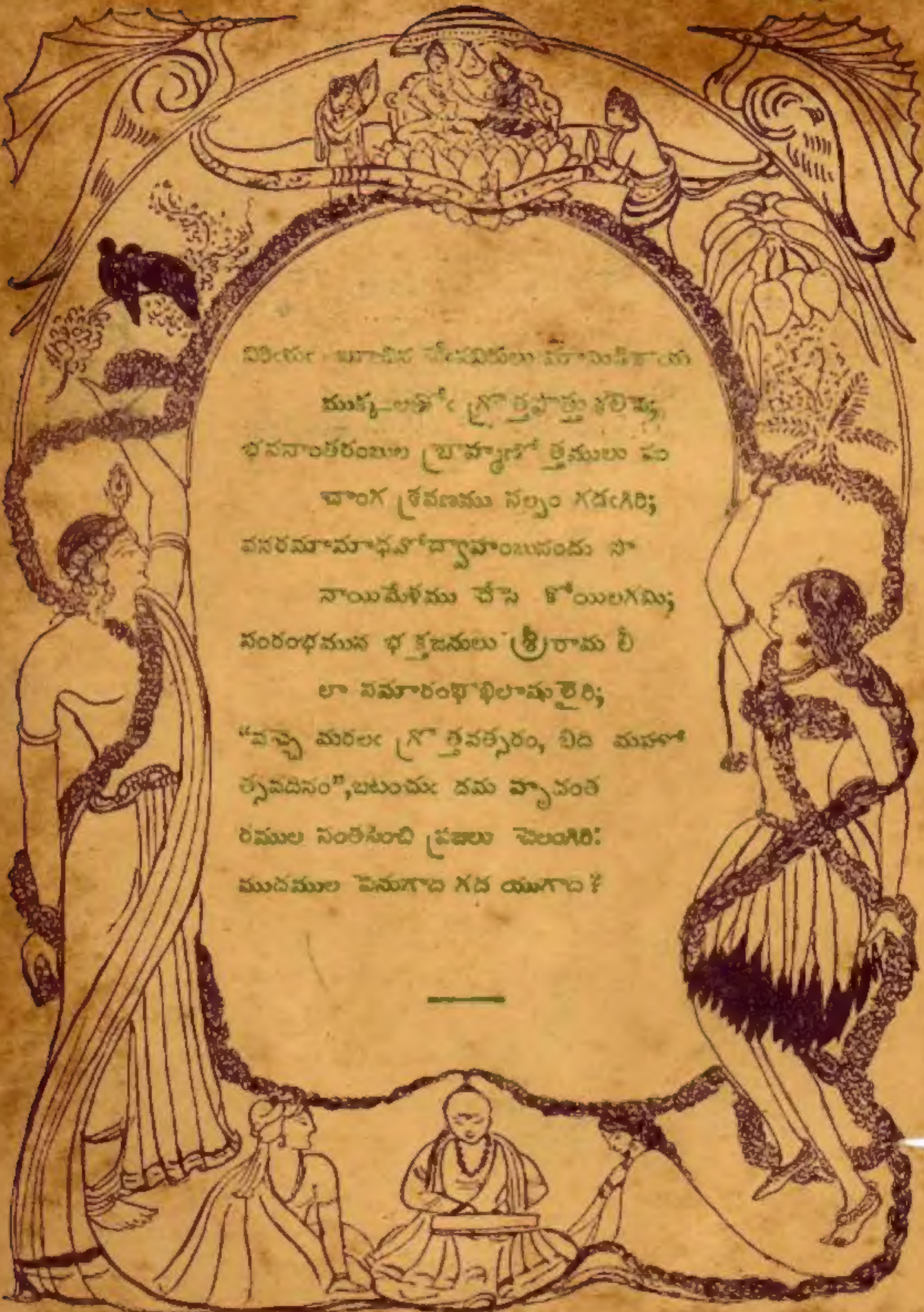

చివురుఁ బూచిన సోఁపువిరులు పరిమళింపఁగాను
ముక్కులతోఁ గ్రొత్తపాట్లు వెలిక్క;
భవనాంతరంబుల బ్రాహ్మణోత్తములు పం
చాంగ శ్రవణము సల్పం గడఁగిరి;
వనరమామాధవోద్వాహంబునందు నొ
నాయిమేళము చేసె కోయిలగమి;
సంరంభమున భక్తజనులు శ్రీరామ లీ
లా సమారంభాభిలాషులైరి;
“వచ్చె మరలఁ గ్రొత్తవత్సరం, బిది మహో
త్సవదినం”, బటంచుఁ దమ హృదంత
రముల సంతసించి ప్రజలు చెలంగిరి:
ముదముల పెనుగాద గద యుగాది ?

చెన్నపట్టణము, ఏప్రిల్ ౧౯౨౮ 1928

సంపుటము ౫ విభవ సంవత్సరము చైత్రమాసము సంఖ్య ౪

దక్షిణానిలము

పెమ్మరాజు లక్ష్మీపతి గారు

వసుమతి జుట్టు నపారపారావారలీలాతరంగడోలికల నూగి
పరచిన పచ్చకంబళములు దాళువా వరిచేల నటునిటు దొరలిదొరలి
నిర్మలంబగు నేటినీటిపై నూనూగు కెరటముల్ మొలవంగ బరువులెత్తి
పుల్వునవ్వుల మవ్వమొలయు పూగొమ్మ లేగొమ్మలతో గుసగుసలువోయి
యట్టె నన్నెత్తికొనిపోయి యరయరాని - యొకమహానందవార్ధితీరోజ్జ్వలప్ర
దేశమున బారవైతు విడేటికోయి, - లాలితాపూర్వకేళీవిలాసమూర్తి!

తరళోత్ఫుల్లవిచిత్రవర్ణయుతసంధ్యాకాలశోభల్ దిగం
తరరంగంబున రంగవల్లికలు దిద్దన్ నాట్యకేళీకళా
భరణంబై రసరాజ్య మెల్లదిశలన్ బాలించుచున్నాడు సుం
దరమందానిలరాజనందను డమందానంద సంధాయియై.

అల్లన నుండియుండి తగ బ్రాణము లేదెనకో చనంగ జల్
జల్లన జల్దరించెదవు చాగురె! మన గులాబిసీరముల్

5. 4. 1 ౫౨3

చల్లినలీల పూలు వెదచల్లినయట్ల సుధాతరంగసం
ఫుల్లవిలాసముల్ భువనమోహనలీలల ప్రాకునట్లుగన్.

దరిసెనపూలతెప్పలను దేల్చెదవో, విరజాజివీవనల్
సురభిళశైత్యసారపరిశోభితసాంద్రపటీరసీరళీ
కరములు నద్దినల్ గలయ గ్రమ్మగ వీచెదో! యో యదృశ్యసుం
దరమృదుదేహ, యోహృదయతస్కర, యోజగదేకమోహనా!

సలలిత దేవతావనసజాలమునాజను నింద్రజాలపున్
వలువలపై నలల్ దొలుక బైపయి నారగగప్పెదేమొ, యీ
యిలకలమేరయంతయు నదృశ్యమనోజ్ఞతరంగమాలికా
విలసిత మయ్యె జిప్పిలు నవీనసరోజమధుద్రవార్ద్రమై.

అంటనియార్ద్రచందన మొయారముగాగ నలందెదార మే
నంటినమాత్ర స్వర్గమున కల్లన నెత్తెదవా కడాని నీ
రంటిన సంజక్రొంబసిడిరంగుమినల్ దొలుకాడ నద్దిరా
పంటవలంతి నందములె పండెనుగా కనువిందొనర్చుచున్.

ఏయానందసుధాబ్ధివీచికలపై నేత్రీలు నర్తించువా
రోయీ! యీమెయి వొంగి వాయులహరీ రూపంబునన్ భూమిపై
హాయింగూర్చుచు వీచుచుంటి వహహా! యానంద మేమందు నో
రా! యొయ్యారము! హాయిరే సొగసు! సారథ్యంబు నేబాసహో!

భూమిసమస్త మీయెడ సముజ్జ్వలమైన సుధాసముద్రవీ
చీమయులాస్యరంగమున జిందులు ద్రొక్కుచునున్నదోయి, ది
వ్యామలకోమలాబ్జదళమట్టులు నోయమృతార్ద్రమంజుల
శ్రీమహిళామణీరసికశేఖర, స్వైరవిహారభాసురా!

చరదురుభూజశాఖల రసాలశలాటువు లూగుచుండె, సుం
దరలలనాజనాలకవితానములీల జలించుపత్రముల్
సరుగుడు చెట్లజాలు సరసధ్వనులీనెడు తావకీసభా
స్వరరసవద్విహారము సెబాసనుచున్ దలలూచి మెచ్చుచున్.

లలితకళావిలాసము లిలాతలమెల్ల నలంకరింప బు
వ్వులు వికసిల్లె చిత్రములుపోలె శకుంతసతీవితాన కో
మల కలగాన మొప్పె సుకుమారసమీరుడు గొండ్లిసల్పు, నీ
యిలపయిగాక స్వర్గమది యెచ్చట నున్నది సౌఖ్యసీమలోన్.

ఉ. పూరజనాంచు నీఁ గలిసిపోదునో? యీ మృదులాచ్ఛమల్లికా
సౌరభవాహుడనో, యదిగో! శ్రావ్యతరధ్వను లీనుచున్న వం
శీరవమై కరంగుదునొ? చెప్ప మికే తెర గాచరించి యో
స్వైరవిహార, నిస్గలియువాడనో యీ సుముహూర్తమందునన్.

శా. ఊహాపోహల నస్తి నాస్తి యనుచు న్నూహించు సందేహసం
దోహంబుల్ చెదరంగ నీచెడు 'నథాతో బ్రహ్మజిజ్ఞాస' నా
'సోహ' మ్మంచును దాటు నొక్కబిగి నీసోపానముల్ తత్త్వస
న్నీహారోన్నతశైలరత్నశిఖరానీకప్రదేశంబుపై.

చ. అమృతము దుఃఖమున్ జడమునందు విషం బునియుంగనౌనె? మో
హాసమృదులార్ద్రిమందమధురానిలమున్ బ్రకృతికపోలచుం (?)
బనసుఖపారవశ్య మది స్వర్గముకాదె, ముహూర్తమాత్రమే
యనుకొనియుంటినేని యిక నవ్వల నేనెవరో యదెవ్వరో?

మ. అనుమానింపకు మాలసింపకుము లభ్యంబైనసౌఖ్యంబు చే
కొనుమంచున్ నచియించు నీప్రకృతిపై కోయంచు దీర్మానకా
నని యామోదము దెల్పె నాసికము, విశ్వాంగీకృతంబమ్యో బో
యిన వెన్కన్ విలసింతు నేమొ ఫలమున్నే యవ్వ డావంతయున్!

ఉ. ముందున కేగుచో వెనుకబోవు జగం బిటులుండునంతకున్
ముందని వెన్కయంచు దలపోయుట తప్పనొ, నిల్చి, యీమహా
నందసుధారసంబు చవిసందినవారికి లేదు మృత్యు వీ
ముందునువె న్కగా గమనముల్ దమయందనస నాగిపోయెడిన్.

ఉ. ప్రాకృతయోగసాధనల ప్రాణముల్ బిగబట్టి జీవిన
ఆశల బెట్టి యెట్టి శుభమందగనో, లహరీప్రమోద కే
లీకమనీయమైన నునులేతసమీరము సోకునంత వ
ల్మీకమునుండి కుండలియు లేచెడు దా ఫణమెత్తియాడుచున్.

చ. ఘనమ్మగు దేహవాసనలు గాలికి దూలిచనంగ వెన్కని
ల్చినమదియెల్ల నొక్కట నజీవలయాచ్ఛగభీరవారిధిన్
మునుగ, శరీరమే మరచి పోవుటకంటెను మోక్షమేది? యిం
కను మది శంకయేల, నునుగాలియలల్ పయనాడ నాడెదన్.

భవభూతిరసము-కాళిదాసుని పాత్రౌచిత్యము

అవ్వారి సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు

శ్రీ

సీతను గూర్చిన వాత్సల్యమును జనకుని యందు సమృద్ధిగ సాధింపఁదలఁచిన భవభూతి కవిబ్రహ్మ శ్రీరామునివలన సీతకుఁగలిగిన ఘోరాపదను స్మరించుచు శోకవిహ్వలుఁడగు జనకుని, నుత్తరరామచరిత్ర నాటకమున మనకుఁ జూపుచున్నాఁడు. సీతకుఁ గలిగిన ఘోరాపదను విని జనకమహారాజు గార్హస్థ్యమునుండి విరక్తుఁడై వానప్రస్థాశ్రమమునఁ బ్రవేశించి చంద్రద్వీప తపోవనమునఁ దపస్సు చేసికొనుచున్నాఁడు; మాంసాహారము మానినాఁడు. ఎల్లప్పుడును హృదయమును బాయకున్న సీతాశోక మాయనను ఎండఁబాఱిన చెట్టును తొఱ్ఱలోఁజేరిన నిప్పువలెఁ గాల్చివేయుచున్నది. కూతునకుఁగల్గిన దురితము హృదయమునఁ బుంతుచేసి నాటుకొని ధారావాహినైనశోకమును బుట్టించుచున్నది. అది యాయువుఁబట్టులను అంపమువలెఁ గోసివేయుచున్నది. విరమించునట్లులేదు.

ఈ ముసలితనమునకుఁదోడు దుఃఖము; దానికిఁ దోడు తపస్సులు. వీనిచే మిగులనెండుచుండియు నా యీపాడుదేహము పడిపోకున్నదనుకొనుచు విషాదమందుచున్నాఁడు. నరకముల పాలగుదునను భయ మాత్మహత్యాప్రయత్నమునుండి జనకుని మఱల్చుచున్నది. ఎన్నియేండ్లు గడచినను బ్రాఁతపడక సుస్పష్టముగఁ గన్పట్టుచు దుఃఖసంవేగము శమింపదయ్యె. నిశ్శంకగా నేడ్చుటకైన వీలులేకపోయె. నీ నిర్భాగ్యభాగ మిట్టిది యనుకొనుచు లజ్జాశోక పరవశుఁ డగుచున్నాఁడు జనకుఁడు. సీతయొక్క పవిత్రత ననుసంధానము సేయుకొలఁది జనకుని కొకప్పుడు పుత్రిక యనుభావముపోయి యామెయెడ భక్తికలుగుచు వచ్చెడిదట. అట్టిసీత యోగ్యత జనకుని శోకసమృద్ధికిప్పు డుద్దీపన విభావమగుచున్నది.

“ఆసన్నప్రసవవేదన యగు సీత నొంటిగ నడవిలో వదలి లక్ష్మణుఁ డింటికిఁ బోయెను.” అనువాక్యము లవుని సరసవాక్కునుండి వినునప్పటికి జనకునికి దేహము తెలియులేదు. శోకనిమగ్నుఁ డయ్యె. సీతా! ఏకాకినివైన నీశరీరకుసుమమున కెట్టి దైవదుర్విలాస పరిణామము గల్గెను? పరాభవమును, ఘోరారణ్యవాసమును, ప్రసూతిబాధయు, దాపరించి యుండఁ, గ్రూరమృగములు చుట్టుకొనుచుండ, నన్నుఁ బలుమాఱు స్మరించి యుందువు. అక్కటా! పౌరులెంత నిర్దయులు? రాముం డెంతటి యవిమృశ్యకారి!

పిడుగుకంటె యీఘోరహింసను, అదె తలపోయఁగా శాపముచేఁ గాని, చాపముచేఁ

గాని కోపమును ప్రజ్వరిల్లఁజేయవలసిన యవసరముగ నేకన్పట్టుచున్నది. అని యాజ్ఞవల్క్య శిష్యుఁడు శాపమునకో యుద్ధమునకో సిద్ధముగు చున్నాఁడు. చూడుఁడు. "కర్మణైవహి సంసిద్ధి మాస్థితా జనకాదయః" అని భగవద్గీతలలోఁ గూడ మహాజ్ఞానిగాఁ జేర్కొనఁబడిన జనకు నంతటివాఁ డిట్లు శోక మోహములకు వశుఁ డయ్యెననుట పాత్రౌచిత్యమునకు లోపము వాటిల్లఁజేయునో యనుశంక గల్గుచుండలేదా?

కాని యీనిచే రసమున కత్యంత సమృద్ధి సమకూరకపోలేదు. ఇట్టివి రసపుష్టిదాయక ములగు కవుల స్వతంత్ర రచనలు. అభిజ్ఞానశాకుంతల నాటకమున శకుంతల పతిగృహమున కేగు నప్పుడు కణ్వుఁడు మునియైనను మిక్కిలి దుఃఖితుఁడగు చున్నాఁడు. సీత మృతినొందియున్నదని జనకుఁడు దుఃఖించుచున్నాఁడు. శకుంతల తన యాశ్రమమును బాసిపోవుచున్నదని కణ్వుఁడు శోకించుచున్నాఁడు. కావున జనకుని శోకము కన్న కణ్వుని శోకము సహజముగనే కన్పట్టు చున్నది. ఐనను గవు లీసందర్భములలోఁ గణ్వ జనకుల యందు పోషింపఁదలఁచుకొనినది కరుణ రసమే. కాన సమానమైన రచనా పథమందే కాళిదాస భవభూతు లిచ్చట నడచుచున్నారు. ఇట్టిచోఁ దారతమ్యము వీరి శైలీభేదమునే సూచించును.

> యాస్యత్యద్య శకుంతలేతి హృదయం
> సంస్పృష్ట ముత్కంఠయా
> కంఠస్తంభిత బాష్పవృత్తికలుష
> శ్చింతాజడం దర్శనమ్;
> వైక్లబ్యం మమ తావ దీదృశ మహో!
> స్నేహాదరణ్యౌకసః
> పీడ్యన్తే గృహిణః కథంను తనయా
> విశ్లేషదుఃఖైర్నవైః.

శకుంతలా ప్రయాణమును దలఁచుకొను కణ్వుని హృదయ ముత్కంఠచింతా మున్నగు వ్యభిచారిభావములకు వశమైనది. బాష్పము, ప్రళయము మున్నగు సాత్త్వికభావములు పొడ ముచున్నవి. జనకునియందైన నింతకన్న శోక సమృద్ధి భవభూతిచే నెక్కుడు సాధింపఁబడలేదు. శోకసూచకమైన వాగ్వినియోగము మాత్రమే యెక్కువగఁ గూర్పఁబడినది. శ్రోతలకు గర్భ భేదమగు మాటలచే రసప్రవాహమును వెల్లి గొల్పు చుంటయును, అన్యపాత్రల చేష్టలు మున్నగువానిచేతను, దేశకాలపరిస్థితుల సము ద్భటచేతను రససంపూర్తిని నిర్వహించుట యును ఆయా కవుల పోకడలలోని భేదములు.

కాని యిచట నొక భేదము గన్పట్టు చున్నది. కణ్వుఁడు 'వైక్లబ్యం మమ తావదీ దృశ మహో!' అనుకొనుచున్నాఁడు. తన కట్టి శోకమును, అట్టి యుత్కంఠయు, అట్టి చింతయుఁ గల్గుటనుగూర్చి యమ్ముని యాశ్చర్య మందు చున్నట్లు "అహో" అను నవ్యయము సూచించు చున్నది. విస్మయ మారీతిగ నప్పుడు గల్గుటకు నిర్వికార చిత్తతయను శమము స్థాయిగనుండ వలెను. అట్టి శాంతరసస్థాయిభావమగు శమము నెలకొనియుండుట చేతనే వికారహే తువు శకుంతలా స్నేహమునఁ గల్గుచున్నను

మనస్సును విశ్రాంతినందనీయనిధీరత కణ్వునిలో భాసిల్లుచున్నది. తరంగముల వలెఁ బైకొను చున్న శోకవికారములను కణ్వుఁడను శాంతి సముద్రము మ్రింగివేయుచున్నది. అట్టి పరిస్థితిలోఁ దన సహజశాంతి ప్రవాహమున కెదురు నడుచుచున్న శోకవికార తరంగముల యుత్పత్తిలయములను జూచి కణ్వమహర్షి విస్మిత చిత్తుఁడగుట యుక్తముగ నున్నది.

లేక శోకమోహ పరవశుఁ డగువానికి, "వృత్తిసారూప్య మితరత్ర" అనినట్లును, "యో యచ్ఛ్రద్ధ స్స ఏవ సః" అనినట్లును, ఆ మోహశోకాదివికారముల నైక్యమంది తల్క్రిందఁలగుచు తాదాత్మిక వాంఛాపూర్తి కన్వేషణవ్యగ్రుఁ డగుచుండుటయే కాని వానినిగూర్చి యాశ్చర్య మందునంతటి నిశ్శాంతి యుండదు. "అద్భుత శ్చతథా వీరాత్" అనుటచే వీరరసమువలన నద్భుతము గల్గవచ్చును. వైరాగ్యవీరత శత్రువులయిన వికారములను బరిమార్చుచుండుటం గూర్చియైన విస్మయము కల్గుటొప్పు.

మఱియు నిటఁ గరుణరసము ప్రధానమైనచో, దాని యంగములైన యుత్కంఠా చింతలు వాచ్యములు కాఁగూడదు.

శాంతరసము ప్రధానమైనచో, దానిని బ్రబలము సేయుటకుఁ గైకొనఁబడిన కరుణరస సంచారిభావములు వ్యంగములైన సూచ్యమైన శాంతికి వ్యవధాన మేర్పడుఁగాన రసికజనరంజనము తొందరగాఁగాదు. వాచ్యములగుటయే మంచిది. కావున వాచ్యములైన యుత్కంఠాదు లిచ్చటఁ గణ్వునియందు నోలకొనిన శాంత రసము సూచించుటయందే పర్యవసాన మందుచున్నవి.

ఇట్లు రసములు సాధించుటచే మహాకవి గారి సముచిత సరససంధాన చాతురి వెల్లడి యగుచున్నది. స్థిరమైన శాంతరససిద్ధి కణ్వుని యౌచిత్యమును బోఁగొట్టక నిల్పుకొను చున్నది. కరుణరస ప్రతిఘటన ప్రబలముగ సూచితమై యున్నందు కావలసిన కరుణ రస సమృద్ధిని దక్కువగాకుండఁ జేయుచు వాత్సల్య పోషణ మొనర్చుచున్నది. మైత్రీకరుణా ముదితోపేక్షలభావన ఋషి కనుచితముకాదు.

అప్రసంగమునకుఁ గావలసిన కరుణరసమును అంగముగఁ జేసియు, మహర్షి యౌచిత్యమును నెలకొల్పఁ గలిగిన శాంతరసము నంగిఁగఁ జేసియు ధ్వని ప్రస్థానమునఁ దాండవమాడించిన మహాకవి కాళిదాసుని యౌచిత్యపరిపాకము నిరర్గళ ప్రతీతి వహించుచు "అనౌచిత్యా దృతే నాన్య ద్రస భంగస్య కారణమ్" అనెడి లాక్షణిక గ్రామణులకు మార్గదర్శి యగుచున్నది.

ప్రణయ లేఖ

కోమాండూరు కృష్ణమాచార్యులు గారు

స్వస్తి రాణాప్రతాపాన్వవాయజలధి-చంద్ర, రాజేంద్ర, భవదీయ చరణయుగము
పాలతలమునఁ జేర్చి యీ పద్మనయన-వ్రాయులేఖార్థములు దయాపరత వినుము.

మొగలుసామ్రాజ్య విషవృక్ష మూలకంద-మార్యమత సాధవార్ధి కౌర్వానలంబు
వైదికాచారఫలవృక్ష పరశుధార-మోహినీమానధనపశ్యతోహరుండు
క్రూరుఁడగు పాదుషా యలంఘీరుఁ డిపుడు-సకల సైన్యసమేతుఁడై సంగరమున
రూపనగరపుకోటను రూపుమాపి-నన్నుఁ గొనిపోవ నిదె వచ్చియున్నవాఁడు

వీరభటతుంగభంగవిభీషణంబు - భయదకుంజరమకరవిభ్రాజితంబు
ఉత్తమాశ్వోర్మిఝంఝానిలోద్ధతంబు-నైన మ్లేచ్ఛబలాంభోధి యల్పమైన
ద్వీపమునుబోలె ముంచు మదీయదుర్గ-మార్య, యనుమాన మింతయైన వలదు.

ఉత్తమక్షత్త్రవంశమం దుద్భవించి-మానవతినైన యొకకాంత మనుజనాథ,
హవ్యవాహనశిఖలకు నాత్మదేహ-మర్పణము సేయుఁగాని మ్లేచ్ఛాధమునకుఁ
దరుణినై రాజపుత్రు లాఁదలలు వంప-నుభయలోకవిదూరనై యుండునెట్లు.

లలితకీరాంగనకు బిడాలంబుఁదగునె-కలరవాంగన కాకయులూకంబు దగునె
కమలవల్లికి కంటకద్రుమము సనునె-భ్రమరతరుణికి పిచుమందసుమము సనునె
హరిణకన్యక వృకమున కర్హ యగునె-రాజసింహున కర్హయౌ రాజవదన
గోవుమాంసంబు దినుతురుష్కునకుఁ దగునె.

భానుకులదీప! నీరాణివాసమందు-లలిత లభిజాత లఖిలకలాప్రవీణ
లెందఱో యుందు రైన నుపేక్షవలదు-ఆడుబోయిని చెవియొగ్గి యాలకింపు
మార్త నసహాయ నబల ననన్యశరణ-నాత్మనాథునిగా నిన్నె యహరహంబుఁ
దలఁచుచుండినదాన నుదారచరిత!

మానసింహుఁడు మున్నుగా మనుజపతులు-దుష్టమ్లేచ్ఛాధముల పాదధూళిఁ గ్రుంగి
మౌళిమాణిక్యమకుటముల్ మైలవడఁగ-చంద్రసూర్యాన్వవాయసంజాతలైన
విమల రాజన్యకన్యల వినుతమతుల-నల తురుష్కులయిండ్ల భోగాంగనలుగ

నిలిపి క్షత్త్రియతేజంబు నీటఁ గలిపి-సంతతముఁ దాము ఖుష్‌రోజు సంతలందు
నాత్మవనితల మానంబు నమ్ముకొనుచు-పసుపుకూడు భుజించిరి పాపమతులు.

నిర్గమనమార్గశూన్యంబు దుర్గమంబు-నైన యక్బరు పాదుషా యాలయమున
చక్రవర్తియె యేకాంతసమయమందు-రతిసుఖము వేఁడ నిజకఠారంబు వెలికి
సార్వభౌమ విశాలవక్షఃకవాట-పాటనోద్యోగమున నున్న పరమసాధ్వి
దివ్యసుందరి పృథ్వీరాజ్దేవి యొకతె-క్షత్త్రకులభూషణంబగు క్షత్త్రియాణి.

రఘు దిలీప భగీరథ రామచంద్ర-భూమిపాలురనుండియుఁ బూజ్యమైన
ఉత్తమక్షత్త్రియాన్వయం బర్వి నిపుడు-మ్లేచ్ఛసంపర్కమునఁ జేసి తుచ్ఛమయ్యె.
బాప్పరావలువంశాబ్జభానుఁడైన-యొక్క రాణాప్రతాపసింహుం డఖర్వ
శౌర్యమంగీకృతారినిశాతఖడ్గ-ఖండితాచ్ఛిద్ర కర్ణరక్తప్రవాహ
వాహినులలోన దుర్యశఃపంకమెల్ల-క్షాళన మొనర్చి యూర్జితక్షాత్త్రతేజ
మవని వెలిఁగించె రాజమార్తాండుఁ డతఁడు.

అట్టి మహనీయవంశాబ్ధి నవతరించి-కవచ ఖడ్గాది యుద్ధోపకరణచయముఁ
దాల్చియున్నట్టి క్షత్త్రియోత్తముఁడ వీవు-రాజసింహమ, రణరంగ రామచంద్ర,
ఒక్కయబలావనము నీకు నెక్కసంబె?

యవనులందఱు జయము నిక్కువ మటంచు-మధుర మైరేయపాన విమత్తులగుచుఁ
గామినీగోష్ఠిఁ గన్నులు గాన రిపుఘ-పర్వతాకీర్ణమైన యీపత్తనమున
భవదసీశాస్త్ర దావపావకశిఖాలి-కింధనప్రాయమగుఁ గాక యీబలంబు
హార్దిఘాటున యువరాజహస్తిపైకి-శీఘ్రమత శిశోదియా వంశసింహ మొకటి
శాతకుంభనఖాంకురోపేత మగుచు-విక్రమించుట విందుము వీరపురుష!
భవ్యచారణసుకుమార భణితులందు-అట్టి వంశక్రమాగతంబైన శౌర్య
మహిమ, నీలోన నవ్యక్తమగుచు నిలిచె-దాని వెలిపుచ్చుటకు నిదె తరుణమయ్యె
బాప్పరావలుఖడ్గోగ్రభానుఁ డీవుఘ-మరల భువనైకపూజ్యుఁడై వరలుఁగాత!

ఖడ్గమాత్రద్వితీయుఁడౌ క్షత్త్రియునకు-మూఁడులోకంబులయినను నీడుగావు
అల జనస్థానమునఁ బిశితాశనులను-ఖలుల ఖరదూషణాదిరాక్షసుల నొక్కఁడె
చాపమాత్రద్వితీయుఁడై సమరభూమి-ఖండితులఁ జేసె రాఘవాఖండలుండు
ఆహవంబున రిపులఁ జెండాడి యాఁడి-ధాతునిర్ఝరసహిత భూధరము భంగిఁ

బుస్సితోన్నతకిరీటకభూజమల్లి-చాణూరకోటిని నరనూచి శ్రాంతుఁ డగుచు
రణాంగసాఖ్యంబమునను న్న రాఘవునకు-జానకీగాఢకుచపరిష్వంగ మపుడు
ఖరశరప్రణనంధాన కరణి యయ్యె-యాదవాన్వయజలధిసుధాకరునకు
రాధికావల్లభునకు భోజరాజసుతను-రుక్మిణియున్నగు రాజులు నాపుమాపి
బాలఁ బరిణయమాడఁడే బాహుశాలి!

ననకనకుచా ప్రమాణవిసృష్టచేష్ట-తాత్మఁ డగు పల్లవునకు సత్యాకుచోత్త
రీయవాయువు ప్రేమాను విపుడు మయ్యె-అబలలైనను సుతిగర్భిణులగ
లకుల వీడించి పురుషుల నరయఁగలరు.

యాదవానీకవారాశి నాక్రమించి-దైవతాకీనమానుఁ డుద్గండవృత్తి
నాను చేపని చెలియలి ననరుహాక్షుఁ డాను గొంపోవఁడే సుభద్రాకుమారి.

హీర, యుష్టవిద్రోద్వాహవిధులయందు రాజులకు నొప్పు గాంధర్వరాక్షసములు
మాను రాగములేల వీరనమ్మెను [illegible] ప్రాయుటయుఁ గాదు నరనినాథ!
సంకటమున్న ద్వీపేంద్రకాంతగిది నున్న-జనకు ననమోయనియు మానధనము వోక
భావి దక్షిణయును నీమై పైని వలపు-నుచ్ఛృంఖలోచ్ఛాకనము విపొందు [illegible]
ప్రాగ్వ్యయమ్ముగాఁ గామినీ చాపలంబు-వంశగౌరవమును రాజవంశతిలక!
ఇప్పు మునుగూడి బిగ్గరగఁ జేరియఁ జేయు నిది యకార్యము కార్యమా చెలుఁగలేక
నైన రాజనులకు (?) భూమన్న ప్రాయమైన-సమాజశాసనములుపైని శాసనక్క్రి-
ఇట్లు వాచాటనైతి మహీంద్ర లేంద్ర!

రణమహోదయ స్తితవిరామముమాను-యునవరి క్షాసునిష్ఠ రాజపుత్రులలోన
ననభృతాగ్రికిరీటుండవైన నిన్ను-గాఢకూర్పానఖండనమకరోర
శీనరస్తనయుగ్మనిష్పీడ్యమాన-వక్షునిగఁ జేసి నన్ను నే వరిలునాగ

ఈ ప్రపెంచనహించితిరేని నాథ, వినుము చెల్చెద హాస్యవాహనుడు దక్ష-
అన్యుఁ డౌకమన్యుఁ డీదేహ మంటు నెట్లు-ఆజ్యధారావివర్ధమానాంగుఁ డగుచు
జ్వాలమాలాకులశిఖల జటిలుఁ డగుచు-సప్తజిహ్వాంచలోల్లిఖితోన్నతస్థ
యగుచు వైహాయసంబెల్ల నాక్రమించి-దక్షిణావర్తశిఖల నదభ్రమూర్తి
వెలుఁగు వైశ్వానరోగ్రకీలల మకియు-దేహకుసుమంబు వ్రేల్చి సతీత్వ మంది

యవనవీరులగుండియ లవియుచుండ-నగ్గలిక సేసుదాన నిశ్శంకవృత్తి
కజ్జలాశ్రులు నీ పత్త్రకంబుమాని-కన్నుగవ బొప్పులై క్లిన్నమై కారరాదు.
హా స్త్రశాసనంబుచే వ్రాయ నలవిగాదు-జనగహృదయంబు పాషాణసదృశ మయ్యె
శరణ మన్యమెఱుగ నీచరణదాసి-నీటనైనను బాలముస్నెటనైన
ముంచినను దేల్చినను నీవె పుణ్యమూర్తి-ప్రార్థనాంజలి నుటియించి పరమభక్తి
వేడ చూటిని భువనైకవీర, నిన్ను-శక్తి మేటు లేక సేయుము జీవితేశ,
సకలింగవిభూషణైన యిందుధరుడు-జన్నమున నిన్ను నెపుడు రాజన్యతిలక,
మనుచుఁగావుత విజయంపురాన లోనంగి.

ఆర్తుఁడు

ముక్కపాటి వేంకటరత్నకవి గారు

హా స్వాశ్రుధారఁ బాద్యం బొసంగెద నీకు-దయచేయుమయ్య బృందావిహారి,
విమలభక్తిరసాయనము నర్ఘ్యమిచ్చెద-స్వీకరింపుము రుక్మిణీకళత్ర,
అకలుషచిత్తసింహాసనంబు నుటింతు-సేవచేయు మో శిఖిపింఛధరాళి,
పరిపక్వ మగు నాత్మఫలరాజ మర్పింతు-నారగింపుము దుర్భరార్తిహరణ,
నాకు నీకంటె నాప్తులు నీకు నన్ను-వంటి దయనీయు లిఁక నెవ్వారు గలరు?
సత్వరంబుగ నన్ను గటాక్షింబు సేయఁ-జాలదే నీకుఁ గరుణార్ద్రపూర్ణహృదయ?
దారుణార్తి నైదాఘవాతముల నుడిసి-తావకీన దయారసధార నాకుఁ
జెక్కె మెప్పుడును బ్రతీక్షించుఁ గృష్ణ-జలదధారకు వానకోయిలవిధాన.
శరణన్న ద్రౌపదీసతిని గావఁగలేదె-యితి లేని వస్త్రసంతతుల నొసంగి
కరిరాజు భూరిదుఃఖమును బాపఁగలేదె-కదిసి చక్రమును బ్రయోగంబు చేసి
గోపకాజనముల గోదనంపఁగలేదె-గోవర్ధనముఁ గొనగోట నిల్పి
మునిజనంబుల శాపమును ద్రోలఁగలేదె-విసుమాపు దుష్టరాక్షసులఁ గూల్చి
భక్తిసేయనో మొఱలిడు చెటిమలేవో-సత్తు పూనఁగదో నీపదాబ్జములు చిత్తి
నరసి నిల్పనో కర్మపాశములు ద్రెంప-యేల నను గావరావు గోపాలదేవ?

సంస్కృతప్రాకృతభాషలు

శ్రీ పరవస్తు వెంకటరామానుజస్వామి గారు, యం.ఏ.

మన హిందూదేశమునందలి సంస్కృతప్రాకృతాది భాషలకును 'యూరపు' ఖండమునందలి 'గ్రీక్, లాటిన్, ఇంగ్లీష్, ఫ్రెంచ్' మొదలగు భాషలకును ధాతువులలోను, ప్రత్యయములలోను వ్యాకరణవిషయములలోను విశేషసంబంధ మగపడుటచే నివి యన్నియు నేకభాషాజన్యములనియుఁ, గావున నివి యన్నిటిని ఒకభాషాకుటుంబమని వ్యవహరింపవచ్చుననియు భాషాశాస్త్రజ్ఞులు చెప్పుచున్నారు. ఈకుటుంబమునకు 'ఇండో-యూరోపియన్' భాషాకుటుంబమని నామకరణము చేసిరి. ఈకుటుంబములోని భాషలలో నెల్ల సంస్కృతభాష ప్రాచీనతమ మైనదని పూర్వము భాషాశాస్త్రజ్ఞులు దానిని మూలభూతమగు భాషయని తలంచుచుండిరి. కాని క్రమముగాఁ బ్రబలకారణము లగపడుటచే నీయభిప్రాయమును వారు మార్చుకొని సంస్కృతము, 'గ్రీకు, లాటిన్' మొదలగు భాషలన్నియును మూలభూతమగు మఱియొక భాషనుండి జన్మించినవని తలంచి యట్టిదానిని 'ఇండో-యూరోపియన్' మాతృభాషయని వ్యవహరింప సాగిరి. అట్లనుటచే హిందూదేశములోని ప్రాకృతాది భాషలకు సంస్కృతము మూలమని తలంచుచుండిరి. ఇట్లు వారు తలంచుటకు వరరుచిచే రచియింపఁబడిన ప్రాకృత వ్యాకరణమునందలి సూత్రములను ఆధారములు.

ప్రాకృతవ్యాకరణములలో నెల్లఁ బ్రాచీనతమ మైనదను వరరుచియొక్క ప్రాకృతప్రకాశమునందుఁ బ్రాకృతభాషలన్నియు సాక్షాత్తుగాఁగాని, పరంపరగాఁగాని సంస్కృతమునుండి వచ్చిన వని చెప్పఁబడి యున్నవి. ఈగ్రంథమున వరరుచి మహారాష్ట్రి, శౌరసేనీ, మాగధీ, పైశాచియను నాలుగు భాషలకు వ్యాకరణము వ్రాసెను. మహారాష్ట్రి భాషానుశాసనము చివరను "శేషః సంస్కృతాత్" (౯-౧౮) అను సూత్రమును వ్రాసియున్నాఁడు. దీనికి భామహుఁడు దీనిని విశదముగా వ్యాఖ్యానము చేసియున్నాఁడు. "ఉక్తాదన్యః శేషః ప్రత్యయ సమాస తద్ధిత లింగ వర్ణ కాలవిధిః శేషః సంస్కృతాదవగన్తవ్యః." శౌరసేనీ పరిచ్ఛేదప్రారంభమున "శౌరసేనీ ప్రకృతిః సంస్కృతమ్" (౧౨-౧-౨) అని చెప్పియున్నాఁడు. మాగధీ, పైశాచీ భాషలను చెప్పిన పరిచ్ఛేదములను "ప్రకృతిః శౌరసేనీ" (౧౦-౨; ౧౧-౨) అను సూత్రముతోఁ బ్రారంభించియున్నాఁడు. ప్రాకృతవ్యాకరణకర్తలలో నెల్ల ముఖ్యుఁడగు హేమచంద్రుఁడును కూడ నిట్టి యభిప్రాయమునే కలిగియున్నాఁడు. అతని ప్రాకృతవ్యాకరణప్రారంభమున "ప్రకృతిః సంస్కృతమ్ తత్ర భవం తత ఆగతం వా ప్రాకృతమ్" (౮-౧-౧) అని వ్రాసియున్నాఁడు. ఇట్లే మిగిలిన ప్రాకృతవ్యాకరణకర్తలు గూడఁ బ్రాకృతభాషలన్నియు సంస్కృతజన్యములని చెప్పుచున్నారు. వీరందఱును తమ దేశభాషలలోని పదములను సాధనములచేఁ బ్రాకృతభాషాపదములను సంస్కృతపదములనుండి సిద్ధింపఁజేసియున్నారు. కాని నిరూపింపఁగా నీ యభిప్రాయము సరికాదనునట్లు తోఁచుచున్నది. సంస్కృతప్రాకృతభాషల తత్త్వములను పరిశీలించి ప్రాకృతభాషలు సంస్కృతభాషాజన్యము లనుట సమంజసము కాదనియు, సంతకంటె సంస్కృతమే ప్రాకృతభాషాజన్యమనుట న్యాయమనియు భాషాశాస్త్రజ్ఞు లభిప్రాయపడియున్నారు. వారట్లు తలంచుటకుఁ గారణములను కొంతవఱకుఁ గ్రిందఁ బొందుపఱచుచున్నాను. కాళిదాసాది మహాకవులచే గ్రంథములలో వ్యవహరింపఁబడినట్టిదియుఁ, బాణినిచే ననుశాసింపఁబడినట్టిదియు నగు భాషను సంస్కృతమనియుఁ, గ్రీస్తుశకమునకుఁ బూర్వము మనదేశమునందు వ్యవహారములో నుండినట్టిదియు, నాటకాదివాఙ్మయమునఁ బ్రయోగింపఁబడినట్టిదియుఁ, బ్రాకృతవ్యాకరణములలో నిర్వచింపఁబడినట్టిదియు నగు భాషలను ప్రాకృతభాషలనియు భాషాశాస్త్రజ్ఞులు వ్యవహరించుచున్నారు.

వ్యవహారములో నుండు భాష యేదియైనను నిశేషకాలము స్థిరముగా నుండక కాలక్రమమున మార్పులను బొంది భాషాంతరములుగాఁ బరిణమించునను విషయమును భాషాశాస్త్రజ్ఞులందఱు నంగీకరించియున్నారు. గ్రాంథిక భాష మాత్రము స్థిరపడియుండుటచే వికారములను బొందక నిలచియుండునని వారి సిద్ధాంతము. అందుచే సంస్కృతభాషనుండి ప్రాకృతభాషలు జనించినవని అనగా సంస్కృతభాష క్రమముగాఁ బ్రాకృతభాషలలోనికి బరిణమించినదని యంగీకరించుటకు సంస్కృతము వ్యావహారిక భాషగా నుండెనని ఋజువు చేయవలసియుండును. సంస్కృతము వ్యావహారిక భాషగా నుండెనని తెలుసుకొనుటకు నవకాశమున్నదా లేదా యని విమర్శింపవలసియున్నది. పతంజలి తన మహాభాష్యమున సంస్కృతము సర్వజనవ్యావహారములో లేనట్లును, శిష్టులు మాత్రమే దానిని వ్యవహరించుచున్నట్లును మిగిలినవారు సంస్కృతేతర భాషను వ్యవహరించుచున్నట్లును చెప్పియున్నాఁడు. "కే పునః శిష్టాః" (౬-౩-౧౦౯ సూత్రముపై భాష్యము, "శిష్టప్రయోగాదానపయత్యాదీనాం నివృత్తిర్వివృతి" "లోకే కృష్యర్థకసిం ప్రయుఞ్జతే కృష్యర్థే దేశే" (౧-౩-౧ సూత్రముపై భాష్యము, "గావీ, గోణీ" (భా.౧-౧-౧) "ఆణపయతి, వట్టతి, వడ్డతి" (భా. ౧-౩-౧) అను పదములు సామాన్యజనులు వ్యవహరించు భాషనుండి యుదాహరింపఁబడినవి. ఇవి యన్నియుఁ బాళీ భాషాపదములు. అందుచే నాకాలమున (ప్రాకృత) భాష సామాన్యజనులచే వ్యవహరింపఁబడుచుండినట్లు స్పష్టపడుచున్నది. శిష్టులు మాత్రము సంస్కృతమును మాటలాడఁ గలిగియుండిరి. శిష్టులనఁగా నెవరు? వైయాకరణులు; అనగా వ్యాకరణశాస్త్రము నభ్యసించినవారని పతంజలియే చెప్పియున్నాఁడు. "కే పునః శిష్టాః । వైయాకరణాః" (౬-౩-౧౦౯ సూత్రముపై భాష్యము) వారు తమ వ్యాకరణము నభ్యసించుటచేత నే సంస్కృతము మాటలాడఁ గలిగియుండిరి. వ్యాకరణము నభ్యసింపనిది సంస్కృతమున మాటలాడుటకు రాదని పతంజలి చెప్పియున్నాఁడు.

"శిష్టా వా ... అష్టాధ్యాయీ... మానమస్య దైవానుగ్రహస్వభావో వా సోఽయం న నాష్టాధ్యాయీముపఠతే యే చాత్రవిహితాః శబ్దాః ప్రాంస్తాన్ ప్రయుఞ్జతే" (౬-౩-౧౦౯ సూత్రముపై భాష్యము) వ్యాకరణశాస్త్రమున సంస్కృతమును నేర్చినవారు (శిష్టులు) కూడ నన్ని సమయములయందును సంస్కృతము నుపయోగించుట లేదట. యజ్ఞకర్మలయందే సంస్కృతమును వ్యవహరించుచుండిరి. "యర్వాణస్తర్వాణో నామర్షయో... యజ్ఞే పునః కర్మణి నాపభాషన్తే" (భా. ౧-౧-౧) సామాన్య వ్యవహారమునకు పాళీ(ప్రాకృత) భాషనే యుపయోగించుచుండిరి. ఇతరులు సంస్కృతము వ్యవహారములో నుండినయెడల వ్యాకరణము నభ్యసింపనివారు యాజ్ఞిక ఋత్విక్కులు సంస్కృత (నప) శబ్దములను ప్రయోగింతురుగాని భాషాంతర శబ్దములను ప్రయోగింపరు. పతంజలి వ్యాకరణశాస్త్రప్రయోజనములలో నపశబ్దములను ప్రయోగింపకుండుట యొకటియని చెప్పె ("బ్రాహ్మణేన న మ్లేచ్ఛితవై నాపభాషితవై మ్లేచ్ఛో హ వా ఏష యదపశబ్దః మ్లేచ్ఛా మా భూమేత్యధ్యేయం వ్యాకరణమ్." భా. ౧-౧-౧) యీ యపశబ్దములకు "ఆణపయతి, గావీ, గోణీ" మొదలగు ప్రాకృత రూపముల నుదాహరించియున్నాఁడు. తెలుఁగుభాషయందు "వస్తాను, పోతాడు, వుయ్యాలు, వాలికె" మొదలగునవి యపశబ్దము లగును. కాని "వచ్చెదను, పోయెను, బాలికలు, వాలిక" మొదలగు భాషాంతరశబ్దము లపశబ్దములు కానేరవుగదా! ఇంగ్లీషు భాషలో comed, goed అను మొదలగునవి యపశబ్దములగును గాని "వచ్చెను, వెళ్లెను" అను మొదలగునవి కానేరవుగదా! అట్లే సంస్కృతమున "గచ్ఛతే, ఏధతి, హరిష్యతి" అను మొదలగునవి యపశబ్దములగును కాని "గావీ, ఆణపయతి వట్టతి" అను మొదలగు భాషాంతరశబ్దము లెట్లగును? పతంజలి సంస్కృతశబ్దములను పాళీశబ్దములను నెఱుఁగును గాని సంస్కృతములోనే వ్యవహారవశమువలన గలిగిన యపశబ్దముల నెఱుఁగడు. పతంజలికి నపశబ్దమనగా పాళీ (ప్రాకృతము) యని తాత్పర్యము. సంస్కృతము సామాన్య వ్యవహారములోనే యుండినయెడల నపశబ్దములు పతంజలికిఁ దెలిసియుండును.

పతంజలిమహాభాష్యమునుబట్టి యీ క్రిందివిషయములు లూహింపఁబడగియున్నవి. (౧) పూర్వము మనహిందూదేశమున సామాన్యజనులు పాళీభాష నుపయోగించుచుండిరి. (౨) శిష్టులుకూడ లోకవ్యవహారమున కాభాషనే యుపయోగించుచుండిరి! మతసంబంధమగు కర్మలలో మాత్రము సంస్కృతము నుపయోగించుచుండిరి. (౩) శిష్టులుకూడ వ్యాకరణశాస్త్రసహాయముననే సంస్కృతమును నేర్చుకొనుచుండిరి. కాబట్టి వేదమునుండి శేషమును శాస్త్రసుద్దేశముతో యాస్కపాణినులు సంస్కృతమును భాషయని వ్యవహరించిరికాని లోకములో వ్యవహరింపఁబడుచున్నదని చెప్పుటకై కాదు.

సంస్కృతము వ్యవహారములో నుండలేదనుటకు దేశాంతరీయుల గ్రంథములుకూడ నిదర్శనములగుచున్నవి. క్రీస్తు జన్మించుటకు నాలుగైదు వందల సంవత్సరములకుఁ బూర్వము 'గ్రీక్' దేశస్థులు మన దేశమునకు వచ్చియుండిరి. వారి యా కాలపు గ్రంథములలో మన దేశములోని పట్టణనామములును, పురుషనామములును గనఁబడుచున్నవి. వానిని వారు సామాన్యజనవ్యవహారమునుండి గ్రహించి యుండవలయును. అవి యన్నియు ను ప్రాకృత భాషారూపములకు సరిపడుచున్నవి. కాని సంస్కృతరూపములకు సరిపడుట లేదు. ఉ. "సంద్రకొత్తుస" (ప్రా. సంద్రగోత్త, సం. చంద్రగుప్త), "సోఅనాస" (ప్రా. సువణ్ణ, సం. సువర్ణ) "పాలిబోత్ర" (ప్రా. పాడలిపుత్త, పాడలిపొత్త, సం. పాటలీపుత్ర) "హిరణ్ణబోఅస్" (ప్రా. హిరణ్ణవాహ, సం. హిరణ్యవాహ); "పుకాలాబతిస్" (ప్రా. పుక్కలావతి, సం. పుష్కలావతి ('రాయల్ ఏషియాటిక్ సొసైటీవారి ౧౯౧౪ సం.ర పత్రికలోని ౧ పుట). ఇందుచే 'గ్రీక్' దేశస్థులు మన దేశమునకు వచ్చిన కాలమున ప్రాకృతభాషలు వ్యవహారములో నుండినవి కాని సంస్కృతము వ్యవహరింపఁబడు చుండలేదని తెలియుచున్నది. పాణినికాత్యాయనుల కాలముననే 'గ్రీక్' దేశస్థులు మన దేశమునకు వచ్చియుండిరి. వారికాలమునందే కాక యున్నపుడును సంస్కృతము వ్యవహారములో లేదని యీ భాషయొక్క స్వరూపమే తెలుపుచున్నది.

వ్యావహారిక భాషయందు పదములు విడిగానుండును గాని వానికి సంధి చేయఁబడి యుండదు. దీర్ఘసమాసములు వ్యవహారమునకుఁ బ్రతిబంధకములు ఇట్టి కారణములచే సంస్కృతభాష యెన్నఁడును వ్యవహారములో నుండలేదనియు, వైదికభాషను సంస్కరించి వైదికకర్మల సాధించు కాలమున నుపయోగించుటకు మన యార్యులు యేర్పరచిన భాషయనియుఁ జెప్పవచ్చును. వ్యావహారికభాష కావచ్చు నది వికారములను బొందుట కవకాశము లేదు. ప్రాకృతభాషలు కాని, యితరభాష లేవి యైనను గాని దానినుండి జనించినవని చెప్పుటకు వీలు లేదు.

సంస్కృతభవములు కాకపోవుటయే కాక ప్రాకృతభాషలు సంస్కృతమునకంటె ప్రాచీనములనుటకు కూడఁ గొన్ని నిదర్శనములు గలవు. ప్రాకృతభాషలకు సహజములగు వర్ణవికారములతోఁ గూడిన పదములు సంస్కృతమునఁ గొన్ని కలవు. అవి సంస్కృతభాషలోనికిఁ బ్రాకృతభాషలనుండి ప్రవేశించినవని యంగీకరింపవలసియున్నది. వట్ట, క్రోష్టు, గోవింద, గాణిక, విచ్ఛిత్తి, పురుక్షిత, దుక్క, మష్కర మొదలగు పదములు ప్రాకృత భాషా పదము లైనట్లు వాని స్వరూపములే చెప్పుచున్నవి. మరియు పాణినీయధాతుపాఠములో ప్రాకృతధాతువులు విశేషముగా నున్నవి. వైదికభాషయందే ప్రాకృత భాషా సంప్రదాయముల ననుసరించిన పదములు కొన్ని కలవు. ఉదా: గృహ, కుటః కృత, వికుంటః నికృంత, సుగ్లుః బగ్లులు, పశ్చిః పశ్చాః, గథస్థిః గ్రథస్థి, భుజః భ్రుజ మొదలగు పదములు వేదమున వైదికదానికించినట్లు ద్విరూపములుగా బ్రయోగింపఁబడి యున్నవి. వీనిలో మొదటి రూపములు రెండవదానినుండి ప్రాకృతవర్ణవికారములననుసరించి కలిగినవని స్పష్టముగాఁ జెప్పవచ్చును. మరియు, త్ర్యమ్ బకేయ్యమ్, తుర్యమ్, మర్త్యయ, స్వగ్నస్ మొదలగు పదములు వేదమున నప్పుడప్పుడు 'తుఅమ్, బకేణీయమ్, తురి యమ్, మర్తిఅయ, సుఅగ్నస్' అను రీతిగా నర్థాగము ములతో నుచ్చరింపవలసి యుండును. ఇది కూడఁ బ్రాకృతభాషోచ్చారణ రీతులలో నొకటియని మన మెరుగుదుము.

దుము. అందుచే వేదకాలమునకే ప్రాకృతభాషలు ప్రారంభమైనవని చెప్పవచ్చును.

ఋగ్వేదాది వైదికగ్రంథములలో మనకగపడు భాష గ్రాంథికభాష కాని వ్యావహారికభాష కాదు. వైదికయుగమునందు ప్రజలు [illegible] మాట్లాడిన భాషలు వ్యవహారములో నుండెను. వానికి వైదికగ్రంథములు [illegible] లేకపోవచ్చును. కాని ప్రాకృతభాషలలో నగపడు విశేషములు కొన్ని వైదికయుగమునందె ప్రారంభమై యాకాలపు వ్యావహారికభాషలలో నగపడుచుండెను. కొంతకాలమున కా వ్యావహారికభాష వికారములను బొంది వేఱుభాషగా నేర్పడెను. అప్పుడే భాషయును వైదికభాషయును విశేషభేదము [illegible] కనబడుటచే మన పూర్వులు ప్రాకృతజనులచే వ్యవహరింపబడుచున్న యీ భాష వైదికగ్రంథములలో మనకగపడు భాష కాదని తలంచిరి. దీనికి శాస్త్రీయ ప్రమాణము లేకపోయినను కొంత ఆధారము కానవచ్చును. [illegible] ప్రాకృతభాషలలో [illegible] శోధించెను. [illegible] కూడ పాళీ ప్రాకృతభాషలలో [illegible]. అందుచే మనవారు వైదికభాషను సంస్కరించి [illegible] మన [illegible] సంస్కృతభాష యేర్పడినది. ఈ సంస్కారము వైదికయుగమునందలి గ్రాంథికభాషకంటె వ్యావహారికభాషకు జరిగినదని స్పష్టము. వ్యవహారములో నున్న భాషను ప్రాకృతభాషయని వ్యవహరించుటలో [illegible] వైదికయుగమునందలి యాభాషను సంస్కరింపఁబడిన భాషను గూడఁ బ్రాకృతమని (మూల ప్రాకృతమని) వ్యవహరింప వచ్చును. ఆ మూలప్రాకృతమును సంస్కరింపఁగా సంస్కృతభాష యేర్పడెను. ఆ [illegible] వికారములను బొంది పాళీ (ప్రాకృత) భాషలోనికి మారినవి. అనగా [illegible] వైదికయుగములోని (మూల) ప్రాకృతభాష నుండియే పాళీ (ప్రాకృత) భాష జన్మించినదనియు, [illegible] సంస్కృతభాష యేర్పరుపఁబడినదనియు [illegible]. పాళీ ప్రాకృతభాష సంస్కృతభవము కాదనియు, వైదికయుగములోని (వ్యావహారిక) భాషతో సంబంధించి యున్నదనియుఁ దెలుపఁబడు కొన్ని నిదర్శనములు

కలవు. పదములకు సంధి వైదికభాషయందువలెఁ బ్రాకృతభాషయందుఁగూడ వైకల్పికము. ఋకారము ఋగ్వేదమునందువలె ప్రాకృతభాషలలోఁగూడ [illegible] కారములలోనికి మారుచుండెను. కొన్ని ప్రాకృత పదములకు [illegible] సంస్కృతపదముల కంటె వైదికపదములతో అధికసంబంధ మున్నట్లు స్పష్టముగా నగపడుచున్నది. ఉ. [illegible]; (ప్రా. [illegible]) సం. [illegible], [illegible] ఇత్థా, సం. అత్ర. మరియు సంస్కృతమునఁ బ్రయోగింపఁబడనట్టి [illegible] వైదికప్రత్యయములు ప్రాకృతమున [illegible] ప్రయోగింపఁబడి యున్నవి. ఉ. [illegible] (ప్రా. [illegible], సం. [illegible]). [illegible] (ప్రా. [illegible], సం. [illegible]). మరియు ప్రాకృతములోని "[illegible]" అను [illegible] ప్రత్యయములును "[illegible]" అను [illegible] ప్రత్యయములును వైదికభాషలోని [illegible] ప్రత్యయములతో సంబంధించి యున్నవి. [illegible] వైదికభాషయందువలెఁ బ్రాకృతభాషలో "[illegible]" అను రూపమును పొందుచున్నది. ఇట్టి సాదృశ్యములున్నను ప్రాకృతభాషలు వైదికభాషనుండి జన్మించినవని చెప్పుటకు వీలు లేదు. వైదికభాషయందుఁ గూడ కనబడని రూపములు కొన్ని ప్రాకృతభాషలలో గలవు. ప్రాకృతవ్యాకరణములలో పేర్కొనఁబడిన పదాదేశములలో అనేకములు వైదికవాఙ్మయమునందు కనబడుట లేదు. [illegible] గలవు. మరియుఁ గొన్ని ప్రాకృతభాషలలో [illegible] "[illegible]" యను రూపమును పొందుచున్నది. ప్రథమైకవచన మేకారాంతముగా నున్నది. ఈ పదములను బట్టి [illegible] వైదికయుగములోని వ్యావహారికభాష (మూలప్రాకృత)ము [illegible] కలదని నిరూపింపఁబడుచున్నది. [illegible] కారణములచే పాళీ ప్రాకృతభాష వైదికయుగమునందు ప్రాకృతజనులచే వ్యవహరింపఁబడుచుండిన భాషనుండి జన్మించినదని నిశ్చయింపఁబడెను. ఈ భాష [illegible] కాలమునకు వైదికభాష నుండి విశేషముగా మారి పాళీభాషగా నేర్పడుటచే

శిష్టులు దీనిని వైదికకర్మలలో నుపయోగించుచు శిష్టపరిశ నైతికకర్మలు ప్రారంభమైన వైదిక యుగములోని భాషలను సంస్కరించి సంస్కృతభాష నేర్పరచిరి. అందుచే సంస్కృతము పాలి, ప్రాకృత భాషలయొక్క పూర్వావస్థయగు (మూల) ప్రాకృతభాషనుండి యేర్పడినదని చెప్పవలయును.

కాబట్టి సంస్కృతవైదిక ప్రాకృతభాషలకుండు సంబంధము నీక్రింది విధముగ చూపవచ్చును.

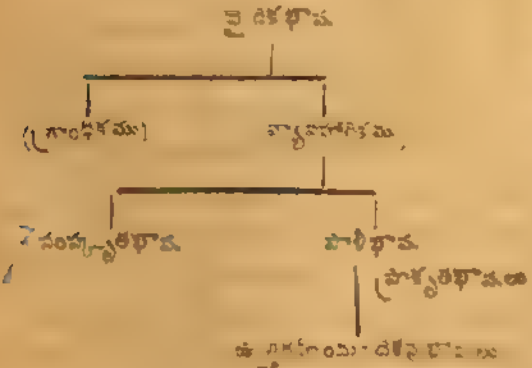

వైదికయుగమునందు [illegible] నుండి కొంతవఱకు [illegible] (మూల) ప్రాకృతభాషయొకటి వ్యవహారములో నుండెను. అది కాలక్రమమున ననేకమైన మార్పులను బొంది మొదట పాలి ప్రాకృతభాషలలోనికిని, పిదప నీనాఁడు మన దేశములో వ్యవహరింపఁబడుచున్న 'హిందీ, బెంగాలీ' మొదలగు భాషలలోనికిని మారినది. హిందువులు ఆ భాషలను కర్మలయందుపయోగించుటకు శిష్టపరిశ వైదిక మూలప్రాకృతభాషలనుండి సంస్కృతము నేర్పరచిరి. ఇది వ్యావహారికభాష కాకపోవుటచే ఎంతకాలమైనను మార్పునొందక యట్లే నిలిచియున్నది. శిష్టులు నాఁటినుండి దీని నుపయోగింపఁగలిగియుండిరి. ఇప్పటికిని విద్యావంతు లిట్లు వ్యవహరింపఁబడుచున్నది. అంతియే కాని సంస్కృతమెన్నఁడును సర్వజనవ్యవహారభాషగా నుండలేదు. యాస్కపాణినులు బోధించిన వ్యాకరణనియమములన్నియును గ్రాంథికభాషాయమునందు కుదురునవే కాని సామాన్యవ్యవహారమునకు కాదు. అట్లే వైదిక ప్రాకృతభాషలకు సంస్కృతము మధ్యావస్థ యని తలఁచరాదు. అట్లు తలంచుటకు నిదర్శింపబడిన [illegible] కాలనిర్ణయము [illegible] గలవు. వైదికవాఙ్మయమునందలి ప్రాచీనభాగము ఋగ్వేదసంహిత, క్రీ. పూ. 14వ శతాబ్ద ప్రాంతమున రచియింపబడినది. యాస్కపాణినులు క్రీ. పూ. 6వ శతాబ్దమునను, 4వ శతాబ్దమునను జీవించియుండిరి. క్రీ. పూ. 3వ శతాబ్దమున నశోకుని శిలాశాసనములు స్థాపింపఁబడినవి. ఇవియన్నియును సామాన్యజనులకు దెలియుటకుగాను పాలిభాషలో వ్రాయఁబడియున్నవి. కావున నాకాలమున పాలిభాష వ్యవహారములో నుండినదను విషయము నిశ్చయము. పైని ప్రదర్శింపబడిన నిర్ణీతకాలములు సామాన్యముగా [illegible] సంస్కరింపఁబడినవి. భాషలయందు మార్పులు అన్ని కాలములయందును సమానముగా నుండునుగాని యొక కాలమున శీఘ్రముగాను, మఱియొక కాలమున మాంద్యముగాను కలుగుచుండును. వైదికసంస్కృతములు [illegible] కాలవ్యవధానముగలవిగా నుండవలయును. వైదికభాష సంస్కృతములోనికి మారుటకు [illegible] కాలములనుబట్టి 8, 9 వందల సంవత్సరములు పట్టినట్లు తెలియుచున్నది. అంతియే [illegible] కాలము [illegible] అల్పముగానున్నది. వైదికసంస్కృతభాషలకు [illegible] భేదము లేదు, [illegible] సంవత్సరములలో సంస్కృతము పాలిభాషలోనికి మారినట్లు కనఁబడుచున్నది. సంస్కృత పాలిభాషలకు విశేషభేదముకలదు. ఇదివరలో 800 సంవత్సరములలో స్వల్పముగా మారినభాష 150 సంవత్సరములలో నింతయధికముగా మారుట యసంగతము. కాబట్టి వైదికపాలిభాషలకు సంస్కృతము మధ్యావస్థ కానేరదు. యాస్కపాణినుల కాలమున సంస్కృతము సర్వజనవ్యవహారములో నుండెనని యంగీకరించుటకును వీలులేదు.

ఇంకను ప్రాకృతవ్యాకరణకర్తలు ప్రాకృతము సంస్కృతజన్యమని చెప్పుటకుఁ గారణము విచారింపవలసియున్నది. ప్రాకృతభాషలలోని యనేకపదములకు

సంస్కృతభాషాపదములతో సామ్యముకలదు. సంస్కృతభాష ప్రాకృతభాషకు మూలముకు (మూల, ప్రాకృతభాషనుండియే యేర్పరుపఁబడినది. ఆ (మూల ప్రాకృతములోని ముఖ్యాంశికపదములు సంస్కృతమునఁ గలిసినవని చెప్పనొప్పును. వైదికభాషకూడ వైదికయుగములోని ప్రాంతీకభాషయగుటచే నా మూల ప్రాకృతముతోఁ బోలినదిగా సంబంధించియుండును. సంస్కృతభాషయగు వైదికభాషనుకూడఁ బ్రాకృతము పోలియున్నది. కాని ప్రాకృత వ్యాకరణాలు ప్రాకృతభాషలను బహిర్భిన్నము వైదికభాషతో సంబంధింపఁజేయుట కంగీకరింపకపోవచ్చును. ప్రాకృతజనులచే వ్యవహరింపఁబడుటయేకాక కవులచే నాదరింపఁబడు ప్రాకృతభాషలను వైదికభాషతో సంబంధింపఁజేయుట యుక్తమ్మముకాదా! అందుచే వారు ప్రాకృతము సంస్కృతజన్యమని చెప్పసాగిరి. వ్యాకరణకర్తలిట్లు భాషనుండి భాషాంతరావిర్భావసంబంధమును నిశ్చయముచేసి వారు గమనింపలేదు మూల ప్రాకృతభాష నిలిచియుండుటచేతను సంస్కృతభాగము సంస్కృతమునఁ జేరియుండుటచేతను ప్రాకృతము సంస్కృతజన్యమని చెప్పుటకు వాకృతకారణముకలిగెను. కాని కొన్ని పదములకు సంస్కృతసంబంధ మగపడకపోవుటచేవానిని సంస్కృతపదముల కాదేశములుగా విధించిరి. ఈయాదేశములే ప్రాకృత వ్యాకరణకర్తల మార్గము సరియైనది కాదని సూచించుచున్నవి. ఘరశబ్దముగృహశబ్దమునకును[1] హెట్ఠశబ్దము అధస్శబ్దమునకును[2] హిత్థశబ్దము త్రస్తశబ్దమునకును[3] ఖారిశబ్దము ఈర్ష్యాశబ్దమునకును[4] ఆదేశములట! లట్టిశబ్దము యష్టిశబ్దమునకట![5] వృక్ ధాతువు వుల్ల[6] మహ, వద్ధ[7] మొదలగు రూపములను బొందవచ్చునుగాని పన్నాస, పరిహట్ట[8] మొదలగు రూపముల నెట్లు పొందునో! ఉల్లుస, లుంఛ, పుంఛ, పుంస (పుస, ఫుస) లుహా(హల)[8] యనునవి మృజ్ ధాతువున కాదేశములట! ఇట్టి పరస్పరవిరుద్ధశబ్దములకు సంబంధమును గల్పించుటకుఁ బూనిన ప్రాకృతవైయాకరణుల సిద్ధాంతము నిజమగునా! ప్రాకృతభాషకు మూలమగు భాషకు సంస్కృతముకంటె పెద్దగానుండుభాష యగపడకపోవుటచే నదియే ప్రాకృతభాషకుఁ దల్లియని చెప్పిరిగాని దిత్యమది కాదని తెలియంగవలయును. సంస్కృతభాషయే పాలి(పాకృత)భాషకు ఆర్యభాషయగు మూల ప్రాకృతమునుండి జనించినదని చెప్పవలయును.

---

1. ప్రాకృతప్రకాశ. ౪-౩౨, హైమవ్యాకరణము. ౮-౨-౧౪౪.
2. హైమవ్యాకరణము. ౮-౨-౧౪౧.
3. హైమవ్యా. ౮-౨-౧౩౬.
4. హైమవ్యా. ౮-౨-౧౨౬.
5. ప్రాకృతప్రకాశ. ౨-౩౨. హైమవ్యా. ౮-౧-౨౪౭.
6. ప్రాకృతప్రకాశ. ౮-౫౦.
7. హైమవ్యా. ౮-౪-౧౨౬.
8. హైమవ్యా. ౮-౪-౧౦౫.

శూన్యభవనము

పి. అన్నాజీశర్మ గారు

హృదయమోహనమైన యాగృహము నాదె - శోకవాసనగానిపై సోకకుండ
జరిపితిమి జీవితవసంతస్వప్నకేళి - ప్రేమసంతృప్తిసౌఖ్యము లెంబడింప.

ప్రేయసీపాదధూళి పవిత్రమైన - యాగృహము నామనశ్శాంతి కాకరంబు
భూతలస్వర్గమై కీర్తిగాంచదలపదయ్యె - నప్పినదనాకు మొకటి ప్రేమంపు రంప.

నాయెదను, నన్ను నాజీవనమునుగూడ - స్మరణమాత్రాన దివ్యహర్షమ్మునంగి
యమృతముగ నొసరించు నాసౌధ మరసినపుడు - నామదమ్మున కావలి యేమలేదు.

సురుచిరానందచంద్రికా స్ఫురితమగుచు - నామనమునకు హాయినొసంగునట్టి
యాగృహస్మృతి నాహృదయమ్మునందె - దాచుకొందును మరణమ్మునదాక గూడ.

రాగరంజిత ప్రేమ సూత్రమ్ము తోడ - నాయెదను ప్రేయసీ పాదనళినములకు
కట్టిగాఁ గట్టుకొన్న నెన్నిగతుల నేను - అనిలయమునందు శ్రమ కోర్చినానొ! యకట!

ఆమనోహరస్మృతాంతమంతె యిపుడు - నామదినిదోచు నేడ్చి నిస్సీమమైన
బాధచే నిలువెల్లను భగ్గుమనును - కూలిపడి క్రుంగిపోదు బాతాళమునకు.

ఆగృహము శూన్యమిపుడు నాయాశవలెనె! - అకట! యామాట తలచుకొన్నంతమాత్ర
నెదలు గన్నీరు, గుండె గుభిల్లుమనును - శోషిలును మేను, ప్రాణా లుసూరుమనును.

ఏనెఱుంగుదు నావలె నాగృహంబు - గూడ శోభావిహీనమై పాడువడియె
కాని, యేజన్మజన్మాంతరానుమేయ - బాంధవమొ! దాని నేనెడఁబాయలేను.

ప్రణయగంభీరస్మృతుల బూర్వానురీతి - దినదినము పోదు నాగృహమ్మునకు నేను
మేనెఱుంగక యేమి నిర్నిమేషదృష్టి - గాంచుచునుగాని చెలిజాడ గానరాదు.

నిత్యనూతనసమ్మోద నియతి నొసఁగు - నాసుఖస్మృతిమరణలే యకట, నేను
పొగిలి పొగిలి ప్రాణమ్ములు పోవుదాక - తన్పు నాశూన్యభవన ప్రదక్షిణముల.

దివ్యభక్తిని వినయవిధేయతలను - ప్రత్యుషస్సుల నాగృహద్వారమందు
సురభిళములైన హృదయప్రసూనదళము - లొక్కటొక్కటిగా జేర్చుచుందు నేనె.

దేవి నటియించినట్టి యాదివ్యగృహమె - యిపుడుగూడ జీవితశాంతి నిచ్చునీవి
శాలజగతీతలంపు టందాలజూపి - సఫలమొనరించు నాప్రేమసంశ్రయమును.

చేమకూర వాని సారంగధర చరిత్రము

ఆంధ్రవిశారద తాపీ ధర్మారావు గారు, బి.ఏ.

చేమకూర వేంకటకవి ప్రణీత విజయవిలాస కావ్యం బునకు వ్యాఖ్యానంబు వ్రాయుచుండిన [illegible] [illegible] విశేషంబుల [illegible] తెలుపుచు [illegible] సారంగధర చరిత్రమును [illegible] [illegible]. సారంగధర చరిత్ర [illegible] [illegible] వ్యాఖ్యానమునకు [illegible] బ్ర. శ్రీ. మహామహోపాధ్యాయ [illegible] వేంకటరాయ శాస్త్రి [illegible] [illegible]. [illegible] ప్రౌఢ వ్యాఖ్యానముగ [illegible] [illegible] కవిత, [illegible], శిల్పవిధానము, [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible].

ఉప్పు [illegible] [illegible] లప్పటిదె?
చేమకూర కల [illegible] తెలుపు [illegible]?
పుల్లసాండైడి చేప కఱవఁ బరిచెద?
వనిత, కరువుదయ్యెనా నీకు నా తెలుపుము. ॥ 204.

అను పద్యమునకు శ్రీ వేంకటరాయశాస్త్రిగారు వ్రాసిన టీక.

"[illegible] = [illegible], [illegible] = [illegible], చేమకూర = [illegible], పుల్లటి = [illegible], కఱవు = [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] భావము" అని యున్నది.

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] (ఉపమాన [illegible]) [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] (చేప [illegible]) [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] "ఉప్పు [illegible] [illegible]" [illegible] [illegible] [illegible]! [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]! కాని శ్రీశాస్త్రిగారు, "ఉప్పు [illegible] [illegible]" అని మాత్రము వ్రాసిరి. [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] "[illegible]" [illegible] [illegible] [illegible].

[illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], [illegible] [illegible] [illegible]

శ్రీ జయపురం మహారాజుగారు

ఆంధ్ర విశ్వవిద్యాలయమునకు రెండు లక్షలరూపాయలను, ఇదిగాక ప్రథమప్రధానిగారైన గౌ. యస్. ఆర్. దాసుగారి పేరట స్థాపింపనున్న పాఠశాలకై లక్షరూపాయలను విరాళ మొసగిరి. ఆంధ్ర విశ్వవిద్యాలయమునకు ప్రోచాన్సలరుగా నియమింపబడిరి.

శ్రీ వెలగపూడి రామకృష్ణచౌదరిగారు, ఐ. సి. యస్.

జయపుర సంస్థాన మంత్రి.

ములు. ఇయ్యది ఉప్పర బిడది; ఉప్పుటకలన వచ్చినది. ఉప్పుబాయని అనిని ఉపేక్షించుట లేక ఉపేక్షించుట అను వర్థము. ఈ ఉప్పుభాకువుము చేయు మరియు ఉప్పును బియ్యము, ఉప్పుపిండి లోనగు పదములు వాడుకకు వచ్చినవి. కావున ఉప్పుబచేత (ఉపేక్షించుటచేతో) వసు[illegible] లప్పలు ఉప్పనివని కేవి తూలనాడెను.

శ్రీమద్రోరగారు తమ ఆధిపత్యమునందు పండితులచేత నీ సారంగధరచరిత్రమున కొకవ్యాఖ్యానమును వ్రాయించిరి. (1830లో) అందేమియుండునో యని ప్రాచ్యలిఖితగ్రంథాలయమునందలి వ్యాఖ్యలలో శ్రీశాస్త్రిగారు వ్రాసినయట్టులతో 'రొక్క' యను వర్గయున్నది. అందిటులు లేకమ్ము వ్రాయు నున్నయందలి కాని విపులమగు వ్యాఖ్యానమును వలపెట్టరేమని రొంచిరి. శ్రీశాస్త్రిగారు తామెంత "వ్యర్థవితీవ్యాఖ్య" యనియు, 'విపుల వ్యాఖ్య' యనియుఁ దీర్చికొనిన తాము వ్రాసిన సారంగధరచరిత్రవ్యాఖ్య సాధారణమును లఘువైనను కాని వేయుకాదన సాహసించి, మేరిద్దానికి వ్యాఖ్యానమును వ్రాసినాఁడను.

ఇట్లు వ్రాయుచుండఁ దదుపరికాగ్యముగ మంచనగు ముద్రిత ముద్రితగ్రంథములకై వెదుకవలసివచ్చినది. ప్రాచ్యలిఖితగ్రంథాలయమునందున్న గ్రంథములందుఁ గాని వారిచే వరుసలతో నా చేసిన యత్నములు వ్యర్థములాయెను. ఇట్టియుండ నా మిత్రులు, భాషాభిమానులు నగు డాక్టరు మల్లా శేషగిరిరావు పంతులుగారొక్కనాడు దమకడనుండు తాళపత్ర సారంగధరచరిత్ర మొక్కటి నాలుగాశ్వాసముల గ్రంథము కలదనియు, నా వ్యాఖ్యాన రచనకు మదుపయుక్తముగ నుపకరింపవచ్చుననియుఁ జెప్పి, వలయునన్న నా తాళగ్రంథము నిచ్చెదనని నాయందు దయనిమిత్తముగ నుడివిరి. పెన్నిధిఁగన్న దరిద్రునివలె నత్యంతోత్సాహపూరితుండనయి, వారితోఁగూడఁ బోయి వారి 'సారతీర్థ' యుండలి తాటియాకుకట్టల నెమకఁ జొచ్చితి. అస్పష్టపఠనంబునఁ దెలిసియుఁ దెలియని యక్షరములతో 'సారంగధర చరిత్రము' అని వ్రాసియున్న యొక్క కట్ట మాకు లభించెను. అద్ది చెదలుతినియుండుటచేత నత్యంతశిథిలావస్థయం దుండుటయేకాక యవాపరగా

కారణమున పత్రములన్నియుఁ జొక్కొకటి యొకటియంటి కలిసికొని గ్రంథమంతయు నొక్క కట్టగా నుండెను. ఎట్టులయిన దానిని పఠింపవలయునను నభిలాషతో నా గ్రంథమును దీసికొని యట్టి యమూల్యగ్రంథము నిచ్చినందుకుఁ దెచ్చిన శ్రీ భారతితీర్థవారికి కృతజ్ఞులుగా [illegible] డాక్టరు శేషగిరిరావుగారితోఁ జెప్పి వాక్యవిక్షలను దెలిపితిని. అటువంటి చేయు, మా మిత్రులగు కవిరాజ [illegible] విశ్వనాథశర్మగారితోఁ [illegible] శ్రీ. అవటం వేంకటరాయ సాంఖ్యాయనశర్మగారిని పర్యంతరలో యుంచితిని. సాంఖ్యాయనశర్మగారును గ్రంథమును [illegible] పత్రముల విడదీయ ప్రయత్నముచేయ సాహాయ్యముఁ జెప్పి నాయుద్యమమును ప్రోత్సహించిరి.

[illegible] ముద్రితములలోఁగాని, యముద్రితములలోఁ గాని, ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకాలయములఁ గాని, వెలువడుట గాని యున్న సారంగధరచరిత్రము లన్నియు [illegible] యున్నవి. విజయవిలాస ప్రకృతింబట్టి చూడఁగా సారంగధర [illegible] గాక యుండ నొప్పునని తోఁచును. కావున [illegible] మను రీతిని యను సందేహముతో నీ ప్రాగ్గ్రంథము నందలి తుదిని [illegible] యున్నది.

* * * * *

"గద్య. ఇది శ్రీ సూర్యనారాయణ వరప్రసాద లబ్ధ సారస్వతసుధారస సంభరిత [illegible] చామకూర లక్ష్మణామాత్యతనూజ సమారాధిత బుధజనసమాజ, వేంకటరాజ ప్రణీతంబయిన సారంగధర చరిత్రంబునందు సర్వంబును జతుర్థాశ్వాసము. ప్రభవ సంవత్సర శ్రావణ కృష్ణపంచమీ శుక్రవారమునకు విష్ణుల లక్ష్మీపతి సారంగధరచరిత్ర నాలుగాశ్వాసములు వ్రాసి ముందపాటి లక్ష్మీ నరసయ్యకు చెప్పెను."

చతుర్థాశ్వాసాంతమున ప్రమాదమేమో యని సందేహించిన, నీ విష్ణుల లక్ష్మీపతి వ్రాత యొక్కనియు నిర్దిష్టముగ నున్నదనుటయు, చతుర్థాశ్వాసము అనుట మాత్రమే కాక తెలుగుఁగూడఁ 'సారంగధరచరిత్ర నాలుగా

శ్వాసములు' అని వ్రాయుటయును నా సందేహమును నిర్మూలము నొనర్చుచున్నది. కావున నా ప్రతియందు వ్రాసిన గ్రంథము నాలుగాశ్వాసములు గలదనియే యూహింపవలయును.

మిక్కిలి శ్రద్ధతో ననేకదినములు మహాప్రయత్నము చేసి కొంత యుపయుక్తుఁడనయియున్నను, దైవ ప్రాతికూల్యంబు కారణమున నా కీ నాలుగాశ్వాసములును జక్కఁగఁ జదువుటకు నదృష్టము లభించునట్లు తోఁచకున్నయది. ఎద్దియేని యొక్క పత్రభాగముఁ జక్కఁగా నుండినను, ఆపత్రమును దీసి త్రిప్పునప్పుడది పొడిపొడియయి రెండుప్రక్కలను జక్కఁగఁ జదువవలనుపడకున్నది. ఎందఱు శాస్త్రవేత్తలనైన బహోపాయాంతరము లాలోచింపఁ జాలకున్నారు.

ఇప్పటికి నేను గ్రంథాదిని జూడఁగలిగిన యంశము శ్రీశాళసంపుట సారంగధరచరిత్ర..

"శ్రీ లెల్ల ప్పుడొసంగ............" అను పద్యముతో నారంభమయి, ప్రస్తుతము విజయవిలాసమునఁ జూడఁదగు నవతారిక పద్యములను గలిగియున్నట్లు తోఁచుచున్నది. ఏలయనిన,

"తమ్ముల విన్నప్పుడు.........."
"మతిమల్ పాలించి ...."
"శ్రీగారుల్ ...."
"ఆమాత్యమాంబ ...."
"కింతి సేరాజా మేలంకేశ......"
"జగిరిటి యంతవా..........."
"టలసేర్పులా ...."
"దయతో మనుప్రకీర్తి ...."
"యెయ్యడ నిధరాణుమ్మతో ......"
"భూలోకాత్రిగరక్త ...."
"సింహాసనము మాట ...."
"క్ష్మాధారాభ్యధరితో ...."

అను పద్యభాగాంకురము లటనట గానవచ్చుచున్నవి. ఇయ్యవి యెల్ల విజయవిలాసావతారిక పద్యము లేయని చదువరు లెఱుంగుదురు. ఇంక, షష్ఠ్యంతముల భాగమునఁగాన శ్రీశాళగ్రంథమున నొక్క మాత్రపద్య భాగముఁ గానవచ్చెను.

"శ్రీకంఠున్ మునివంద్యునిన్ నిగమసం
సేవ్యునిన్ హరున్ శంకరున్
లోకాధీశుని భక్తవత్సలు దయా
కున్ రాజచూడామణిన్
భూకాంతాను......విబుధరున్
భోగీంద్ర భూషాంచితున్
నాకేశప్రముఖామరార్చితు మహా
నాథున్............

అభ్యుదయ పరంపరాభివృద్ధిగా నారచియింపం బూరిత
.........."

ఇందొక్క సందేహము. విజయవిలాసకావ్యము నుట్టి చూచిన రఘునాథరాజాజ్ఞను గలిగిన నిష్టదైవము శ్రీరాముఁడని తెలియును. అట్టులయ్యె నవసరమగు షష్ఠ్యంతావనంతరమున శివస్తుతికిఁ గారణమేమగునో! ఇయ్యది చేమకూర వానిదా! కాక లేఖకుఁడను నిష్కల లక్ష్మీపతి దయయందు నా లేఖకునిదే యయినయెడల వీఁడు తనపద్యరచనాసామర్థ్యముతో మఱియొక్క యాశ్వాసము వ్రాసి యుంచియుండునా? అట్టులయినఁ గర్తెట్లు పొఁగించియుండును! ఈసందేహములను నివృత్తి చేసికొనుటకు మహావిఘ్నముగ గ్గించునట్టులు నాకిప్పుడు గ్రంథమునందలి యాభాగము శిథిలాతిశిథిలముగ నున్నది. ముట్టినయంతఁ బొడియగునట్టి యవస్థయందుటచే నట్టి సాహసమునకుఁ బూనఁజాలకున్నవాఁడను.

కావున నాంధ్రభాషాభిమానులకు నే కరములు మోడించి యిట్టులు విజ్ఞాపన మొనర్చుచున్నాఁడను. "భాషాభిమానులారా! తమరెఱుఁగు సారంగధర చరిత్రము చేమకూర వేంకటకవి కృతము నాలుగాశ్వాసములు గలదిగా నుండినఁ దత్క్షణము నాయం దనుగ్రహించి యావార్త నాకెఱింగఁ జేయుఁడు. నాకట్టి గ్రంథము తోనవార్త మల్పకాలం చెరవోపంగు నభిప్రాయముండినఁ గృతజ్ఞతతో నందికొనెదను. అట్టులు నాయమూల్యగ్రంథ

ధనము నొసఁగఁ దలఁచునిపట్టున, హాస్ద్యానియునికి టీకా రత్నప్రదీపికావతంస ముఖంబున నలంకరించిన నేనే తను వ్రాటీకవచ్చి గ్రంథమును జూచినాను సేర్పాటులఁ జేసి కొనెదను. ఇట్టి సాహిత్యము నాశోషర్పునందులకుఁ దా నెవ్వరేని ప్రతిలాభమునుం బొందసెంచిన వట్టి దానికిని నేను సంసిద్ధుఁడనయి యున్నాఁడను. నాయందనుకంప వహించి దీనికతి శీఘ్రకాలమునఁ బ్రత్యుత్తర మొసఁగి నన, నాకడ సిద్ధముగనున్న మూఁడాశ్వాసముల సారంగ ధరవ్యాఖ్యానమునయినను ముద్రించు నేర్పాటుఁ జేసి కొనెదను. కరుణింపఁ బ్రార్థింతును."

ప్ర కృ తి మూ ర్తి

హా రి త కృ త ము

"సరసిజోద్గత మాధుకరియుగిఁ జేరంట మొనమతించెడు చలాపాంగదృష్టి
రక్తపల్లవ నికరమ్ము రమ్మనిసేరు నధరమ్ముపై మందహాసరుచులు
స్వర్ణదీధితి కాజాలమ్ము లలించు నార్తలోకశరణ్య మమృతకరము
తీర్థయాత్రాఫలాప్తికి మూలకందమౌ నఖిలవిశ్వైకసింహాసనంబు
దేవి, నాకొక్కసారిఁ జూపి తెలివిఁ దీపి - పారలౌకికపథము నద్వైతసిద్ధి
నందఁ జేయు" మటంచు సహర్నిశంబుఁ - బ్రకృతిమూర్తిని భాగ్యదేవత భజింతు.

* * * *

జలధిఁ గ్రుంకిడి దులిపి కాషాయ మూటఁ - గట్టి, ప్రాతర్విధేయాహ్నికము ముగించి
ప్రకృతిశాస్త్రమ్ము సాధింపఁ బయనమయ్యెఁ - బ్రాచి విడి బాల భాస్కరబ్రహ్మచారి.

* * * *

అర్థులకు నాదృతిఁ జూపు నలమహీజ - రాజి విమలగృహస్థధర్మమ్ము నేర్పు
సర్వభూతస్వభావ సుస్వైరవిహృతి - సకలజీవాళి నేర్పు నభ్యాగతులకు
దివ్యశాంతిభావముఁ బ్రసాదించు నౌర! ప్రేమమహిమస్వరూపిణి విశ్వజనని.

* * * *

సెలయేటియలల నుయ్యేలలూఁగి వీతెంచు నాలితెమ్మెరగాలి మేలితేట
కడుపాఱ నమ్మపాల్గుడిచి, పచ్చికబీళ్ళఁ దమి లేటిపిల్లల దుముకులాట
తలిరుజొంపముల సందిళులలో నరవిరి మొగ్గలు దాగురుమూతలాట
చివురులమెసవి కచ్చుకుఁ జిక్కొనరు కోయిల మొనగాండ్ర మేల్కొలుపుబాట
పెండ్లిపడకలరాయంచ పేరటాండ్రు - నరసి నీడుసయ్యాట ముచ్చటలమూట
భోగ్య మాశ్రమసీమ సౌభాగ్యమిచట - వాస మొనరించుఁ బ్రకృతివిలాసలక్ష్మి.

లక్ష్మి

పారనంది జగన్నాథస్వామి గారు

(విజయవాడ కేంద్రం తరఫున)

నాల్గో అంకము

రామస్వామి ఇల్లు

(1)

గవరమ్మ

(తలుపుతీసి) రద్దా, వచ్చా. అయ్యా నీకోసం గంటాయి చూస్తూ ఉన్నాడు.

గోపాలుడు

బాగా ఉన్నాడట.

గవరమ్మ

ఏమి ఉండడము. లేచి తిరగలేడు గదా.

గోపాలుడు

ఏమి అన్యాయం. పశువువాళ్ల లాగు ఆడకం, తిరగడం అంటే వాడికెంతో సరదా. పాపం మంచంమీద పడుండి ఉండడమంటే ఎంత బాధగా ఉందో గదా.

గవరమ్మ

ఏదో మెల్లిగా ఇంట్లో కర్ర పట్టుకొని ఇటూ అటూ తిరుగుతాడు.

గోపాలుడు

పద, చూదాము పద.

గవరమ్మ

నాన బాధమంట ఎత్తేడు. ఎప్పుడూ ఏదో ఒక ఆలోచనే.

గోపాలుడు

పశువుపెళ్లాం సంగతి ఏలాగుంది.

గవరమ్మ

దివ్యంగా వెలుగుతూ ఉంది. అది ముద్దులు ఆడుతూ కబుర్లు చెప్పుతూ ఉంటే అయ్యా పరవశం అవుతూ ఉంటాడు.

గోపాలుడు

వాడికి కష్టంలో కూడా అది ఆలాగు సుఖపెట్టితే మనం సంతోషించ వలసిందే గదా.

గవరమ్మ

ఆఁ!

గోపాలుడు

అదంతా వేపమూ ఏమిటి.

గవరమ్మ

అదంతా చెప్పితే—

గోపాలుడు

పోనీలే. పద. ఎందుకు రమ్మనమన్నాడో ఏమైనా తెలుసునా?

గవరమ్మ

స్పష్టంగా తెలియదు. బహుశా ఏదో ఏర్పాటు చేస్తాడు కాబోలు.

[రామస్వామి గదిలోకి వెళ్లేరు. గోడవైపు ముఖంపెట్టి పడుకొన్నాడు. చప్పుడు విన్నా తిరగలేదు.]

గవరమ్మ

అయ్యా, బుద్ధ వచ్చాడు.

రామస్వామి

(తిరగకుండా) ఎవరూ?

గవరమ్మ

దద్ద. గోపాలుడు దద్ద.

[రామస్వామి తిరిగేడు. గోపాలుడు చూస్తూ ఆశ్చర్యపోయేడు. ఈ ఆరునెలల్లో అంత ముసలివాడై పోయాడు.]

రామస్వామి

వచ్చావా.

గోపాలుడు

నీరసంగా ఉందా.

రామస్వామి

నీరసమే ఏమిటి?

గోపాలుడు

తిరగగలుగుతున్నావు కదూ.

రామస్వామి

ఏం తిరగడం.

గవరమ్మ

అయ్యా, దద్ద ఉంటాను. నేను తవిటమ్మయింటికి వెళ్లి ఇప్పుడే వస్తా.

(అని వెళ్లిపోయింది)

రామస్వామి

నాకు బాగా జబ్బుగా ఉన్నప్పుడే వ్యవహారం అంతా చక్కబెట్టి ఉంచుట మంచిదిగదా అని నీకు కబురు పంపేను.

గోపాలుడు

మక్కు జారినంత మాత్రాన ఇంత తొందర ఎందుకు?

రామస్వామి

నీకు తెలియదు. ఇది మక్కుజారడమే కాదు. గుండె జారిపోయింది.

గోపాలుడు

ఆ!

రామస్వామి

అవునూ. కాబట్టే వీలునామా రాసి ఉంచుతా.

గోపాలుడు

ఎందుకు? వెంకటయ్య ఉన్నాడు కాదు.

రామస్వామి

నేను లక్ష్మిసంగతి చూస్తున్నా. దానిని పెళ్లాడి తెచ్చేను; ఏం సుఖపెట్టను. నా తరువాత అన్నం బట్టకి దానికేమీ వెత్తిలేకుండా చేయడం నావిధి కాదూ. దాని మాట తలచుకుంటే—

గోపాలుడు

సరే.

రామస్వామి

అందుకోసం భూమిలో సగం నావంతు దానికి వ్రాసిఇస్తా.

గోపాలుడు

పిల్లలకో. గవరమ్మగతి ఏమిటి?

రామస్వామి

వెంకటయ్య బుద్ధిమైనవాడు మంచిగుణివాడు. వాడి వంతువాడు బాగుచేసుకోగలడు. అది వాడికి చాలును. నాచరంలో సగం గవరమ్మకు ఇస్తా..

గోపాలుడు

మిగతాసగం.

రామస్వామి

చెప్తా.

గోపాలుడు

లక్ష్మి మారుమనువుకు వెళ్తే.

రామస్వామి

అదేమిటి. అలాగు వెళ్లదు.

గోపాలుడు

చూడు. అది చిన్నది. మంచికాలంలో ఉంది. దానికితోడు ఆస్తి ఇస్తున్నాము. నీతరువాత నీలాంటి చక్కనివాడు నీకంటె చాలా చిన్నవాడు ఒకడు దానిమీద కన్ను వెయ్యడా. అప్పుడు ఎవరు కాదనేది?

రామస్వామి

అలాగు చెయ్యదు నాలక్ష్మి. నేనంటే దానికెంతో ప్రేమ.

గోపాలుడు

మరొక సంగతి నీవు ఆలోచించాలి. అందరూ కలిసి ఒక్కఇంట్లో ఉండడము జరగదు; జరిగినా మంచిదికాదు.

రామస్వామి

గౌరూ, వెంకటే ఇద్దరికీ ఎప్పుడూ అన్యోన్యమే. లక్ష్మితో నేను చెప్తా మనస్సు నొవ్వకుండా ఉండేటట్లు వర్తించమని. లక్ష్మికీ వెంకటికీ పొత్తుకదా.

గోపాలుడు

వాళ్లిద్దరూ కనబడరు ఏరీ?

రామస్వామి

ఇంటి వ్యవహారం వాళ్లేకదా చూచేది. అందుకోసం పోతుల జోడా కొనమని ఆదివారం సంతకు పంపేను.

గోపాలుడు

పడుచువాళ్ల నిద్దరిని పెట్టి పంపేవా?

రామస్వామి

చూసేవూ. వాళ్లిద్దరికీ ఎంత పొత్తు కుదురుతే అంత బాగుగా ఉంటుంది నాసంసారం. అంతే కాకుండా ఎల్లప్పుడూ నా మంచం దగ్గిరే కూర్చొని దాని సుఖమంతా నాకోసం ధారపోసేస్తూ ఉంది. ఒక్కమారు తిరిగివస్తే దానికి ప్రాణం వచ్చినట్లు అవుతుంది. దాని ఆనందం కూడా నాసుఖమేకదా.

గోపాలుడు

కాని వయస్సు మంచిది కాదు.

రామస్వామి

(లేవబోతూ) ఏమిటే!

గోపాలుడు

వయస్సువల్ల వచ్చే ప్రమాదాలు ఋషులకే తప్పేవి కావు.

రామస్వామి

నీవు చెడ్డే ఆలోచిస్తావే.

గోపాలుడు

చెడ్డ! నీగురించిగాని, నీపిల్లంగురించి గాని నే నేమీ చెడ్డ అనలేదు.

రామస్వామి

అనలేమా! నాపిల్లం సంగతి ఎరగవ్వూ, నా కొడుకు సంగతి ఎరగవ్వూ.

గోపాలుడు

ఎరుగుదును.

రామస్వామి

ఏమిటి ఎరుగుదువు. ఎరిగే అన్నావా? ఎరిగితే అదేదో చెప్పు. చెప్పవూ. ఎందుకు ఊరుకున్నావు?-

గోపాలుడు

ఎందుకు అలాగవుతావు. ఎవళ్ళ గురించీ నే నేమీ చెడ్డగా తలంచలేదంటూ ఉంటే.

రామస్వామి

వాళ్ళమీద నాకు చాలానమ్మకము. తెలుసునా.

గోపాలుడు

తెలుసునోయి.

రామస్వామి

సంతకేకాదు; పోతులకోడ కొనడానికేకాదు; నిర్జనంగా ఉండే అడివిలోకి అయినా పంపు తాను. తెలుసునా.

గోపాలుడు

అబ్బా, నేరకపోయి అన్నాను.

రామస్వామి

వాళ్ళంటే నీకు తెలియదు. ఏలాగు తెలుస్తుంది? నేను మళ్ళా పెళ్ళాడితే మీ కందరికీ హాస్యంకదూ. (తలఊపుస్తూ అదే కళ్లవిప్పి చూస్తూఉంటాడు.) నావంట్లో బాగాలేదు... వాళ్ళింకా రాలేదేమి? వేళఅయిందే...తల తిరుగుతున్నాదే...వయస్సు మంచిది కాదని అన్నావు. ఏమన్నావు...

గోపాలుడు

నేను వెళ్తా. నేరకపోయి నోరు జారనిచ్చాను.

రామస్వామి

(మంచముక్రిందనున్న కర్రతీసి పట్టుకొని) ఇంకా రాలేదూ! ఆ. (అని ఆ కర్రతో నేల మీద గట్టిగా కొట్టి) అబ్బా! (అని మంచం మీద పడిపోతాడు.)

[నిశ్శబ్దం]

గోపాలుడు

కొంచెం పడుక్కో. [అని వంటిమీద చేయి వేస్తే ఆ చెయ్యి తోసివేసి గోడవేపున్న కిటికీ లోనుంచి అదే చూస్తూ ఉంటాడు. గోపాలుడు మెల్లిగా వెళ్లిపోతాడు.]

(౩)

[రామస్వామి లేచి, కర్రమీద ఆనుకొంటూ మెల్లిగా గదిలోంచి నడవలోకి వస్తాడు. గవరమ్మ పీఠితలుపుకోనుకొని లోపలికి వస్తుంది. ఊగిపోతున్న తండ్రిని రెక్కపట్టుకొని అక్కడున్న బల్లమంచంమీద కూర్చోపెట్టింది. ముఖముపై స్పష్టముగా కనబడుతున్న మనోవికారము చూస్తూ]

గవరమ్మ

అయ్యా, అయ్యా.

రామస్వామి

ఇంకావేళ ఉందా.

గవరమ్మ

ఈలాగు లేచిపోతూఉంటే, గుండె నిలిచి ఏలాగుంటుంది. డాక్టరు కోపంబడడూ.

రామస్వామి

ఇంకా రాలేదేం?

గవరమ్మ

పద, గదిలోకి పద.

రామస్వామి

(వణుకుతో) ఇంకా ఏమిచేస్తూ ఉంటారు.

గవరమ్మ

నామాట వినవూ.

రామస్వామి

ప్రొద్దు ఉండగానే రమ్మనమన్నానే. అలాగే అన్నారు కాదూ.

గవరమ్మ

అన్నప్రకారం చెయ్యాలనే అంటూరా అన్ని మాటలూ అందరూ?

రామస్వామి

లక్ష్మి అలాంటిది కాదు. నీవూ ఆగోపాలుడూ నన్ను పిచ్చి ఎత్తించాలని కుట్ర చేశారా ఏమిటి?

గవరమ్మ

వస్తారు. పద; గదిలోకి పద.

రామస్వామి

(గుమ్మములోంచి చూస్తూ) వసీ, వస్తున్న జాడ కానరాదేమి?

గవరమ్మ

సంతలో ఏదో చూస్తూ,...

రామస్వామి

రాత్రి అయితేనే కాని రారంటావా.

గవరమ్మ

మబ్బులు వేస్తూ చల్లగా ఉంది; మెల్లగా నడుస్తూ, పోతులు తోలుకొంటూ వస్తూ ఉంటారు.

రామస్వామి

నీవు అబద్ధం అడుతున్నావు.

గవరమ్మ

నరేనులే పద.

[నిశ్శబ్దం]

రామస్వామి

మళ్ళా చూడు, నాకళ్లు మసకగా ఉంది...ఏం, చూడవూ.

గవరమ్మ

చూస్తూ ఉన్నాను......పద. గదిలోకిపద.

రామస్వామి

తలుపువేసీ. వాళ్లువచ్చినా తీయకు. తెలుసునా.

గవరమ్మ

నీవు ఈలాగు రావడం తప్పు.

రామస్వామి

నేను చేసినదంతా తప్పే.

గవరమ్మ

తప్పు ఎవరం చేయము? తప్పుచేయడం తప్పు గాదు. అది పట్టుకొని పదం పాడినట్లు ఊగు లాడడం తప్పు. ప్రతితప్పువల్ల ఒప్పు ఎక్కువ అవుతూ ఉంటుంది. పద.

రామస్వామి

మళ్లీ చూసి చెప్పు. వస్తున్నారేమో చూడు.

గవరమ్మ

ఆ, అదిగో వస్తున్నారు.

రామస్వామి

నాకు అగుపడలేదే.

గవరమ్మ

వాళ్ల నవ్వుతాలు నాకు వినబడుతున్నాయి.

రామస్వామి

నాకు వినబడవేమి?

గవరమ్మ

లేవ సత్తువదనా? లే

[రామస్వామి లేచి నిలబడ లేక వణుకుతూ చతికిలబడ్డాడు]

ఇంత నీరసమైనావు ఏమి? నాడి ఎందుకు అలాగు కొట్టుకుంటున్నది.

రామస్వామి

(ల దేచూస్తూ) ఈమూ రెప్పుడైనా ఎక్కడికైనా వెళ్లవలసివస్తే వాళ్లిద్దరూ కలిసి వెళ్లకూడదు తెలిసిందా. ఏమంటావు?

గవరమ్మ

సరే. అలాగే.

రామస్వామి

ఏమంటావు తావాలంటే నీవూ వెంకటే కలిసి వెళ్లండి.

గవరమ్మ

నడవగలవా? లేకపోతే ఈమంచంమీద పక్క తెచ్చి వేతునా?

రామస్వామి

ఏమంటావు.

గవరమ్మ

ఎందుకు అలాగు వణుకుతున్నావు. ఈస్థితిలో వాళ్లు నిన్ను చూస్తే...నాకది ఇష్టము లేదు

రామస్వామి

గారూ, వయస్సు మంచిదికాదట. నిజమే!... అబ్బా, చాలా ఆయాసంగా ఉంది. పరుండపెట్టే పద గదిలోకి! కర్ర ఏది...అంతా అబద్ధంసుమా...నేనిక్కడికి వచ్చానని, వాళ్ల కోసం చూస్తూ ఉంటినని వాళ్లకు తెలియకూడదు సుమా! తెలిసిందా. పద

గవరమ్మ

బండీ చప్పుడు అదిగో. పద.

రామస్వామి

అయ్యో; నాకు కళ్లు చెవులు ఉన్నాయే. నేను గుడ్డివాడను కానే. నాకు చవుడూ లేదే. నేను ఉండగానే భా. నమ్మను. అంతా. అబద్ధం. కుట్ర. ఒట్టి అసూయ; ఒట్టి ఓర్వలేనితనం. అంతే...కాదూ.

[గదిలో మంచంమీద పరుంటాడు. గవరమ్మ పైకి వచ్చి వేస్తుంది. ఆమెమనస్సు పరిపరివిధాల కొట్టుకోపోతూ ఉంటుంది. అలాగే ఇంట్లోపనులు చూసుకొంటూ ఉంటుంది.]

(8)

[లక్ష్మి చేతిలో ఒక ఈతాకులరంగులబుట్ట, ఆ బుట్టలో పొట్లాలు, ఎండబడ్డముఖం, పరధ్యానంగా ఉంటూ ప్రవేశిస్తుంది.]

లక్ష్మి

[తిన్నగా వెనక ఇంట్లోకి వచ్చి] గారూ... ఆలస్యమైందా.

గవరమ్మ

ఎందుకని?

లక్ష్మి

ఏదో అదీ ఇదీ చేస్తూ ఉంటే వేళ అయిపోయింది.

గవరమ్మ

ఊఁ!

లక్ష్మి

త్రోవలో వంతెన దిగుడులో బండీ ఇరుసుసీల పడిపోయిందని, దానికోసం వెతికి వెతికి, ఆఖరికి క్రొత్తదొకటి చెక్కి పెట్టి వచ్చాము.

గవరమ్మ

ఏమిటి కొన్నారు.

లక్ష్మి

మాకోసం ప్రత్యేకంగా లంక పొగాకు చుట్టలు కట్టించి తెచ్చాను. భద్రాద్రి రామదాసు పాటల చరిత్ర వచ్చింది; అదొకటి కొన్నాను.

గవరమ్మ

అవును, అయ్యకి ఇప్పుడు పదాలే కావాలి.

లక్ష్మి

చూడుగాని, నేనొక్కపదంపాడితే. నేనూ వెంకటీ పాడుకొంటూ వచ్చాము గదా. వెంకటి ఎంత బాగాపాడతాడు గదా, గారూ, నీవు పాడుదూ, అన్నీ మరచిపోతావు.

[అవి అన్నీ పట్టుకొని రామస్వామి గదిలోకి వెళ్ళింది. బండీ, ఎడ్లు నౌఖరీవాడికి అప్పచెప్పి వెంకటి వచ్చాడు.]

వెంకటి

అక్కయ్యా, ఆలస్యమైందే.

గవరమ్మ

మీ ఇద్దరికీ ఆలస్యం ఏమిటి? ఏమి, బండీకి ఏమైనా అయిందా ఏమిటి?

వెంకటి

ఏమిటయింది?

గవరమ్మ

లక్ష్మి అందికదా.

వెంకటి

ఆ, ఏమంది.

గవరమ్మ

ఇరుసుసీల పడిపోయిందని చెప్పింది.

వెంకటి

అదా; సీలపడిపోతే వెతికేము; దొరికిందగదా; తెచ్చిపెట్టేము.

గవరమ్మ

పాతదిపోతే క్రొత్తది చేయించామని లక్ష్మి చెప్పిందిగదా.

వెంకటి

లక్ష్మి ఏది?

గవరమ్మ

అయ్యదగ్గిరికి వెళ్లింది.

వెంకటి

ఏంత సేపైంది వెళ్లి? అయ్య కులాసాగా ఉన్నాడా?

లక్ష్మి

(ప్రవేశించి) గారూ, మధ్యాహ్నం ఏమైనా అయిందా ఏమిటీ.

గవరమ్మ

ఏమిఁ?

లక్ష్మి

మునుపు ఎప్పుడూ ఈలాగు లేదే. ఎప్పుడు గది లోకి వెళ్ళినా పక్కమీద కూర్చోమని, చేతులు, వీపు అన్నీ నిమిరి, నవ్వుతూ ఏవేవో కబుర్లు అడిగేవాడు...ఇప్పుడు ఒక్కమాటైనా లేదు; అడగలేదు సరేకదా, చుట్టలు ఇస్తే పుచ్చుకోలేదు; పుస్తకం చింపేశాడు. నావేపు ముఖమైనా తిప్పేడు కాడు. ఎందుచేతే... చెప్పవూ.

గవరమ్మ

నేను ఏమిచెప్పేది...ఒకవేళ అలస్యమైందని...

లక్ష్మి

ఎంత ఆలస్యమైంది. రోజూకా ఇంత గొడవ. కాదు; ఏదో ఉంది; చెప్పవూ.

వెంకటి

ఎంత ఆలస్యమైంది? సంతేమి దగ్గిరా. పని పూర్తికావద్దూ.

గవరమ్మ

మన రోగంట రోగికి ఒక యుగం కాదూ.

లక్ష్మి

అది కాదు. నేను సొమ్ము చేతికిస్తే పుచ్చుకో లేదు. నావైపు చూడనైనా చూడలేదు. చెయ్యివేస్తే విసిరేసేడు;ఏదో జరిగింది చెప్పవూ.

వెంకటి

ఎవరైనా వచ్చి వెళ్ళేరా.

లక్ష్మి

నావల్ల తప్పు ఏదో చెప్పి, మరిన్నీ...

వెంకటి

పోనిత్తూ లక్ష్మి; రోగి, పిచ్చివాడు, ముసలి వాడు ఒకటి.

లక్ష్మి

మునుపు ఎప్పుడూ లేనిది ఇప్పు డెందుకు రా వాలి.

వెంకటి

ఇన్నాళ్లు దాకా దాగి ఉందికాని లేదని కాదు.

లక్ష్మి

కాదు. వెంకటీ కాదు. ఏదో ఉంది.

వెంకటి

నేను వెళ్ళి చూసివస్తా.

గవరమ్మ

లేకుమీ. చాలా ఆయాసపడి ఉన్నాడు. వద్దు సుమా!

వెంకటి

నిద్రా. చూసివస్తా.

గవరమ్మ

మీరు రాలేదు గదా అని ఆగిఉన్నాను. కొన్నారి వాళ్ల ఇంటికి వెళ్ళి రావాలి. ఇప్పుడే వస్తా. కొంచెం వంటపని చూస్తూ ఉండుమీ. [గవరమ్మ వెళ్ళింది. లక్ష్మి గోడను చేరబడి కూర్చొంది. వెంకటి దగ్గిరగ వచ్చేను.]

వెంకటి

లక్ష్మి...

లక్ష్మి

చాలా బాధగా ఉంది. అయ్యకి అనుమానం వేసింది.

వెంకటి

ఎందుకని.

లక్ష్మి

నీతో తిరుగుతూ ఉన్నంత సేపూ అసుఖాన్ని ఏదో కదులుస్తూ ఉన్నట్లు గుండెలో అనేది. చెప్పాలని అనుకొన్నాను కాని నీవరదాకూడా తగ్గిపోతుందని ఊరుకొన్నాను.

వెంకటి

(ఆతురతతో) అదేమిటి లక్ష్మీ!

[నిశ్శబ్దం]

లక్ష్మి

నీవు ఇక్కడనుంచి వెళ్లిపోవాలి.

వెంకటి

ఆ! అదేమిటి?

లక్ష్మి

నాకూ, నీకూ, అయ్యకూ అందరికీ క్షేమం. నీవు వెళ్లకపోతే—మరొకమార్గం లేదు.

వెంకటి

(లక్ష్మి చేతులుపట్టుకొని) ముత్యాలసరు తెంపివేసినట్లు సుఖమాలను తెంపేస్తున్నావా.

లక్ష్మి

(నిట్టూర్పువిడిచి) సుఖం అందరికీ ఉండాలంటే, కొందరం బాధపడక తప్పదు. ఈరోజు సుఖం పోగొట్టుకొంటే, ఆ తరువాత అంతా సుఖం ఉంటుంది.

వెంకటి

నాకు అర్థంకాలేదు.

లక్ష్మి

(ఉస్సూమంటూ) అర్థమూ కాలేదు. అబద్ధం. అర్థంకావడానికి ఏముంది. నీ మనస్సుకూ నా మనస్సుకూ తెలుసును. ఏలాగో కాని అయ్య మనస్సుకుకూడా తెలిసింది. గోరు పోల్చింది. నీవు వెళ్లిపోవాలి. లేదా నేను—

వెంకటి

ఆగు. (రెండుచేతులతో లేవనెత్తి)

లక్ష్మి

మనస్సులో ఉన్న బాధ పొర్లిపొర్లి వస్తూ ఉంది. కాని చెప్తామంటే గొంతుకదాటి రాకుంది. మాటలకు ధైర్యంలేదు కాని చెవులలో, స్పష్టంగా వినబడుతూ ఉంది. ఎప్పుడు చెప్పుదామని మొండికెత్తినా, నీచూపులు జ్ఞప్తికి వచ్చి మొండికెత్తినగుండె కరిగి మెత్తనై పోయేది.

వెంకటి

లక్ష్మీ, ఏదీ ఒక్కముద్దు. మనము చేసిన దానిలో తప్పు ఏమీలేదే. సామెతలోని సవతితల్లి లోకంలో ప్రతీచోటా ఉండదు కదా.

లక్ష్మి

మన ఇద్దరం సామెతలోలాగే ఉంటే, ఈ ఇంట్లో కలిసే ఉందుము కాబోలు. చూశావా; కొన్ని చోట్ల అనురాగంకంటె విరోధమే మేలు.

వెంకటి

వద్దు లక్ష్మీ; అబ్బ.

లక్ష్మి

(చెయ్యితీసుకొంటూ) నామాట వినవ్వా.

వెంకటి

నామనస్సు బాంతలేదు.

లక్ష్మి

నామనస్సా బాంకింది.

వెంకటి

ఏలాగు పొమ్మనగలిగేవే, లక్ష్మి.

లక్ష్మి

వ్...వ్...వ్...

[నిశ్శబ్దం]

ఆ వేళ గున్నమామిడిక్రింద నీకిచ్చిన ముద్దే ఈ ముప్పుకు ఆరంభం. మరిచిపోలేను వెళ్లు. నీవు ఎక్కడున్నా నిన్ను...

వెంకటి

నేను పోలేను.

లక్ష్మి

(వెంకటి కాళ్లమీదపడి) నామాట వినవు.

వెంకటి

(లేవనెత్తుతూ) ఏదిమంచో చెప్పలేకున్నాను.

లక్ష్మి

(వెంకటి గడ్డంమీద చెయ్యివేసి) వెళ్లవా.

వెంకటి

సరే. ఇదే ఆఖరిముద్దు. మరొకటి.

లక్ష్మి

వద్దు. (వెనుకకు తగ్గింది)

[వెంకటి చేతులు పట్టుకోబోతూఉంటే లక్ష్మి ఎదురుగుండా చూపించింది. ముందరి నడవ వెనక గుమ్మంలో రామస్వామి కర్రమీద ఆనుకొని నుంచుకుంటూ కనపడ్డాడు. అదేచూస్తూ ఉన్నాడు. నిశ్శబ్దం. ఒకరిముఖం ఒకరు అదే చూసుకొన్నారు.]

వెంకటి

లక్ష్మి, వెళ్తున్నా.

రామస్వామి

నేను వచ్చిందాకా అయినా ఆగలేరూ.

వెంకటి

అయ్యా,

రామస్వామి

నేను చావడానికి సిద్ధంగా ఉంటే—ఛీ, పాపీ! నాచెవులు, నాకళ్లు ఇంకా ఎందుకుఉన్నాయో!

వెంకటి

చెప్పేది అంతా వింటే—

రామస్వామి

నాకే శక్తిఉంటే—(అని కర్ర ఎత్తబోయి, గజగజ వణికి, గోడమీద చేరబడి)

[నిశ్శబ్దం]

వెంకటి

నీవు చూసింది అబద్ధం. మాకుకూడా చేతనై ఉంటే, ఈసుడిలో పడకపోయి యుందుము. ప్రవాహంలో … గడ్డిపరకవలె......

లక్ష్మి

అదే నిజం మామ.

వెంకటి

నీవు చూసింది మేము చేసింది పాపమే అయితే ఇదే మొదటిది ఆఖరిదికూడా. లక్ష్మి కోరింది నేను ఒప్పుకొన్నాను; ఇప్పుడే, నీవు రాకుండా ఉంటే

ఈపాటికే, నేను ఇల్లువిడిచి పోతున్నాను. మరి ప్రమాదంలేదు. ఇకలక్ష్మని, నాలక్ష్మి నీవేఎరుగుదువుఆమాట, మరి చూడను గదా అనిబల వంతంగా ఒక్కముద్దు శాశ్వతముగా అడిగినిలిచి ఉంటుందని...

రామస్వామి

వెధవా. సిగ్గుమాలినపాపి. ఫో.

వెంకటి

వెళ్తున్నాను. ఒక్కటే మాట. లక్ష్మివల్ల ఏమీ తప్పులేదు. ఇదివరకే దాని సుఖాన్ని నాశనం చేశావు. ఇకనైనా దాన్ని సుఖపెట్టు. లక్ష్మీ!

[లక్ష్మి బుర్ర ఎత్తలేదు. లక్ష్మివేపే చూస్తూ వెళ్లిపోయేడు. నిశ్శబ్దం. వాడిపోయిన తీగవలె నిలుచుంది లక్ష్మి. నిలబడ్డ శవమువలె గోడను అంటిపెట్టుకొని నిలబడ్డాడు రామస్వామి.]

రామస్వామి

(లక్ష్మి ఎందుకో బుర్రఎత్తింది.) నిన్ను ఎప్పుడైనా ఒక్కమారైనా ఆడి నొప్పించానా. నీకు కావలసినది లేదన్నానా?

లక్ష్మి

లేదు.

రామస్వామి

అయితే ఎందుకు అలాగు మారేవు.

[జవాబులేదు]

రామస్వామి

ఎందుకు...అలాగు...మారేవు...

[జవాబులేదు]

రామస్వామి

ఎందుకూ...అలాగూ...మారేవూ...

లక్ష్మి

నేనూ మారలేదు.

రామస్వామి

అబద్ధం.

లక్ష్మి

నీయందు ఉండేభావం మారలేదు. నమ్ము, మాను, నాకు తెలుసును.

రామస్వామి

ఆ!

లక్ష్మి

కలలో పడ్డాను. వలలో కొట్టుకొన్నాను. కల అయిపోయింది. వలలోంచి ఎగిరిపోయేను. ఆ సింహాద్రి అప్పన్నే సాక్ష్యం.

రామస్వామి

ఊ!

లక్ష్మి

నన్నేమి చేయకుమీ.

రామస్వామి

పొమ్మంటే వాడివెనకాతలే పోదామనా?

లక్ష్మి

వెళ్లేమాటే ఉంటే, నీవా, అడ్డేది?

రామస్వామి

ఇదా వయస్సు!

లక్ష్మి

అలాంటి చెడ్డదాన్ని కాను.

రామస్వామి

గదిలోకి పో.

లక్ష్మి

(నవ్వుస్తూ) నిరుపరక్తం; చంపకుమీ.

రామస్వామి

ఇటుచూడు.

[లక్ష్మి తిరిగింది. అలాగేచూస్తూ నిలబడ్డాది] నీలాంటి సొగసైన గుండెలో అలాంటికుటిలా ఏలాగు ఇమిడి ఉందో అని ఆశ్చర్యపోతున్నాను.

లక్ష్మి

నీదయ. ఏమన్నానని. (అని కొంగుపట్టింది).

రామస్వామి

నవ్వు. నీచర్యవల్ల నాకు నా కుటుంబానికి ఈగ్రామంలోను, ఈలోకంలోను పక్కారింత గా ఉండకుండా సంపేటట్లు నీప్రతిరగాలి. నీవు ఈ ఇంట్లోనే ఉండాలి. విన్నావా. ఈగదిలోనే...

లక్ష్మి

ఇన్నాళ్లీ ఇంత దయచూపిన నీకు చేతులు వస్తాయా?

రామస్వామి

అందుకేకదూ ఈబహుమతి.

లక్ష్మి

(కాళ్లమీదపడి) నావల్ల నిజంగా తప్పలేదు.

రామస్వామి

ఆహా! నిజం. తప్పు అంతా నాదే.

[లక్ష్మి వెళ్లిపోయి తలుపులు వేసుకొంది. రామస్వామి అక్కడనే చతికిలపడి, రెండు చేతుల్లో బుర్రపెట్టుకొని కూర్చొన్నాడు. గవరమ్మ వచ్చింది].

గవరమ్మ

ఏదో అయింది. కొంపమునిగింది. అయ్యా, అయ్యా, తమ్ముడెటు అలాగు వెళ్లిపోతున్నాడు. నీ కేమిటి ఇక్కడ ఈలాగు ఉన్నావు.

రామస్వామి

వాడు మనవాడు కాడు.

గవరమ్మ

అయ్యా. ఒక్కతమ్ముడు అయ్య!

రామస్వామి

నీవల్లే.

గవరమ్మ

నావల్లా!

రామస్వామి

ఊహూ! తెలిసి చెప్పవు కావు.

గవరమ్మ

ఆహా! మొదటేచెప్పేను. అయ్యో లక్ష్మి!

రామస్వామి

గది చూపించాడు.

గవరమ్మ

దీపం తెస్తాను.

రామస్వామి

చీకటేలాంతటా. చీకటిలోనే ఉంటా. మేఘాలు వర్షం లేకుండా, నల్లగా ఆకాశమంతా కారు కమ్మి ఉన్నాయి.

హార్మోజాను

మద్దిపట్ల వేంకటరమణయ్య గారు

పారశీకరాజ్య భద్రాసనంబుకై-మూఁడవసారి రేఁగుపోరు ముగిసె;
సాటిలేని కడిమి శత్రుల నుఱుమాడి-విజయమొందె యవను భీకరాసి—

తమ్ము నెదిరించి కదు విక్రమమ్ము చూపి-ఓడిపోయి పట్టుపడిన వాఁడి మగనిఁ
పారశీకుని హార్మోజాను పేరివాని-శిరము నణఁకంగఁ దెచ్చిరి తురక భటులు—

"ఊరకే చచ్చిపోవుచు నుంటి దప్పి-గ్రుక్కెఁడుదకంబు నాకుఁ ద్రాగుటకు నిచ్చి
అవల మీయిచ్చ వచ్చినయట్లు చేయుఁ"-డనుచు హార్మోజా నిర్లక్ష్మి యడిగె వారి—.

కేలనూనియుఁ దళిసీటిగిండి తాను-నోటి కత్తక నిల్చె నప్పాట ఖైది
విచ్చుకత్తులతోఁ దనవెనుక ముందు-నిలుచు భటపాళిఁగాంచి సందేహమంది—

"పెదవి తడుపుకుంటి వెఱపెడిరో చెప్పు-పానమును రనియు దొంగపోటు నిన్న?
పిఱికికారడ లేనివీరుఁ డెన్నఁడు నట్టి-పాడుపనికిఁ బాలుపడఁడు సూవె.

ఆఁపిరాము శిశు నాగిండిలో నీరు-గ్రావుదనుక నీకుఁ జావులేదు;
పాపుకొనుము దప్పి భయ మేమియును లేక"-యనుచు జేఁదు ఖైది కభయ మిచ్చె—

ఆక్షణంబ గిండి యవనిపై దొరలంగ-జాఱ విడిచి హార్మోజాను పల్కె—
"కిరిలోని నీర మానువెన్కను గదా-నాకుఁ జావసతిరి నయముమీఱ—.

పంపువెట్టుఁ డిపుడు భటసకాయంబున-కీలను నొలుకునలిల మొత్తె"నచు;
చిటికసేపు విభుఁడు చేష్టలుడిగియుండె-ఊయలట్లు డెందమూఁగులాడె—

పిదప నుడివె సాహేబు గంభీరముగను-"కాను సాహసికుండ! నీవనినయట్లు
ఆన తిరుగ రెన్నఁడుగాని యవనిపతులు-పాలనము సేయఁబడుఁగాక ప్రభువు మాట—

త్రాగి చావు మంటిని మున్ను దానినీరు,-త్రాగియుప్పుడు స్వేచ్ఛగా బ్రదుకు మింక!"
ననుచు వే ఆక్కగిండితోఁ దను జలమ్ము-ఖైది కిప్పించె గారుణ్యకలితుఁ డగుచు—

(అనువాదము)

[హిందీ మాధురీ పత్రికనుండి]

సతి

౧

సుమారు రెండుశతాబ్దములు గడచిపోయినను చింతాదేవి పేరు మాసిపోలేదు. బుందేలుఖండమునందొక గహనస్థలమున నిప్పటికిని మంగళవారమునాఁడు వేనవేలు స్త్రీపురుషులు చింతాదేవిని పూజింప వచ్చుచుందురు. నాఁడా నిర్జనప్రదేశము గ్రామ్యగీతముల మాఱుమ్రోగుచుండును. గట్లును గుట్టలును రమణీమణుల రంగురంగులవస్త్రములచే గంతులిడుచుండును. దేవియాలయ మొక యెత్తైన గుట్టపై నున్నది. దానికలశముపై నాగుల జెండా ఎల్లప్పుడు ఎగురుచుండును. గుడి చాల చిన్నది. ఇద్దఱు మనుష్యులైన పట్టునట్లు లోపల విగ్రహ మేమియు లేదు. ఒక చిన్న వేదికమాత్ర మున్నది. క్రింద నుండి యాలయమువఱకు రాతిమెట్లున్నవి. సమ్మర్దమున జనులు క్రిందఁ బడకుండుటకై యిరుప్రక్కల గోడ గలదు. ఇక్కడనే చింతాదేవి సతియాయెను. లోకాచారము ననుసరించి యామె తనభర్త శవముతోఁ జితి నెక్కలేదు. తనభర్త స్వహస్తములతోఁ జేసికొని యామెకు ట నిలిచియుండెను. ఆమె యొకనాఁటికిఁ గ్రన్నత్తి చూడనైన లేదు. ఆమె తనపతి శరీరముతోఁగాక ఆతనిస్మృతితో సతియాయెను.

౨

యమునాతీరమున 'కాల్పి' ఒక చిన్న నగరము. చింతాదేవి ఆనగరమందలి యొకబుందేలవీరుని పుత్రిక. చిన్నతనముననే తల్లి స్వర్గస్థురాలగుటచే తండ్రియే యామెను పెంచవలసివచ్చెను. అది యుద్ధసమయము. యోధులకు నిద్రాహారములుగూడ సుఖముగ లభించవు. చింతాదేవి బాల్యమును డేరాలో సమరక్షేత్రమునఁ గడపెను. తండ్రి యామెను గోఁగుపాయందో చెట్టుచాటుననో దాఁచి, యుద్ధరంగమున కేఁగుచుండును. చింతాదేవి నిర్భయముగఁ గూర్చుండి మట్టితో దుర్గములు నిర్మించుచు, చెఱుచుచు నాడుకొనుచుండును. ఆమెకు మట్టిదుర్గములే ఆటవస్తువులు. ఆమెలోఁ బ్రాణ సఖులే యొక్కరు లేరు. యామెచేత యామె యుద్ధరంగమున కెల్లుచుండును. ఒక్కొక్కప్పుడు తామెతండ్రి సంధ్యాసమయమునకైన మరలి రాఁడు. కాని యామె చింతాదేవి చింతచేయదు. ఆమె ఏకాంతస్థలమున అన్నపానములు లేక రాత్రియంతయు నట్లే యుండుచుండును, దిక్కులు తెలియక ఏడ్చుచు ఏ మాత్రము భయపడదు. వీరవరుల తో ప్రత్యక్షకథలు విన్నదై, ఆమెయు యోధాగ్రేసరుల యుద్ధముల విని యామె దీర్ఘకాలము గడపెను. యుద్ధమునందున ములచిన చింతాదేవికిఁ దనతండ్రి వార్త తెలియలేదు. ఆమె యొకకొండగుహ యందుఁ గూర్చుండి మనమున నే యెవ్వఁడును శత్రుసైన్యముగాని దుర్గము నిర్మించుకొనుచుండెను. పగలెల్ల నామె యాదుర్గస్వరూపమును ధ్యానించును; రాత్రి యాదుర్గమునే కలఁగాంచును. నాఁడు రవాఁడు సాయంతనమున ఆమె జనకుని గవా మెల్ల కొందఱు వచ్చి యామెయొద్ద కు చేరుకొనిరి. "నాన్నగారేరీ? మీరంతఁ జెప్పుచున్నారేమి?" యని చింతాదేవి కాతుర్యముతో నడిగెను.

ఎవ్వరును సమాధానము చెప్పరైరి. అందఱు నుండి బాధపడుచుండిరి. చింతాదేవి తనతండ్రి వీరస్వర్గ మలంకరించెనని తెలిసికొనెను. అప్పుడు మారుండ్ల బాలిక కండ్లనుండి ఒక్కనీటిబొట్టయిన రాలలేదు. ముఖమున మాత్రము విచారము గానరాదు. ఒక్కనిట్టూర్పైన విడువలేదు. ఆమె నవ్వి యిట్లనెను:— "వారు వీరగతి పొందిన మీరు విలపింతురేల? వీరవరుల కింతకంటె గొప్ప మరణ మేముండును? వారివీరత్వమున కింతకన్న గొప్ప బహుమాన మేమి లభింపఁగలదు? ఈసమయము విచారింపఁదగినది కాదు. సంతోషింపఁ దగినది."

ఒకయోధుఁడు చింతిల్లుచు నిట్లు పలికెను:— "నీవిప్పు డెక్కడ నుండెదవు? ఇదియే మా చింత." అని.

చింతాదేవి గంభీరముగ నిట్లనెను:—"దేవిరై మీరు చింతింపకుఁడు. నేను నాతండ్రికిఁ దగినకూఁతురనా! వారు గాదించినదే నేనును గాదించెదను. మాస్వదేశ మును బగవారి చేతినుండి విడిపించుకార్యమున వారు ప్రాణములర్పించిరి. నాయెదుట నున్నదియును నదియే యాదర్శము. పోయి మీభటులను సన్నద్ధులఁ గావించుకొనుఁడు. వారికై యొకగుప్తమును, ఆయుధములను సిద్ధపఱుచుఁడు. ఈశ్వరకటాక్షమున్నచో, నెల్లరకు నేనగ్రగామినై యుండఁగలను. నేనొకవేళ పెనుకంజవేయుట మీకన్నులఁబడినచో నొక్కక్షత్రియుఁడు బతిమాల్యుఁడు. ఇదియే మీకు నావిన్నపము. నాఁ డెక్కువాలస్యము వలదు."

చింతాదేవి వీరవచనములవిని 'యాహా కుమారకుమారి తనసంకల్పమున దృఢచిత్తురాలై యుండఁగలదా' యని యోధులం దంతయు మందిరి.

3

ఐదువత్సరములు గడచెను. చింతాదేవి కీర్తి నలుదిశల వ్యాపించిపోయెను. పగతుల పటాపాలములు చెల్లగిలిపోయెను. ఆమెకెల్లెడను విజయము ప్రాప్తమగుచుండెను. సంక్లిష్టము, మాపులకుమా నదుట వామె నిశ్చయముగ నిలుచుండుటఁ జూచి యోద్ధభటులు ఉత్తేజితులగుచుండిరి. ఆమె చూచుచుండ వారెట్లు వెనుకంజ వేయఁగలరు? కోమలాంగియనుజన్మని యుంగుటపు సానుచుండ నేభగమువి పాదములు వెనుకాడఁజాలునా? సుందరీమణుల సమక్షమున యోధుల విక్రమము జేయుదురు. కాంతామణి నయనములు వీరుల కాత్మోత్సర్జన ప్రోత్సాహకములు. ఆమె ముఖదర్శనముచే యొందును వీరులంతైనఁ దాయము ప్రోత్సాహింపఁజేయును. చింతాదేవి యుక్తిచే జనులం దలిర్చలనుండి విక్రమశాలులను సూరుల నాకర్షించి సేనను నైపెసెను. ప్రాణముల లెక్కఁగొనని యోధశ్రమ్యులు నలుదెసలనుండి యేతెంచి యుత్సాహమున విహరింపఁ దొడఁగెను.

ఈవీరులలో రత్నసింహుఁ డమరాజపుత్రుఁడనువాఁ డొకఁడు.

చింతాదేవిపైనిఁ దెల్లరు కృపాకాంక్షులు; కూటకై ప్రాణము లర్పించువారు; ఆమె సంకేతమాత్రమున ప్రాణముల గుమ్మరించువారు; చెయ్యానతి యైనచో వాకసమంపిన చుక్కలనైన నొక్కుమారుగ నేలఁ గూల్చ సిద్ధపడువారు. అందు రత్నసింహుఁ డందఱిని మించియుండెను. చింతాదేవియు లోలోన నతనిఁ బ్రేమించుచుండెను. రత్నసింహుఁడు తక్కినయోధులవలె దుష్టుఁడును, వాచాలుఁడు, గర్వితుఁడును గాఁడు. కొలిచినవారు తమతమ ఘనతలను నిరర్గళముగ నుగ్గడించుకొనువారు; వారియాత్మస్తుతి కడ్డులేదు. వారలెంతయు సర్పించు చింతాదేవికిఁ బ్రదర్శించుటకే. వారిలక్ష్యము కర్తవ్యము గాదు, చింతాదేవి. కాని రత్నసింహుని వర్తనమాత్రము ప్రశాంతముగ నుండెను, ఆత్మస్తుతి లేదు సరికదా, తాను యథార్థముగ నొకసింహమును జునిమిన ద్విసను, శాస్త్రసంగతమైన సెత్తఁడు. అతని వినయశీలత పంకోపలేపము నతిక్రమించిపోయెను. ఇతరుల ప్రేమయత్నము విఫలమగుచుండెను. రత్నసింహుని ప్రేమ రసప్రాప్తగముల విలసిల్లుచుండెను; తక్కినవారు పోయిగ నిదురింపుచుండ, రత్నసింహుఁడు చుక్కల లెక్కబెట్టుచు, నాదికి ఘుచ్చుచుండును. ప్రతి యోధుఁడును 'చింతాదేవి నాకే లభించును; రత్నసింహునికి కాక యనుకొంటినది; కావునవే యాతని కొవ్వరియోధుడు దాగర్వేకములు లేవు, అని భావించుచుండును. చింతాదేవిచెంగట వారెల్లరుఁ బలుకు చిలుకపలుకులఁ జూచి వారివాక్చాతుర్యమునకు రత్నసింహుఁ డచ్చెరువందుచుండును. అతని నిరాశాంధకార మంతకంతకు హెచ్చుకొనిపోవుచుండెను. ఒక్కొక్కవుడు తన ప్రియురాలికిఁ జక్కని పలుకుల నీశ్వరుఁడు తన కేల ప్రసాదింపలేదని వగచుచుండును. అతనిమనోవ్యథ యెవ్వరికి తెలుసు? అతఁడు లోలోననే పేరాశ యుణాగకుండును. అతనుజర మాతనిచేతఁ గాదాయె.

పగమురాత్రి దాఁటిపోయెను. చింతాదేవి తనశిబిరమున నిదురించుచుండెను. దుర్గభటులు జయమునఁబడసిన పెనుక నింత భుజించి సైనికులు సైనముంచి పరుండిరి. ఎదుట కొక గుట్టమును నరణ్యముండెను. అరణ్యమున కవ్వలి రెట్టున శత్రుదళమొకటి విడిసియుండెను. చింతాదేవివారి రాక నెఱిఁగి పరుగుపరుగున వచ్చుటకై వచ్చి, యుండఁగా

మున వారిపై దండెత్త నిశ్చయించుకొని యుండెను. తన రాక శత్రువులకుఁ దెలియదని యామె యెమ్మెక. కాని పొరబడినది. ఆమె సైన్యములో నొకఁడు శత్రువులతోఁ జేరి, యొక్కఁడొక్కఁడే లెక్కడ కప్పటికప్పు డందించుచుండెను. ఇంకఁ జింతాదేవి వింత దాపుకొందమని వారొక కుట్రఁ బన్నిరి. ఆమెను చాటుగ హత్యసేయుటకై ముగ్గురు భటులు బయలుదేరిరి. ముగ్గురును ఘాతుకవృత్తులందె నిపుణులు. గాఢాంధ కారమును దాఁటి వచ్చి, చెట్టు చాటున నక్కి చింతాదేవి శిబిర మేదియని యూహించుచు నిల్చిరి. సైన్యమంతయు గాఢనిద్రాపరవశమై యుండెను. వారికిఁ దమ కార్యసిద్ధియందు సంశయము లేక లేకపోయెను. చెట్టుచాటు వెలువడి వారు ముగ్గురును మెల్లమెల్లఁ బ్రాఁకుచు చింతాదేవి శిబిరము దాపు సాగిరి.

సేవకులందరును కొండెలుఁగక నిద్రించుచుండెను; పహారా సిపాయిలు మిక్కిలి దప్పియుండుటచే నిదుర పోయిరి. ఒక్కవ్యక్తిమాత్రము శిబిరమువెనుక వలిచే ము డిఁగి కూర్చుండియుండెను. అతఁడు రత్నసింహుఁడు. అతనికి వేఁడిది క్రొత్త గాదు. కాఁపులకుం దానిరాత్రి రిక్తే, చింతాదేవి శిబిరమువెనుకఁ గూరుచుండుటయు కపటివానిచుండెను. ఆకస్మికముగ వారలు కేక విని యెచ్చరికఁ గత్తి నెత్తెను. చూచునప్పటికి ముగ్గురు మనుష్యులు వంగివంగి వచ్చుచుండిరి. ఇప్పు డేమి చేయవలెను! అందినచో సైన్యమున వలఁ బెట్టి ఆహంకారమున నొకరినొకరు నలుపుకొని వత్తురు. ఒంటరిగ ముగ్గురితోఁ బోరుట్కై ప్రాఁణభయము. ఆలోచించుటకు వ్యవధి లేదు. శత్రుకాలము సమీపించుచు నుండెను. గల సామర్థ్య మతనికిఁ గలదు; కావున కంటనే కత్తి దూసి యతఁ డా ముగ్గురిపైఁ బడెను. కొన్ని నిముసములు ఖడ్గములు తాండవించెను. వడవడ నంతయు సద్దుమణఁగెను. అట్టి వారు ముగ్గురు నిర్జీవులై పడిపోయిరి; ఇటు రత్నసింహుఁడును గాయములు తిని స్మృతి తప్పి పడి యుండెను.

ఉదయమున చింతాదేవి ఆ వలంటరుయువకుల హాస్యపడదుఁ గాంచెను. గుండె గుబేలుమనెను. చింత ఘోరమాయి చూచి ముగ్గురుఘాతుకులను మరణించియుం

డిరి; రత్నసింహునకుమాత్ర మూపిరి యాడుచుండెను. జరిగినదంతయు గోచరించెను. కార్యమును వీరకార్యమునై విజయము కొంచెను. రంగ్రజి మగణించినప్పుడొక్క కాప్పుడు నది కాలని యామెకండ్లనుండి యాశ్రువుల జడివాన గురిసెను. రత్నసింహుని శిరము తనతొడపై నిడికొని, హృదయమందిరమున రచించిన స్వయంవర మండపమున నామె యానతికంఠమున జయమాల వైచెను.

౪

ఒక్కవేళపాటు రత్నసింహునికండ్లు విడలేదు; చింతాదేవికండ్లు మూఁతబడలేదు. చింతాదేవి ఒకక్షణ మైన నతని విడిచిపోవుటలేదు. తన వ్యాపారముపై దృష్టిలేదు, శత్రువులు పైఁ బడుదురేమో యను చింత లేదు. తన సకలైశ్వర్యములు నామె రత్నసింహునికై బలిదాన మొసంగెను. వేల గడిచినపిదప రత్నసింహుని కన్ను విడెను. చూచునప్పటికిఁ దాను మంచముపైఁ బడి యుండుటయు, మెదుల చింతాదేవి విసనకఱ్ఱఁ జేకొని నిలిచియుండుటయు నతనికిఁ గానవచ్చెను. నీరసమగు కంఠస్వరముతో నతఁ డిట్లనెను —

"చింతా, విసనకఱ్ఱ యిటు తే; నీకు శ్రమ—"

చింతాదేవి హృదయము మొదటను అఖండస్వర్గ సుఖము ననుభవింపసాగెను. ఒక నెలక్రిందట గానవిదీర్ణ శరీరమునకుఁ దలక్రిందుగ నూరుచుండి యామె సైరాత్త్రమున విలపించుచుండెనో, అతఁడు నేఁడు మాటాడుటఁ జూచి యామె సంతోషమునకు మేర లేకపోయెను. ఆమె స్నేహార్ద్రస్వరమున నిట్లనెను:—

"ప్రాణనాథా! ఇది శ్రమయైనచో నిఁక సుఖమేది?"

'ప్రాణనాథా' యను సంబోధనమున విలక్షణమగు సమ్మోహనశక్తి యున్నది. రత్నసింహునికన్నులు తెరుకొనెను; శీఘ్రముగ ప్రదీప్తములాయెను; ఒక నూతనజీవనము రక్తనాళములఁ బ్రవహింపఁ దొడఁగెను. అది వెన్నెంత యుజ్జ్వలము! ఆనందోత్సాహము, ఎంత మాధుర్యము, ఎంతకులుకు, ఎంతటాలి నిండియుం

డెను! రత్నసింహుని ప్రత్యంగము పదరఁ దొడఁగెను. అపారపరాక్రమ మాతని భుజముల నావహించినట్లయ్యెను. జగన్నాయకత్వము దాల్చుటకును, ఎగసి వినువీథి నందుకొనుటకును, ఉద్దండపర్వతముల ఛేదించివైచుటకును అతనికి సామర్థ్య మొదవినట్లయ్యెను. తన కోర్కె లన్నియు నీడేరినట్లతనికిఁ బరమసంతృప్తి యొకక్షణకాలము గలిగెను. ఆక్షణమున వరమొసఁగుటకే వచ్చి యెదుటనిలిచినను, నాతఁడు దూఁచి, వర మేమియుఁ గోరక, మొగమటు ద్రిప్పి యూరకుండి యుండును. ఎట్టిసంపదయైనను, ఏవస్తువైనను ఇప్పు డతనికి సంతోషముఁ గాంచఁ జేదు. లోకమునఁ దన్ను మించిన సుఖియు, భాగ్యశాలియు నుండఁడని యతనికి గర్వ మొదవసాగెను.

చింతాదేవి యింకను దనమాట ముగింపలేదు; ఆ ప్రసంగమునే యిట్లనెను:— "కాని, నొక్కమొగ నావలన మీ కెంతయో బాధపడవలసివచ్చినది!"

రత్నసింహుఁడు లేచి నుత్తించుచు నిట్లనెను:— "అదియు లేనిదే సిద్ధి చేకూరదు."

చింతాదేవి యతనిని దన హృదయాస్తములతోఁ బెనవేసి యిట్లనెను:— "ఈసిద్ధికై మీరు తపము చేయలేదు; అన్యకులయువతి యగుదునే! మీరు కేవల మొకయువతిని గాపాడితిరి. నా స్థానమున వేఱొక స్త్రీ యుండినను మీ రిట్లే ప్రాణమొడ్డి రక్షించియుందురు; నా కావిషయము తెలియును.— మీతో నిజము చెప్పుచున్నాను. నేనాజన్మాంతము బ్రహ్మచారిణినై యుండెద నని ప్రతిన జేసికొనియుంటిని; కాని మీయందలి త్యాగము నా ప్రతిజ్ఞను విచ్ఛిన్నమొనర్చినది. నేను వీరులకొఱకు లలోఁ జెరిగినదానను; వీరులను వలెంచుటకు శిరస్త్రాణములతోఁ జెరఁగల్గినట్టి యోధనినాదములనే నావ్యదయకుసుమ మర్పింతును. రసికుల హాసవిలాసములను, లంపటుల రూపరేఖలకును, పల్లెల కుస్తీ షోకీలకును నా దృష్టియం దించుకయు విలువ లేదు. వారియందలియవిద్య శోకవినోదముగాఁ గాంచుచుందును. మీయాత్మశక్తియే నేను సర్వమును నాత్మార్పణము గావించి, దాసి నైతిని,— నేటినుండియే కాదు, చాలదినములనుండి."

౫

మొట్టమొదటి ప్రణయరాత్రి. పిటఁ బాడిన నిశ్శబ్దము. ప్రేమికు లిద్దఱి హృదయములందును గోర్కెలు తెరఁగలు వేయుచుండెను. నలుదెసలఁ జెలిమికలువల వెన్నెల చిమ్ముకొనుచుండెను. దాని నడుమవెలుంగుల యందు వధూవరులు ప్రణయాలాపము లాడుకొను చుండిరి.

అప్పుడే వార్త వచ్చెను శత్రువుల యొకటి దుర్గము వెనుక విజృంభించి వచ్చుచున్నదని. చింతాదేవి ఉలికి పడెను; రత్నసింహుఁడు నిశ్చేష్టుఁడై నిలిచిపోయెను. పిదప నతఁడు మేకున వ్రేలాడుచున్న ఖడ్గము నందుకొనెను.

చింతాదేవి కాతరదృష్టితో నతనివంకఁ జూచి "కొంచెము మనుష్యులఁ బంపుఁడు చాలదా; మీరు పోవలెనా?" యడిగెను.

రత్నసింహుఁడు తుపాకి బుజానఁ బెట్టికొనుచు నిట్లనెను:—

"ఈసారి పెక్కుమంది వత్తురేమో యని శంకించుచున్నాను."

చింతా:— "అట్లయిన నేనుగూడ వచ్చెదను."

రత్న:— "వలదు. వారు విలువలేనివారని నాకు నమ్మకమున్నది. ఒక్కఘాటితో వారి నెత్తిపాఱఁద్రోలి వచ్చెదను. మన ప్రణయరాత్రి విజయరాత్రియగుట పరమేశ్వరుని యిచ్ఛ."

చింతా:— "ఏమోకాని, మనసు కలవరపడుచున్నది. పోనిచ్చుటకు ప్రాణ మొప్పుట లేదు."

రత్నసింహుఁ డీకోమల మగు ప్రేమానురోధమునఁ గరగిపోయి, చింతాదేవిని గౌఁగిలించుకొని "ఉదయమగునప్పటికి మరలివచ్చెదను ప్రియా!" అనెను.

చింతాదేవి మగని కంఠమున బాహులతలిడి, కన్నుల నీరు నింపి యిట్లనెను:— "మీరు చాలదినములకుఁగాని రారని భయమగుచున్నది. నామనస్సంతయు

మీమీఁద నుండుము_చనుఁడు_అనుదినము వార్తమాత్ర మంపుచుండవలయును సుండీ!_ ఒకటి: మిమ్ము బతిమాలెదను, అవసరము కలిగినపుడు దాడి సలుపుచుండుఁడు. శత్రువులఁ జూచుటతోడనే పైనబడి మీఁదఁబడుట మీకలవాటు. అవసర మెఱిఁగి వర్తింపుఁడని మాత్రమే నే వేఁడునది దయసేయుఁడు; ఎల్లెడుచున్నాను అట్లే తిరిగిరండు!"

చింతాదేవి హృదయము భయవిహ్వల మగుచుండెను. అందుఁ దొల్లి విజయకాంక్షమాత్రమే యాధిపత్యం చుచుండెడిది; నేఁ డెందు భోగలాలస ప్రధానత వహించెను. ఓంగమునకై గర్జించి శత్రుహృదయముల గడగడ వడఁకించినట్టి యా వీరబాల నేఁ డెంత దుర్బల యయ్యెను. రత్నసింహుఁడు గుఱ్ఱ మెక్కినంతనే ఆమె యతని నేత్రములకై లోలోన దేవిని మ్రొక్కుకొనఁదొడఁగెను. దూరమున చెట్లయం దతఁడు మఱుఁగుపడువఱకు నామె యతనిఁ జూచుచుండెను, పిదప దుర్గమండలి బురుజులన్నిటిలోఁ బెద్దదాని నెక్కి గంటలకొలఁది అట్లే అదెసకుఁ దేఱిచూచుచు నుండిపోయెను. అక్కడ నేమి యుండలేదు; పర్వతము లప్పుడే రత్నసింహుని దాచివైచినవి. చింతాదేవికి మాత్ర మాతఁ డెదురుగాఁ బోవుచున్నట్లే తోఁచుచుండెను.

ఉషఃకాలపు టరుణకాంతి చెట్లలోనుండి తొంగి చూడ మొదలిడెను; ఇప్పటికి చింతాదేవి మోహవిస్మృతి వదలెను; అంతయు శూన్యమని తెలిసెను. ఏడ్చుచు బురుజు దిగి సెజ్జపై మొగము కప్పుకొని యామె రోదనకు మొదలిడెను.

౬

రత్నసింహునితో వంపసుందిరమైన నుంచిరో, లేక కాని ఉన్నవారందఱు నుత్సాహభరితులు; ఎట్టిమయమైన, ఎంత కఠినమైన సరకు సేయనివారు, తిమ్మప్రాణములకు శత్రువులు. ఉల్లాసభరితులై వారొక వీరరసప్రాణితమగు గీతమును పాడుకొనుచు ప్రయాణించేయుచుండిరి.

వీరవేషము లేసినారలు
గౌరవము నిలుపుఁడు సిపాయిలు!
వైరముల పుడిఁ బడనెట్టుఁడు
స్వర్గములు కేస్తారిస్తుమల్.

ఈవీరనాదములతోఁ బర్వతములు ప్రతిధ్వనించి పోయెను. అశ్వముల పదఘట్టనములు తాళము వేసెను. రాత్రిగడచిపోయెను. సూర్యుఁడు తనయరుణనేత్రములఁ దెఱచి యావీరులపైఁ దనస్వర్ణకాంతి వర్షింపఁదొడఁగెను.

సూర్యప్రకాశమున దగ్గఱనే యొకకొండపై శత్రుశిబిరము కానవచ్చెను.

రత్నసింహుఁడు తలవంచెను; విరహవ్యాకులమగు హృదయము నణచికొనెను; మందగతిని బోవుచుండెను. అశ్వము ముందునకు సాగుచుండెను. కాని మనస్సు వెనుకకు లాగుచుండెను. పుట్టిన యిన్నాళ్ళకు [illegible] అతని! [illegible] సాగెను. యుద్ధమునఁ బర్యవసాన మేమగునో, ఎవరు చెప్పఁగలరు? తాను విడిచివచ్చిన ఆ యమూల్యస్వర్గసౌఖ్యస్మృతులు తిరిగియుండి యతని మనస్సును పీడించివైచుచుండెను. చింతాదేవి సజలనయనములు జ్ఞప్తికి వచ్చి, గుఱ్ఱమును వెనుకకు మఱల్పవలయునని కోర్కి పుట్టుచుండెను. సకు తోశ్వాస మంతకంతకు తటఁగిపోవుచుండెను. అప్పు డొకసిపాయి పరిహసించి యిట్లనెను:—

"ఆర్యా! యెదుటఁ గొండపై శత్రువులు విడిసియున్నారు. ఇపుడు మీ యభిప్రాయ మేమి? తత్క్షణము దండెత్తుటయే మా కోరిక. విదురించుచున్నారు. కావున వెంటనే పాఱిపోవుదురు. జాగుచేసిన యెడల వారును సన్నద్ధు లగుదురు; పదమ చెడిపోవును. వేయుమందికి తక్కువ యుండరు."

రత్నసింహుఁడు చింతాక్రాంతుఁడై శత్రుశిబిరము వంక చూచి "సరే, చూదము." అనెను.

సిపాయి:—"దండెత్తుటయే యుండునా?"

రత్న:—"మీయిష్టము. చాలమంది యున్నారు; ఇది యాలోచింపుఁడు."

సిపాయి:— "భయము లేదు. ఇంతకంటె గొప్ప సేవల జేసినారము."

రత్న:— "నిజమే; కాని—కొందరవలె అగ్నిలో దుముకుట మంచిదికాదు."

సిపాయి:— "ఏమంటిరి! రాజపుత్రుల జీవనమే అగ్నిలో దుముకుటకు. మీ అజ్ఞ తిడవు; అవైన మా మగటిమి చూతురుగాక!"

రత్న:— "చాల బలశాలురున్నాము. కొందరము నేడు నిర్గమించిన చాలుండును."

సిపాయి:— "వలదు; మనవాడు తెలిపినచో వారింక దారిం బట్టుదురు."

రత్న:— "అట్లయిన చాడీలు పలుకుడు."

ఒక్కక్షణములో సైనికులు కత్తులు దూసి, ఈటెల పదరించికొని, శత్రుపక్షముపైఁ బడసాగిరి. కాని కొంత యుద్ధము పిదప శత్రుసేన అపారతరమై యున్నదని వీరికి విదితమయ్యెను. వీరితలంపు ప్రకారము శత్రువులు పొక్కలి యుండుటచే కోట దుర్గముపై దాడిచేయలుగు సన్నద్ధులగుచుండిరి. వారెదురుగ వచ్చుచుండుట గాంచుటకే తప్పు తెలిసినది; కాని యిఁక తప్పు దిద్దుకొనుటకు వీలుపాయము లేకుండెను. రత్నసింహుని వివేకమును నెవ్వరికిని సంశయము లేకుండెను. ఇంతకన్న విషమతరమైన సమయములందు సంయుతము తనపరాక్రమాతిశయముచే జయలక్ష్మిని జూరకొన్న రత్నసింహునకు నేఁడు తనలక్షణము మాపకుండునా? శత్రువులన్నియు రత్నసింహుని వెదకసాగెను; కాని యెక్కడ వదరిఁజాడ లేదు. ఎక్కడనుఁ బోయెనో యెవ్వరికిని తెలియదు.

'అతఁడెప్పటికిఁ బోఁగలఁడు? తన సహచరుల నీయవస్థయందు విడిచి యతఁడెప్పటికిఁ బోఁగలఁడు? అసంభవము. తప్పక యిప్పుడేదో యున్నాఁడు. జయోపాయము నాలోచించుచున్నాఁడు.'

క్షణములో శత్రువు లెదురుపడిరి. అంతసేన యెదుట నీకొలఁదిమంది యేమి చేయఁగలరు? అంతయుమ రత్నసింహునిఁ బిలుచుటయే: 'ఎక్కడ నేఁగితివి! నా యీయవసరమందు వారిప్పుడే వచ్చిపడిరి; నీ వింక దూరముండుట వేళ కాదు మార్గముఁ జూపుము! మాయుత్సాహము పెంపొందింపుము;' అని

ఇప్పటికిని రత్నసింహుఁ డగపడలేదు. తుదకు శత్రువులు మీఁదఁ బడ్డిరి. యుద్ధ మారంభమాయెను. బుందేలులు ప్రాణము లరచేతఁ బట్టికొని పోర మొదలిడిరి. ఒక్కని కొక్కఁడే భారమైయుండ, నొక్కఁడు పదిమందితోఁ బోరు టెక్కడ? అది యుద్ధము గాదు, ప్రాణముల జూదము. బుందేలులకు విరాళి ప్రబలిపోయెను; వారు కసిగాఁ బోరాడిరి; జయకాంక్ష లేశము లేదు. వారిలో నిఁక యుంతెత్తైన సమ్మేళనము లేకపోయెను. ఎవ్వరికివ్వబడినవారు సాధ్యమయినంత ముందునకుఁ బోవుచుండిరి. పర్యవసానమేమగునని యెవ్వరికిని చింతలేదు. ఒకఁడు శత్రుపక్తులఁ జీల్చుకొనుచు సేనాపతి వంక నరిగెను. వేఱొకఁడు ఎదిరి యేనుఁగుపై కెక్కఁబోవుచు ప్రేలుడిని గూలెను. వారి యసాధారణ సాహసమునకు శత్రువులుగూడ 'వారా!' యనుచుండిరి.

అవీరులు కీర్తి గడించిరి కాని జయము గడింపలేదు. ఒక్క గంటలో రంగస్థలమున తెర జారెను. టపాకాయ సమాప్తమయ్యెను. పెద్దతుఫాను వచ్చినది, వృక్షములను పెకలించుకొనుచుఁ బోయినది. సమ్మేళనమునుంచినచో ఈ కొలఁదిమందియే శత్రువుల నదుమాడు బడ నోడించియుందురు. కాని సమ్మేళన సూత్రధారుఁడు జాడలేఁడయ్యెను.

జయించిన మరాఠులు ప్రదీపమును శ్రద్ధతోఁ జూచిరి. రత్నసింహుఁడెవరు, వారికి గనపడ్డ. వారిమంతి యుంత్రము వానివాఁడ నే యుండెను. రత్నసింహుఁడు ప్రతికయుండెను, వారికి నిద్రపట్టదు. వారు పర్వతపలము లన్నియు గాలించిరి. కాని రత్న ప్రాప్తి కాలేదు. జయము చిక్కినది. కాని యసమగ్రము.

౭

చింతాదేవి హృదయమున నేఁడు దేవా కాని, విలాసం దేవ్జము అప్పటిట్లుపోగెను. ఆమె యున్నఁడు

నింత దుర్బల కాలేదు. బుందేలుల కపటయుద్ధము వేల కలుగునో యామె కారణము చెప్పఁజాలదు కాని, ఆఘాత ముమాత్ర మామె వికల మానసమును పీడింపదాయెను. ప్రేమానుభవమున కామెకు లేమి యుండినదో, చిన్ననాటనే తల్లి మరణించునా! తండ్రితో నడవులన్నియుఁ దిరుగవలసి వచ్చునా! సుఖాలయందును లోకులయందును వసింప వలసివచ్చునా! సౌభాగ్యము మాత్ర మెంత కాలము:— తండ్రియు నామెను విడనాడి పోయెను. అప్పటి నుండియు నొక్కటియైన నామె సుఖముగఁ గూర్చుండలేదు.

ఆమె దుర్బల హృదయమున నిట్టి యొక విచిత్ర భావ ముప్పతిల్లెను. పరమేశ్వరుఁ డామె మనోహరుని సురక్షితముగ నుంచి పంపినచో, నాతనిఁ గోల్పోయి యేమి చేయక దూరముగా నుండుట యెటుల? పతిదేవుని యారాధన మున జీవము సార్థక మొనరించుకొన నెంచెను; ఈ యుద్ధమునకు స్వస్తి చెప్పలేదు. నాటి భావ మామె యందు లేదే భాగ్యత యున్నట్లు.

సంధ్యాకాల మాయెను. సూర్యుఁ డొక పండువలె యాకాశమునుండి క్రిందికి జారుచు కనఁబడు చుండెను. రక్త హస్తముల తోడను, కార్య సాధనముల తోడను వీర యోధులు యుద్ధరంగమునుండి యామె చెంత కేగి వచ్చి నిలిచెను. వింతా లేవిక పెనుగు పడిన ట్లున్నను. ఒక క్షణమట్లే కూర్చుండెను. పిదప లేచి, వ్యగ్రుఁడగు సిపాయి దగ్గరకు వచ్చి ఆత్రముతో:

"ఎవరెవరు మిగిలిరి?" అని యడిగెను.

"ఎవ్వరును మిగుల లేదు." అని సిపాయి చెప్పెను.

"ఎవ్వరును మిగుల లేదు! ఎవ్వరును మిగుల లేదు!!"

వింత తలపట్టుకొని నేలపైఁ గూలఁబడెను. పైని మరల నిట్లనెను:— "మరాఠులు సమీపించి నారు."

"సమీపించినారా!!"

"ఇక్కడి సమీపించినారు!"

"ఆయిన త్వరగా చితిఁ పేర్పుఁడు! వ్యవధి లేదు"

"ఇంకను పేరుచున్నాము గదా, వారి బాణ ములఁ దీయుటకు!"

"అది మీ యదృష్టము, నా కర్తవ్యమును జేసి నాము గాక."

"దుర్గము కూలి పెలుతరలని పోరాడఁ గలము లేము!"

"అట్లయిన పోయి పోరాడుఁడు. నేనెవ్వరితో నను పోరాడ నక్కర లేదు."

ఒక వైపునుండి యంధకారము పెలుఁగుచు క్రమ్ము కొనుచు వచ్చుచుండెను. వేరొక దెసనుండి మరాఠులం తరంగాయితములగు సేనలు క్రమ్ముకొనుచు వచ్చుచుం డిరి. దుర్గమున చితి సిద్ధముగ నుండెను. దీపములతోపా టు చితియుఁ బలిఁగెను. సమస్తాలంకారములు ధరిం చుకొని చింతావతి అసాధారణ శోభల వెదజల్లుచు ప్రసన్నవదనముతో, అగ్నిమార్గమున పతిలోక యాత్ర కుఁ బయలుదేఱిపోవుచుండెను.

౮

చితి దుట్టును స్త్రీపురుషు లెల్లరు చూచిరి. కన్నుల దుర్గముచుట్టు తాఁకినను, ఎవ్వరికి నాగోడవ లేదు. గుండె పరితాపములచే నెల్లరి ముఖములను వ్యాకులతతో నావరణమై యుండెను. చిన్న కోయంగము నకే కళ్ళు మండపముపై నిలుచుండెను. ఇప్పుడు చితి పేర్చిన చోటనే విన్నదని నాశమగుచుండ నుండెను. చిన్నమూలనే దిట్టి యగ్ని శిఖ లెగయుచుండెను. ఇట్టి జనులు చూచుచుండిరి. కాని నేటి దృశ్యమున కును నిన్నటి దృశ్యమునకును నెంత యంతరమున్నదో! చూడుడు, నాలుగు నేత్రముల కంతరము గన్పడును; కాని వా స్తవముగ నిది అయుజ్ఞమునకే పూర్ణాహుతి; అగ్ని తేజ సే నిర్వాణము.

గుఱ్ఱపు డెక్కల చప్పుడు వినవచ్చెను; దాని వెన్వెంటనో యొక సిపాయి వేగముగ స్వారి చేయుచు వచ్చుచుండుట తెలియ వచ్చెను. క్షణములో ధ్వని విర మించెను. ఒక సైనికుఁడు పరుగు పరుగున వంగుచు

లోనికి వచ్చెను. అందఱు నాశ్చర్యమునఁ జూచిరి.— అతఁడు రత్నసింహుఁడు!

రత్న సింహుఁడు చితి కవతలనుండి వచ్చి కొమరుఁడు నిట్లనెను.

"ప్రియా! నేనింకను బ్రతికియే యున్నాను! ఇదేమి పని!"

చితి యప్పుడే మండుచుండెను! చింతాదేవి మెండుగ పొడుగుచున్న జ్వాల చుట్టుకొనియుండెను. రత్నసింహుఁడు దుశ్చర్యను వలెఁ జితిలోనికి దూరఁబోయెను; చింతాదేవి చేయి పట్టుకొని లేవఁ దీయఁబోయెను. అందరు కన్నీరు పులనుండి చితిలోని జ్వాలలు లాగివేయ మొదలిడిరి. చింతాదేవి మాత్రము పతివంక కన్నెత్తి చూచినదైన లేదు. తప్పుకొమ్మని చేతితో సంజ్ఞ చేసెను.

రత్నసింహుఁడు నెత్తి మొత్తుకొని యిట్లనెను:— "ప్రాణప్రియా! ఇది యేమి! నావైపు చూడవేమి? నేను జీవించి యున్నాను!"

"నీవెవరు రత్నసింహుఁడే. కాని నీవు నా రత్నసింహుఁడవు కావు" అని చితిలోనుండి ధ్వనివచ్చెను.

"నావైపు చూడుము; నీదాసుఁడను, నీయుపాసకుఁడను, నీపతిని నేనే సుమా!"

"నాపతిని వీరస్వర్గము నొందినాఁడు"

అనఁగా నిట్లు నవ్వఁ జెప్పెను! ఓ మహాజనులారా, ఇట్టియున్న వగ్ని నార్పుఁడు. ప్రియా, నేనే రత్నసింహుఁడను! నమ్ముటలేదా?"

అగ్ని జ్వాల చింతాదేవి ముఖమున కంటఁ బెట్టఁ బట్టెను. అగ్నియందుఁ గరులను వికసించెను! చింతాదేవి స్పష్టముగ నిట్లు చెప్పెను:—

"నమ్మఁగ నమ్ముచున్నాను; నీవు నా రత్నసింహుఁడవు కావు. నా రత్నసింహుఁడు వాస్తవిక వీరుఁడు! తన్ను దేహము రక్షించుకొనుటకై యిట్లు క్షత్రియ ధర్మమును బరిత్యజింపఁడు. వీరపురుషుని నేను దరిగాపాసి నైతిని యాతఁడు దేవలోకమున నాకై పిల్చుచున్నాఁడు! రత్నసింహు నపకీర్తి పాలుసేయకుము. ఆతఁడు వీరరాజపుత్రుఁడు; రణక్షేత్రము నుండి పారిపోవు భీరుఁడు కాఁడు."

ఈ చివరిమాట ముగియుటతోడనే యగ్నిశిఖ చింతాశిఖ భక్షించెను. ఆ నిరుపమ సౌందర్యరాశి, ఆ అదగ్ధ వీరత్వము మహాసింహాసనమునకై క్షణములో వహ్ని జ్వాలయందు లీనమై పోయెను.

హతబుద్ధియై రత్నసింహుఁ డీదుఃఖమయ దృశ్యము వీక్షించుచు మాటలు నిలిచిపోయెను. పిదప, శోక పెద్ద నిట్టూర్పు విడిచి, హఠాత్తుగ వాక్కితయంత దుమికెను.

[అనువాదకుఁడు: కొంపెల్ల జనార్దనరావు]

వననిధి దాటి రాఘవుఁడు వానరసైన్యముతోడ లంకఁ జొ-
చ్చినవిధ మాముహూర్తముగను శీఘ్రము చారులు విన్నవింప నె
మ్మనమున కుంది రావణుఁడు మంత్రులఁ గన్గొని సంగరాంగణం
బున రిపుఁ గెల్వ నోపువెరవు న్వచియింపుఁ డటంచుఁ బల్కినన్.

తెలుఁగులుగు మంత్రు లరినోర్చు వెరవులెల్లఁ దమకుఁదోఁచినగతి బహుధావచింప
వారివారించి పల్కె సద్వాదిగాఁ విమలగుణభూషణుండు విభీషణుండు.
“ఓయూ, సోదర, దానవనాయక, రావణుఁడ, నమ్మినాఁడ హితోక్తుల్
న్యాయపథంబును విడువక శ్రేయస్కరముం జెవగుచుఁ, జెవిఁ బొన్పవగన్.

కనకమృగమ్ముఁ బట్ట తమకంబున రాముఁడు చాలదవ్వుగాఁ
జనుటయు నాగుణాకరుని జాడఁ గనంగ సుమిత్రపట్టియున్
వెనుకొనిపోవఁ జూచి యతిరేఁచి, దశానన, మాయయోగివై
వన రమణీరఁ బట్టిఁ గొనివచ్చితి విద్యది క్రూరకర్మమే.

నీతిఁ దొలంగి యిట్లు రజనీచరనాయక, సాధ్వియైన యా
సీతను ముద్రించితివి? రణక్షముఁడు రాముఁ డల్లదే
కోతుల గొండ్రముచ్చు లెంకఁగుల్ బలుసేనగ సేకరించి నీ
చేతిబలంబుమాపి యెన చేసినను జూడఁగవచ్చుఁ జూడుమూ!

చేన యెసంగఁగన్ సమరసీమ నెదుర్పఁగలేక నెమ్మదిం
గేవలమర్త్యుఁగాఁ దలఁచి కీడులుపల్కుచు రామభద్రునిన్
రావణ, కంతకావరమునన్ జనకాత్మజ దొంగవోలె, మా
యావిధిఁ దెచ్చియుం గటకటా! వగపొందవి కేమి చెప్పదున్.

పావనియైన జానకిని బల్మిని బట్టఁగఁ జూచుచుంటివే
లావరి పోటు కాఁడు నగు లక్ష్మణుఁ డచ్చట నుండె నేని, నీ
చేవయు గీవయున్ సరకు సేయునె, ప్రాణముతోడ నవ్వునే
రావణ, నేఁయు నేటి కిట రాముని మోలను నిల్వ దర్మునే.

వీరమ్మన్యుఁడ, నిన్నుఁ బోనిచిపుల్ వేనోళ్లఁ గొండాడఁగన్
వీరాలాపము లాడెదేమిటికి నీ వీరంబు తోరంబుగన్

పౌరం బెద్దయుఁ జూపి శత్రువితతిం బోకార్చుకున్నట్టి మహా
ధీరుల్ మెచ్చరె, హాస్యభాజనముగా దేయుద్ధి యూహింపఁగన్.

మానవమాత్రుఁ డీతఁడని మాటికి మాటికి నీసడించుచున్
వీని నెదిర్చి గెల్చు లోకవిజేతయె యుంచుఁ దలంచి నైజ దు
ర్మానము పెర్మి, మూర్ఖులగు రక్కసులెల్ల నుతింపఁ జూపెదో
దానవనాథ, రావణ, హితంబగు పల్కు వినంగఁ జెల్లదే.

జనమతివోచు నుద్ధతిని సర్వపరాక్రముఁడైన రాముని
త్రోసి చనంగను వెళ్ళెడెదు పోరికి నా యుపదేశము, నయ్యయో,
పునమిని దుష్టులం దునుమఁ బట్టిన విష్ణుఁడు గాని వాసికై
జనుఁగల పాట్ల నగ్గమగు పార్థివమాత్రుఁడుగాఁడు రావణా!

వానరుఁ డొక్కరుండు చిటకువచ్చి, యశోకవనంబుఁ గూల్చి దు
ర్మాన బలాఢ్యులైన బలురక్కసులం బరిమార్చి, యూరి లం
కానగరంబుఁ గాల్చి, జనకప్రభునందనతోఁ బ్రసంగమున్
జానుగ నర్చి పోయె రఘునాథుని గెల్వఁగ నీకు శక్యమే.

నేలువకు మన్మఁడయ్యు నిజనాశన కాలము దగ్గఱం గనుం
జేలఁగి మదాన్వితుండవగుచుఁ జేసిన చేఁతకు సానుతాపుఁడై
తలఁకు వహింపఁడంచు నవితంబును సజ్జను లేవగింపఁగాఁ
దలఁగని నిందపాలయితి, తప్పని, నీతలవ్రాఁత రావణా!

వాయువు మేఘబృందములఁ బాఱఁగఁ దోలెడునట్లు నీదు బ
లాఢ్యుల కూపుమాపి తన లావును ధీరముఁ జూపుచున్ మహా
సాయక జాలముల్ పఱపి సర్వనిశాట సమన్వితంబుగన్
మాయలమారివైన నిను మార్కొని రాముఁడు గీటడంచెడున్.

తలఁపఁగ రాదు లాఁతివని యెంచియున్ మదినైన, వారలన్
బలిమినిబట్టి కామిలకుఁ బాలొనరించితి బాధ లెన్నఁగాఁ
దలమె, సమస్తధర్మములు దాఁకులెత్తెఁ గదా నీకు నింతగాఁ
దెలుపఁగ నేల నీ తెలివితేటలు మాసెనె దానవాధిపా!

బ్రతుకఁ దలంచితేని విను రావణ, రాఘవు నాశ్రయింపు మీ
పాదములను, సర్వభద్రములుఁ బొల్పెసలారును, రాజ్యలక్ష్మియున్
సుదతు లనుంగు బిడ్డలును సోదరు లాప్తులు మంత్రులుం బదిం
బదిగ సుఖంబుఁ గాంచి యభివర్ధిలఁ జాలుదు రెల్లకాలమున్.

అనఘాత్ముం డగు రామభద్రునకు నిల్లాలైన వైదేహి న
ర్పనఁ గావించి తదీయపాదకమలద్వంద్వంబుపై వ్రాలి, ప
మ్మిన దైన్యంబున వేఁడినన్ మనుచుఁ జుమ్మీ తప్పులన్ సైచిన
మ్మినవారిన్ విడనాడఁ డా విభుఁడు నెమ్మిం జేకొనున్ రావణా!

గాటపుటుక్కు మేటి విలుకాఁడగు రాముఁడు వాఁడిముల్కులన్
సూటిగ నీదు మేనఁ గడునొవ్వఁగ జేసిన నొచ్చి కుందుచున్
పాటవచింపరాని బలుశోకము నిచ్చిన నాఁడుగాక, నా
మాటలు నమ్మవే దురభిమానభరంబున, నేఁడు రావణా!

నమ్ము, మదీయ సత్యవచనమ్ము, మహీసుత వెంటఁగొంచు రా
రమ్ము, రఘూద్వహుండగును రామునిపాలికి, నిన్నుఁ గాచు, తె
లెమ్ము, ప్రశాంతరాఘవము లెక్కఁగొనంగను, దశకంఠరూప శ్రే
యమ్ము, లభించుకొమ్ము, విజయమ్మును జూపెద నేని రావణా!"

తమ్ముఁ డనేకరీతుల హితమ్ము వచింప భరింపరానిదౌ
రోషమ్మున, రావణుండు సచివప్రకరంబు వినంగ, సూనయున్
నమ్మిక లేమిఁ దెల్పుచు మనంబుఁ గలంగ, నిరాకరించుచున్
నెమ్మిఁ దొఱంగి గర్వమున, నిక్కుచు నాతనిఁ జూచి యిట్లనున్.

తమ్ముఁడవయ్యు దాయల ప్రతాపము లారక సన్నుతించి, భా
వమ్మునఁ గాంచి వారిఁ గొలువం బురిగొల్పెదు, నన్ను నంతిదై
న్యమ్ము వహింపఁజేయుటకె నా కటిపత్తముఁ బూను నీకుచం
దమ్ము నెఱింగి, యింక నిను దగ్గఱఁజేర్పను గీడుమూడెడే.

ఇమ్మహిఁ దొంటిచందమున, నిచ్చట నీవు వసింపరాదు, పో
పొమ్ము, దురాత్ముఁడా యనుచు, బుద్ధికిఁ దోఁచినభంగి, నల్క, నే
ద్రిమ్మరిజేఁడు పల్క నలనీలశరణ్యుఁడు రాముఁగొల్వ మో
దమ్మున నేఁగె, మంత్రులును దాను విభీషణుఁ డత్తఱిమ్మునన్

పలువతనమ్మునన్ సుపథవర్తనమున్ విడనాడి మంచిచె
డ్డలు దెలియంగఁ బ్రాజ్ఞనికటంబున కేఁగఁ దలంపు లేక వి
చ్చలవిడి నిచ్చలున్ మెలఁగఁ జాగుజగచ్ఛయులైన మోహితుల్
చలము దొఱంగి నమ్ములరు సాధుహితోక్తుల నాలకింతురే.

లోపము: అన్నము లేకపోవుచో ఒక లోపమని ఒప్పుకొందును వస్త్రము లేకపోవుచో ఒకలోపమని అంగీకరింతును ధనము లేకపోవుచో ఒకలోపమని సమ్మతింతు. మగఁడు లేకపోవుటకూడ ఒకలోపమని ఒప్పుకొందును గాని పిల్లలు లేకపోవుట ఒకలోపమా? మేనక పిల్లలు లేకపోవుట ఒకలోపముగా భావించుకొనును. ఇంతియకాక పైఁగా గనుపు ఎవరిమీఁద ఊగుదువు?

ఇది నిక్కముగా లోపమేనా? అని ఎన్నాళ్లో ఆలోచించితిని. నాకు తెగలేదు. పిల్లలులేకపోవుట ఒక లోపమా? అనియు పిల్లలు కలుగుట ఒకలోపపూరణమా? అనియు నేను తిరిచి తిరిచి అనుకునుచో మేనక రెండు కనులతోను చూచి ఊరకుండెడిది. ఈ విషయమును 'ఇంకా' వారసీవిరిసి అడుగవలెనని నాకు ఉండెడిది

'బ్రహ్మానందు' నాకెంత స్నేహితుఁడో అతనిభార్య వెంకమ్మకూడ నాకు అంత స్నేహితురాలు. ఆమె చదువుకొన్నది. అందుచే ఆమెను 'వెంకయ్య' అని మగవారు రంకలు లోలోపల అనుకొందురు. ఆమెను 'వెంకయ్య' అని పిలుచువారిలోఁగల స్త్రైణగుణాలు వెంకమ్మకు లేవు. పురుషులు రాఁగానే లేచి జనానాలోనికి పరుగెత్తి తొంగితొంగి చూడదు. ఆమె నిర్భయముగా చూచును. నిర్భయముగా మాటాడును. ఆమె లోపల ఆకారము పైకి ఆకారము కాదు. లోపల ఎంతో బయటికిని అంతే. బయటికి ఎంతో లోపలా అంతే.

ఒకనాఁడు నేను అడిగినాను—'వెంకీ! పిల్లలులేకపోవుట కూడ ఒకలోపమని అనిపించునా? అనిపించె నేని అది యెటువంటి లోపము?' అని

ఆమె అన్నది—'మకూడి' స్త్రీజాతి-జాతికి మానభంగము. నిజముగా నీమీఁద 'డిఫర్మేషన్' చార్జి తెచ్చికొనవచ్చును. మగవాండ్రే జడ్జిలుగా ఉన్న ఈకోర్టులలో న్యాయము కలుగుట కష్టము కాఁబట్టి ఆమాట అటులుండనీ! నేను ఒకసంగతి అడిగెదను. దానికి సమాధానము చెప్పు. భార్య లేకపోవుట పురుషునికి లోపమేనా?'

'ఈసంగతి నాకు బాగుగా అనుభవము. నాకు పదవయేట పెండ్లిచేసిరి. నాకు పదునేనవయేట నే మేనకను పంపిరి. లోఁగడ నాకు అది లోపమని తెలియదు.' అని నేను లోలోపల తలపోయుచు రెండు గ్రుక్కలు అప్పగించి కూర్చున్నాను.

'ఏమిటీ మాటలాడవు? అన్నను. నీకు ఆలోచనము తెలియదు. నీవు అందుదాఁకవై ఉన్నపుడు నిన్ను మగవానిని చేసిరి. సరి కాని

మావారి నడుగుదో 'తూచాలంకో' తెలియును. మావారికి ముప్పదియేండ్లు వచ్చినదనుక వివాహము కాలేదు. ఆయనకుఁ గం మూఁడువేల రుపాయల కు స్త్రీని అమ్మి తండ్రికు నన్ను చేసికొన్నారు. ఇది నేను చెప్పినదో లెన్న కాను. వారిముఖముననే వినవలయును. సరి. అప్పటినుండియే నన్ను పినయ్యగారికి పంపము మానాయనకు జాబులు. ఎందుకు కావ్రాత? ఇఁక నేను పెద్దదాన నైతిననువారి సంగతి ఆయననే చెప్పవలయును. 'ఇట్టులు వెంకమ్మ అనుచుండఁగా బ్రహ్మానందము మనవ ముసలవ్యాత్తో గదిలోనుండి వీథిలోనికి ఒకటి అంగ పెట్టినాఁడు. వెంకమ్మ వెంటనే—'మోసం గతియే. ఇట్టి దయచేయుఁడు 'ఇట్టి దయచేయుఁడు' అని అనుచుండఁగనే అప్పుడు అంగి ధ్వానము చేసెను. 'ఆయన అదారినే కొట్టుకు పోయిరి అనువారిమీఁద దీర్ఘమైన తప్పు పట్టుచున్నారు. జన్మము మీరుపట్టియులేఁగా' అన్నదే మేం.

నాకును కష్టముగానే ఉన్నది. ఇపుడు బ్రహ్మానందముమీఁద నాకు సానుభూతి కలిగినది. నేను బ్రహ్మానందమును తీసికొనిపోయి ఇంటిలో పెట్టి వెళ్ళిపోవుదును అనుకొంటిని గాని వెంటనే నేం—'సర్వతీలూ! పిల్లలు లేనిపోవుట లోపమా! అను ఈప్రశ్న—అది లోపముగదో ఎట్టివంటి లోపము! అను ఈప్రశ్న—నన్నుమగుటకు వచ్చితివి! ఆఁగు ఆఁగు! అక్కడనే ఉండు!' అనుచు లోపలికి పెళ్ళి (అప్పుడే దొడ్డిదారిని అక్కడికి మేనక వచ్చినదేమో అనుకొన్నాను) మేనక చేయిపట్టుకొని నాయెదుటికి తీసికొనివచ్చి 'ఇదిగో ఈమె నడుగు!' అని అన్నది.

మేనక నాప్రశ్నకు కన్నులతో నీరుకారుచున్నది. వినివలన నపుడే వచ్చినదనుట విస్పష్టమయినది. నాకు కొంచెము ధైర్యమువచ్చినది. పిల్లలు లేకపోవుట లోపమే కాదోయనిన నేననుకొని లోఁగడనే తెలిసికొనకపోవుట, విశేషించి నాయంత నేను తెలిసికొనక పోవుట ఇవి యన్నియు నాలోపముగా నే భావించి, వేం నామీఁది ఉత్తరీయమును లాఁగికొనుచున్నను బయలుదేరి ఇంటికిఁ జేరి ఎంతవేగముగా వచ్చితినో గుండియలవలన ఎఱుఁగి కొంటిని. నేం తెచ్చిన మేనకకు మా సంభాషణము చెప్పినని నిశ్చయించుకొంటిని. గది తలుపు బిగించుకొని ఆలోచించి ఇట్టులు మాట్లాడుకొంటిని—'పిల్లలుగనువారికి - వారికే తెలియవలయును గాని మగవారికి మా కిటులు తెలియఁగలదు?' అని. ఇట్టులు నిశ్చయించుకొని నా యీనిశ్చయమును మేనకకు ఎఱుఁగినటులు వినిపించుచో చాల దీర్ఘముగా యోచించుకొని ఒకటిరెండు సారులు నాలో నేనే లోపల అనుకొన్నటులూ, బయటికి అనుకొన్నటులూ అనుకొన్నాను. మేనక వెంటనే ప్రత్యుత్తరముగా (అంతయు సరిగా నావలెనె) ఇట్టులు అనుకొన్నది—'భగవంతుఁడు గర్భధారణము మగవారిమెడకే కట్టినచో అపుడు వారికే తెల్లగా తెలిసి రాఁగలదు' అని. 'స్త్రీజాతికోసము శాపముగా మారునే మొర్రా, భగవంతుఁడా' అని అనుకొ

న్నాను. ఈమాటలతో ఇంక దస్తు చేసికొన నిర్ణయించుకొన్నాను. పిల్లవానిని దత్తుచేసికొందమని నేను; పిల్లదానిని చేసుకొందమని మేనక.

కుక్కను పెంచుకొనుటలో వార్ధకమున అక్కఱకు వచ్చుట ఒకటి; వచ్చిన వారిని శ్రద్ధనములు పెట్టుట రెండు; ప్రకృతిని మున్నను ఒకటి చేయుట మూడవది. ఈ మొదలుగా పురుష దృష్టితో గుణించి ఉపన్యసించుచుండువాడను.

వార్ధకమున వాకిటికి లాగుట ఒకటి; ఇదః ఏదస్థకోపాయు కొన్నాళ్లకు తిరిగివచ్చి అక్కడ గర్దనము పెట్టితినని అనుకొనుట రెండు; ఈరీతిగా ప్రకృతి లోకమును ద్వేషించు కృతము చేయుట మూడవది. అని దేనికిని దానిని భావించి, కనాశచే అల్లుని మహామేషా 'ఆక్రీత దాసుడు' అను నిజ పేరును సార్థకపఱచి కొనుట ఒకటి; కూతురుతో అల్లుడు కలిసి ఒకరికొకరు అక్కఱకు వచ్చుట రెండు; కొడుకు గోత్రము ఎంతవిరోధించినను అల్లుడుగారుతము అంతప్రేమించుట మూడవది, అని ఈ మొదలుగా స్త్రీదత్తతను గుణించి మేనక ఉపన్యసించెడిది. ఇటులు ఎన్నాళ్లకును మా సిగవు తెగ లేదు.

నాకిపుడును వేదాంతములు చదివికొనుట, పత్రికలకు వేదాంతోపన్యాసములు వ్రాయుటయు పని. అట్టి దిగ్భ్రాంతిసములతో, అనేకరకముల సరుకులు నాగదిలో కూర్చుండు వాడను. ఆయింటి నిశ్శబ్దతను ఎలుకలు మా త్రము అపుడపుడు భగ్నము చేయుచుండెడివి. Rat-killer వల్ల వాటిపీడయు ఇపుడంత గా కానరాదు.

ఇటులు గుహాగంభీరమైన మా గృహము ఇపుడు క్రమక్రమముగా సహస్ర శబ్దములతో ముఖరితము కాజొచ్చినది. ఇంటిగల ప్రతి పదార్థమును క్రిందనో మీదనో పడి ఆధ్వని తో శ్రుతి కలుపుచున్నది.

ఇదివఱకు కన్నను లేని ఈవిషయము నాకు చోద్యముగా నున్నది. చాల కాలము నుండియు మాటాపలుకూ లేని ఆ శూన్యారణ్యము అంత రణగుణధ్వనివద్దకోకరాద టకాయించి అన్నీ తీర్చుకొనుచున్నటు లున్నది.

మెల్లగా మెల్లగా నడిచి వెళ్లి నాగది తలుపు తీసి చూచితిని. మేనక ఒడిలో దగ్గ

"నగ్నా ! భయము లేదు; అన్నము తిన్నావా !"

కు ప్రేమ పట్టుచున్నది. నన్ను చూచి మెఱుపు మెఱిసినట్టులు ఒక్కసారి ముఖము ముసుగుకొని పోయినది. మఱి మాటాడలేదు. అంత శాంతి మా యింట అడివఱ కెన్నడును అనుభవింపము కాలేదు. దుర్గ బెదిరిపడుట కాదు కాని భయపడిన దనవలయును. శుష్కవేదాంతపరనను వలన కలిగిన నాయుదాసీనత అంతయు అపుడా పిల్లవల్ల మట్టిలో కలిసిపోయినది. ‘దుర్గా! భయము లేదు, అన్నము తిన్నావా?’ అని నే ననగా దుర్గ మూసికొన్న చేతుల వ్రేళ్లను ఎడముచేసి చాటుగ కన్నులతో నన్ను చూచినది.

దుర్గ ఈ మారు ఊరకగా వ్రేళ్ల సందుల నుండి నోటూచు చూచినంతనే నేటికిది ప్రథమ పాపమనుకొని నేను మఱల కనులు మూసికొంటిని. మూసికొనిన వెంటనే కందిరీగల పట్టు కదిలినది. ‘పిన్నీ! ఆయన యెవరు? ఆయన నీకేమౌతాడు?’ అని ప్రశ్నించి మేనక నవ్వి గనే మా అమ్మకు మానాన్న ఏమౌతాడు?’ అని ఈ మొదలుగా ప్రశ్న పరంపరను శరపరంపరగా ప్రయోగించినది.

నాకు పిల్లలన్నచో ఇష్టము బహు— ఇష్టమే కాని నాకే పిల్లలుండుట అనునది అనిష్టము మహా—అనిష్టము. ఒకవేళ నాకే ఉండునేని ఈ చెప్పబోవు నియమములతో ఉంచునో? వారిని ఉంచుకొనుటలో ఏమియు ఆతంకము లేదు. ఏడువఁగూడదు. లోలోపలఁగూడ ఏడ్వఁగూడదు. అట్లని ముసలి మోములతో కూర్చుండరాదు. కలకలలాడుచు నవ్వుచుండవలయును. ఎత్తుకొమ్మని యేడువఁగూడదు. ఒకవేళ మెత్తుకొని వెంటనే దింపినచో దిగక బిగపట్టుకొని బలబలా యేడ్వరాదు. వెంటనే మా నవ్వుముఖముతో దిగిపోవలయును. పప్పులు పెట్టమని, బెల్లములు పెట్టుమని వేధింపరాదు. శరీర ధారణకుమాత్రమే ఆహారమని తలచికొనవలెను. పెట్టినది గుటుక్కున మ్రింగి గప్‌చిప్‌మని నోరు మూసికొనవలెను. వారి ముక్కు నోరు మొదలుగునవి నిత్య నిర్మలములుగా ఏ శుద్ధియు నక్కఱలేక యుండవలయును. నా కోరిక చొప్పున వారికి నిద్ర రావలయును. ఆఁకలి కావలయును. నా కాగితములు చింపరాదు. వానిమీఁద వ్రాయరాదు. పిసికివేయరాదు. విశేషించి మా యింటి నిశ్శబ్దతను బహుభద్రముగా కాపాడవలయును. ఇట్టి నియమము చెప్పవలెనే తెలిసికొనఁదగినవి చాల ఉన్నవి.

అన్నము తినువేళ పిల్లలు ఏడ్చుట అది నాకు జీర్ణము కాదు. నా సంగతి తెలిసిన తల్లులు వారిని చాటునకు తీసికొనివెళ్లి నోరు మూసి పిడుగులవంటి దెబ్బలు కొట్టుచో తొడపాశము పెట్టియో, నేను మందలింపగా తెలిసికొని—‘తల్లులు చక్కగా కంటారు కాని మళ్లీ వాళ్లే చంపిస్తారు’ అని అనువాఁడను.

నాయుద్దేశమున పిల్లలు ఏడువకూడదుండవలయుననున దొకటి. వారికి మాటలు రావు కావున తమ ఆఁకలి దప్పులు తెలుపుకొనుటకు ‘ఏడుపు కావలయును’ అనుఆశము

శుష్కవేదాంతపఠనము మానిన పిదప నిన్న మొన్ననే తెలిసినది. అల్లరిమానవలయునను నది ఫలకొకటి. "మనస్సు గాలివలె పట్టరానిది దానిని నిగ్రహింపవలెను. అని మాటి మాటికి చెప్పు గీతావాక్యములు పిల్లలనుగుఱించినవే" అని నాతలంపు. కాని, నా మనస్సును నేను చూచుకొన్నతరువాత నేనే మిథ్యాచారుండ నని తెలిసికొంటిని. పెద్దలను గౌరవింపరనునది మఱియొకటి -- ఎంతవారినైనను 'పిచ్చి పిచ్చి' అని వేయుదురు; విశేషించి పిల్లాడిమా కాని నన్ను కూడను. ఇప్పుడు దుర్గ నన్ను 'ఏమండీ' అని పిలుచుటవో 'ఏమిరా' అయిపోయినది.

ఇటువలె ప్రతిదినము ప్రక్కప్రక్కల సటవాక్యములలో మెలంగుట నాకు అలవాటు కాఁజొచ్చినది. క్రమక్రమముగా నాయెదుటనే చప్పటలూ తాళములూ. 'నిగ్రహః కిం కరిష్యతి!'

సమయమునకు దుర్గ దానిదో ఇపుడు నేనే నిలుచుచుంటిని.

ఒకనాఁడు తండ్రి చూచుచున్నాఁడని కాఁబోలు నాచేయి పట్టుకొని నాతో వచ్చుచున్న దుర్గ నాచేయి సలిగిన పూవువలె వదలివైచి ప్రక్కసందులోనికి తప్పుకొన్నది. మరొకనాఁడు 'ఒకనాఁడు చూచినాఁడు కదా!' అని కాఁబోలును చేయిమాత్రము వదలి నాతో వచ్చినది. ఇంకొకనాఁడు తండ్రి నాపులతోఁ గంటకితె యయినను నాచేయి వదలకయే నాతో వచ్చినది. నేను కాఫీ పుచ్చుకొనుటకు కూరుచుంటిని. దుర్గ దూరముగా నిలువఁబడి అదే పనిగా చూచుచున్నది. అల్లరిపిల్ల చేతిలో గిన్నెను ఎగురఁగొట్టునేమో యని భద్రముగా పట్టుకొని యుంటిని. దుర్గ 'అదేమిటి?' అని అడిగినది. 'కాఫీ' అంటిని 'కాఫీ తాగుకుంటారుగాని తాగుతారా?' అన్నది. ఇది 'తాగే కాఫీ' అని ఉదాహరణము చేసి చూపుచుంటిని. దుర్గ మరికొంచము దూరము జరిగి నిలువఁబడినది. 'అమ్మనా?' యని కసి పెట్టుకొని కూర్చుంటిని. ఊరక చూచును కాని అడుగదు.

'కొంచెము కాఫీ పుచ్చుకొందువా?' అని నేనే అడిగితిని. పిల్లల భాషలో 'అదేమిటి?' అనుదానికి 'అది కావలయును' అను అర్థము నాకపుడు గోచరించినది. గిన్నె చేతి కందించితిని. 'నాన్న కోపించేస్తాఁడేమో' అన్నది దుర్గ.

నాకు కొంచెము ఆలోచనకు అవకాశము. "పరాయివారి ము కాఁబట్టికదా ఈపిల్ల సమేమూ ఇటులు అనుచున్న"దని నాకు అపుడు విషాదము కలిగినది. నన్ను అర్థము చేసికొన్నది కాఁబోలు! మేనక నాకన్నులకేసి చూచినది. మేనక మనస్సు నాకు తెలిసినది నామనస్సు మేనకకు తెలిసినది. మనస్సంతయు ఒకటే జాతి. మేనక కన్నీళ్ళతో పెరటిలోనికి వెళ్లినది.

దుర్గ చేతిలో గిన్నె అటులనే ఉన్నది. 'ఇక్కడికి వచ్చానని మీ నాన్న కొట్టా తెలుస్తుంది లే!' అన్నాను నేను. 'అల్లింటికి ఎందుకొట్టాడ్' అని నిన్న అడగలా?' అన్నది దుర్గ.

నాకు కొంచెము ఆలోచన అంకురించి నది కాని ఇట్లు తుదకు వెంచితిని.

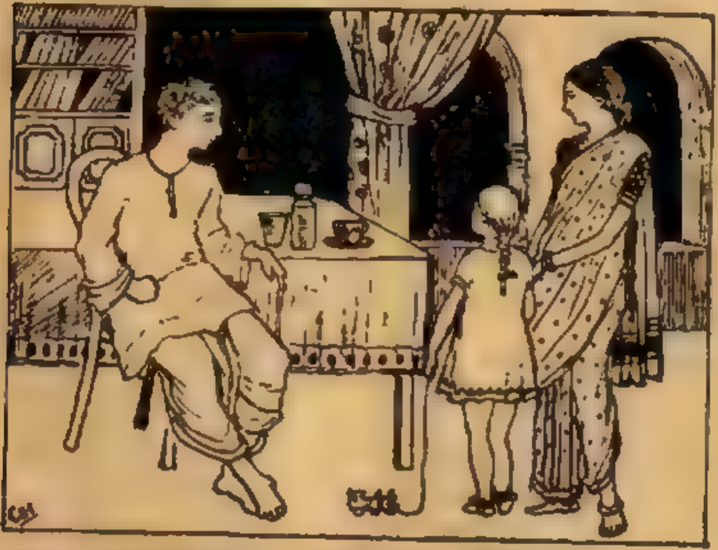

“నన్ను అర్థము చేసికొన్నది కాంబోలు! మేనక నాకన్నుల కేసి చూచినది”

‘కాఫీ చల్లారితే బాగుండదు. తరువాత ఆసంగతి ఆలోచిద్దాం. ముందర కాఫీ తాగు!’ అన్నాను. నిజమే ననుకుంటూ కాఫీ గిన్నె ఒక్కసారి ఎత్తి నోటిలో పోసికొన్నది. కాఫీ ముక్కులలో నిండుగా కన్నులలో కొంత, కన్నులు నిండుగా చెవులలో కొంత నద్దుకొన్నది‘ Economy’ తెలిసినట్లు. దుర్గ ఒక్కసారిగా ఉక్కిరి బిక్కిరి అయినది. మేనక చరాలున వచ్చి దుర్గను ఎత్తుకొని దగ్గించి తుమ్మించి తానుగూడ కొంత గడబిడ ఆరోపించుకొన్నది. దగ్గులు తుమ్ములు అయినతరువాత దుర్గ—“‘నా కింక కాఫీ అక్కఱ లేదు. కాని నీకే ఇత్తా మాయింటికి రా!’ అన్నది.

అమ్ముటనాఁడు దుర్గ రాకపోవఁగా చాలసే పెదురు చూచితిని. చూచి చూచి వారి యింటికే వెళ్ళితిని. దుర్గ తండ్రి వాకిట కూర్చుండి యున్నాఁడు.

ఒక మనుష్యుడు మఱియొక మనుష్యుని చూచినంతమాత్ర మున మాటాడవలసిన విధి యెచటను లేదు కాని ఎదురుగా కూర్చుండి ముఖము కేసిచూచుచుండుచో అతఁడు పెను జూపు పెట్టునేని ఇఁక మాట లాడుట యెట్లు? పాటిపోవు కోయిలను వెంటాడి పలుక రింతుము; ఎదురుగా నున్నను అప్రసన్నునితో మాటలాడఁ జాలము. సహస్రకంఠములతో శబ్దించు సాగరముతు తీరమున నిలిచి పిలిచిన మేని ‘ఓ’ యనును. అక్కఱ లేనిదే అతి గభీరముగ కూర్చున్న మానవుని తో మాటాడఁ గలుగుట అరిది.

నేనొక వాత్సల్యదైవమును అంతఃదేవా లయమున నూడఁదలఁచికొని వెళ్ళితిని. కాని తలుపులు తాళాలు పెట్టఁబడెను.

నేనేమెల్లగా తలుపు తెఱచికొన ప్రయ త్నించితిని. ఏనుఁగు బలముతోఁగాని ఆతలుపు కొంచెమేని కదలలేదు.

నా చెప్పిన దెల్లయు ఆలించి ఆయన అనెను—‘మాఅమ్మాయి అసలే కొండకాటి గాఁడుపిట్ట! మీరు దానిని మఱి కొంచెము వాగించుచున్నారు! ఇది అతి పరిచయ మును కొందును’ అని

నామనంత నేను ప్రేమించిన తలుపు బట్టుము నాయినా దక్కినది. నానేదాని సమయమందు నాకు లోన్నగా ఉన్న మోహము అణచినది. గతవిషయములన్నియు దానితో చెప్పుకొంటిని. నా విషాదముకూడ అది అనుభవించినది.

సరినాటికు మా యింటికి అలంకారప్రాయముగా ఉన్న తలుపు ఇపుడు భీకరముగా ఉన్నది. ఇపుడు మా యింట నందికేశ్వరుడు పటహాములు వాయించడు. భృంగి హాస్యము లాడడు. ఆ 'మారి ముద్దు మాటలు అనదు. దుర్గ వచ్చినది. ఇప్పుడు గొడ్డునోయినది.

మళ్లీ ఎప్పటి ఆట. నానేదాంతములా చేసినా. కొన్ని మాసములు గడచిన్నవి. మేనక 'మంచిదుర్గ కన్యను చేసికొనుచున్న' దని కలవరించెడిది.

మాకే నాతో నేనంటకము. ఇపుడు పొరుగింటికీకూడ అను పెట్టని మేనక పిలువని పేరంటమునకు వెళ్ళినది. మాగళధ్వనులతో పాటలు చిందులు వోయినవి. నాకు దుర్గ గుణము గుర్తుకొచ్చినది. వెంటనే ప్రాంతకోతలు కట్టి పెట్టి దుర్గను గొంపోసికొనుచుంటిని. 'పేరంటమునకు వెళితే దుర్గ కనబడునుగదా' అని అనుకొంటిని. నాకు స్త్రీలమీదుగ గొంతెత్తు చూలు కనబడును. ఇపుడు పోయినది. ఇంట నేనొక్కడనే. నామనస్సున ఒక్కటే దుర్గచే. ఈదుర్గ నమ్మకట్టి దుర్గ కాదు. ఒక కోరచూపు చెత్తముచే నా బాహుపంజరములోనికి వచ్చుటకు భయపడు దుర్గ.

కొంతసేపటికి నాగది తలుపులమీద ఒక మృదుస్పర్శ కలిగినది. నాహృదయపత్రము మీద ఒక ఆశాభృంగము వాలినది 'బాబా' అని పిలుపు. నా ఒడలు గగుర్పొడిచెను.

మరల బాబా అని పిలుపు నేను మాటాడలేదు. దుర్గ బిగ్గరగా అరచినది ఎత్తి కేకలు వేసినది. పేరంటమునకు వెళ్ళక పొరుగింట నెవరేని ఉన్నయెడల 'లోపల ఉన్నవారు ఏకారణమునో ఇంతవరకు పలుకుట లేదనుకొని తలుపుల గొలుసులు ఎత్తి పాలుపంచి యుండుటను దుర్గ తెలియగుటచే లోపల నేను గట్టిగా బ్రదికి ఉన్నానని, తనను పరీక్షించుటకో ని పీడించుటకో తలుపు తీయలేదనియు.

నేను మాత్రము తలుపు తీయలేదు. పర్వతరాజ పుత్రుల్లుగారూ! అని ఋషభస్వరములో; పర్వతరాజుగారూ! అని గాంధారములో; పర్వతాలూ! అని మధ్యమములో; రాజా! అని పంచమములో; పర్వతరాజా! అని ధైవతములో; బాబా! అని నిషాదములో; ఈస్వరము లన్నియు నామనోద్యానమును తెలిచెనుగాని తలుపు తెరువబడలేదు.

ఇక ఒకటే స్వరము మిగిలినది. అది ప్రేమస్వరమునకు అనురాగ మయిన రోదన స్వరము ఆస్వరముతో 'కొంచెం తలుపు తెరువవయ్యా! ఒక్కసారి చూచి పోతా నయ్యా! ఎంతోసేపు కూర్చోనయ్యా!' అన్నది దుర్గ.

నాపరీక్ష కథ ముట్టినది. నూటికి నూరు మార్కులు వేసితిని. ఇంతకు ముందే మేనక ద్వారదారిని లోనికి వచ్చి ఇదియంతయు ఆల కించుట నే నెఱుగను.

మెల్లగా గడియ తీసితిని. నేను ఏమాత్రము భద్రముగా నిలుచుండకపోయినను తలుపులు తెరచుట నామీఁద విసురుగా పడునట్లే. దుర్గ ఎగిరి ఒక్కసారి నాకంఠము కౌఁగిలించు కొన్నది అది గెలిచినట తాను నాకు దక్కినట్లు. అహో! సంతానవంతు లెంత భాగ్య వంతులో! నా కపుడు ఒకానొక ఆనందము కన్నులలో బాష్పధారలుగా పరిణమించి మార్గము నదు. కంఠమున వెక్కిలుగా పరిణమించినది. నన్ను చూచి దుర్గ ఆవ్రకు మన్నది.

మాకన్నీరు ఆఁపుటకు మేనకయును మామగారు దుర్గ తండ్రి నిలువఁబడియుండెను.

దుర్గ ఒకసారి వెనుదిరిగి చూచెను.

తొడిమె ఊడినపువ్వువు. నాసందిటనుండి మధు బిందువువలె నేలకు జాఱెను.

నేను దుర్గతండ్రి కేసి కోరచూపులు చూచుచు నిలువఁబడితిని. దుర్గ శిష్యురాలి వలె ముందులకు నడచెను; తండ్రి వెనుకముఖు రిముఖుడై వీణ గప్పుచెనలో నడచిపోయెను.

మేనకకు నాకును కొన్నాళ్లు వెన్నెల లేదు. మా కేవో శత్రుపేచిలుండెను. మఱచిపోయిన మృత్యుభావమును మా యుల్లె క్రమ్ముట అలవరిచికొనెను.

పదినాళ్లు పదఁపడి మా పూర్వవేదాంతము మాని భక్తిగ్రంథములు చదివితిని. అన్ని దేశములవారి భక్తిని తెలిసితిని. భక్తి భగవ ఖండము సామ్యా.

తొల్లి అన్నిటికంటె జ్ఞానస్వరూపమని నావాదము. ఇపుడు ఆస్థానమును భక్తి ఆక్ర మించినది. పండితులతో వాదించుటకుఁ గాను- సాధనకు. వాదింపఁదలఁచిన నో—దేవశర్మ జ్ఞానియోగిభ్యః అధిక్య శబ్దాత్ [౧ అధ్యా- ౧ ఆహ్నిక- ౨౨ సూత్ర] అను శాండిల్య భక్తిమీమాంసలో పండితులకు దిగ్గజము దొరకును.

భక్తిలో పడితిని. ప్రతిదిన్నాగానపాటలో నా కవిత్వమే. వ్యాకరణాది దోషములు పాప ములవలె మనస్సునకు పట్టుట లేదు. సంగీత సామగ్రితో పనిలేదు. భక్తిరసముకే ఆపాట సర్వాంగ సుందరము.

తెల్లవారుజామున మాయింటి ప్రక్క పూర్ణమ్మగారు మీరాబాయిపాట తెలుఁగున పాడుచున్నది—

కృష్ణమ్మా! గోపాలబాలా! కృష్ణమ్మా!
కాళ్లకు గజ్జెలు గట్టి
నేళ్ల కుంగ్రాలు పెట్టి
గోళ్లకు ఎఱుపులు తిరుగ—
గోరింటాకు పెట్టద రాకృష్ణమ్మా!

ఈపాట వినుటకోసమే శ్రీకృష్ణుని మీరాబాయి దత్తు చేసికొన్నదని తోఁచినది. ఆమెఱునాఁడు వంగీయులు దుర్గాపూజ చదవితిని వారు దుర్గను కూతురుగా నెంచు పుట్టింటికి వచ్చి పూజించుకొందురు ఓ! ఎట్టి భావన!

నేను బంగారిము కొనివచ్చి మేనకకు ఇచ్చితిని. మేనక దుర్గా ప్రతిమ చేయించెను. నేను అలంకారములు చేయించితిని.

ఇపుడు ఆనువిమియము మూద పైకుమారి మనుష్య పడలినను మేము వదలము. ఏంకొక తమాషా. నానియమములన్నియు ఇపుడు విల క్రిందు బడినవి. ఇపుడు నేను మా దుర్గను 'వదువవేమి' అని అందును 'అది పెట్టు; ఇది పెట్టు' అని అడుగవేమి? అని యేడ్తును. నా కోరికలు చింపవేమి? ఇల్లంతయు మ్రోఁగి పోవునట్లు నృత్యము చేయవేమి? అని బతిమాలుకొందును. నీవు పలికెదదాఁక అన్నము తిననని పట్టుపట్టి ముక్కుమూసికొని కూరు చుండుచుందును.

కృష్ణునితో—రారాజు

వెలగపూడి దాసయ్య చౌదరి గారు

జ్ఞాతిని మోసగించి రభసంబునఁ గూల్చితి మంచు నాతయుం
జేలిమునందు గుందగనుఁ జేరి యుధిష్ఠిరుఁ డాఱడిగిన నీ
శ్రాతికయుంబునం బగదటం జనని స్నదలించుచు స్ననుం
బాతకుఁడంచు దూఱెదవు పైపయి; సిగ్గిలఁబోక మాధవా!

న్యాయవిదూరుఁడు నీవె యిట నాలముఁ గాంచుచు నిల్చియుండ న
న్యాయము గల్గఁబోదని మనంబున నెంచుటఁ జేసి యాక్షేపా!
మాయలమారి! నీకపటమార్గము లెఁ గనరైతి; నాయనా
కాయముఁ గాచికో నగుఁగాక, కయ్యమునర్చలి; ధర్మ మొందునే.

మాయలమారివై దారుణమాయలు నాత్మ నవహించి హొంచెయుం
జేయఁగరాని కృత్యములఁ జేయఁగఁ బోవ మొసర్చ వారలుం
రోయక యాలకించుచు నిరూఢమునన్ స్మరింపఁ జేయుచుండు రో
న్యాయవిదూర! నీకరమునందలి బొమ్మలు గారె? పాండవుల్.

అలమునఁ బాండవులకు జయంబుఁగోరి-సిగ్గు విడినాడి ప్రారంభఁ జేసినాఁడ
వక్కటకటా! యెన్ని యో యక్రమములు మాధ గోవింద, నీమల్లె మునిఁగినట్లు.

ఆయుధమున్ ధరింప నని యంచు వచించి యరాతి భల్లముల్
గాయము సేయఁ గ్రోధమునఁ గంతులు వైచుచు సీతిమాలి గాం
గేయునిఁ గూల్పఁ జక్రమును జేఁ ధరించి చరించి తెల్లరున్.
రోయవు నీవు; నిన్నుఁ గనఁగ గోపాలకదా! యదువంశ పాంసనా!

తోడరి శిఖండి నెదుట నిల్పి భీష్ముని బీభత్సుచేతఁ జంపించినావు
కుంభజుఁ జంపింపఁగోరి ధర్మజుచేత మించి యసత్యము లాడించినావు
అర్జునుచే నాఁడు భూరిశ్రవుఁ జేయి ఖండింపఁగాఁ జేసినావు
ప్రార్థనను జూచి యర్జునుచే జయద్రథు వంచించి శిరముఁ ద్రుంపించినావు
పూని రథమెత్తికొనియెడువానిఁ గూల్ప-దురితమని సంశయించెడు నరుని బ్రోత్స
హించి రాధేయుఁబట్టి కూల్చించినావు-బవరమునఁ జేరి ధూర్తగోపాల, నీవు.

సజ్జను లేవగింతురని జంకవు కొంకవు సూనృతమ్మే; నీకీ
లజ్జ పరిత్యజించి సమరంబాడెదవా గనుంగుడో ద్రుతిచే
ముజ్జగముల్ జయించ నగు; మూర్ఖత మమ్మిటు గూల్చ నేటి నీ
విజ్జగతిన్ గెలించు నదయెట్లు? యకృత్రిమ కారక; కేశవా!

ఆలమున నమర్చి [illegible] భాగ్య-మదె, పరిజనమును బాంధవులును
నాశమొందగ [illegible] కల్ల [illegible] నా!

చెలగి సామంతులు [illegible] సామ్రాజ్య మేకచ్ఛత్రంబుగా నేలినాడ
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] కృష్ణ!
[illegible]
[illegible] ధర్మజు [illegible]!

ఓమర్ ఖయ్యాము

పెనుమర్తి వెంకటరత్నముగారు

ప్రతిదినము [illegible] ప్రకాశమున [illegible]
[illegible]!
[illegible]
ఏమియుండదే! [illegible]
[illegible]
[illegible]!
[illegible]! [illegible] దేవదూత!

(అనువాదము)

చింతలపూడివారి సంభావన

బొడ్డపాటి సీతాబాయిగారు

అమృతరావు పేరు వినని వారెవ్వరూ బెజవాడలో లేరు. ఎందుచేతనంటే సంఘసంస్కారులలో మొదటి శ్రేణివాడని కాకపోయినా—అంటే ఇందాకా మొదటివాటిలో పెద్దమొత్తంగల పేర్లలో వుంటుంది అమృతరావు పేరు. వీటి అన్నిటికీ మించినది ఉద్యోగిస్త్రీ సంఘమనబడి. స్త్రీ సంరక్షణంటే సామాన్యమా? ఈ సంఘమిపుడు బెజవాడలో స్త్రీ సంరక్షణ చేయుచున్నాది. ఈవూరిలో ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయం అదీ వుండటే, నాలుగు స్త్రీపాఠశాలలు ఇక్కడే స్థాపనకు నిశ్చయించుకొని ఈయనగవర్నరు పేటలో పెద్దబంగాళా కట్టుకొని న్నారు. భార్య పేరు విమల. ఈమె చిన్నప్పుడే భర్తగారితో పేదరికం కనిపోయినా, అతి బాల్యవివాహములవల్ల కలుగు అనర్థకములు, వితంతువుల వృద్ధి పొందుతున్న కాలవిశేషంగు వుల సంభాషణల్లో పెరుగుతున్న పాటువల్ల భర్త బోధంచగా ఏమైనా సరే యుక్తవయస్సు రాకుండా స్త్రీకు పెండ్లి చేయరాదనుకునేది. మాణిక్యమ్మ పూర్వాచార పరురాలైన మనిషి. ఆమె కీవిధానాచారాలూ, కొమారుని భార్యగా కలుపుకోవస్థానాలూ అవీ అంటే అగోచరంగా వుండేవి. పాపం! ఏంచేస్తుందో ఒక్కడే కుమారుడు, వృద్ధాప్యమూ, విసిగించుకోనట్లు వూరుకునేది. అమృతరావు కొమార్తె అయినవిమలనే ఆశ్రమాధ్యక్షము చేసి కాలేజి విద్యాసంస్థలకు పంపించాడు. స్త్రీ మనస్సును పదిలపరచి. సంఘసంస్కారం చేసుకున్నాది ఇంగ్లీషు కొక్కరా బాల్యాదికలు. పూలుకట్టు సంస్కారవతి బోగావున్నాను. కొద్దిగా ఇంగ్లీషులోకి. వాళ్ల నాన్న 'నాతల్లికి శాస్త్రాల్లో చెప్పినట్టు ఎక్కడేమైనా అందం అక్కడెప్పుడూ. అన్నప్రాసంగురాలు. ఇదిచాలా తెలిసిన పిల్ల మాకుండేదని ముద్దుగాఉండేది. కొమారునిమాటలు శ్రావకము వచ్చినప్పుడల్లా "ఏమీ స్త్రీమా, నాట్యరవం అవుతావుచే; మాకందరికీ మంచి విద్యావంతురాలు; డాక్టరు అయితే బాగా చేస్తుంటుంది. ముఖ్యంగా ఆడవాళ్లకి అపకారాలమందు పురుషుల సంపర్కం లేకుండా వుండడం, పూర్వమూ చూసేవాళ్ళు. ఏమో నేను పెద్దదాన్నయినాను; స్త్రీకు పెండ్లి కాకుండా చూడాలని వుంది." అనేది. 'అమృతరావుగారికి సంఘసంస్కారాలంటే చాలా అభిమాన' మనీ, 'అక్షమానమే కాకుండా కొందరికి పెండ్లి చేయకుండా నిరాదరింపుకొన్నారు. చాలామంది ఈలా చెప్పినవారికే ఈంత సమయం వచ్చే సరికి యెంతయినా చిన్నపిల్లకు పెళ్ళి చేస్తారు మాట్లాడంగనా'అని పూర్వోక్తవారంతా అనుకునేవారు. ఏదది ఏమైనా ఒకరోజు సాయంత్రం అమృతరావు ప్రస్తావనే. ఆయన స్త్రీలా, సంఘసంస్కరణాభిమానమూ, దాతృత్వమూ, మొదలైనవి సాగించేవారూ రక్షించేవారూ, పూర్తిగా పూరయిని కాపాడేవారూ ఈప్రకారంగా నాలుగు భాగాలయ్యేవారు. ఇది ఈలావుండగా ఒకరోజు మామూలు ప్రకారం అమృతరావు కాఫీపుచ్చుకొని, పొంతంగా కూర్చుండి చేసుకొని చాకలి అమ్మన్న 'స్నానానికి నీళ్లు తోడానండి బాబూ' అని చెప్పగా, స్నానంచేసి కుర్చీలో కూర్చుని వార్తాపత్రికలు తిరుగవేయ మొదలిడెను. ఇంతలో ఉద్యోగాలు అడుగని నౌకరు వచ్చుకొని ఒకటపాకట్ట అందిచ్చెను. అందులో ఒకకవరు 'అమృతరావుగారు, డిప్యూటీ కలెక్టరు, బెజవాడ.'అని వుండగా ఆశ్చర్యపడుతూ దానిని తానే విప్పి చదివెను. అందిట్లున్నది:

ఆది. అమృతరావుగారికి,

నన్ను కాకినాడకు ప్రైవేటు డిప్యూటీ కలెక్టరుగా ప్రొమోషను చేయడమైనది; గనుక ఈసెలవుదినాన కాకినాడ లోనేవుండ నున్నాను. నాకుగారిదనుండి నాల్గు పుచ్చుకోవలెను" అని కృష్ణజిల్లా కలెక్టరుగారగు హెన్రీ జాన్‌సనుదొర గారిద్వారా వచ్చిన తబదిలీ ఆజ్ఞాపత్రము చూడగానే అమృతరావు సాకల్యవిధమైన ఆశ్చర్యవిచారములకు లోనయ్యెను. ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయము బెజవాడలో పెట్టబడునని విన్నప్పటినుండి యింట్రెస్టు కొనుటచే ఇక్కడి స్థిరనివాసమునకు వసతు లేర్పరుచుకోవలెనని నిశ్చయించుకున్నను లుచేసి ఇక్కడికి రాగలిగెను. వచ్చినట్టుగానే పుండిపోవలెను

కొని పెద్దబంగాళాకట్టి అందులో గృహప్రవేశముచేశారు. ఇంటిలో ఇంకనూ స్థిరపడనైనా లేదు. పరీక్షావిద్యార్థుల తాళ్ళు అటపెట్టుకొని పైజామాలలో వుండ నిశ్చయించుకొని నారికేళాలు ఖర్చుపరిచి ఇల్లుకట్టినా తనవిశ్వవిద్యాలయము బహుసాయకత్వము వలననూ, ఏకమన్ర్యము లేమిచేతనూ దానిమాత్రము పట్టుకుని నలుగురూ నా లుగుప్రక్కలకీ లాగగా ఆమాత్రము కాస్తా తెగి అల యా మనంతపురికి గాలిచే ఎగిరిపోయినది. ఈసంగతి తెలియగానే అమృతరావు మనస్సు విరుతో హామూ శాంతను. కానవసధిలో ఏమైనా 'ఇక్క నేనుండి కాగ భారదంను కేమా అని అసంతకు.' ఆ అలి ఇంతవేగిరము తీరు నట్లు లేదు. కొందరు సభ్యులు నాలుగుప్రవేశములూ చూడ ఇక్కడ వుంచుటలో, నేర ఎక్కడినైనా కూర్చుటలో అప్పుడు నిశ్చయించెదరట. 'లిఫ్ట్ దృఢముదలిదు' ఉమనట్లు మొదటికి వచ్చినది.

ఈసంగతి మొదట తెలిస్తే ఇక్కడ స్థిరపడకే పోవుదునని ఒకమాటూ, నాకీ విశ్వవిద్యాలయము మెట్లు తొక్కించనవశేషి ఇంకో ఊరికి పోకి కొనవలెపుగూలో చేమూ అట్టి నాబంగాళా మొదలవుతాలేని ఇంగ్లండు అంటే విశ్వపాలాపలి పంచాంగము త్రిప్పేడియంత్రము లెక్క. నేవేమని ఒకమాటు ఈలా నెలాందోలిత మనస్కుడైయున్న సమయములో పులివిరాడమ్ప్రటవలె సంవత్సరమైనా క్రొత్తయింటిలో వుంచకుండా బదిలీఅయిందనే విచారములో, ఇక్కడికివచ్చి ఏడాదైనా కాలేదే! అప్పుడేమి బదిలీయా? అనే ఆశ్చర్యముతో కొంతసేపు ఊరకే కూర్చుని కడిచూరము పడకొందు గట్టిగా టపా చెప్పేదారుని పద్దమని, బదిలీకాగితము పుచ్చుకుని లోపలికి వెళ్లి తల్లికి భార్యకీ ఈసంగతి చెప్పేసరి. వారున్నా మతి పోయినట్లయి, 'ఎక్కడికాకినాడ! ఎక్కడి నెల్లూరు! ఎక్కడి కెవరి. ఇప్పుడేగా ఇక్కడికి మార్చారు? ఇంతట్లోకే మళ్లీ మార్చా? ఎవరు కట్టగల క్రొత్తయాగపు సామానులు! ఏది లేకపోయినా జరగనేదా! అన్నీ పట్టుకువెళ్ళాలి. క్రొత్తఇంటిలో ఎవరికైనా కాపురముంచితే పాడుచేస్తారు. తాళం పెడితే జాగ్రత్తలేదు. మొక్కలన్నీ ఎండిపోతాయి. ఏకువుంటూడా కొంటేము. వాటి

నేమిచేయుటు! అయ్యో! ఈసాకుబదిలీ ఇప్పుడే రావాలి' అని ఏదో దేశాంతరపు బదిలీలాగ శోకంతో నానాటిల విరా మాటలు అత్తాకోడలూ చెప్పుకుంటూంటే అమృతరావు కేమీ తోచక కొంతసేపు ఆలోచించి 'కచేరికి ప్రొద్దుపోతూంద'ని కొమనూ విరికూరలు వినమూ పనికి ఇంటిదగ్గరనున్న వంటబ్రాహ్మణునితో 'రామయ్యా వేళపుతోంది వడ్డించుమా' అన్నారు. వెంటనే అరిటాకులో వండినవన్నీ వడ్డించి వంటింటిగుమ్మంలో నుంచున్న రామయ్యను చూచి 'రామయ్యా, ఈవాళ వంటేమీ బాగుండలేదోయి' అన్నారు. 'అత్తం, నేను సోమాలానే వండానండి, ఎందుకు బాగులేదో బాబూ' అంటూ మజ్జిగ వడ్డించాడు. భోజనముచేసి అమృతరావు హాల్లోకివచ్చి భార్య ఇచ్చిన తాంబూలము పుచ్చుకొని కచేరీబట్టలు ధరించుచుండగా, మాణిక్యాంబ వచ్చి "అయితే అబ్బాయిగారూ, వెళ్లక తప్పదుగా, పోనీ కావు పదుమూ; శుభంగా ఇల్లో వుందాం. కొంతకాలం" అంది. ఇంతలో కేకాస్ తెంటువస్తూనుండి తర్వాతను గంటలైనందున ఇంటికి వచ్చి తల్లి, తండ్రి, భార్యముఖములయందు మార్పున్న వారిమాటలువిన్నా, గ్రహించి "రామయ్యా, ఏం మాట్లాడుకుంటున్నా"రని అన్నం తినకుండా అడిగినంగా, "నాన్నగారికి కాకినాడ బదిలీ అయింది. ఇల్లూ వాకిలీ వదిలి వేళారా అని అనుకుంటున్నారు. నువ్వన్నం తిను త్రేనుమ్మ" అన్నారు రామయ్య. "అబ్బా వుండు రామయ్యా"అని తండ్రిదగ్గరకి పరుగెత్తి "నాన్నగారూ మీకిష్టముంటే కాకినాడ వెళ్ళండి. నేనుట్టుకు రాను, బాబూ. నాకు పరీక్షలొస్తున్నాయి. అక్కడ ఈలాంటి కాన్వెంటూ, ఇంతమంచి పిల్లలూ, నదరూ దొరకరు తాతా! ఏమిటి?" అని చూచి మునుచుకుంది. "నీకిక్కడే వుండాలని వుందా. అయితే నువ్విక్కడే వుండూ గానిలే అమ్మా, అన్నంతిన్నావా" అన్నారు తండ్రి. "వెళ్లకే, మేం కూడా వస్తాంపద" అన్నారు తల్లి కామమ్మ. "మీరింకా భోంచెయ్యలేదా వెళ్లండి. రాత్రి ఆలోచిద్దాం నాకూ వేళవుతూం"దని తొందరగా అమృతరావాఫీసుకి వెళ్లి పోయాడు. దివాను, మాణిక్యమ్మా త్రేపమా భోంచేస్తూ బదిలీనిగురించే మాట్లాడుకుంటూ అర్ధాకలిగా లేచారు.

టూటను ఖమను సమాధి చిత్రములు — మఱికొన్ని

చిత్రము ౧. టూటను ఖమను హృదయ నిషేధస్థలము

చిత్రము ౨

చిత్రము 3

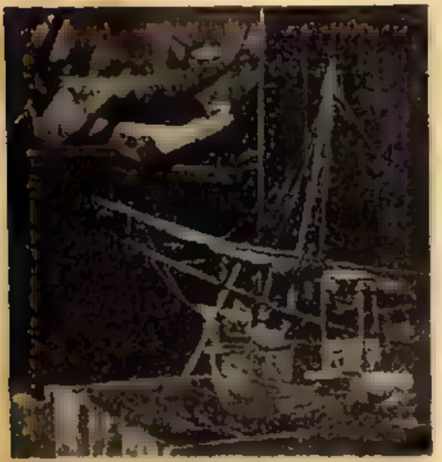

చిత్రము ౪

చిత్రము ౫

సాయంకాలము అమృతరావింటికి కప్పుడు వస్తాడా అని ఉత్కంఠతో కనుపెట్టుకుని వున్నారు. అయిదుగంటలకు రావలసిన అమృతరావు ఆరుగంటలకు ఇంటికి వచ్చి కచేరీబట్టలు మార్చుకొని అనేకొష్టాలన్నీ తీర్చుకొని హాల్లోకివచ్చి కూర్చున్నాడు. ఇంతలో ప్రేమవచ్చి "నాన్నగారూ, ఇంగ్లీషులో నేనేఫస్టు పదింటికిపదిమార్కులండీ; విట్టింగులో నే ఎక్సలెంటూ; అన్ని సబ్జక్టుల్లోనూ ఈవాళ నేనే ఫస్టు! నాన్న గారూ" అని చెప్పింది. "అన్ని సబ్జక్టుల్లోనూ నువ్వే ఫస్టుటే! మా బాగా వస్తున్నాయే, ప్రేమా, మార్కులవి!" అన్నాడు తండ్రి. ఆమాటలకు పొంగిపోతూ హాల్లో ఉత్తరపుగూలనున్న బొమ్మరింట్లో కూచుని ఆడుకుంటూంది ప్రేమ. గృహప్రవేశము నాటికే బొమ్మరిల్లు కట్టించుకుని తండ్రితో కూడా తాను బొమ్మరింట్లో గృహప్రవేశ మయింది. కూతురు కెంతచెబితే అంతే అమృతరావుకు. ఎప్పుడేది కావాలంటే అది తప్పకుండా తెప్పించేవాడు. అందుచేతనే కచ్చేరీ హాల్లోనే నా బొమ్మరిల్లుండాలంటే సరేనని కట్టించాడు. మాణిక్యమ్మ వచ్చి "అయితే అమృతూ, బదిలీనిగురించి ఏమాలోచించా"వంది. "ఇంక ఆలోచించుట కేమీ లేదు. తప్పక వెళ్ళవలెను. కలక్టరుగారిద్వారా పట్నమునకు బదాయీకు పొమ్మకట్టె పెట్టిగామిచ్చాను. ఇల్లు తీరవలెనని బదులు వచ్చినది." "పోనీ అబ్బాయీ, సెలవు పెట్టరా నమ్ర—" అంది. "వీలులేదు. మొన్ననేగా నాకున్న సెలవంతా పుచ్చుకున్నానమ్మా! ఇంక హక్కులేదు. శేతం నష్టంమీద పుచ్చుకోవాలి. నాకు చార్జి వప్పగించి వెళ్ళిన డిప్టీ కలెక్టరు ఆనందరావుకికూడా ఇక్కడే ఇల్లు కట్టుకున్నాడన్న నెపమువీదనే ట్రాన్స్ఫరు చేసారు. ఇతనేకాదు; ఇంకా చాలామంది ఉద్యోగంలో వుండగా ఇల్లు కట్టుకుంటే వారికికూడా బదిలీ అయింది. అదేమో వరుసగా సాగూ అయింది సరే కాని, కాకినాడ నేనొక్కడినే వెళ్ళనా, మీరంతకూ వస్తారా?" అన్నాడమృతరావు. "నామాటకేమి! విమల వదులు; అది ఏమంటుందో" అని తన ప్రక్కనున్న సుమ్మాంలో మంచుని తల్లికొడుకుల సంభాషణ వినుచున్న కోడలినిచూచి "పిల్లా, మన్నీ తీసుకువెళ్ళడమా, లేక ఒక్కడ్నే వెళ్ళనా అంటున్నాడబ్బాయి; నీ అభిప్రాయ మేమిటే?" అంది.

"ఏం చెప్ప నత్తయ్యా, ఈమాటు బదలాయింపు అయినప్పటినుంచీ నాకేమీ తోచటంలే"దంది విమల. "నా బొమ్మరిల్లా అవ్వినిచిది చేసుకుని రాను బాబూ" అంది ప్రేమ. "రేపు మొగుడొచ్చి రమ్మంటే ఈబొమ్మరిల్లా, ఈదీపట్లా, మరదీ అక్కర్లేకుండా కాకినాడకేకాదు ఎక్కడికి రమ్మంటే అక్కడికి పరుగెత్తా"వంది బామ్మ. "ఏమిటి బామ్మా, ఏమిటి బామ్మ; అసలు నే పెళ్ళాడలేగా; పోదూ; ఆలాంటి మాటలా మాట్లాడకా" అని సిగ్గుకొంత భూలుకోసుకోడానికి పరుగెత్తింది ప్రేమ. "నీకష్టసుఖా లాలోచించుకుని ఏదో నీవే నిశ్చయించాలిగాని మేమేం చెప్పగలం, అబ్బాయీ" అంది ముసలావిడ. "ఈమాటుకి రామయ్యను తీసుకుని నేనొక్కడ్నే వెళ్ళి అక్కడ ఇల్లూ, వాకిలీ చూచి తర్వాత మిమ్మల్నిద్దర్ని తీసుకెళదామని అనుకుంటున్నాను. అప్పటికి పిల్ల పరీక్షలూ అయిపోతాయి. కొత్తయింట్లో కొంతకాలం మీరున్నవారూ అవుతా"రన్నాడు అమృతరావు. "సరే బాగా నేవుం"దంది తల్లి. కొత్తఇంట్లో కొంతకాలంవుండొచ్చుగదా అన్న సంతోషంలో, భర్తనివిడిచి ఉండాలిగదా అన్న విచారంతో మాట్లాడలేకపోయింది విమల. వంటబ్రాహ్మణుడు 'వంటైం'దనేసరకూ ఏడుగంట లైనట్లే తెలియలేదు వీరికి. మడికట్టుకుని అందరూ వడవుటింటిలో భోజనమునకు కూచున్నారు. "ఏం రామయ్యా, నువ్వు నాతో కాకినాడకు వస్తావా" అన్నా డమృతరావు. "రాకేంచేస్తాడూ" అంది ముసలామె. "ఏమో అతనిష్టము. మనలా గతను లెక్కలేమ్మితో లేదుగదా" అంది విమల. "తమకెలైతే తలాగే వస్తానండీ బాబూ" అన్నాడు రామయ్య. "అయితే రెండురోజుల్లో వెళ్ళాలి, సిద్ధంగా వుం"డన్నాడు యజమాని. రామయ్య మాట్లాడలేదు. "ఏం రామయ్యా, మాట్లాడ"వనగా "చిత్త"మంటాడుగాని చెప్పడు. "తనమక్కువ గావాలనేమో! అందుకనే ఈనసు"కంది విమల. "మొన్న నేగాదుటోయి, పదిహేనుమండి ఇరవై చేసానూ!" "చిత్తం, చాలానారం. పాతికేనా ఇస్తేనేకాని వీలులే"దని ఖచితముగా అన్నాడు వంటబ్రాహ్మణుడు. "వీలవసరమా తాలవసరమా అని; ఇదినీకాలం.

ఇరువదినూడి స్త్రాను. ప్రయాణమునకుసిద్ధపడు" అన్నాడు అమృతరావు. 'తమచిత్తం', అన్నాడురామయ్య. "ముక్కున్నవారి కందరికీ పడిసమున్నదే. పంటమునిషి వున్నవారి కందరికీ వున్న అవస్థ ఇది" అంటూ అందరూ లేచారు; తనకు బదిలీగావచ్చిన డిస్ట్రిక్టుకలెక్టరు శ్రీనివాసయ్యంగారికి చార్జి నప్పచెప్పి కచ్చేరీవారు చేసిన ఆంపకపువిందులో పన్మానమంది, సాంఘిక సభలలో ప్రశంసలొందెను. అమృతరావు ఇంటివద్ద పద్దసామానం తయారా చూచి "ఎందు కింత సామాను" వనగా "బాగుంది; ఏది కావాలంటే ఏమవుతుంది" మనం పట్టుకెళ్ళకపోతే అందిభార్య. ఈదిన మమృతరావుగారిల్లు సందడిగా నున్నది. అన్నన్న పరుపు కట్టుచున్నాడు. రామయ్య సామానుబండిలో వేయించుచున్నాడు. సుయాస్త్రాలు మొదలగువారు స్టేషనుదాకా వచ్చెదమనుచున్నారు. అమృతరావు తల్లికి నమస్కరించి దీవనలంది, భార్య అమ్మణ్ణి పుచ్చుకొని తల్లివద్ద నుంచున్న ప్రేమను ముద్దుపెట్టుకుని "ఉత్తరంరాస్తావా ప్రేమా" అనేటప్పటికి ఏడ్వ మొదలుపెట్టింది. "ఏడవకమ్మా, ఇదిగో" ఈపదిరూపాయలూ పుచ్చుకుని కేమనక్కి పావులో ఆవేళ చూసిన పెద్ద సెలులాయుడు బొమ్మకొనుక్కో, పిచ్చిపిల్లా; ఇందాకవు త్తరం రాస్తేం" అన్నాడుతండ్రి. తానుఇదివరలో అడిగిన పెద్ద బొమ్మ కొనుక్కోమని ఇచ్చిన పదిరూపాయలు చూచుకుని సంతోషిస్తూ "మీఅడ్రస్సేమిటి" అంది కళ్లుతుడుచుకుంటూ. "భరద్వాజుల అమృతరావుగారు,

ప్రెసిడెన్సీ డిస్ట్రిక్టు కలెక్టరు,
కాకినాడ (గోదావరిజిల్లా).

అనివ్రాస్తే సరి" అంటూ బండెక్కాడు అమృతరావు. అందరూ స్టేషన్దాకా వెళ్లి బండి కదిలేదాకా వుండి సెలవు పుచ్చుకుని ఎవరియిండ్లకు వారు వెళ్లారు. అమృతరావూ, రామయ్యా చామర్ల కోటలో దిగి కాకినాడ బండి ఎక్కి కాకినాడ స్టేషనులో దిగేటప్పటికి జవాన్ బంట్రోతులూ, ముఖ్యమయిన కచ్చేరీ వుద్యోగులూ ఎదురొచ్చిని రామారావు పేటలో నున్న చింతలపూడి అచ్యుతరామయ్యగారి యింటికి తీసుకువెళ్లి వారిని వీరికీ, వీరిని వారికీ పరిచయంచేసి కొంతసేపు ప్రయాణమునుగురించి, చార్జి పుచ్చుకోవడమునుగురించి మాట్లాడి కచ్చేరీకి వెళ్లవలసినవారుగాన క్రొత్త డిస్ట్రిక్టు కలెక్టరుగారి వద్దనూ, అచ్యుతరామయ్యగారి వద్దనూ సెలవు పుచ్చుకుని వారివారి గృహములకు వెళ్లిరి. అచ్యుతరామయ్యగారి వద్దనుంగలి బాలాజీ "స్నానానికి నీళ్లు తోడానండి బాబూ" అని చెప్పగా అచ్యుతరామయ్యగారు దేశపరిస్థితులను మాటలాడుట చాలించి "తమరు స్నానం చెయ్యండమృతరావుగారూ, ప్రయాణపు బడలిక తీర్చుకున్నాక సావకాశంగా మాట్లాడుదాం" మనగా అమృతరావు రామయ్య ఇచ్చినపంచె, తువ్వాలూ పుచ్చుకుని బాలాజీ దారి చూపగా స్నానాలగదిలోకి వెళ్లి స్నానాది అవసరములు తీర్చుకుని వచ్చారు. "మడి గట్టుకోనచ్చు"నని పిలుపు రాగా పోయి పడమటింటిలో భోజనము చేస్తూ దేశవాతావరణమునుగురించి అచ్యుతరామయ్యా, కాకినాడమునుగురించి అమృతరావూ ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయ కార్యస్థానము గురించి వుభయులూ మాట్లాడుకుంటూ భుజించి లేచారు. బాలాజీ తాంబూలము తయారుచేసి ఇచ్చి 'పక్కలు పరిచా'నని చెప్పగా "అయ్యా తమరు కాస్సేపు విశ్రమించండి. చాలా బడలికవుంటా"రన్నా డచ్యుతరామయ్య "చిత్తం, దానికేమి లెం"డంటూ విశ్రమించా డమృతరావు. మధ్యాహ్నము కాఫీ ఫలహారం పుచ్చుకుని కాస్త తిరిగివద్దామా" అన్నాడు అమృతరావు. 'పదం'డంటూ అచ్యుతరామయ్యా అమృతరావూ కలిసి షికారువెళ్లి వచ్చారు. రాత్రిభోజనములవేళ అమృతరావు అరువేలనియోగియని, ఇంటి పేరు భరద్వాజులవారని తెలుసుకుని తమ యిరువురకూగల దూరపు బంధుత్వము మూడుమాటల్లోదగ్గరకి తెచ్చాడచ్యుతరామయ్య. "అవును; మాఅమ్మ చెప్తూ వుంటుంది. చింతలపూడివారు మనకు బంధువులని ఏం తెలుస్తుంది దూరానవుంటే" అన్నాడు అమృతరావు. మరుసటిదినము సుబ్బాస్త్రికి కబురుపంపి "మన బంగాళాలో ఏదేనా భాగముంచా స్త్రీయాస్త్రి; క్రొత్తగా వచ్చిన డిస్ట్రిక్టుకలెక్టరుగారికి కావాలి" అనిఅచ్యుతరామయ్య అనుగగా సుబ్బాస్త్రి చిత్తం మనదక్షిణపు వైపు బంగాళా భాగానే వుంచున్నాను. అమృతరావుగారింట్లోపని ప్రెసిడెన్సీడిస్ట్రిక్టుకలెక్టరు రంగయ్యనాయుడుగారి

నుండి శాస్త్రి పుష్పకుని క్రొత్తస్నేహితులతో, క్రొత్త బంధువులతో పాతకాపైనాడు.

చింతలపూడివారంటే లక్షాధికారులని ప్రసిద్ధి. గోదావరిజిల్లాలో వీరి నెరుగని వారే లేరు. రామారావుపేటలో నాలుగుగోడ్డులకూ ఉన్న పెద్దతోటయూ, నాలుగిళ్లభవంతీ, కూడా పూర్వోత్తరప్పు మోస్తరైనప్పటికీ శోభనుత్సాహులయుండుడేడి భక్తిచే ఆకర్షించినఇల్లునీ ఆయింట్లోనే ఉన్నా డచ్యుతరామయ్య. సూర్యారావుపేట, రామారావుపేట, పాతకాకినాడ, ఎలిఫెంటుపేటలలో చాలాబంగాళాలు కలవు. గోదావరిజిల్లా అన్నిప్రాంత ములలోనూ చింతలపూడివారి భూములే. తోటలు సరేసరి. తరాలనాటి భాగ్యము. అచ్యుతరామయ్య మహోదయస్ఫూర్తిపరుడు. సొమ్ము అనవసరముగా పాడుచేయక తనకూ, తనకుటుంబమువారికీ గౌరవప్రఖ్యాతులకై ఎంతైనా పాటుపడువాడు; ఈవిషయంలో ఎంతైనా వ్యయంచేసేవాడు. మంచి మాటకారి. సాధారణంగా అందరూ అతన్ని చూచినయ్యే స్నేహితులైనారు. స్నేహపాత్రుడు. కలిమున్నవాడు. ఎవరు క్రొత్తగావచ్చినా ముందు అచ్యుతరామయ్యగారి అతిథులౌటయూ, ఆయనచెలిమి కోరుటయూ, వెళ్లేటప్పు డాయనచేయువిందు లారగించి సన్మానము పొంది వెళ్లుటయూ వాడుక. అందుచేతనే మన అమృతరావుకూడా ఆయింటి అతిథి అయ్యాడు. ఇదిగాక బంధుత్వము కలిసినవాడౌటచేతను, స్నేహాభిలాషి గనుకను, ఒంటరిగా వుంచుటచేతను సంతుగపూర్యము అందే కాక కొనివారాంధివారములుకూడా అమృతరావు అచ్యుతరామయ్యగారింట్లోనే భోంచేయుచూ కులాసాగా వుంటున్నాడు. అచ్యుతరామయ్యగారి భార్య విజయనగరపు దివాంజీగారగు కపింకోట కోగారావుగారి కొమార్తె. ఆమె అత్తవారింటికి వచ్చేటప్పుడు ఓనద్దిపుంగరినాళకులనీ, ఓదాసీదాన్నీ, తలదువ్వుట మొదలగుపనుల కొరకు బ్రాహ్మణవితంతువునీ పుట్టింటివారు అరణమిచ్చారు. చిట్టెమ్మ అందమైనమనిషి. ఆమె ముస్తాబంతా కూర్పు పద్ధతి. మిక్కిలి భోగాభిలాషి. ఎప్పుడూ చేయునిత్యంగా రం మాయనినుడతౌను. దాసీది నీళ్లుపోయుట, రమణమ్మ జడవేయుట, శాలాతీతేనినతివాళీపై కూర్చుండి వంటైందనేవరకూ కూర్చుండుట ఇవియే ఆమె నిత్యకృత్యములు. చిట్టెమ్మ నాలుగుదేశపునగలూ గంగిరెద్దువలె అలంకరించుకొనును. ఆమె కాపనిమీలోనూ, భార మెట్లులేదో! పనిపాటలు చేయ నక్కరలేదు సరికదా ఈవేటా ఆవేటా పిల్ల లేమో అంటే. వరప్రసాదిలాగ మోహను డొక్కడే కుమారుడు. అతనికిప్పుడు ఇరువదియేండ్లు. యం. బి., బి. యస్. డాక్టరీకి చెన్నపట్నం విక్టోరియా హాస్టలులో వుండి చదువుచున్నాడు. 'పూర్వం అమ్మలక్కలంతా చింతలపూడి చిట్టెమ్మగారికేంటి పోకమ్మ, అనుకునేవారు. ఆమెకు పోకుకాకేమి!' కలిగినపుట్టిల్లూ లక్షాధికారులు అత్తవారూనూ.

ఒకరోజున "పిల్లడిపెళ్లిమాట ఏమినిశ్చయించా" రందిచిట్టెమ్మ. "ఇంకనూ ఏమీ నిశ్చయించలేదు. మోహనుడు వస్తాడుగా వాడేమంటాడో చూదా"మన్నా డచ్యుతరామయ్య

చి.—వాడిమొహం వాడికేమిటి తెలుస్తుంది. మనమే ఏదో స్థిరపరిచేసెయ్యాలిగాని. అ.— చాలా సంబంధాలున్నాయి గాని మన అమృతరావుగారికొక కుమార్తె వుందిట; ఆపిల్లనిస్తే బాగుండును.

చి.—ఆ మనకేవనకూతుర్ని చేసుకోమంటున్నదా ఏమిటి? పిల్లని చూపిస్తుంటా, ఎంతరుపిల్లలో, ఏమిటో తెలియకుండా అమృతరావునిచూసి పిల్లను చేసుకోవాలంటారా ఏమిటి?

అ.—కాదేఅతని కొక్కర్తె కూతురుట; పిల్లకి పదిసంవత్సరాలు. పిల్లతండ్రిగారి ఊరు గుడివాడ; తండ్రి యాస్తి దాయాదులు కలుపుకున్నారు. అమృతరావు తలి వంక పాలుకు రెండువేలు వచ్చేభూములూ, పల్లెగారిలో ఇల్లూను. ఇదిగాక బెజవాడలో పాతిక ముప్పైవేలు చేసే ఇల్లు మున్నచే కట్టేనుట. ఇతనేమో డిస్ట్రిక్టు రెక్టరు చేస్తున్నాడుగదా. ఇంకా సంపాదిస్తాడు. పిల్ల తండ్రిపోలిక. బాగానే ఉంటుందిట. ఈయావత్తు ఆస్తీ ఆపిల్లే అధికారురా లవుతుంది. మన అబ్బాయికి చేసుకుంటే ఆయాస్తి మనకు కలుస్తుంది.

చి.—సరి బాగుంది; మీకు ఆస్తిలావుగా లేదు. వాళ్ల ఆస్తికి ఆశించదానికి మనకే పదిమందు

న్నారుకే. మోహను డొక్కడేగా వలసు లాగ. వాడి కేలత్తుపోయాయ లాస్తి ఎక్కడొక్కడి.

అ—ఎన్ని ఏళ్ళయినా నీలావు నీవుమానలేదే.

చి—రాసుంది. ఎప్పుడూ కోపోకేటు కాని పిల్లడిపకేట్ఫు. చెప్పనూ? ఇక్కడికెప్పుడువస్తాడు.

అ—వచ్చే నెల్లో వస్తాడు.

“ఈ సెలవులోపిల్లకి పెళ్లి చేసేయాలండి” చిట్టెమ్మ. “సంబంధం కుదిరితేనా అడ్డులే” దన్నాడచ్యుతరామయ్య.

అమృతరావు కాశీనుండి వచ్చి ఆరుమాసలు వైంది. ఇక్కడి పరిస్థితులూ, అచ్యుతరామయ్యగారి స్నేహమూ వారి ఆస్తీ, ఏకపుత్రత్వమూ, లెక్కింప లేక్క మగాని వెండి బంగారములూ, దివాణములాగ పరిచారి కాగణమూ చూచి అతనిలో కొంతమార్పు ఏర్పడి దిన దినాభివృద్ధి అవుతూంది. పిల్ల పెండ్లిచేయుటయా లేక అవివాహితగా నుండుటయా అని ఆలోచించాడు. వివాహము చేసినట్లయితే తన ప్రతిజ్ఞకు భంగమని. లోకు లంకాకులవంటివారు పొడుచుకు తింటారు. ఊరివారికి భయపడి అన్ని విధాలా అనుకూలమైన సంబంధం వదు లుకుంటే మళ్లీ ఇట్లాంటి సంబంధం దొరకదు. ‘కాళ్ల ముందరికేరం కాశీకెళ్లినా దొరక’దంటారు. ఇదిగాక ‘అమ్మ అస్తమానమూ, ప్రేమపెళ్లి చూడాలని వుందిరా’ అంటూవుంటుంది. ఆమె పెద్దదైంది. ఏమైనా తీర్చగ లంగాని మాత్యాంణము తీర్చలేము. అమ్మకోరినట్లు ప్రేమ పెండ్లి చేసి ఆమె ఋణమునుమ త్రము తీర్చుకుంటాము. ఎవరేనా అడిగితే ‘ఎప్పటికయ్యది ప్రస్తుత మప్పటికా మాటలాడి’ అని సుమతిచెప్పినట్లుగా అప్పటి కేకో తగి నట్లు చెప్పెదను. ఒకవేళ ఏదేనా అబద్ధమాడినా “వారి జాక్షులందు వైవాహికములందు ప్రాణవిత్తమానభం గమందు చకితగోకులాగ్ర జన్మరక్షణమందు బొంకవచ్చు నఘముపొందదధిప!” అని శుక్రాచార్యుడు చెప్పనే చె ప్పాడు గనుక ఏదేనా అబద్ధమాడినా వివాహవిషయం గనుక తప్పులేదు.” అని ఈవిధంగా తర్కవితర్కాలు చేసి సమాధానపరుచుకుని పిల్లకు పెండ్లి చేయుటకు నిశ్చ యించుకున్నాడు. అప్పటినుండీ చింతలపూడివారి సంబం ధమునై ప్రయత్నించి అచ్యుతరామయ్యగారికి అంగీ కరించేంవరకట్నం కావాలని తెలుసుకుని, ఆయన తనకు మిక్కిలి స్నేహితుడూ, బంధువూ గనుక పరస్పరంగా మాట్లాడితే ఏ రెండువేలకో వప్పుకుంటా డనుకున్నాడు. కాని ‘ఎక్కడేవా బావా అనుగాని వంగతోటలో మట్లుడ కావా’ అన్నట్లు సొమ్ములో తనికెంతమాత్రమూ మొగ మోటము లేదని అమృతరావెరుగడు. మధ్యవర్తులద్వారా కొంతవేరము జరుపుతూనే వున్నాడు. దానీది వచ్చి “అమ్మగోరూ, ఈయాల అబ్బాయిగో రొత్తారంటగా నండీ” అని పొంగి పోతూ అడిగింది. “అవును నీకెలుబండికి రావాలి.” “సిట్టిబాబిప్పు డెంతపెద్దోరైనా నా సేతుల్లో పెరిగాడండి బాబు. నాకు త్వరగా సూడాలనుంటుంది. చేసల్లి పనిచేసుకొస్తా” నంటూ వెళ్లింది అప్పి. ఈలాగే అందరూవచ్చి అనుకుంటూంటే, అవునని కొడుకంటే త్వరగా ముస్తాబై తివాసీమీద కూర్చుని కొమారునికై ఎదురు చూస్తూంది చిట్టెమ్మ.

మెయిలు సూర్యాంపు పేటలో ఆగింది. పెకం డుక్లాసుబండిలో నుండి కళ్లతోనూ క్రాపుతోనూ, సిల్కునూటూ ధరించిన ఇరువదియేండ్ల యువకుడుదిగెను. “అదుగో అబ్బా” యంటూ అచ్యుతరామయ్యగారు ముం దుకు నడువగా అమృతరావూ, కృష్ణయ్యా మొదలుగువా రాయన నమస్కరించారు. మోహనుడు తండ్రికి నమస్క రించాడు. “ఈయన కొత్తగావచ్చిన డిస్ట్రిక్టకలెక్టరుగారు. మనకు బంధువులుకూడా” నంటూ అమృతరావుని ఎరుక కపర్చగా అమృతరావు మోహనుతోండొరులు కరచా లనముచేసి కుశలప్రశ్నలు వేసుకున్నారు. అందరూ పట్నం లోని విశేషాలూ, మెడికలకాలేజీనిగురించి, కొత్తపు పేపర్ల నుగురించి మాట్లాడుతూ ఇంటికి వచ్చారు. తను వ్రాసిన అన్నర్లనుబట్టి మొదటివాడుగా పేసౌతానని కోటివిద్యార్థు లన్నారుగాని రెండవవాడుగా కావచ్చు నంటూ, తనకై ఎదురుచూచుచున్న తల్లివద్ద కతిచురుకు గావచ్చాడు మోహనుడు. ఆనాడు పూడవళీవారి మాటచే కాబోయే అల్లుని పంక్తిని భోంచేసి వారిం టనే విశ్రమించా డమృతరావు.

గౌర.

చిట్టెమ్మ, అచ్యుతరామయ్య కొమారునితో మాటవరసని ఎండాకాలపు సెలవులలో వివాహము చేయదలచితిమనియూ, అమృతరావుగారి విషయములో తాపెంచిగిన సంగతులలా చెప్పి ఆయనకొమార్తెను స్వీకరించవలెనని చెప్పగా, తనమనస్సులో మంచి చదువుకున్న నాగరికపిల్లని పెండ్లాడాలని వున్నప్పటికీ ఆమాటచెప్పక "అప్పుడే ఏంతొందర నాన్నగారూ, చదువు పూర్తి అయ్యేదాకా పెండ్లిమాట తలపెట్టకం"డన్నాడు. "అదేమిటి బాబూ, అలాఅంటావు? నీవయసు కాపిల్ల అడ్డు తగులుతుం దనుకున్నావా ఏమిటి? నీచదువంతా అయ్యేదాకా కాపరానికిరాదులే. పదివసంతాలండేంత చిన్నపిల్ల"అంది చిట్టెమ్మ. ఆమాటకిసిగ్గుతో తలవంచుకున్నాడు మోహనుడు. అతనికి తల్లిదండ్రులయెడల మహాభక్తి. తన చదువుకున్న పెద్దపిల్లని వివాహమాడవలెనని వున్నప్పటికీ తల్లిదండ్రుల ప్రీతికై తన కయిష్టమైన బాల్యవివాహమున కిష్టపడవలెనుకున్నాడు. మౌనం అర్ధాంగీకారమని తల్లిదండ్రులు సంతోషించారు.

మామూలుగా అమృతరావు అచ్యుతరామయ్యగారింట్లో వున్నప్పుడు టపాకూడా అక్కడికే వచ్చును. నేటి టపాలో వచ్చిన ప్రేమవ్రాసిన వుత్తరము తనలో చదువుకొని అచ్యుతరామయ్యగారి కివ్వగా ఆయన ఈప్రకారం గట్టిగా చదివాడు.

"ప్రియమయిన తండ్రిగారికి

మీవుత్తర మందినది. నా పరీక్షలు అయినవి. సెకండుస్టాండర్డునుండి ఫిఫ్తుస్టాండర్డుకు మొదటిదానముగా ప్యాసైనాను. నాకు మొదటితరగతి బహుమానము వచ్చినది. మంచి ప్రవర్తనకుగాను తిరిగెండు మరల ఇంకొక బహుమానమిచ్చినది. మీరు ఎప్పుడు వచ్చెదరు? అమ్మ, బామ్మ బాగాయున్నారు.

మీ ప్రియపుత్రి

ప్రేమ."

"దస్తూరీ చూడూ ఎంతబాగా వ్రాసింకో"అంటూ తండ్రి ఇవ్వగా మోహను డందుకొని 'మైడియ్యరు పప్పా' మొదలు 'యువరులవ్వింగుడాటరు' వరకూ చూచి చాలా బాగుందని అమృతరావుకి ఇచ్చాడు.

తను అనుకున్న ముహూర్తం రమారమీ వచ్చింది. ఇదియే అచ్యుతరామయ్యకు కావలసినది. చిట్టెమ్మకోరికపై పిల్ల ఫొటో తెప్పించి చూచారు. నాలుగువేలు వరకట్నమూ, ఆనుపకులు లేదుగనుక అయిదుతోటలా అయినచందలూ వియ్యపురాలికి నిర్ణయించుకుని, వైశాఖమాసములో ముహూర్తంనిశ్చయముచేసుకుని పెలదినములు సెలవుతీసుకుని అమృతరావు బెజవాడ వచ్చాడు. చింతలపూడివారి ఆస్తి,అల్లుని తెలివితేటలూ, చక్కదనం వర్ణించి తల్లికీ, భార్యకీ చెప్పేడు. మనమరాలు పెళ్లి చూడడం గలిగిందిగదా అని మాణిక్యాంబ అపరిమితానందం పొందింది. కాని విమలకు మట్టుకు కోపం వచ్చింది. "ఇంతవరకూ అతిబాల్యవివాహాలు చూడవని మాకందరికీ నూరిపోసి, సభలలో ఉపన్యాసా లిచ్చి, ఇప్పుడీలా పదిఏళ్లైనా నిండని మనపిల్లకు పెళ్లి కుదుర్చుకువచ్చారు. లోకులేమనుకుంటారో? అంత మనోనిశ్చయం లేనివారు మొదటనే మెదలకుండా వుంటే ఎవ్వరూ ఏమీ అనరూ లోకంలో పాటేమ. అందరూ ఆడవాళ్లు కోరుతూంటే అపాకు పడలేక చేశా మంటూంటారు. ఇప్పుడు మిమ్మెవ్వరు పోరారని-ఈలాచేశా"రంటూ పెద్దసంఘర్షం ప్రారంభించింది. "లోకులమాటకేమి వూరుకుంటారు; ఈఅదును తప్పితే ఈలాటిసంబంధ మిక దొరకదు. ఎవ్వరేమనుకున్నా నాకేమీ లక్ష్యములేదు. గాలిదుమారంలాగ చెలరేగి వాళ్లేవూరుకుంటారు." "అయితే అబ్బాయీ, కట్నం కేమాత్రము వప్పుకున్నావు?" "నాలుగువేలు. అయిదువందలు వియ్యపురాలికీని," "అబ్బా కట్నం ఎక్కువ. కాని మహామంచిసంబంధం. లక్షాధికారులు చింతలపూడి" వారు. "నేచెప్పలే; వారు మనకు బంధువులనీ"అంది, "వరకట్నంకూడా వప్పుకున్నారుగద; ఏమేమి చేయవన్నారో అవన్నీ చేస్తావున్నా"రంది విమల. అమృతరావుగారి కూతురికి పెళ్లని వూరంతా తెలిసింది. సంస్కారసభలు కూడాయి. అమృతరావు ప్రవర్తనని నిందించారు. సంఘానికి అమర్యాద తెచ్చాడన్నారు. ఈసంఘంలోంచి అతనిని తొలగించినట్లు తీర్మానాలు

చేసి పెద్దపుపన్యాసం ఇచ్చి పేపర్లలో వ్యాసాలు వ్రాశారు. సంస్కరణవాదులు. "మనమనుకోలేదండీ, సమయమొస్తే కక్కుర్తిపడతాడనీ" అని జనసామాన్య మనుకున్నారు. ఇంకా కడుపుబ్బు తీరని ఒకరిద్దరు అచ్యుతరావుగారినే అడిగారు. "ఇదేమయ్యా" అని "ఏం చెయ్య మంటారూ ఆడవాళ్లు రాత్రీ పగళ్లు రాసుకుతింటూం టే ఎవరుపడగల రీపోరు. స్త్రీలతో అయిష్టకార్యము చేసి వారితో మనం కాపురంచేసి నెగ్గగలమా." అని సమాధానం చెప్పేను. "అవును లెండి విశ్వామిత్రుడంతటివాడు మేనక మాయల్లో పడిపోయితపస్సే దగ్ధం చేసుకున్నా" డంటూ సమాధానపరుచుకున్నారు. మంచిదినం చూచి పెళ్లిపనులు ప్రారంభించి ముగించారు. బంధువులకీ, స్నేహితులకీ శుభలేఖలు పంపారు.

పెళ్లిదినము సాయంకాలము నుంచీనూ, అచ్యుతరావుగారిఇల్లు పచ్చని తోరణములతోనూ, గ్యాసులైట్లతోనూ, బాజాభజంత్రీలతోనూ, పెక్కు వన్నెల చీరలూ, ఆభరణములూ ధరించిన స్త్రీలతోనూ క్రిక్కిరిసి అతి సందడిగా నున్నది. పురుషులు వారిష్టమగు దుస్తులను ధరించిరి. కొందరు విలువవస్త్రము లున్నప్పటికీ విజయవాడ మహాత్మాకి ప్రసాదమగు ఖద్దరు దుస్తులు ధరించి కళ్లతోను బాగుగా మెరయునట్లు తుడిచిపెట్టుకుని పెళ్లిపందిరిలో ఆసీనులైరి. పెళ్లిపెద్దలు కొందరు జారిపోవుచున్న వస్త్రమును దొక్కచేసి కొనుచూ మహా సందడిగా అటునిటు తిరుగుచుండిరి. కొడుకు చేయించి తెప్పించిన జరీకొండకాయలంచు తెల్లపట్టు పంచె కట్టుకొని అతిశోభగా కళ్లపై త్తనం చేస్తున్నది. మాణిక్యాంబగారు ప్రేమ పట్టుచీర గట్టుకుని కళ్యాణంబొట్టు పెట్టుకుని గౌరీతపస్సుకి కూచుంది.. పురోహితుడు సత్యనారాయణ కళ్యాణవరణాలు చదువుతున్నాడు. వియ్యంకుడూ, ఆయన మామగారగు కపిలకోట జోగారావుగారు ఇంకా వారితరపు బంధువులు పెళ్లిపీటదగ్గరగా కూర్చున్నారు. వియ్యపురాలూ ఆమెతల్లి మొదలగు వారు స్త్రీలసభలో అగ్రస్థాన మలంకరించారు. కన్యాదాతలు పెళ్లికొడుకుతో పీటలమీద కూర్చున్నారు. ముహూర్తసమయం సమీపించినందున పెళ్లికుమార్తెను తీసుకరమ్మని అచ్యుతరామయ్యగారి పురోహితుడు తిరుపతయ్య కేకవెయ్యగా పెళ్లికుమార్తె మేనమామ గంపలో ప్రేమను ఎత్తుకువచ్చి దింపారు. సరిగా తొమ్మిది గంటలకు మంగళ ప్రదమైనట్టియూ వివాహసూచకమైనట్టియూ మంగళసూత్రమును ప్రేమమెళ్లో కట్టిగా మూడుముళ్లూ వేసి తనసహధర్మచారిణిగా స్వీకరించాడు మోహనుడు. స్థాలీపాకసమయాన్ని తన ఆకతీరా మోయలేనన్నినగ అలంకరించి భామవేషంలా తయారుచేసింది కోడలిని చిట్టెమ్మ. మనమరాలూ మనమడూ నమస్కరించరాగా పొంగిపోయి తన భూమిలోనుంచి అయిదుపందలు వచ్చే భూమి రాసి ఇచ్చింది. మాణిక్యాంబ ఇతరు లిచ్చిన కట్నాలతో కానుకలతో చింతలపూడి వారి కోడలయింది ప్రేమ.—

లగ్నంతరవాత సదస్యప్రసంగమే యుంటుందని. బ్రాహ్మణ్య మూసంగేనిందా ఆవగింజవేస్తే రాలకుండాకూచున్నారు. సదస్యమంతా అయ్యేటప్పటికి అలస్యమౌతుందని పెళ్లివారంతా కాస్త ఎంగిలిపడ్డారు. పెళ్లికూతురికీ పెళ్లికొడుక్కీ కాస్త ఫలహారం పెట్టి సదస్యం ప్రారంభించారు. సదస్యపుతింతు పూర్తి అయినాక పండితులు వారివారి పాండిత్య సామర్థ్యములు సభవారిఎదుట విశదీకరించారు. అప్పుడు తిరుపతిభట్లు" అయ్యా, అచ్యుతరామయ్యగారూ, తమ రిలా దయచేయండి అగ్రతాంబూలం, పండితతాంబూలాలూ తమరు దగ్గరుండి యిప్పించాలని పిలువగా ఆశీర్వచనంగానిచ్చి పిల్లలని లేవతీస్తె వాళ్లు కాస్త ఎంగిలిపడతారు. ఇక్కడికే ప్రొద్దుపోయింది. తర్వాత మన ఫలప్రదానాలూ అగ్రతాంబూలాలూ సాయంత్రందాకా ఇవ్వవచ్చు"నన్నాడు. అచ్యుతరామయ్య చిత్తమంటూ సభాతాంబూల మివ్వడానికి పెద్ద లెవరంటే ఎవరని పురోహితులు అడిగారు. శేషావధానులుగారు పెద్దలని ఆయనకివ్వబోగా, రామసోమయాజిగారంటూ శేషావధాని వెనుకకు తగ్గాడు. అన్నివిధాలా అర్హతగలవారు మనచంద్రమౌళి శాస్త్రి గారుండగా మాటా మాటా ఏమిటంటూ సోమయాజి పలుకగా చంద్రమౌళిగారికి అగ్రతాంబూల మివ్వ స్థిరపర్చారు. 'మీఅందరికంటే పెద్దవాడినా. సాయంతు మీకం

దరికీ అల్లా ఆసర మందుబెట్టినన్ను పెద్దవి చేశారంటూ శాస్త్రోక్తంగా ఉగ్రతాంబూల మందుకుని జారిపోకుండా గట్టిగా పట్టుకుని వెనుకకు తిరుగుతున్నాడు. వీరేశలింగం గారికి శైవతాంబూలమూ, తిరువెంగళయ్యంగారికి వైష్ణవతాంబూలమూ, వ్యాసరాయాచారిగారికి మధ్వతాంబూలమూ ఇచ్చి ఆశీర్వచనమన్నా చదివి మంగళహారతి ఇప్పించి వధూవరులను లేవతీశారు. వేళదాటుటచే కాస్త ఎంగిలిపంక్తి ప్రేమ శామ్మనలో హాయిపుంది. మోహనుడు తాతగారితో ఇష్టాగోష్టి సాగిస్తున్నాడు.

అక్కడ మండిల్లో ఇచ్చినఫలప్రదానాల్లో సంభావనలు వక్కలే గాని వారికంటే కింపైన పైసా లేదు. ఇదేనాయని యొకరినొకరు మొకరు చూచుకుంటున్నారు. లక్షల పండితో త్రిముల తమ టరమ ఎప్పుడువచ్చునా, ఎప్పుడు చేతినిండా దొరుకునా, ఎప్పుడు సూజములమీద దుశ్శాలువ పడునా, ఎప్పుడుకుండలములు చెవులకు ప్రేలాడదీయుదురా, ఎప్పుడు చేతులకు సింహతలాటం మురుగులు తొడుగుదురా అనెడి ఆత్రముతో ఊపిరి బిగబట్టుకుని కూచున్నారు. పరదేశబ్రాహ్మణ్యానికెవరో వారికి ముందు ఉదారభూమి. ప్రథమకర్తవ్యము. తరువాత ఏమేనా చేతులో పడితే బ్రహ్మానందమే. ఇప్పటికి రెండుఝాములైంది. ఎప్పటికీ సంభావనమాట తెములకుంది. ఎప్పుడు భోజనిందా భుజించెనమాయని పక్వాన్నముల పరిమళములు వచ్చినప్పు సల్లా గుటకలు మింగుతూ వున్నా రాజకులబ్రాహ్మలు. 'నేనీ ఊళ్ళో పుట్టుకంగా వున్నప్పుడేనా తలపెట్టాముగా ఈపెళ్ళి. ఎవరేనా జబురుకస్తీ చేస్తే బంట్రోతులచేత అవ్వ చేయిస్తాను. ఇంతమందిజన మున్నారు ఏలా అనుగలడు. ఎలా నెగ్గుకువస్తాడో.' అని సంభావనసమయంలో వియ్యంపుడికి సాయం కేయాలని వచుంగట్టుకున్నారు అమృతరావు, ఆయనభావమరిదీని." చిట్టిబాబో మన్వ్యవాస్త నిమ్మళించమా, మీనాన్నకి కొంచెం సాయంజేస్తానూ,మీదపడేస్తాకీ అహోరాత్రమ్ బ్రాహ్మ్మ"లంటూ జోగారావు వచ్చాడు. ఆమాటా నిజమే. చింతలపూడివారింటే ఆంధ్రదేశంలో ఎరుగనివారు లేరు. ఇదిగాక అమృతరావు చిట్టికలెక్టరుగనుక పెద్దసంతర్పణ చేస్తాడు; తృప్తిగా భుజించవచ్చుననీ, అచ్యుతరామయ్యగా రనాదినుండీ భాగ్యవంతులుగనుక కరువుదీరా సంభావన విచ్చేదరనీ అపారంగా వచ్చిరి బ్రాహ్మణ్యం. మన అచ్యుతరామయ్యగారు మట్టుకు నదురూ, బెదురూ లేకుండా పీట కట్టినంత గాబరాయేనా పడక మండలాని బ్రాహ్మణోత్తముల నొకపరి కలయచూచి, "అయ్యా, పండితోత్తములారా, బ్రాహ్మణులారా, ఇదివరలో ఎప్పుడైనా మా చింతలపూడి వారివద్ద నుంచి సంభావన పొంది సత్కరింపబడ్డవా రుంటే దయచేయించి ముందుకు రాగోరదా'నని గంభీరముగా పలికెను. పలుకుటయే తడవుగా నేనంటే నేనని కాలువలవారూ, మురుగుల వారూ, కుంపెలాలవారూ, ఇంకా కొందరు పండితులూ వారి అనుచరులూ ఒకరినొకరు త్రోసుకుని ముందు వరుసలో వదరుగా నిలబడి వారు వారు పొందిన బహుమాన విశేషములను ద్విగుణీకరించి వర్ణింపుచుండిరి. అచ్యుతరామయ్యగారు శాంతముగా విని "అయ్యా బ్రాహ్మణ శ్రేష్ఠులారా, మీమీ యోగ్యతలనుబట్టి మీ గౌరవానుగుణ్యముగా మా పూర్వీకులే మీ అందరికీ తగిన సంభావనలిచ్చి సత్కరించియున్నారు. గాన ఇప్పుడు వేరే నేనివ్వనవసరము లేదా'ని మూడువాక్యములలో వారికి సంభావన ముట్టజెప్పేడు. అందరూ తెల్లబోయి ఏమనటమూ తోచక ఒకరినొకరు చూచుకుంటూ కొంతసేపటికి సాహసించి 'అచ్యుతరామయ్యగారూ, మీ తాతగారు ఇంద్రుడంతవారు; మహాదానకర్ణుడు. ఆయన దయచేసిన పీడుశాలువలూ మా,' అని యొకడూ, 'మీతండ్రి చంద్రుడంతవారు. మీపుట్టుకకిచ్చారు నాకీకుండలా' లంటూ ఇంకొకడూ చెప్పి అటువంటి సంస్థానంలో పుట్టిన మీరు మాత్రం మేమి తక్కువే తమతో చిన తృణమో పణమో దయచేయ,మని మనవిచేసుకున్నారు. ఆముందరివారు అచ్యుతరామయ్యగారి పూర్వీకులచే సంభావన నందినవారుగాన ఇప్పుడియ్య లేదు. మనమున్నానో ఇంతకుపూర్వము పుచ్చుకోని వారము గనుక మనలని బాగాసత్కరిస్తాడని'యూహించిరి. అందులో కొందరు 'తోటి వారికి మాటామున్నే ఏమీ లేదేమిరా' 'అంటే ఆపక్కవాడు తెస్తున్నాడేమోరా

అని ఒకరితో నొకరనుకొంటూ సంభావన సంతడానికి సిద్ధంగా నుంచున్నారు. వెనుకనున్నవారు 'ఆహా! ఎంత శాస్త్రము ముందరివారువడు. వెనుకకు వెళ్లినా బాగుండెనే' అని ముందరి కొచ్చినవారు చింతించుచుండిరి.

ముందుకొచ్చినవారి మనవులు చెవినిపెట్టక వెనుకనున్నవారి నుద్దేశించి "అయ్యా! ఇప్పటికే చాలా ఆలస్యమయింది; క్షమింపుడు. ఈ రోజులలో ఇంతసేపుంచి విద్యను పరీక్షించి నందుకు వందన సహస్రములు. మీ దర్శనంగారవిధా, పుని దేహారణము చేసినా మీకు సంభావనవివ్వ మావారు నిరాకరించిరి. మా పూర్వీకులచే నిరాకరింపబడ్డవారు మాకున్నూ నిరాకరింప దగ్గవారే. కాన మీకేమి సంభావన ముట్టదంటూ కొడుకున్నకి దత్తా వెళ్లారు అచ్యుతరామయ్య. ఇంకేముంది! పందిరంతా గొల్లుమని గందరగోళం బయలుదేరింది. "పెళ్లి కొడుకు తండ్రి ఇంతదాకా సంభావనిచ్చారు; ఇంకే పెళ్లి కూతురు తండ్రి చేసే సంతర్పణ ఉంటేగా భోజనానికి? తెంపంచిరా భోగనాలూ" అంటూ తోరణాలపై చెయ్యివేసారు శుభార్తులకు పరదేశి బ్రాహ్మణ్యం. ఇంతసేపూ జరుగుతూవున్న సంభావనా చిత్రము చూస్తూ, చిత్ర ప్రతిమవలెనున్న అచ్యుతరావు భోగాంబగారితో "అయ్యలారా, తోరణములు త్రెంపకండి. పాపమని విని చేసేసి సంతర్పణయందు తృప్తిగా భుజించి, నేనిచ్చేడి అల్పసంభావన స్వీకరించి మీరు తృప్తులై నన్ను ధన్యుణ్ణి చేయం"డని చేతులెత్తి ప్రార్థింపగా శాస్త్రులు గల ఎండికులు "చాల్లేనయ్యా చెప్పు పెండ్లి - నీ పెండ్లి నీవూనూ" అంటూ లేచిపోయారు. శాస్త్రులను విప్రులందరూ తమాయించుకో అయితే కానీ మరి" అన్నారు. తత్ క్షణం పందిరంతా ఖాళీచేయింది నిశ్శబ్దమై వడ్డించించి తనకులో చివరి చెంబులలో నీళ్ల అచ్యుతరావు. తృప్తిగా భోంచేసి తాంబూలు వేసుకుంటూ 'మా బాగా చేశాము రా సంతర్పణ; పాపం అచ్యుతరావుగా'రంటూ గ్రామస్థు ఇంతకాలంనుంచి పెండ్లిండ్లకు వస్తూవున్నాము కాని యీ చింతలపూడి వారిసంభావనంటే చూడలేకుండా ఎవరిదారిని వారు వెళ్లారా బ్రాహ్మలు. అప్పటినుండీ 'చింతలపూడివారి సంభావనలాగుందే' అన్న మాట ఆంధ్రులందరికీ వాడుకపడ పోయింది.

విదురుఁడు ధర్మజునితో

వేమూరి సీతారామశాస్త్రి గారు

అన్నా! పట్టియమాయకుండవు గదన్నా!, నమ్ము; మాయంధరా
జన్నన్ గోముఖపుండరీక; మగండీ శ్యాలుడై యొద్దివా
కొన్నన్ మేలనిగొ తలంచక; వనుంగుం దమ్ముల న్నిన్ను నేం
బన్నం బూన్పఁగ వారణావతముఁ బంపంబూనె నూహించితే?

తెల్లనివెల్లను పాలని - నల్లనివెల్ల జలమనుచు; నమ్మెద వీ వే
కల్లయుఁ గపట మెఱుఁగవు - ప్రల్లదుఁ గౌరవ్యుని నేమఱం గాదుసుమా.

ఈయెడ మీరలున్నఁ దమ కింతయుఁ బేర్ప్రతిష్ఠ లుండవం;
చేయపకారముం జలుప నే మొకయడ్డుగ నున్నవార మం;
చాయఘురాశి, యాశెనవుఁ డాపలుగాకె సుయోధనుండు మీ
కీ యనిమిత్తమాపదను మేర్పఱిచెం; బరిణామ మేమొకో!

గురు

ఇంకదేదే నేఁ డెక్కుఁడుండవలెఁ జు మ్మనాఁటి కానాఁడు నా
డెందం బందినయంతమెల్లఁ దగుమాడ్కిన్నీకెఱిఁగింతు; నే
చందానన్ సహజన్ములన్ జనని లెస్సం గాచికొందో? మనం
బందెం గొందలం; బింక నేమఱకుమన్నా! నిర్దయుం డేనియున్.

నమ్మక నమ్ముచుం బరిజనవ్రజముం బ్రియసామవాక్క్రియో
గమ్మునమాత్రఁగాక యధికంబగు త్యాగముకల్మి నల్లెడన్
సమ్మదమందఁ జేయుచు, విషజ్వలనోరగముఖ్యహింస్ర జా
లమ్ము దినం బ్రమాదముఁ దలంగి మెలంగఁగఁ బోలు ధర్మజా!

ఎన్నఁడుగాంతువో కవల నియ్యనిలాత్మజు సవ్యసాచిఁ, గొం
తి, న్నినుఁ బెంచి; ప్రాణ మట నిక్కము మే నిట నాకుఁ; దండ్రి తాఁ
బిన్నటనాఁడ పోయినను విద్యయు బుద్ధియు నబ్బియున్న మీ
యున్నతికోర్వఁడాయెను టయుక్కఫుఁ బంధుఁడు భీష్ముపేరణన్.

చెప్పినుటో! సుయోధనుఁడు సిగ్గరి; భిక్షలఁగన్న వాఁడె; పై
తెప్పలు సైనమున్నరయు వృద్ధుఁడె, యుద్ధమనస్కుఁడే, యెటుల్
దప్పఁదలంచె మీవలనఁ దా ధృతరాష్ట్రుఁడి కెందు నెట్టులే
ముప్పుఘటిల్లునో? యుంటికి పుట్టఁగ లేదు ప్రమాణ మిత్తరిన్.

దుష్టచతుష్టయం బౌకటఁ దోఁచుటఁ జేసి యిటుల్ మనంబునన్
గ్లిష్టత నందఁ గావలసెఁ; గేవలముం గన్నుమోఁలనున్న నే
నష్టియుఁ గూర్ప నోదుదురు, నాయన! యింకట నీదుధర్మ మే
కష్టపరంపరల్ దలఁగఁ గావలె, సౌఖ్యముఁ గూర్పఁగావలెన్.

వెంటనె పోయిరందు, పదవిన్ శుభ మబ్బెడుఁగాక మీకు న
ప్పంటికిఁ గృష్ణుఁడే సకలభద్రవిధాయి ధ్రువం బతని యా
కంటకుఁడైన కౌరవుని గారడిలోఁ బడ కుండ్రుగా, కెటుం
గంటిని తెప్పవోలె మిముఁ గాతురుగావుత మెల్ల దేవతల్.

ఆంధ్ర లిపి సంస్కారము

వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రి గారు

నేడు వాడుకలో నున్న మన తెనుఁగులిపి మనకు మిక్కిలి చిక్కులు గలిగించుచున్నదిగా నున్నది. పసిబాలురకు లిపి నేర్పుటలో క్లేశము గలదు. గ్రంథముల నచ్చొత్తించుటలో క్లేశము గలదు. టైపురైటింగునిర్మాణమున కసౌకర్యము గలదు. అంతేకాక వర్ణోచ్చారణ రీతికిఁగూడ విరోధము గలదు. ఇవియెల్లఁ జిన్నచిక్కులు గావు. వీనిని గొంత వివరింతును:

౧

బాలురకు నేర్పుటలో క్లేశము

అచ్చులలో హ్రస్వదీర్ఘములగు అ, ఆ,లు ఈషద్భేదము గల సమాన లిపులై యుండఁగా, ఇ, ఈ లు పోలికయే లేనివిగా నున్నవి. అందు ఇ, చవర్గాంత్యానునాసికమగు ఞతో పోలిక గలది. ఋ, ౠ లు ఱు, ఱూ ల పోలిక గలవై రెండుకొమ్ములు గలిగి పొందిక లేక మోటుగా నున్నవి. ఒ ఓ ఔ లు జతో పోలిక గలవి. ఇఁక హల్లులలో కవర్గమెల్లఁ బోలికయే లేని భిన్నభిన్న లిపులలో నున్నది. ఖ కు తలకట్టు లేదు. ఘ 'ఫ ష్ప వ, ఘు' అక్షరముల పోలిక గలది. చవర్గమున చ ఛ లు పోలిక గలిగియున్నవి. కాని జ ఝ లు భిన్నములుగానే యున్నవి. జ కు తలకట్టు లేదు. అది ఒ ఓ ఔ ల పోలిక గలది. ఝ ఝు, ఋ వర్ణముల పోలిక గలిగి రెండుకొమ్ములు గలిగి యసంబద్ధముగా నున్నది. ఞ ఇకారముతోఁ బోలిక గలది. టవర్గమున ట, ఠ లు పోలికలేనివి. డ ఢ లు చ ఛ ల వలెఁ బోలికగలవి. ణ తలకట్టు లేనిది; క,చవర్గముల యంత్యానునాసికములు. ఙ, ఞ లు చిహ్నము గలవై యుండఁగా ణకు అది లేదు. కేవలాది వర్గానునాసికము లగు న,మ,లకును నాచిహ్నము లేదు. తవర్గమున, త మాత్రము భిన్నమై తర్వాతి మూఁడక్షరము లగు థ ద ధలు పోలిక గలిగి యున్నవి. న నతోఁ బోలికగలది. పవర్గమున ప ఫ లు బ భ లును బోలియున్నవిగాని బకు తలకట్టు లేదు. మకు కొమ్మున్నది. ఇది వ పోలిక గలది. దానితో భేదము గల్పించుటకు గాను వకుఁ గొమ్ము ముద్రక్రింద ఈయవలసెను. ప,ఫ లకుఁ గూడఁ గొమ్మిమ్ముటలో చిట్టిచిక్కు గలదు. య కొమ్ము గలది. ర ఱ లు-ల ళ లు - శ ష లు-పోలిక లేనివిగా నున్నవి. స నతోఁ బోలిక గలది. హ వ తోఁ బోలిక గలది.

ఉచ్చారణమునఁ బోలిక యుండుటను బట్టి లిపిలోఁగూడ బోలికయుండఁదగిన యక్షరములు, క ఖ లు-గ ఘ లు-జ ఝ లు-టఠలు డఢ-ర ఱ లు, శ ష స లు పోలిక లేనివై, పూర్వోక్త విధమున నుచ్చారణమున నేమాత్రమును బోలికలేని యక్షరములు గొన్ని పోలిక

గలవై యుండుటచేతను, నగాక్షరాదులు నేటి యందున నిర్మాణక్రమము లేనివిగా నుండుట చేతను, బాలురకు లిపిని నేర్పుటలో మిక్కిలి చిక్కు గలదు. చ కు ముడ్డిక్రింద ఒత్తిచ్చిన చో ఛ అగునని చెప్పుటకు వీలులేదు. కఖ-టఠ-తథ-లు అట్లు లేవు గాన, సాజాత్యబోధ నము కుదురదు. ఇంత వరకు, వావి లేని లిపికూ ర్పులను భిన్న భిన్నముగా నేర్చుకొనుట కష్టమే కాదా? మఱియు, ఇవిగాక, అచ్చుగుణితము నేటిచిహ్నములతో నేర్చుకొనవలెను. హల్గు ణితము వేఱుచిహ్నములతో నేర్చుకొనవలెను. ఈ గుణితములలోఁగూడఁ బెక్కు చిక్కులు గలవు. ఇవి కొన్ని ఉచ్చారణరీతికి విరుద్ధము గాఁగూడ నున్నవి. హల్లుపై అచ్చుగుణితమును చేర్చునప్పుడు తలకట్టు అకార మున్నప్పుడు మాత్రమే ఉంచఁదగును. తక్కిన యచ్చులు చేరునప్పు డుండరాదు. క, కా, కి, కీలు సరిగా నున్నవి. కాని, కుకూలు తప్పుగా నున్నవి తలకట్టు, కొమ్ము రెండును ఉండఁగూడదు. 'కృ కౄ 'లకును ఇట్టిచిక్కే కలదు. ప్రైమరీ స్కూళ్ల పంతులవార్లు కొందరు, 'కృ'కు కకార అకార, ఋకారములు 'కృ' అని వర్ణ క్రమము చెప్పుటను వింటిని. వారట్లు చెప్పుట వింతగాదు. వట్రువసుడి ృ, ౄ ఒత్తులవలె హల్లుగాఁ దలఁపఁబడునని యేకదా కొందఱు లాక్షణికులుగూడ అదియున్న హల్లు తక్కిన యచ్చులతోనున్న యాహల్లుతోఁ బ్రాస మునఁ జెల్లునని చెప్పిరి! కనుక, కొమ్ము, కొమ్ముదీర్ఘము—వట్రువసుడి, వట్రువసుడి దీర్ఘము, ఉన్నప్పుడు హల్లుకు తలకట్టు ఉం డుట అక్రమము.

ఇక హల్గుణితములో 'వాక్స్వాతంత్ర్యము' అనుపదము వ్రాయునప్పుడు 'క్స్వా'లో కకార సకారములు హల్లక్షరములు. వకారము అ కారముతో గూడినది. క్స్వాను విడఁదీసినచో 'క్, స్, వా' అగును. కాని మనము లిపిలో ఆకారమును కకారము మీఁదనే ఉంచుచు న్నాము. సకార వకారములను క్రింద ఒత్తు లనుగా ఉంచుచున్నాము. బడి పంతుళ్లును గొందఱు పండితులునుగూడ 'కాకు దీర్ఘమిస్తే కా. కాకింద సావత్తిస్తే క్సా క్సాకింద వావ త్తిస్తే క్స్వా' అనియు, 'కకార అకార సకార వకారములు క్స్వా'అనియు వర్ణక్రమము చెప్పు చున్నారు. ఇది తప్పు గాదా! నాగరాక్షర ములు ఈవిషయమున ఉచ్చారణ రీతి ననుస రించి సరిగా నున్నవి. ఆలిపిలో సంయుక్తాక్షర మునఁ గడపటి హల్లుమీఁదనే యచ్చుండును. తత్పూర్వము గల్గు హల్లులు అర్ధాక్షరచిహ్న ములుగలవిగానే ఉండును. బాలురకు లిపి నేర్పుటలో నిట్టిచిక్కులు గలవు. అలవాటు పడియుంటిమి గనుక నేఁడు మనకివి యంతగాఁ జిక్కుగూర్చునవిగాఁ దోఁపక పోవచ్చునుగాని బాల్యమునఁ దొలుత నేర్చుకొను నప్పుడు మనల నెల్లరనుగూడ నీచిక్కులు బాధించియే యుండుట వాస్తవము. ఎంత యలవాటయి నను బ్రౌఢులనుగూడఁ గొందఱ నీ చిక్కులు బాధించుచునే యున్నవి. తొలుత నేర్చుకొను నప్పుడు బాలురెల్లరును బాధ పడుచునే యు

న్నారు. ఈబాధ నరకముగాదని యనరాదు. అక్షరాలువడిగారాకపోవుటచే బాలురెందఱో బండవాఱి చదువున నన్నగిలుచున్నారు; బడి యన్న భయపడుచున్నారు. ఈ లిపిక్లేశములు వారి హృదయప్రసాదమును చెఱుచుచున్నవి. అక్రమపు క్లేశములకుఁ బాల్పఱిచి వారిని బాధింపరాదు.

౨

అచ్చులో కష్టములు

ఇప్పుడున్న లిపిరీతినిబట్టి ముద్రణమున వేలువేలు లిపిసంకేతములు ఇంచుమించుగ అయిదునూఱులు కావలసియున్నవి. వాని నీ క్రింద జూపుచున్నాఁడను:—

అ ఆ ఇ ఈ ఉ ఊ ఋ ౠ
ఌ ౡ ఎ ఏ ఐ ఒ ఓ ఔ
ఇవి ౧౬.

క కా కి కీ కు కూ కె కే
కై కొ కో కౌ ఇవి ౧౨.

ఇట్టివి క-మొదలు క్ష-వఱకు గు. ౩౬ అక్షరములకు మొత్తము-౪౩౨.

ా ు ు ు ీ ్వ ౨ ౭ ్ల
ె ె ె ్ ్ ్ఫ ్భ ్ళ ్ఛ
్ ౧ ట డ ్ ద ్ ౧ ౼
్ఖ ్ఘ ్హ ్ఒ ్ఞ ్ఙ ్త్ర ్ఱ
్జ ్య ్ష ్ం ్ఢ ్ణ ్థ ్ధ ్క్ష ్ఱ ్బ
్గ ఁ ం ఇవి-౪౫.

సంకేత బాహుళ్యముచే సాధారణముగా డెమ్మీసైజులో నాల్గుఫారములకు సరిపడుపైపును గొనవలెనన్న రూ ౪౫౦ లు విలువ యగును. ఇదే విలువకు ద్రవిడ లిపిలో ౮ డెమ్మీఫారముల పైపు వచ్చును. ఇట్లు ధర తక్కువ యగుటకుఁ గారణము అఱవలిపి సంకేతములసంఖ్య మిక్కిలి తక్కువగా నుండుటే. అందు ౨౪౬ మాత్రమే లిపి సంకేతములు. క్రొత్తగా కంపోజిటర్లు తెలుఁగచ్చుకూర్పును నేర్చుకొనుట కాఱు నెలలు పట్టును. ఒకనెలలో అఱవపు టచ్చుకూర్పు నేర్చుకోవచ్చును. ౫౦౦ గళ్లలోనుండి సంకేతముల నేర్పవలసియుండుటచే తెలుఁగు లిపిని కూర్చుటలోఁగూడఁ జాలజాగగును. గంటకు ఒకగాలీ అఱవముకూర్పఁగలుగఁగా, తెలుఁగున అరగాలిమాత్రమే కూర్పఁగల్గుదురు. ఇట్టి కారణములచే తెలుఁగుకంపోజిటర్లు విరివిగా దొరకరు. తక్కినభాషల కంపోజిటర్లకంటె వీరికి జీతము హెచ్చు. ఇదిగాక అచ్చుకూర్పులో సౌందర్యము తక్కువ. ఒక్కొక్కక్షరమున 2, 3, 4 లిపి చిహ్నములు ఒకదానిక్రిందఁ నొకటిగాఁ జేర్పవలసియుండుటచే బంతులు తీర్చినట్లు సాగవు. 'వాక్స్వాతంత్ర్యము' అను పదము అచ్చుకూర్పున అందముగా నుండదు. అక్షరము క్రింద నక్షరముఁ జేర్పవలసియుండుటచే 'ఫుల్ బాడీ, ఆఫ్ బాడీ' యను భేదములతో వేఱు తీరులయక్షరముల నెక్కువగాఁ బోఁత పోయవలెను. ౫౦౦ లిపిసంకేతములను నిర్మింపవలసియుండుటచే క్రొత్తమోడి, పరిమాణము భిన్నభిన్నములుగా నుండునట్లు అనేక విధములగు లిపిభేదములను గల్పింప సాధ్యపడకున్నది.

ఇప్పుడు ప్రధానముగా గ్రేట్ప్రైమరు, ఇంగ్లీషుబాడీ, అను రెండు తెఱఁగుల లిపులే గ్రంథముద్రణమున కుపయోగపడుచున్నవి. ఇంకను రెండుమూఁడు తెఱఁగులున్నను, నవి హెడ్డింగులకును, ఫుట్నోటులకును మాత్రమే పనికివచ్చునుగాని గ్రంథ ముద్రణమునకుఁ దగవు. మద్రాసులో అఱవమున డెమ్మీఫారము ముద్రణమునకు నాలుగురూపాయలు చార్జి చేయఁగా తెలుఁగున నదేమాదిరి ఫారమునకు ఆఱు, ఎనిమిది రూపాయలు చార్జి చేయుచున్నారు. ఇట్టివింక నెన్నో చిక్కులు తెలుఁగు ముద్రణ విధానమునఁ గలవు. ఇంతకుముందు మొదటి ప్రకరణమునఁ జెప్పిన వ్రాఁతచిక్కులెల్ల నీముద్రణమునకును గలవు.

3

టైపురైటింగు

అచ్చునకే యిన్ని చిక్కులుండఁగా నిఁక టైపురైటింగు కుదురునా? ఇంగ్లీషున, అఱవమున ఉన్నట్లు లిపిసంకేతములు, ప్రక్కప్రక్కనే (ఒకదానిక్రింద నొకటి యుండఁగాదు) యుండుట, ఆ సంకేతములుగూడ నలువదింటికంటె మించకుండుట, ఉన్నగాని టైపురైటింగు సాధ్యము గాదు. కాన యిప్పటి లిపిరీతికి టైపురైటింగు కుదురనే కుదురదు.

౪

సంస్కార మెట్లుండవలెను?

మీఁద వివరింపఁబడిన చిక్కులెల్లఁ దొలఁగునట్లు అనఁగా బాలురకు సులభముగా నేర్వఁదగియుండునట్లు, అది విస్పష్టముగా నొక నిర్మాణవిధానముతో నుండునట్లు, ఉచ్చారణరీతికి భిన్నము గాకుండునట్లు, అచ్చులో సౌకర్య మేర్పడునట్లు, టైపురైటింగుకుఁ గుదురునట్లు సంస్కరించుట సాధ్యమేని యది యవశ్యకర్తవ్యము గాదా? తాతలు త్రవ్విన నూయిగదాయని యందుండి యుప్పనీటినే యెప్పుడును త్రాగుచుండఁదగునా దగ్గఱనే మంచినీటిబావి త్రవ్వఁదగియుండెనేని? అదిగాక, నేటి లిపిరీతిమాత్రమే మంచి నిశ్చలము! అయిదువందలయేండ్ల పూర్వమునఁ గల లిపికిని మననాఁటి లిపికిని నెంతేని భేదము గలదు. నేటిలిపికూడ బహుపరిణామములఁ బొందుచు వచ్చుచున్నదే.

లిపిలో నిప్పుడున్న కీళ్లను దొలఁగించుకొనుట ఆవశ్యకమే కాని, వానిఁ దొలఁగించుకొనుటకై చేయుమార్పులలో నున్న మేళ్లుగూడఁ గొన్ని యూడుటయగునేని యావిధానముఁగీకారార్హము గాఁగూడదు. మఱియు నామార్పులు సులువుగా జరపఁదగినవై యుండవలెనుగాని మూలచ్ఛేదములుగాను, సర్వము తారుమాఱుచేయునవిగాను, అమితవ్యయసాధ్యములుగాను, జనసామాన్యమునకు ఆరంభమున నేని ఉక్కిరిబిక్కిరిగా అర్థముగానివిగా నుండునవిగాను గారాదు. అట్టివానివలన అలజడి, అశాంతి, యేర్పడును. నేటి తెలుఁగక్షరములనే తీసివేసి వానికిబదులు ఇంగ్లీషక్షరములనో, నాగరాక్షరములనో పెట్టుదమను వారు కొందఱు గలరు. ఈసూచన లనర్థ

దాయకములు. ఆ మార్పులు సులువైనవి గావు. ముత్తెపుసరులను జాబితాచేసినట్లు తెలుఁగు వ్రాఁతబంతులు గుండ్రనివ్రాఁతలు గలవై యందముగా నుండును. ఇది మనలిపికున్న యున్నత సుగుణము. దీనిని గోల్పోరాదు. ఇంగ్లీషు నాగరలిపుల కీయందము లేదు.

మఱియు, చేసిన సంస్కారము, ఇప్పుడున్నలిపికి అలవాటు పడియున్నవారి కెల్లరికి, క్షణములో గుర్తింపఁగలిగినదై, యనుకరింపఁదగినదై యుండవలెను. అది వ్రాఁతలో, అచ్చులో, టైపులో, మూఁడిటను భేదము లేక ఒకేతీరుగా నుండవలెను. వ్రాఁతలిపి వేఱు అచ్చులిపి వేఱు, టైపులిపి వేఱు అన్నట్లుండరాదు. మహారాష్ట్ర గుర్జర దేశములందు నాగరలిపి కిట్టి చిక్కు గలదు. అందు వ్రాఁతమోడిలిపి వేఱు. అచ్చులిపి వేఱు. అట్టి విభేదము మనకుఁ గల్గరాదు.

*

సంస్కారవిధానము

మీఁద వివరించిన దోషములెల్లఁ దొలఁగునట్లును, గుణములెల్లఁ గూడియుండునట్లును కుదిరియున్నదని నేను విశ్వసించిన సంస్కారవిధానము నిక్కడ చూపుచున్నాఁడను.

అచ్చులు:

అచ్చులలో అకార మొక్కటి తక్కఁ దక్కిన యక్షరముల నెల్ల విడిచిపెట్టవలెను. అకారముమీఁదనే దీర్ఘము, గుడి మొదలగు అజ్గుణితచిహ్నములను (చిత్రము ౧ చూచునది.) జేర్చినచో అచ్చులెల్ల నేర్పడును. అకారమును మాత్రమే యుంచునది. హల్లుల మీఁద నీఅకారము '⌣' తలకట్టు రూపమును బొందును. అకారాది స్వరములు హల్లులమీఁద నున్నప్పుడే గుణితములగును గాని అకారముమీఁద నున్నప్పుడు గావు. అచ్చులకు గుణితము లేదుగాన.

అ,ఆ,ఇ,ఈ,ఉ,ఊ,ఋ,ౠ,ఎ,ఏ,ఐ,ఒ,ఓ,ఔ అనువిధములఁ గల బదులాయిలిపులకును, ఈ చిహ్నముల నుంచవలెను. (చిత్రము ౨ చూచునది.)

అచ్చుల చిహ్నములెల్ల అక్షరముల శిరస్థానమున నుండవలెను; హల్లులలో నవి తలకట్టిచ్చు చోట నుండి యుపక్రమింపఁబడును గాన. ఈకారణముచే ఉ,ఊ,ఋ,ౠ,ఎ,ఏ చిహ్నములు క్రొత్తవిగాఁ గొంతమార్పఁబడినవి. ఇట్లు మార్పఁగా-బాలురకు ఒక్క అకారము మాత్రమే నేర్పి తర్వాత దీర్ఘము,గుడి మొదలగు అజ్గుణితపు చిహ్నముల నేర్పినచో నచ్చులెల్లనచ్చును. కకారాదులమీఁద నిఁక వేఱుగా అజ్గుణితమును నేర్పఁ బనియుండదు. ఒక్క తలకట్టు మాత్రము నేర్పవలసియుండును. దీర్ఘము, గుడి మొదలగు గుణితపు చిహ్నములు అచ్చులలో నేర్చుటచే నాచిహ్నములెల్ల హల్లులపై నజ్గుణితస్థానములందుండును. కావున పదునైదు భిన్నాక్షరములు నేర్చుకొనవలసిన బాధతగ్గినది. ముద్రణమునఁ గూడ అచ్చులలో పదునైదుచిహ్నములు తగ్గిపోయినవి.

ః ఁ, ౡ, ఌ, అరసున్న, నిండుసున్న, విసర్గము పూర్వమువలెనే ఉండవలెను.

హల్లులు

హల్లులలో క, చ, ట, త, ప, వర్గములు సమానశిల్ప నిర్మాణముగలవిగా నిట్లు మార్చవలెను. వర్గ ప్రథమాక్షరమునకు ప్రక్కను ఒత్తిచ్చినచో ద్వితీయాక్షరమగును. వర్గ తృతీయాక్షరమునకు ప్రక్కను ఒత్తిచ్చినచో వర్గ చతుర్థాక్షరమగును. వర్గప్రథమాక్షరమునకే తలకట్టు స్థానమున నుండి కుడిప్రక్కకొక్కగీత 7 అంకెవలె సాగినచో వర్గ పంచమాక్షరమగును. అకారముతోఁగూడిన హల్లుల కెల్లఁ దలకట్టుండవలెను. తలకట్టు అక్షరమునంటియే యుండవలెను. అనఁగా, ఒ,స,లు తలకట్లతో నంటియుండవలెను. ఇట్లు తీర్చఁగా వర్గాక్షరము లిట్లేర్పడును. (చిత్రము 3 చూచునది.)

ఇందు బాలురకు వర్గ ప్రథమ తృతీయాక్షరములను బదింటిని మాత్రమే వ్రాయనేర్చుకొనుటలోఁ బ్రయత్నమగును. ఒత్తుగలయక్షరములను ఒత్తి పలుకవలెనన్న విషయము తట్టిలో బాలుర హృదయమున నాటి నెలకొనును. క నేర్చినవానికి, దాని ప్రక్కనే ఒత్తుగీత గలయక్షరమును ఖ నుగా గ్రహించుట, ఉచ్చరించుట కడు సులభము. వర్గ ద్వితీయ చతుర్థాక్షరములెల్ల నిట్లే సులువుగా నేర్వఁదగినవగును. భిన్నభిన్న రేఖలతోఁ గ్రొత్త లిపులను దిద్దుట, యుచ్చారణమును జ్ఞప్తియందుంచుకొనుట యను కష్టము లుండవు.

తలకట్టునకుఁ గుడిప్రక్కనుండి ఇంగ్లీషు 7 అంకె వంటిగీఁత గీచిన నదునాసికాక్షరమగునని చెప్పి యుచ్చారణము నేర్పినఁ జాలును. దీనినిబట్టి యిరువదియైదు వర్గాక్షరములలోఁ బదిమాత్రమే దిద్ది నేర్పవలసినవి; తక్కినవి కడుసులభముగా జ్ఞాపకమునఁ బెట్టుకొని రెండుగీఁతల భేదముతో వ్రాయఁదగినవి యగును. వర్గాక్షరములెల్ల నొక్క నిర్మాణక్రమము గలవగును.

ఇట్లు మార్పఁగా ముద్రణమునఁ గూడ నిర్వదియైదు వర్గాక్షరములలోఁ బదునైదక్షరములు తగ్గిపోవును. వర్గ ద్వితీయ చతుర్థాక్షరముల నచ్చునఁ గూర్పవలసినప్పుడు, వర్గ ప్రథమ తృతీయాక్షరములఁ గూర్చి వాని ప్రక్కనటి యొక్క నిలువుగీఁత (1) అంకెను జేర్చిన సరిపడును. వర్గపంచమాక్షరమునకు, వర్గప్రథమాక్షరము తలకట్టునొట్టునట్టి 7 అంకె వలె క్రొత్తగా నిర్మించినదానిని చేర్చినఁ జక్కఁబడును.

ఇక అంతస్థములు—ఊష్మలు

యకుఁగల కొమ్మును దొలఁగింపవలెను. రకే ప్రక్కను ఒత్తిచ్చినచో బండి ఱ అగును. లకు తలకట్టుండవలెను. లకే ప్రక్కను ఒత్తిచ్చినచో ళ అగును. వను, పను గాఁ జేసితిమి గాన వ స్థానమునఁ గ్రొత్త యక్షరమేదేని చేర్పవలెను. శ యథాపూర్వమే. శకు ప్రక్కను ఒత్తిచ్చినచో ష అగును. సస్థానమున న యుంచునది. హ స్థానమున నేఁటి ళను ఉంచునది. హ తలకట్టు, దీర్ఘము

కలిగియున్నదిగాన దానిని దొలఁగింపఁదగును. ఱకారము కష సంయుక్తాక్షరము గాన దానికి వేఱురూప మనావశ్యకము. ఇట్లు తీర్చఁగా నంతస్థములు, ఊష్మలు నిట్లేర్పడును. (చిత్రము ౪ చూచునది.)

ఈమార్పువలన యాదిగాంతమగు పది యక్షరములలో మూఁడక్షరములు తగ్గినవి. ఒక నిర్మాణక్రమ మేర్పడినది. ఎల్లవర్ణములను ఒక్కచోనుంచి చూపుదును. (చిత్రము ౫ చూచునది.)

౩. గుణితము

అజ్గుణితము: అజ్గుణితచిహ్నము (చిత్రము ౧ చూచునది.) లెల్ల అచ్చులు నేర్చుకొనుటలోనే వచ్చినవిగాన బాలురకిఁక హల్లులలోఁ దలకట్టు అకార స్థానీయ మనియును తక్కిన యచ్చులకెల్ల అకారముమీఁదఁ బెట్టిన గుర్తులే పెట్టిన సరిపడుననియుఁ జెప్పి క్షణములో అజ్గుణితమును నేర్పవచ్చును.

ముద్రణమున, తలకట్టు, దీర్ఘాది స్వర చిహ్నములు, వేఱువేఱుగా నిర్మించి (కన్నడ లిపికిఁబోలె) చేర్పవలెను. (చిత్రము ౬ చూచునది.) దీనిచే ఒక్కొక హల్లునకును అజ్గుణితముక్రింద నిప్పుడు పోయఁబడుచున్న ప్రత్యేకాక్షరములు పదేసి పదేసి తొలఁగిపోవును. దీనిచే అచ్చుపోఁతలోఁ గలయమిత భారము తప్పిపోవును.

హల్గుణితము: ఉచ్చారణరీతికి విరుద్ధము గాకుండ లిపిరీతి యుండవలెను గాన, హల్సంయుక్తాక్షరములందు కడపటి హల్లు మీఁదనే అచ్చు ఉండవలెను. కడపటి హల్లే పూర్ణాక్షరముగా నుండవలెను. తత్పూర్వపు హల్లులు తలకట్టు లేనివిగా (అనఁగా హల్మాత్రములుగా) నుండవలెను. (చిత్రము ౭ చూచునది.) ఒక యక్షరము క్రింద నొక యక్షరము నిలిపించుట యను విధానము మానవలెను. లిపులెల్లఁ బ్రక్క ప్రక్కలనే ఉండవలెను. అనఁగా నిల్లు-దివ్యధ్వని- అను పదమును, 'దివ్య ధ్వని' అని వ్రాయవలెను. రెండింటికంటె హెచ్చుగా హల్లులు సంయుక్తములై యున్నప్పుడు మాత్రము, కడపటి హల్లుగాక తత్పూర్వపు హల్లులు, తలకట్టు లేనివిగా నుండునుగాన, ఒకదాని క్రింద నొకదానిని బెట్టవచ్చును. ఎట్లనఁగా-వాక్స్వతంత్ర్య అనుపదమును - 'వాక్స్వాతంత్ర్య' అని వ్రాయవచ్చును. ఇట్టిమార్పువలన బాలురకు, హల్గుణితపు ఒత్తులను నేర్చుకొనవలసిన శ్రమము తొలఁగును. ఉచ్చారణరీతి ననుసరించి లిపిరీతిని నేర్చుకొనుట యగును.

ముద్రణమున నీమార్పు బహు సుఖావహము. బంతిలో నక్షరములెల్లఁ దీర్చినట్లుండును. అడుగడుగునకు అక్షరముక్రింద నక్షరము వచ్చి బంతి వంకరవోదు. 'పాఁఫ్ బాడీ, ఫుల్ బాడీ' టైపుల గజిబిజి యుండదు. రెండింటికంటె నెక్కువ హల్లులు సంయుక్తమైనప్పుడు మాత్రమే తలకట్టులేని హల్లులు అక్షరము క్రింద నక్షరముగా నేర్పడును. అది యసా

ఆంధ్రలిపి సంస్కారము

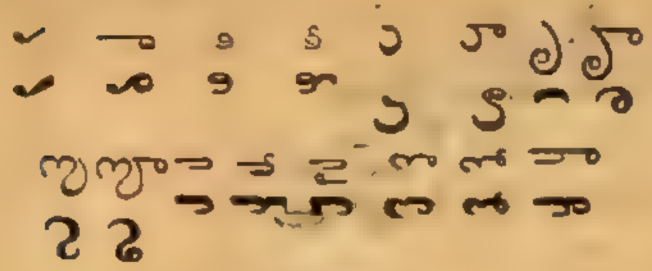

చిత్రము ౧.

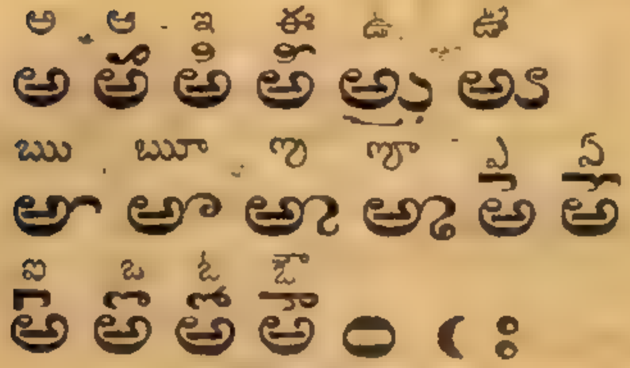

చిత్రము ౨.

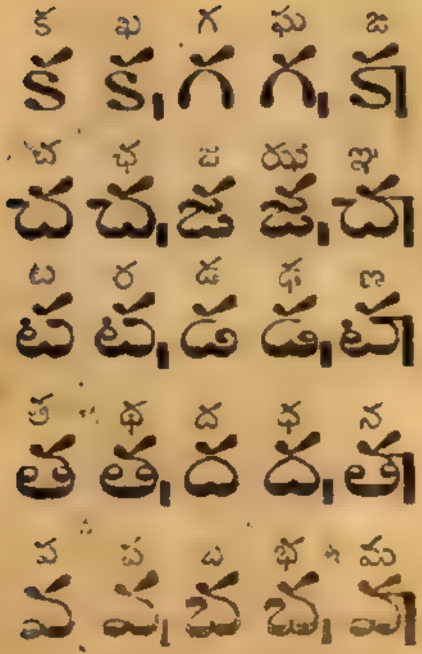

చిత్రము ౩.

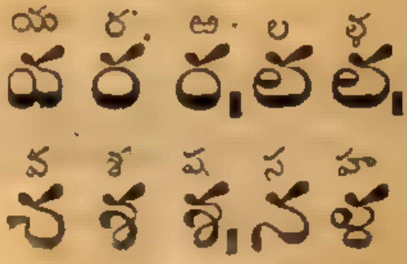

చిత్రము ౪.

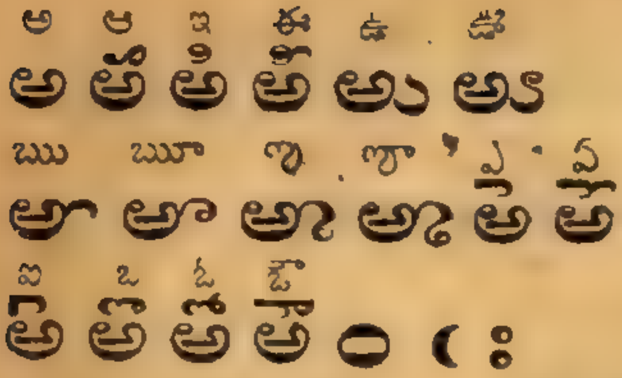

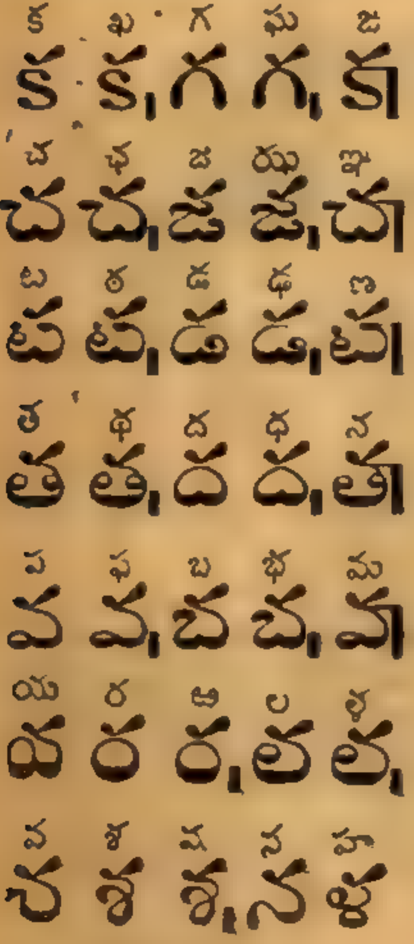

చిత్రము ౩.

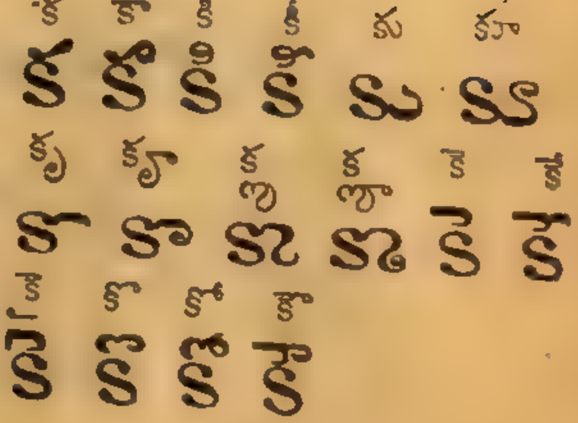

చిత్రము ౧.

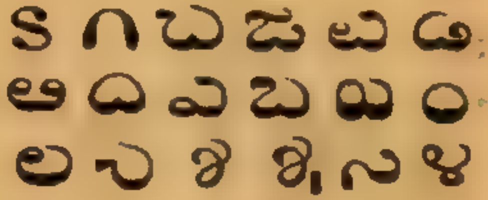

చిత్రము ౨.

ధారణముగా నెక్కుడనో వచ్చును. కాన యంతచే కుఱుచయగును. కాని యిక్కడ నవశ్యకర్తవ్యమువలెఁ జూపఁదగిన విషయ మొకటి యున్నది. ఏమనఁగా - సంయుక్తాక్షరములు హల్లుక్రింద హల్లుగాఁ గాకుండఁ బ్రక్కప్రక్కగాఁ గూర్చుటచేత నిప్పటికిఁ నాక్రమించుకొను స్థలముకంటె నీమార్పు లిపి హెచ్చుస్థల మాక్రమించుకొనును గదా అనునది. ఇది యూహింపఁదగినదే. ఒకానొక యాంగ్లాభిమాని ప్రముఖుఁడు, ఆంధ్రలిపిని దొలఁగించి తత్స్థానమున నాంగ్లలిపిని ప్రవేశించుమేని నూఱుపుట లాక్రమించుకొను గ్రంథమును ఏఁబది పుటలలో, సమకూర్పవచ్చునని కొన్నియేండ్ల క్రిందట వాదించుట వింటిని. ఇంగ్లీషు అక్షరములు నిలువునిలువుగా నుండు గీఁత లగుటచే స్వల్పస్థలమునఁ బెక్కక్షరములను గూర్పనగునని యూ లిపిజ్ఞు లనిరి. అట్లు తలఁచువారుండఁగా నేనిపుడు పేర్కొను లిపి సంస్కారము ఇప్పటి లిపికంటె హెచ్చుస్థల మాక్రమించునదిగా నుండునేని యది ప్రాజ్ఞసమ్మతము గాకపోవచ్చును. కాని యీ సంస్కారము నిజముగా నట్లు హెచ్చుస్థల మాక్రమించుకొనదు. ఎట్లనఁగా ఇప్పటి లిపి యచ్చులో నక్షరముక్రింద నక్షరము పెట్టుట వ్రాఁతలో సరిపడుచుండుట వాస్తవమే. వ్రాఁతలో నించుకంతస్థలము హెచ్చుతగ్గు లగుటలో జిక్కుండదు. అచ్చులో స్థలము పెరుగుట మాత్రమే చిక్కు. అచ్చులో లిపి క్రింద లిపి నుంచినట్లు కన్పట్టునే కాని, వాస్తవమునకు (హాఫ్ బాడీతప్ప) ప్రక్కనే యుండును. వానిని గూర్చుటలోఁ గొంచె మించుమించుగా నిడఁబఱచి వ్రాసిన నెంతస్థల మాక్రమించుకొనునో యంతస్థలమును ఆ 'స్పేసు' ఆక్రమించుకొనుచున్నది. బంతి వంకరపోవుచున్నది. అట్టి సంయుక్తాక్షరములుగల బంతికొఱకయి కొన్ని 'లెడ్లు' ఎక్కువ వేయవలసివచ్చుచున్నవి. కాన వీనిని గలపి కట్టుకొనినచో నంతగా నీమార్పు హెచ్చుస్థల మాక్రమించుకొనునది గాదని తేర్పడును. మఱియు, ఋ, ౠ, ఘు, ఝు, మ, య, ఱ, హ, లలో జరుపఁబడిన మార్పుల వలని స్థలలాభము కొంతగలదు. కావున నిది యంత యవస్థావహముగాదని నాతలంపు. అఱవలిపి యీవిధముననే కలదు. అందు లిపి క్రింద చేరదు. దానివలన వారి కట్టి యసౌకర్యమును లేదు.

ఈమార్పుచే హల్లుల యొత్తులు ్క, ్వ, ఌ, ౡ మొదలగునవి అక్కఱ లేకపోవును. అజ్ఞంతె చిహ్నములను వేఱుగాఁ బోతపోసి తలకట్టు లేకుండఁ బోసిన హల్లక్షరముల మీఁదఁ జేర్చుటకు వీలుగలుగును. సంయుక్తాక్షరముందలి హల్లక్షరములు తలకట్టు లేకుండఁ బూర్వమున నుండి కడపటి హల్లు లచ్చుతోఁ గూడియుండుట గుదురును.

ముత్తము లిపియెల్ల నిట్లు మార్పఁగా నచ్చుకై పోఁతపోయవలసిన రేఖాచిహ్నములు ముప్పదినైదు మాత్రమే యగును. వర్గద్వితీయ చతుర్థములకు, గ,జ,డ,లకుఁ బెట్టవలసిన ఒత్తుగీఁత యొక్కటి, వర్గాను నాసిక

ములకుఁ బెట్టవలసిన 7వంటి గీఁత ఒక్కటిగలవు. ఈ రెంటిని తీసివేసికొనఁగా మున్నదియే యగును. ఇప్పుడు ముద్రణమునకై యుపయోగింపఁబడుచున్న చిహ్నములు౧౦౦లో ౮౩ తగ్గిపోయినవి. ముద్రణమున కీమార్పు అమితోపకారముగదా!

ఈమార్పునుబట్టి టైపుమిషనును సృష్టించుట కెంతసుకరముగదా!

నాకుఁదోఁచిన మార్పును వివరించితిని. ఇందలి సాధకబాధకములను, ఆంధ్రదేశమందలి ప్రాజ్ఞులు పరిశీలించి వెల్లడింపఁగోరెదను.

కొన్ని చిల్లర లిపులు—

దంత్యములగు చజలకు వేఱులిపు లక్కఱలేదు. ఇప్పుడు వాని నెవ్వరును నుపయోగించుటలేదు. దేశమునకుఁ బూర్వపులిపిలో వలపలిగిలక యను చిహ్నమును ౯, నకారమునకు ౯— అనుచిహ్నమును గలవు. ఈ లిపులభిమానింపఁ దగినవి. కాని వలపలిగిలక 'వగణము' అను విధమున వ్రాయఁబడును. ఇది 'వణగము.' అనువిధమున మార్పుట ఉచ్చారణానుగుణము. అప్పుడది డాపలిగిలక యగును.

వర్గానునాసికాక్షరసంకేతములు వ, హా, మార్పులు మొదలగువానిలో నేను చూపిన క్రొత్తచిహ్నములకంటె ననుకూలమయిన చిహ్నములు గోచరించె నేని తెలుపఁదగును. ఇంకను లిపి సంస్కారవిషయమును నాంధ్రదేశపు ప్రాజ్ఞులెల్లరును బర్యాలోచించి చర్చించి సభలుజరపి తమకు గోచరించిన గుణదోషములను సంస్కార విశేషములను ఆంధ్రపత్రికా భారతీపత్రికాదులందుఁ బ్రకటించిన యెడల వానినెల్లఁ జేర్చుకొని నా యుద్దేశములకుఁ బునరాలోచనము జరపి సర్వ సమ్మతమయిన విధాన మేర్పడజేసి దానిని బ్రచారమునకుఁ దెచ్చుటకుఁ దగిన ప్రయత్నము సాగింతును.

---

*ప్రశ్నల పద్యము

కోట చెంచురామయ్య గారు

నాతి, నీహృదయేశు నామంబుఁ జెపుమన్న నంగుళీయకము నను రెంటి జూపె
పల్లవాధరి, నీకు వల్లభాకులమన్న గగనభాగము బట్టి కలియఁజూపె
కలికి, నీనాథుని కలిమిబలిమి యన్నఁ జేతుల రెంటినిఁ జేర్చి చూపె
వలబోఁడి, నీపతి వృత్తియద్ది యటన్నఁ గేల్మోడ్చి పూలపైఁ గీలుకొల్పె
ధవునివర్ణ మన్నఁ దారాధిపునిఁ జూపె-జనకుఁ డెవ్వ డన్న జలముఁ జూపె
నభావ మరసి తెలియుఁడీ యారలు-విబుధవర్యులార, వేడ్కతోడ.

---

* ఇందలి ప్రశ్నలకు సరియైన ఉత్తరములను ౧౯—౨౦ వ సంవత్సరం ఏప్రెల్ నెల 15వ తేది లోపల మొట్టమొదట భారతీకార్యాలయమునకు పంపువారి పేరు మేనెల భారతిలో ప్రకటింపబడును. —సంపాదకుడు.

పల్లవవంశము-వీరకూర్చవర్మ

యస్. వెంకట రమణయ్య గారు, యం. ఏ.

౧

దర్శి శాసనము[1] ముఖ్యమైనది. అది యింత వఱకు చక్కగా గమనింప బడలేదు. ఇందుకు గారణ మది శాసనశకల మగుటచే. ఆదాతయొక్క ముత్తాతను పేర్కొని యంత లోనే నిలిచిపోయినది. శకలమైనను అది ముఖ్యమైనదే. ఈ క్రిందివ్యాసమున, దానిలోని కొన్ని యంశములను బరిశీలించి, యది పూర్వ పల్లవ చరిత్రములోని సంశయాస్పదము లగు కొన్ని విషయములలోని సంశయములను దొలగించగలనని చూపుచున్నాను.

శాసనము యొక్క భాష సంస్కృత మగుటచే నది చాల పురాతనమైనది కాదనుట నిశ్చయము. అది దాతయొక్క ముత్తాత యగు నొక మహారాజ శ్రీవీరకూర్చవర్మను పేర్కొనుచున్నది. ఈ రాజెవ్వానిదయు నిర్ధారణచేసి చెప్పుటకు వీలులేదు. పల్లవవంశమున నాతనిస్థానమునుగూర్చి పండితులు భిన్నాభిప్రాయములను దెలియజేసి యున్నారు.

ఉరువపల్లి[2] శాసనపుదాతయగు యువమహారాజ విష్ణుగోపుని యొక్కయు, అతని యన్నయగు సింహవర్మయొక్కయు తాతయగు వీరవర్మయు, నీవీరకూర్చుడును నొక్కరే యని డాక్టరు కృష్ణస్వామి అయ్యంగారు చెప్పుచున్నారు.[3] హోసకోట కృష్ణ శాస్త్రిగారును ఒకప్పుడిట్లే యభిప్రాయపడియుండిరి[4] కాని, యిటీవల నీ యభిప్రాయమును మార్చుకొని, వాస్తవముగ వీరకూర్చుడు మిక్కిలిపురాతనుడగు పల్లవరాజని చెప్పియున్నారు[5]. "పల్లవులు" అను గ్రంథము 22 వ పుటలో "దర్శిలో దొరకిన శాసనము వీరకూర్చుడను రాజుండెనని నిర్ధారణచేయుచున్న"దని యొప్పుకొని యున్న జి. జె. దుబ్రేగారు 'దక్కను పురాతనచరిత్ర' యందు దానిని పేర్కొననుకూడ లేదు. ఈపురాతనచరిత్రమునే చదివినవారికి, వీరకూర్చుడను రాజుండెనని తెలియుట కవకాశము లేదు.

ఈవీరకూర్చు డెవ్వడు? ఈ పేరుగల ప్రాచీన పల్లవరాజులు ఇద్దరు వాయలూరు శిలాస్తంభ శాసనమున[6] (దు బ్రే గారి పత్రికలోని ౫,౧౧ పేజీలు: పల్లవులు, పుట 20) పేర్కొనబడి యున్నారు. వెలూర్పాళెయ శాసనమున[7] నతడు చూతపల్లవుని కుమారుడనియు స్కందశిష్యుని తండ్రి యనియు చెప్పబడి యున్నది. అతడు కాశాకుడి శాసనము నందు గూడ పేర్కొనబడి యున్నాడు. అయితే,

1. E. I. Vol, I. P. 369
2. I. A. V, P.20
3. పల్లవులు
4. S. I. I. II, Part V
5. E. I. XIX
6. E. I. XIX
7. S. I. I. II, Part V
8. S. I. I. II, P. 348

యినన్నియును నిక్కలి ప్రాచీనములుగావు. అతని పేర్కొనుశాసనములలో గడుపురాతన మైనది దర్శిశాసనము[1]. ఇది వీరకూర్చవర్మ యొక్కమునిమనుమనిచే నివ్వబడినది. వీనినన్నిటిని బట్టి విచారించగా, ఒకానొకకాలమున వీర కూర్చ లేక వీరకూర్చవర్మ యను పేరుగల పల్లవరాజొక్కడుండెనని తెలియుచున్నది. అయితే పల్లవవంశజులగు నితరరాజులతో నత నికిగల సంబంధ మెట్టిదో నిర్ధారణ సేయుటకు వీలుకాదు. ఈవిషయమును గూర్చి చక్కని సాక్ష్యమేమియు దొరకకున్నది. అదిగాక వాయలూరు, కాశకుడి శాసనములలో పేర్కొనబడియున్నను, వీనియందలి రాజుల పేర్లు కొంతవరకిట్టితో సంబంధము లేకపోవుట చేతను, కొన్ని పేర్లు కల్పితములగుటచేతను, పల్లవవంశవృక్షమునందు ఇతనిస్థాన మిది యని నిర్ధారణచేసిచెప్పుటకు వీలులేకున్నది. వాయలూరు శాసనములోని పల్లవరాజుల పట్టికను జూచినవారి కందులకి అంతవచ్చిన పేరు మరల నచ్చుటచే కాక నాలుగైదు పేర్లు సమూహముగ మరలమరల వచ్చుటయు విదితమగును. ప్రాచీనపల్లవశాసనములలో గాన్పించని నామములు కొన్ని కాశకుడిశాసనమున గాన్పించుచున్నవి. కావున పైపట్టికలు విశ్వాసార్హములు గావు. నమ్మదగిన ఇతర శాసనముల సాక్ష్యమున్నగాని వానిలోనిపేర్లు వాస్తవచరిత్ర పురుషులపేర్లని యంగీకరింప రాదు.

వేలూరుపాళెపు తామ్రశాసనము నాలుగుతరముల రాజకుటుంబమును పేర్కొనుచున్నది. వీరకూర్చ, స్కందశిష్య, కుమారవిష్ణు, బుద్ధవర్మలు. ఇట్టి పట్టికయే వాయలూరు శాసనమున గాన్పించుచున్నది. వీరకూర్చ, స్కందవర్మ, కుమారవిష్ణు, బుద్ధవర్మలు. ఇటువంటి జాబితా చెందలూరుశాసనమునగూడ గాన్పించుచున్నది. స్కందవర్మ కుమారవిష్ణు ( ) బుద్ధవర్మ కుమారవిష్ణువు (౨)లు. ఈశాసనముల నాధారముచేసికొని

వీరకూర్చ
|
స్కందవర్మ
|
కుమార విష్ణు (౧)

బుద్ధవర్మ
|
కుమారవిష్ణు (౨)

అను వరుసను రాజులను నొకరివెంట రాజ్యముచేసిరని చెప్పుట యుక్తము. అయితే, వేలూర్పాళెపుశాసనమున వీరకూర్చునికుమారుని పేరు స్కందవర్మ యనియుండక స్కందశిష్యుడని యున్నది. స్కందశిష్య డనుపేరు స్కందవర్మ యనుగాని నామాంతరమే యని యూహించి రాప్సన్ కొన్న విషయ మగుటచేతను, మాకావిషయమున ఎట్టి యాక్షేపణయు లేకపోవుటచేతను స్కందశిష్య స్కందవర్మ లను

1. E. I. 1, P. 369

నవి యొక్క పురుషునిపేర్లేయని యంగీకరించు చున్నాము.

౨

ఉరువపల్లి శాసనమునందు పేర్కొనబడిన యువమహారాజ విష్ణుగోప, మహారాజసింహ వర్మలయొక్క ముత్తాతయగు వీరవర్మయు, వీరకూర్చుడు నొక్కరేనని డాక్టరు యస్. కృష్ణస్వామి అయ్యంగారు రభిప్రాయ పడుచున్నారని యిదివరకే వచించియున్నాము. కొన్ని ముఖ్యములగు కారణములబట్టి విచారింపగ నది కేవల మంగీకరింపదగని యభిప్రాయముగ దోచుచున్నది. ౧. పల్లవరాజుల శాసనములలో, వీరకూర్చ, వీరవర్మ లనెడి పేర్లు మాత్రమేగాక వేర్వేరు పురుషుల నామము లుగ వర్ణింపబడియున్నవి. వాయలూరు శాసనములో వీరకూర్చుని పేరు రెండుమార్లు(౯, ౧౧) చెప్పబడి యున్నను, వీరవర్మ పేరు వేరుగ (౨౩) చెప్పబడి యున్నది. కాశకుడిశాసనము వీరకూర్చ వీరసింహ అను నిద్దరు రాజులను పేర్కొనుచున్నది. వీరవర్మయనుదాని నామాంతరమే వీరసింహ యనునదియని వాదించి నను వీరకూర్చ వీరవర్మలు భిన్నపురుషులే యగుచున్నారు. ౨. పలక్కడ, దశనపుర, కాంచీపురములనుండి దానశాసనముల నొసంగిన పల్లవరాజు లందఱు, వీరవర్మ వంశజులే. ఓంగోడు(౧), (౨)శాసనములును, ఉరువపల్లి, మంగడూరు, పీకిర, చూర శాసనములును వీరవర్మచే పేర్కొనుచున్నవిగాని వీరకూర్చుని పేర్కొనకున్నవి. వీరవర్మయొక్క వంశజు లందఱును, తమవంశముయొక్క మూలపురుషునిపేరు వీరవర్మ యనుచున్నారే కాని వీరకూర్చుడని భ్రమపడినైన చెప్పియుండ లేదు. ౩. ప్రాచీన పల్లవరాజుల శాసనములను పరీక్షించి చూచితిమేని, వీరకూర్చ వీరవర్మలు పల్లవచరిత్రలోని వేర్వేరుయుగముల యందు జీవించియున్న వేర్వేరుపురుషు లని తేలగలదు. ఆశాసనము లెవ్వియన్న,—

i. హిరహడగల్లి శాసనము.[1] దాత శివస్కందవర్మ. పల్లవుల శాసనములయందు పురాతనమైనవానియం దిది యొక్కటి. "సర్ వాల్టరు ఎలియటుచే సంపాదితమైన విజయబుద్ధవర్మ రాణియొక్క అక్షరములు ఈ శాసనపుటక్షరములను బోలియున్నవ"ని డాక్టరు బర్జెసుగారి యభిప్రాయము. ఈశాసనాక్షరముల పోలికగల యక్షరములు గల మయిదవోలు శాసనము[2] మిగుల ప్రాచీనమైనది.

ii. దర్శి శాసనము.[3] డాక్టరు హుల్ట్జుగా రీశాసనాక్షరములు కడుపురాతనములని చెప్పియున్నారు

iii. విజయస్కందవర్మయొక్క ఓంగోడు ౧. శాసనములోని యక్షరములు హా. కృష్ణ శాస్త్రిగారి మతప్రకారము "ఉరువపల్లి, మంగడూరు,పీకిర శాసనాక్షరములను బోలియున్నవి.

1. E. I. I. P. 2
2. E. I. VI, 84
3. E. I. I, 369..

iv. ఉరువపల్లి శాసనాక్షరములు స్వచ్ఛమైన పెట్టెతలలు గలవి.* క్రీ. శ. 446-వ సంవత్సర మీఁదాఁ శాసనకాలమని మన మెఱిఁగిన విషయమే. ఈపై నాలుగుశాసనములను, దర్శిశాసనకాలమును నిర్ణయించుటకై శోధింపఁ దొడఁగితిమి. ఉరువపల్లి శాసనదాత యువమహారాజు విష్ణుగోపుఁడు. ఓంగోడు (౧) శాసనదాత యితని తండ్రియగు విజయస్కందవర్మ. కావున నీరెండుశాసనములును క్రీ. శ. ౫-వ శతాబ్దపు పూర్వార్ధమునకు చేరుచున్నవి. హీరహడగల్లి శాసనము పల్లవసామ్రాజ్యపు ప్రారంభయుగమునాటిది. దర్శిశాసన మెప్పటిది? ఈప్రశ్నకు, పైనాలుగుశాసనములలోని యక్షరములఁ దానితోఁ బోల్చితిమేని, సమాధానము రాఁగలదు. దర్శిశాసనమును మొదట హీరహడగల్లి శాసనముతోడను నటుపిమ్మట ఓంగోడు (౧) ఉరువపల్లి శాసనములతోను బోల్చిచూతము. దర్శిశాసనలిపి హీరహడగల్లి లిపికంటె నర్వాచీనమైనదిగను, ఓంగోడు (౧) లిపికంటె ప్రాచీనమైనదిగను, ఉరువపల్లి లిపికంటె ప్రాచీనతరమైనదిగను గన్పించుచున్నది. ఇట్లు శాసనముల యక్షరస్వరూపమును బోల్చిచూడ దర్శిశాసనము, హీరహడగల్లి ఓంగోడుశాసనముల మధ్యకాలమున వేయింపబడినట్లు తెలియుచున్నది.

ఇక, యీశాసనములలో మచ్చునకై కొన్ని యక్షరములు నొండొంటితోఁ బోల్చి చూపెదము. ఈ క్రింద నున్న చిత్రము అక్షర

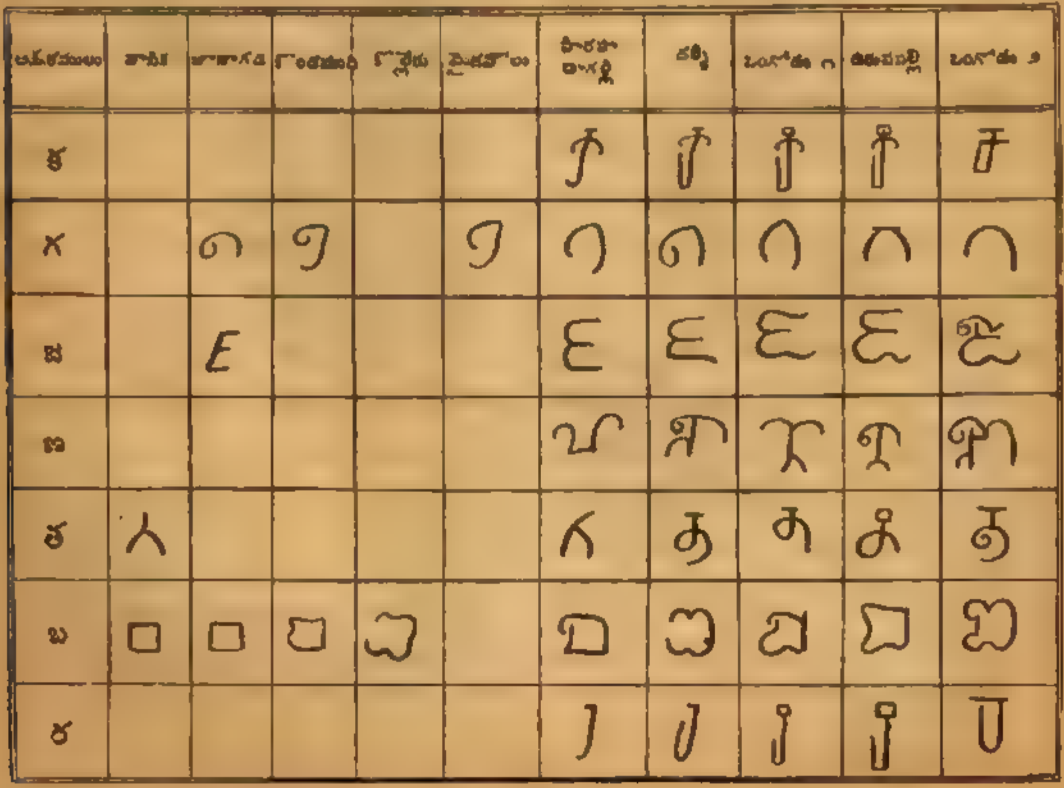

* డుబ్రాయిల్ దక్కనుపూర్వచరిత్ర, పుట ౯౩.

ములను, మార్పును సూచించును. హీరహడగల్లి శాసనములోని "క" బ్రాహ్మి శాసనములలోని 'క' వలెనే యున్నది. దర్శి శాసనములోని "క"కును దీనికిని విశేషము భేదము గాన్పించదు; కాని యక్షరముయొక్క క్రిందినుండి నడుమపైపునకు దిరిగి యూర్ధ్వముగ బోవుగీత పొడవుగ నున్నది. ఒంగోడు (1) శాసనములో నీయక్షరమింతకంటె చక్కగ దీరియున్నది. ఒంగోడు (1) శాసనము ఉరువపల్లి శాసనమువలె స్వచ్ఛమైన పెట్టె తలల యక్షరములతో వ్రాయబడినదని యూహించుటకు కారణమున్నది. 'క' తలపై కొంక పెట్టయున్నది. అక్షరముయొక్క క్రింది భాగము వర్తులముగాక మూలలు దీరి ద్విభుజముగ మారి యున్నది. ఉరువపల్లి "క", ఒంగోడు (1) 'క'వంటిదే; కాని తలపైని పెట్టయు క్రింది ద్విభుజము పెద్దవి. ఒంగోడు (2) 'క' యిప్పటి అరవ 'చ' ను చాలవరకు పోలి యున్నది.

హీరహడగల్లి 'గ' ఇప్పటి తెలుగు 'గ' ను చాలవరకు పోలియున్నది; దానికి తలకట్టు లేదు; అక్షరము కుడి పైపునకు వంగి యున్నది. ఎడమ కాలు కుడిదానికంటె కురుచ. ఎడమకాలి క్రిందిభాగము కొంచము లోపలికి వంగి గుడికట్ట బోవునట్లున్నది. దర్శి శాసనములోని 'గ' తెలుగు గ ని బోలి యున్నది. అయితే గ యొక్క యెడమ కాలు క్రింద కుడివైపునకు గుడి తిరిగియున్నది. ఒంగోడు (1) (2) శాసనములలోని 'గ' కు గుడిలేదు. ఉరువపల్లి "గ" యందు గుడి లేదు. దాని కాళ్లు సమముగను, నిడువంపుగ నొకదాని పైపు మరొకటి తిరిగియు నున్నవి. ఇంకను తలకట్టు లేకపోయినను దానిస్థలమున నొక అడ్డగీత యున్నది. దీనికిని మన తెలుగు కన్నడపు 'గ'లకును వ్యత్యాసము విశేషము గాన్పించదు. దర్శి శాసనపు 'గ' కాలియందలి గుడి ఈ యక్షరపు పూర్వస్వరూపమును జ్ఞప్తికి దెచ్చు చిహ్నము; నూతనమైన మార్పుగాదు. మయిదవోలు శాసనములో[1]ని కుడికాలు యెడమ దానికంటె దీర్ఘమై యెడమ పైపునకు వంగి వర్తులరేఖయై యందమగుచున్నది. ఎడమ కాలు కుడిదాని పైపునకు వంగియున్నది. కొండమూడి శాసనమున[2] 'గ' మైదవోలు 'గ' వలె నున్నను, దర్శి 'గ' వలె దాని యెడమ కాలికొన లోపలి ప్రక్కకు తిరిగి గుడిగమారి యున్నది. రుద్రదాముని జునాగడు[3] శాసనములోని 'గ' దర్శి 'గ'ను సర్వ విధములను బోలియున్నది. కావున నీగుడి క్రొత్తగ దర్శి శాసనకాలమున పుట్టినది కాదనుట స్పష్టము. పురాతనకాలమందు 'గ'కట్టి గుడి యుండెను. అది కాలక్రమమున లోపించెను; కావున నీగుడి పురాతన చిహ్నమే.

హీరహడగల్లి 'జ' యించుమించుగ ఇంగ్లీషు పెద్ద E వలె నున్నది; కాని మూలలు

1. E. I. vi. 84.
2. E. I. vi. 315.
3. E. I. viii. 36.

వక్రటువముగ మారినవి. జునాగడ శాసనమున అది ఇంగ్లీషు పెద్ద E వలె నున్నది. దర్శిహీరహడగల్లి "జ"లకు విశేషము భేదము లేదు. కాని, క్రిందిభుజముయొక్క కొన సూక్ష్మముగను ధోముఖరేఖగ మార్పుచెందినట్లున్నది. ఒంగోలు (౧) 'జ' యొక్క పైభుజము వక్రరేఖగ మారియున్నది. క్రింది భుజమును ఇప్పటివలె 'జ' వలె ప్రక్కకి చేర్చబడి యున్నది. ఉరువపల్లి 'జ' పైభుజమొక ఋజురేఖ. క్రిందిభుజము ప్రక్కకి చక్కగ తిరిగియున్నది. ఒంగోలు (౨) 'జ' కును ఇప్పటి మన 'జ'కును భేదము విశేషము గాన్పించదు.

హీరహడగల్లి శాసనపు 'ణ'మంతీ మెచ్చటను గాన్పించదు. బ్రాహ్మీప్రాకృత శాసనముల 'ణ'కును దానికిని జాలభేదము గలదు. దర్శి 'ణ'కును, అశోకయుగపు బ్రాహ్మీ 'ణ'కును భేదములేదు. ఒంగోలు (౧) ఉరువపల్లి శాసనములలోను దానిస్వరూప మట్లే యున్నది. ఒంగోలు (౨) శాసనమున నది చక్కగ తిరిగి యించుమించుగ నిప్పటి తెలుగు 'ణ' వలె నున్నది.

హీరహడగల్లిలోని 'త' తలకట్టు లేని యిప్పటి తెలుగు 'గ'వలె నున్నది. రెండుమీద కుడివైపున కొంచెము నిలువుగీతయొకటి యున్నది. ఇది, ఉషవదాతయొక్క నాసిక శాసనము[1] లోని 'త'ను బోలియున్నది. హీరహడగల్లి దర్శి 'త'లకు సంబంధ మున్నట్లు గాన్పించదు. దర్శి 'త'కును అమరావతి ప్రాకృత శాసనములలోని 'త'కును భేదములేదు. ఒంగోలు (౧) శాసనమున నీయక్షరముయొక్క కొక వంకరగీతగ మూగియుండక ఋజురేఖగ మారియున్నది. దాని శిరమున పెట్టియున్నట్లు తెలుపుట కవకాశము గలదు. ఉరువపల్లి 'త' ఒంగోలు (౧) 'త' వంటిదే; కాని కొంచెము కురుచ; పెద్దపెద్దది. ఒంగోలు (౨) శాసనములో నేకరు నలుకొక్కము వలె మారియున్నది.

ప్రాచీనపల్లవ శాసనములయందు రెండు విధములగు "బ"లు గాన్పించుచున్నవి. బ్రాహ్మీ 'బ'కారమున చతురస్రము (Square) హీరహడగల్లి 'బ' దీనివికారము. అశోకునియొక్క క్రింది యెడమమూల, క్రిందకి వంగిన సూక్ష్మరేఖయొకటి గలదు. పైకుడిమూల వక్రముగ మారి యెడమవైపునకు కొంచెము యాచిన యొక్క యెడమ భుజముపై తలకట్టు వ్రాలి యున్నది. ఒంగోలు (౧), ఉరువపల్లి 'బ'లుపై దాని వికారములే. దర్శి 'బ' యించుమించుగ నిప్పటి తెలుగు 'ఐ' కారమువలె నున్నది. ఒంగోలు (౨) 'బ' దీనియొక్క వికారము. హీరహడగల్లి 'బ'కారము దర్శి 'బ' యంత ప్రాచీనమైనదని మనమనుకొనరాదు. ఏలన, అది విజయదేవవర్మయొక్క కొల్లేరు ప్రాకృత శాసనమున[1] గాన్పించుచున్నది. కావున దర్శి "బ" హీరహడగల్లి 'బ' యంతకంటె ప్రాచీనమనుటకు సందేహము లేదు.

'ర'నుగూర్చి విశేషము చెప్ప లేదు. హీరహడగల్లి శాసనమున ఇది యింగ్లీషు J వలె నున్నది. దర్శియందలి దీని స్వరూపము

1. E. I. viii.

1. E. I. IX

కొద్దిగ మారుటచే యక్షరము కురుచగను, తోఁక పొడవుగను గన్పించుచున్నది. ఒంగోడు (౧) శాసనమున నది యింగ్లీషు J వలె నున్నది. కాని తలపై పెట్టెయున్నది. తోఁకకు వ్రట్టువరూపముపోయి మూల లేర్పడియున్నవి. ఉరువపల్లి 'ర' ఒంగోడు (౧) 'ర'వంటిదే. పెట్టెయును, మూలలును మిక్కిలి చక్కఁగ తీరియున్నవి. ఒంగోడు (౨) శాసనమున నీయక్షరము రమారమి మన ప్రస్తుతపు తెలుగు 'ర'ను పోలియున్నది.

పై జేయబడిన క, గ, జ, ణ, త, బ, ర, అను నేడక్షరముల పరీక్షవల్ల హీరహడగల్లి యక్షరములకంటె దర్శి యక్షరములు తీరియున్నవనియు, దర్శికంటె ఒంగోడు(౧) ఉరువపల్లి, ఒంగోడు (౨) అక్షరములు చక్కఁగ తీరియున్నవనియు తెలియుచున్నది. కావున దర్శి శాసనము హీరహడగల్లి శాసనముకంటె వెనుకను, ఒంగోడు (౧) ఉరువపల్లి, (౨) శాసనముకంటె ముందరను వ్రాయింపఁబడి యుండవలయును.

వీరవర్మను జేర్కొను శాసనములలో ప్రాచీనతమమైనది ఒంగోడు (౧) శాసనము. ఇతఁడు క్రీ. శ. 446 వ సంవత్సరమున జీవించియున్న యువమహారాజ విష్ణుగోపుని యొక్క తాత యగుటచేత, క్రీ. శ. 385 మొదలు 410 వఱకు రాజ్యము చేసియుండెనని మన మూహింపవచ్చును. అక్షరములపోలికలను బట్టి ఒంగోడు (౧) శాసనముకంటె దర్శిశాసనము ముందటిదని నిర్ణయించుకొని యున్నాము. కాబట్టి దర్శిశాసనదాతయొక్క ముత్తాత యగు వీరకూర్చవర్మయు, ఒంగోడు (౧) శాసనదాతయగు విజయస్కందవర్మ తండ్రి యగు వీరవర్మయు నేకపురుషులు కాజాలరు. వాదమునకై దర్శి ఒంగోడు (౧) శాసనములు సమకాలపువని యొప్పుకొన్నను వీరకూర్చవర్మ వీరవర్మకంటె రెండు పురుషాంతరములు ముందుండి యుండవలయును. అనగా నితఁడు ఒంగోడు శాసనమునందు జేర్కొనబడ్డ కుమారవిష్ణుని సమకాలికుఁడుగ నుండవలయును. అప్పటికిని వీరకూర్చ వర్మయు వీరవర్మయు నొక్కరేయని చెప్పుటకు సాధ్యము గాదు.

దర్శిశాసనము వీరవర్మ తండ్రి యగు స్కందవర్మగాని లేక అతని సమకాలికుఁడగు మఱియొక పల్లవ వంశీయుఁడుగాని వ్రాయించి యుండవలయును. దర్శిశాసన లేఖము, వీరవర్మనంతరివారు ప్రాయికముగ శాసనముల నొసఁగు స్థలములయందొక్కటియగు విజయదశపురమునందివ్వబడినదిగాని తచ్ఛాసనదాత స్కందవర్మయే యని తోఁచుచున్నది.

వీరవర్మ, వీరకూర్చవర్మ లొక్కరని చెప్పుటకు వీలుకాదని నిరూపింపఁబడినది. కావున నీవీరకూర్చవర్మ హీరహడగల్లి శాసనదాత యగు శివస్కందవర్మ యొక్క తండ్రిగాని మఱి యన్యుఁడుగాదు. పురుషాంతరమునకు ౧౨౫ సంవత్సరముల చొప్పున

గణించిన రమారమి క్రీ. శ. ౨౮౫ సంవత్సర ప్రాంతమున వీరకూర్చుడు జీవించి యుండ వచ్చునని తోచుచున్నది.

3

అయినప్పటికిని తమచే పరమ ప్రమాణములుగ నంగీకరించిన శాసనములయం దాతఁడు పేర్కొనఁబడియున్నను, దూబ్రేగారురచించిన పల్లవవంశవృత్తమున[1] వీరకూర్చుని స్మరింప కున్నారని వచించియున్నాము. అట్లు సేయుటకు గారణ మాయన వచించి యుండలేదు. వారికిగలిగినసంకట మిదియని తోచుచున్నది. వీరకూర్చుడు ప్రాచీనపల్లవరాజని చెప్పబడియున్నను, అట్టివాక్యములు సంస్కృతశాసనములయందు మాత్రము గాన్పించుచున్నవి. ప్రాకృతశాసనములయం దాతని పొడసూప గాన్పింపదు. ఇంతేకాక యతనిపేరు దర్శిశాసనలేశమున నున్నది. పల్లవ వంశవృత్తమున దీని నాధారపఱచుకొని వీరకూర్చుని నిరికించుట కవకాశము దొరకలేదు. కాబట్టి దర్శిశాసన మాతనికి కాలిబంధకమైనది. ఆ బాధకమును దొలగించుకొను నుపాయ మరసి, దానిని స్మరింపక చల్లగ జారవిడిచినారు. మఱియు, సర్కారువారి తరఫున బనిసేయు శాసనపరిశోధకమహాశయులుచేసిన ప్రాకృతసంస్కృత శాసనముల కాలములకు నాదాపు రెండుశతాబ్దములు యెడమున్నదను నపసిద్ధాంతముగూడ నాతని కెడత్రోవకు ద్రిప్పినది.

వెంకయ్యగారు ప్రాకృత శాసనములను "క్రీ. శ. ౪ వ శతాబ్దారంభ కాలమునకు"[3] చేర్చుచున్నారు. ఇట్లనుచున్నారు: "క్రీ. శ. ౨౩౬ వ సంవత్సరమున కడపటి యాంధ్ర రాజగు మూడవపులుమాయి రాజ్యకాలము సమాప్తినందెను. అందుచేత పల్లవులు ఆశతాబ్దాంతమున స్వతంత్రులై యుండవచ్చును. ఒకవేళ వారికాలమునకుముందే స్వాతంత్ర్యస్థాపనమును జేసియుండినను నుండవచ్చును." "ఈ వంశపు సంస్కృతశాసనములు తరువాతి కాలపువి.....సంస్కృత శాసనముల నొసగిన రాజు లెప్పటివారో తెలియదు. అయితే స్థూలముగ వారు ౫, ౬ శతాబ్దముల నాటి వారని చెప్పవచ్చును."[3]

ఇది తాత్కాలికపు సిద్ధాంతముగ మొదట బరిగణింపబడినను తరువాతివారికది వేదవాక్య మాయెను. హా. కృష్ణశాస్త్రి గారు దీనిని స్థిరీకృతమగు సిద్ధాంతముగ నమ్మి తదాధారమున గొన్ని యుప సిద్ధాంతములను బయలుపెట్టిరి.[4]

పైసిద్ధాంతము నంగీకరించుట వలన దూబ్రేగారు పల్లవవంశవృత్తపు బోనెను అనవసరముగ సంక్షిప్తీకరించవలసినవారైరి. వారుత్రొక్కిన మార్గము సమంజసముగ నుండలేదు. పల్లవ వంశవృత్తరచనను ప్రాకృత శాసనములలోని రాజులపేర్లతో నారంభించిరి. అంతవఱకు బాగుగనే యున్నది. వారికి విష్ణుగోపుసదగుం

1. Anc. Hist., Deccan, P. 70
2. Arch. Rep. 1906-7, P. 222
3. I bid. P. 223, 4
4. S. I. I. Vol, II. Part V

కట్టిరి. సముద్రగుప్తుని యలహాబాదు శిలాస్తంభశాసనములో[1] కంచి రాజగు నొక విష్ణుగోపుడు పేర్కొనబడి యుండుట వాస్తవమే. అయితే బుద్ధ్యాంకురుని యనంతర మొక విష్ణుగోపుడు రాజ్యము చేసినట్లు పల్లవశాసనముల వల్ల తెలియవచ్చుటలేదు. వాయలూరు శాసనమున[2] ప్రాచీనపల్లవ రాజులలో విష్ణుగోపుని పేరు చెప్పబడియున్నది. అయితే ప్రాకృత శాసనములలోని రాజులెవ్వ రాతనికి ముందు రాజ్యముచేసిన ట్లీశాసనము పల్కదు. స్కంద వర్మ యను పేరుగల రాజు విష్ణుగోపుని కుమారుడనిగాని, తరువాత రాజ్యము చేసిన వాడనిగాని పల్లవశాసనములయం దెచ్చటను లేదు. విష్ణుగోపుని మూలమున ప్రాకృత సంస్కృతశాసనములకు దూబ్రేగారు సంబంధమును గల్పింప బ్రయత్నించిరి; ఈప్రయత్నము క్రమమైనది గాదు. ఆయన హిరహడగల్లి శాసనదాతయగు శివస్కందవర్మయు, చెందలూరుదానపత్రోక్తమైన రాజ వంశమునకు మూలపురుషుండైన స్కందవర్మయు భిన్న పురుషులనుచున్నాడు! వాస్తవము విచారించగా వారొక్కరేనని తెలియగలదు. బ్రిటిషు మ్యూజియంశాసనములోని బుద్ధవర్మ చెందలూరు శాసనములోని మొదటి కుమారవిష్ణువుకు సమకాలికుడుగాని ముత్తాతగాడు. ఇది వేలూర్పాళెపు శాసనమునకు[3] సమ్మతమే. అందు కుమారవిష్ణువు పల్లవవంశస్థాపకుడగు వీరకూర్చుని మనుమడని వచింపబడియున్నది.

ఇంతవఱ కెవ్వరిచేతను గమనింపబడనిదియు, అనేకములగు ప్రమాదముల కాస్పదమైనదియు నగు నొక్కవిషయము నీసందర్భమున జెప్పవలసియున్నది. వీరకూర్చుడను పల్లవకుమారుడు నాగరాజకుమార్తె నుద్వాహము చేసుకొనుటవల్ల పల్లవవంశమునకు రాజ్యలాభము గలిగెనను విషయమందఱు పండితులొప్పుకొన్నదే. తత్పూర్వమున పల్లవులెట్టిస్థితి యందుండిరో మన మెఱుగము. ఆంధ్రపల్లవవంశముల మధ్యమున నాగజాత్యుద్భవు లగు నాంధ్రభృత్యరాజులు దక్కను దక్షిణహిందూదేశములపై ప్రభుత్వము చేయుచుండిరి. ఈయాంధ్ర భృత్యరాజులు చూటు (మూడ)కులులు. చూటులకడ నుండియే దక్షిణరాజ్యలక్ష్మి పల్లవులను జేరెననుట యందఱంగీకరించినవిషయమే. వేలూర్పాళెపు శాసనప్రకార మిది వీరకూర్చుడు నాగకుమారిని బెండ్లాడుటవల్లనని తెలియుచున్నది. పై శాసనమున వీరకూర్చుని తండ్రిపేరు చూతపల్లవుడని చెప్పబడియున్నది. ఈచూతపల్లవుడు చరిత్రపురుషుడని యనేకగ్రంథకర్తల నమ్మకము. ఇది నిజముగాదు. చూతపల్లవుడు చరిత్రపురుషుడుగాడు; చూటుపల్లవవంశముల సంయోగమును సూచించు కల్పితమూల పురుషుడు. మన మాతని కల్పిత పురుషునిగనే గణింపవలయును. అతనిపేరుగాని, అతనివలెనే కల్పితపురుషులగు నతని పూర్వీకులపేర్లుగాని ప్రాచీనపల్లవ ప్రాకృత సంస్కృతశాసనముల

1. Fleet Gupta Inscriptions 2. Dubreuil 'The Pallavas' 3. S. I. I. Vol. II, Part V

యుండెడునని గానరావు. మనము చరిత్రను కల్పనాకథలనుండి వేరుపర్చవలయును. అట్లు చేసినగాని మనకు ఐక్య మెరుకపడదు.

ఇక ప్రాకృత సంస్కృత శాసన యుగముల మధ్య యెడమున్న నది రెండు శతాబ్దముల దీర్ఘకాలము గాదనియు, రెండు పురుషాంతరముల హ్రస్వకాలమనియు నిరూపించెదము. ఇదివఱకే వీరకూర్చ, వీరవర్మల నైక్యమును స్థాపించుట కానిపనియని చెప్పియున్నాము. శాసనములయం దగపడు వీరకూర్చ డొక్కడే. అతడు కడు ప్రాచీనుడు. హిరహడగల్లి శాసనదాతయగు శివస్కందవర్మ తండ్రి. ఈమతము నంగీకరించిన, దర్శి శాసనపు దాత పైశివస్కందవర్మయొక్క మనుమడగును. అట్లగునేని సంస్కృత శాసనయుగము శివస్కందవర్మయొక్క మనుమని కాలమున నారంభమగును. ఈ రెండుపురుషాంతరములను రెండుశతాబ్దముల వఱకు వ్యాపించి యుండె ననుట కేవల మసంభవము.

పైచెప్పిన విషయము శాసనసమ్మతమైనది. వాస్తవమారయ (పల్లవ) ప్రాకృత శా స న ము లు సంస్కృతయుగారంభమున లిఖింపబడినట్లు తెలియుచున్నది. ఈ ప్రాకృత శాసనములలో సంస్కృతపదములు, వాక్యములు, శ్లోకములు గన్పించుచున్నవి. క్రీ. శ. ౪-వ శతాబ్దారంభపుదని వెంకయ్యగారిచే చెప్పబడిన హిరహడగల్లి శాసనమున నొక సంపూర్ణసంస్కృతవాక్యము గలదు.

“స్వస్తి గోబ్రాహ్మణలేఖకవాచక శ్రోతృభ్య [ఇతి.”

బృహత్ఫలాయనసగోత్రజు డగు మహారాజు జయవర్మయొక్క కొండముడిశాసనపు లిపి శివస్కందవర్మయొక్క మయిదవోలు శాసనపు లిపిని బోలియున్నది. ఈ కొండముడిశాసనమున ‘మహేశ్వర’, ‘బృహత్ఫలాయన’ యను రెండుసంస్కృతపదములున్నవి. ఇంతేకాక ముద్రమట్టున “బృహత్ఫలాయనసగోత్రస్య మహారాజశ్రీ జయవర్మణః” యను వాక్యము స్వచ్ఛమైన సంస్కృతభాషయం దున్నది. చారుదేవిచే నొసంగబడిన బ్రిటిష్ మ్యూజియముశాసనము[1] యొక్క లిపి హిరహడగల్లి శాసనమును బోలియున్నది. అందు సంస్కృతశాసనముల కడపట తరచుగ గాన్పించుశ్లోకములలో నివిరెండున్నవి.

బహుభిర్వసుధాదత్తా
బాహుభిశ్చానుపాలితా;
యస్యయస్యయదా భూమిః
తస్యతస్యతదా ఫలమ్.
స్వదత్తాం పరదత్తాంవా
యోహరేత వసుంధరామ్;
గవాం శతసహస్రస్య
హన్తుః పిబతి కిల్బిషమ్.

ఇంకొక ప్రాకృతశాసనమున గూడ నిట్టి సంస్కృతశ్లోకములు, “షష్టింవర్ష సహస్రాణి”, “బహుభిర్వసుధా దత్తా” యనునవి కన్పట్టు

1. E. I. VIII, P. 143

చున్నవి. ఈ శాసనదాత శాలంకాయన గోత్రజుడగు విజయదేవవర్మ. ఈ సందర్భమున హూల్ట్జుగారి వాక్యములు గమనింప దగినవి. "గుహాశాసనములలో ప్రతిద్వితీయమును ఏకాక్షరముతోడనే వ్రాయబడియుండగా, ఈ శాసనములోని యక్షరగుణితము, యీవిషయమున, పాళీగ్రంథములను, చారుదేవియొక్క బ్రిటిషు మ్యూజియు శాసనమును బోలి యున్నది."[1]

పల్లవ, బృహత్ఫలాయన ప్రాకృతశాసనములు, శాసనములభాష సంస్కృతముగ మార్పు జెందుచున్నకాల మప్పటివి. ప్రాకృత శాసనములలోని సంస్కృతపదవాక్య శ్లోకములు సత్వరము సమీపించుచున్న సంస్కృతయుగ సూచకములు. మొదటి రెంటియందును పదములు, వాక్యములు మాత్రమే కన్పడుచున్నవి. తక్కినవానియందు శ్లోకములుసైత మగపడుచున్నవి. ఈమార్పు కొన్ని పురుషాంతరములోపల జరిగినది. సంస్కృతభాష శాసనములనుండి ప్రాకృతమును నెట్టి వేసినదియు మఱియొక యుదాహరణమువల్ల మనకు బోధపడగలదు. ఆనందగోత్రజుడగు దామోదరశర్మ యనునత డొకశాసనము[2] నిచ్చియున్నాడు. సర్కారువారి శాసన పరిశోధనశాఖాధ్యక్షుడు పై శాసనకాలమును గూర్చి "క్రీ. శ. మూడునాల్గుశతాబ్దములనాటి ప్రాచీన పల్లవరాజుల ప్రాకృతశాసనముల కాలమునకును, దీనికాలమునకును విస్తారము దూరము లేదు."[3] అని వచించియున్నాడు. శాసనపుభాష సంస్కృతము; అయినప్పటికిని దానియందు కొంతభాగము ప్రాకృతమున వ్రాయబడి యున్నది.

"మూడుతెగల బ్రాహ్మణులు, ప్రతిగ్రహీతలు వారి గోత్రములతో గూడ చేర్కొనబడి యున్నారు: ౧౧ కొండిన్నులు (అనగా కొండిన్యగోత్రజులు), ౫ కస్సవులు (అనగా కాశ్యప గోత్రజులు);......౧ అగస్తి (అనగా అగస్త్య గోత్రోద్భవుడు.) గోత్రముల నామములవలెనే ప్రతిగ్రహీతల పేర్లుగూడ ప్రాకృత రూపమున వ్రాయబడియున్నవి. రుద్దజ్జ (రుద్రార్య), ఖందజ్జ (స్కన్దార్య), అగ్గిజ్జ (అగ్న్యార్య), సవరజ్జ (శబరార్య), భద్దజ్జ (భద్రార్య) ఇత్యాదులు."[4] ఈ శాసనమునందు శాసన భాషగ సంతరించుచున్న ప్రాకృతముయొక్క కడపటి చిహ్నములను గనుగొనుచున్నారము. రమారమి యొక్క పురుషాంతరములోపల సంస్కృతముననే శాసనములు వ్రాయు నాచార మారంభమాయెను.

ప్రాచీన కదంబ శాసనములను శోధించి చూడగా నీ విషయమే తేలుచున్నది. వీనియందు మిక్కిలి పురాతనమైనది మలవల్లి స్తంభశాసనము.[5] పూర్వము మైసూరుశాసన

1. E. I. IX, P. 57
2. Epi. Rep. 1920-21, Madras
3. Ibid.
4. Madras Epi. Rep. 1920-21.
5. E. C Vol. VIII, Shikarpur Tq. P. 264

పరిశోధనశాఖయందు బనిసేయుచున్న డాక్టరు ఎ. వెంకటసుబ్బయ్యగారు ఈ శాసనమునుజక్కగపరిశోధించి అందుపేర్కొనబడినస్కన్దవర్మ కాదంబుడు గాడనియు, తత్కారణమున నాతనిపేరు కదంబరాజుల పేర్లలో నుండి తొలగించ వలయు ననియు తీర్మానించి యున్నారు.[1] ఈతని పరిశోధనవల్ల గలిగిన ఫలమేమన, మలవల్లి శాసనము వేయించిన దాతను మన మెఱుగక పోవుటయే. పైసిద్ధాంతము నాధారముచేసుకొని, ఈశాసనపు దాత మయూరవర్మయని దూబ్రే గారు వాదించుచున్నారు.[2] ఈవాదమునకు బలము నొసగు సంశములు కొన్నికలవు. శాసనము ప్రాకృత భాషయందు విరచితమగుటచే, నది ప్రాచీనమనుట నిజము. ఇంతేకాక శాసనపులిపి యదే స్తంభముపైనుండు చూటుప్రాకృతశాసనలిపిని బోలియుండుటచేత డాక్టరు రాప్సను వంటి పరిశోధకుడు, "బనవాసిరాజ్యము చూటులకడ నుండి కదంబుల హస్తగతమాయె" నని చెప్పియున్నారు.[3] డాక్టరు రాప్సను చెప్పినది సరిగాదని కదంబ కకుస్థవర్మ యొక్క తలగుండ శాసనమువల్ల దెలియుచున్నది. అందు తన ముత్తాతయగు మయూరవర్మ రాజ్యమును పల్లవులకడనుండి పడసి వారికి సామంతుడాయెనని వచించియున్నాడు.[4] కాబట్టి మలవల్లి స్తంభముపై నున్న రెండు శాసనములును డాక్టరు రాప్సనుగారను కొన్నంత సమీపకాలపువి గాదనుట నిక్కము. అది యట్లుండనిండు.

మయూరవర్మ మలవల్లి ప్రాకృత శాసనపుదాతయనుట సరికాదు. ఈశాసనములోని ప్రాకృతశ్లోక మీ యూహతో విరోధించుచున్నది.

ఉక్తంఖండో:—

విస్సకమ్మో బమ్హదెజ్జం సేకదంబేసు ఋద్ధతే;
వినసత్తుచాతు వెజ్జం సిద్ధితం నిగమవిదితంచ.

దీనిమీది వెంకటసుబ్బయ్య గారి వ్యాఖ్యాన మీక్రిందిది:—"ఈశ్లోక మెచట నుండియో కొనివచ్చినది గాన శాసన కాలమునకు పూర్వమే వ్రాయబడియుండవలయును. కావున శాసన కాలమునకు చాలముందే కదంబులు బ్రహ్మదేయములనిచ్చి కీర్తి గడించి రనుటయు నసహజము గాదు."[5]

"శాసనకాలమునకు చాలముందే కదంబులు బ్రహ్మదేయముల నిచ్చికీర్తి గడించి"నట్లయిన కదంబవంశమునకు మూలపురుషుడైన మయూరవర్మ మలవల్లి శాసనము నొసగిన దాత కాజాలడు. దానిదాత మయూర వర్మ తదనంతరము రాజ్యాధిపత్యమును వహించిన రాజులలో నొక్కరైయుండవలయును. ఈశాసనపుకడపటి రెండువాక్యములును(ఒక్కపదము

1. I. A. XLVI, P. 154
2. Anc. Hist. of the Deccan, P. 99
3. The Catalogue of Ind coins Intro. P. 54
4. E. I. VIII, P. 24.
5. I. A. XLVI, P. 154.

౩

కుంజతలమందు నొంటిగాఁ గూరుచుండి-మోహగీతంబులను బాడుచుండవోలెఁ
దనహృదయవల్లికకు దోహదములు సేసి-ప్రకృతితరుణి పూయింపఁ బుష్పవ్రజంబు
మధురకావ్యంబు వ్రాసి పల్మారు దానిఁ-దాన తనలోనఁ జదువుసత్కవియుఁ బోలెఁ
బలుచని మొగిళ్ల చేతఁ గప్పఁబడి లోక-సింధుఁ బైఁబైకిఁ బఱచుసూర్యుండుఁబోలె
వనతటంబున విహరింపవచ్చు విరహిబృందములఁ బట్టి పీడింప బెట్టిదముగ
సురుల దిక్కులఁ బన్నెడుమరుఁడువోలె-జీవితరహస్య మెఱిఁగిన జీవివోలె
దుఃఖములు దాఁకిమాడని దొరయుఁబోలె-తెలియుచున్నట్టు లెవ్వరో! స్వర వహించి
పాటసయిపాట శరపరంపరగఁ దనివి-మఱచి విశ్వంబు గీతంబు మఱచి నిన్నె
మఱచి పాడుచునుండువు మరియు మరియు-నెంత పాడిన నించుకే నెఱుఁగురాయ
కెట్టిపుణ్యంబు తొలిఁ జేసిపుట్టినావొ?-యంతకంతకు మధురమై యుకరుఁగాని
పాడినదె పాడుచున్నను బ్రజలువినఁగ-కాదియుండుచు వినుచల్లె యాదరింత్రు
తనివిదీఱక నీపాట వినఁగ మరియుఁ-'గో'యనుచు నిన్నుఁ గవ్వించి కూయుచుంద్రు
నిజముగా సదృష్టంబున్న నీది గాదె?

౪

భవ్యముగ మావిఁ గూర్చుండి పాడుచుండ-నీదుగీతామృతంబు భుజింపఁ జే
నేమొ! లేకున్నఁ దద్రుచి యెట్లుగలుగు-మావిపండ్లకుఁ దీయెలుం ద్రావ నేమొ!
లేనిచో నేల? పుష్పాలం దేని లూఱు?-వాతములు మున్నెనో కానిపతుమందు
నంత చల్లఁగ వీచునే హాయిగదుర?

౫

నీదుమృదుఃశరనంబెల్ల నిర్మ్యవముగ-గానమా? నూత్న దంపతుల్ కలసి చదువు
చారుశృంగారకావ్యమా? సహజమధుర-వాక్యమా? యీసకలమునా? ప్రతివచింపు
మాకు రాదేల? నీవలె మధురరుచము-వమహాత్ముల సేవించి యీదృశమగు
హృదయసమ్మోహవిద్య నార్జించినావు?

౬

వినఁగవినఁగ భవద్గానమును నపూర్వ-భాషయందున్న ప్రకృతికావ్యంబునందుఁ
గ్రాలురసఘట్టములను బారాయణంబు-సేయుచున్నట్లు నాకుఁ దోఁచెదవు పికమ!
నీవులేకున్న ఋతువులు నిశ్చయముగఁ-బ్రియుఁడుపర దేశముననున్న ప్రియలు సుమ్ము
నీవులేకున్న దేశంబు నిశ్చయముగ-వాడ్కపడిపోయిన సమ్మగవండితుండు.

కలికాలపు కలివి

యంత్రమానవుడు

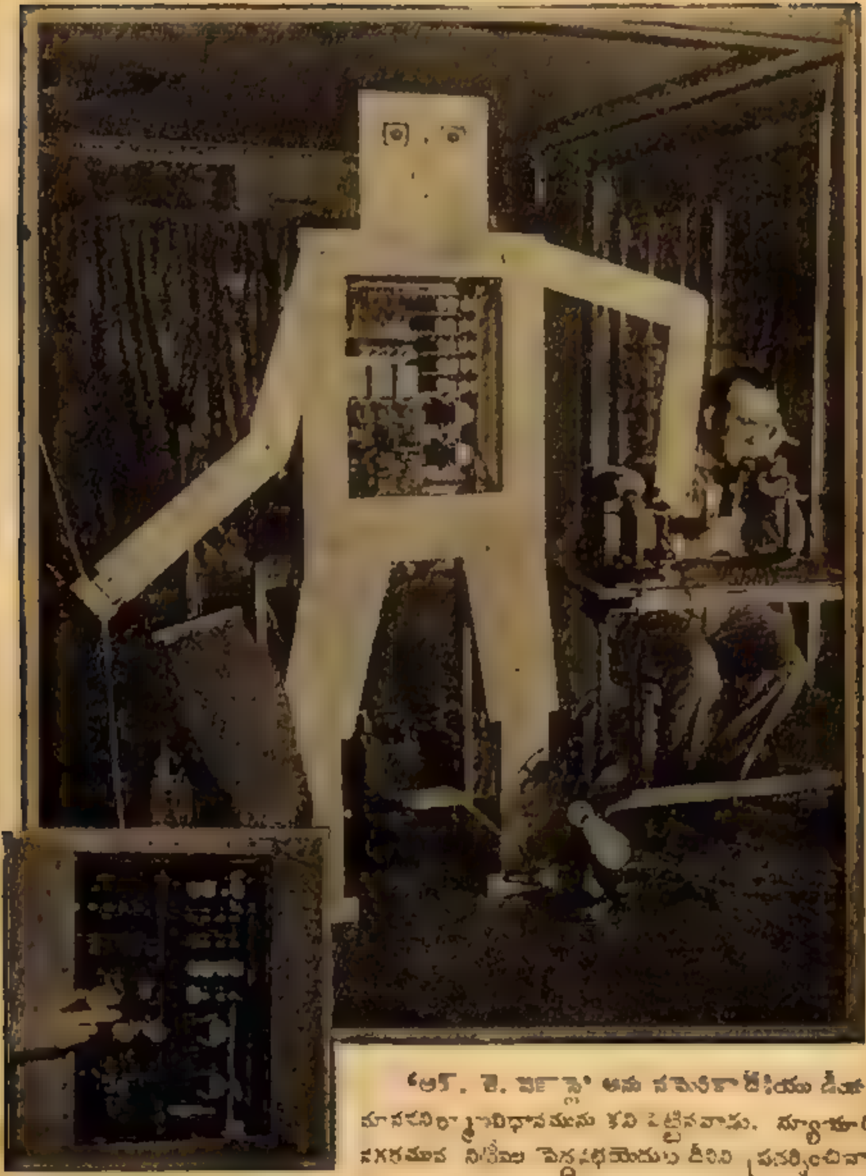

యంత్రమానవుని మెదడు,
కరణేంద్రియములు.

'ఆర్. జె. వెన్స్లే' అను అమెరికాదేశీయుడు ఈయంత్ర మానవునిర్మాణవిధానమును కని పెట్టినవాడు. న్యూయార్కు నగరమున నితేవల పెద్దసభయెదుట దీనిని ప్రదర్శించినాడు. టెలిఫోనులో ఘనమాజ్ఞాపించిన వివిధ కార్యములను తనంతట నీయంత్రమానవుడు నిర్వహించినాడు. ఈ యద్భుతయంత్ర సామర్థ్యమును ప్రేక్షకులు వీక్షించిరి.

'సైమను' సప్తకము - సభ్యులున్న వారు సైమనుగారు

ఇందున్న దొరసాని పుస్తకమునందు కొక్కరుగా 'స్ట్రాత్కోనా' గారి భార్య, [illegible]. సర్ జాన్ సైమను, అధ్యక్షులు; వైకౌంట్ బర్న్‌హామ్, మేజరు ఆట్లీ, కర్నల్ లేన్ ఫాక్స్, [illegible] స్ట్రాత్కోనా, గా. కేడోగన్, లార్డ్ [illegible]

౧. హెన్రీ ఫోర్డు—మోటారుకారులను కనిపెట్టిన అమెరికా లోకేశ్వరుడు ౨. థామస్ ఎడిసన్—గ్రామఫోను యంత్రమును కనిపెట్టినవారు వీరిద్దరు బాల్యమిత్రులు. కరస్పర్శను కావించుకొనుచున్నారు.

౨. ధర్మవరము శాసనములు

మల్లంపల్లి సోమశేఖరశర్మ గారు

ఒంగోలు తాలూకా ధర్మవరమున నన్నయ భట్టారకునికి పూర్వపు తెలుగుశాసనములు రెండు కలవు. ఇవికూడ 'నెల్లూరుమండల శాసనములు' అను గ్రంథమున రెండవసంపుటము ౯౨౩-౯౨౫ పుటలలో నేయబడినవి. బట్టరువర్తు, వేంకటేశశాస్త్రిగార్లు శాసనములు తీయునాటికి ఈశాసనశిలలలో నొకటి ధర్మవరగ్రామమున గల మల్లికార్జునస్వామి వారి ఆలయమున దక్షిణపుగోడ కాన్పియు, రెండవది ఆగ్రామమున తూర్పుననున్న సర్వే నెం. ౩౯౭ గల పొలమునను ఉండినవి. వీటిలో మొదటిశిలాశాసనము విజయాదిత్యునినాటిది యనియు, రెండవది చాళుక్యభీమమహారాజుదని యు నే నూహించుచున్నాను.

ఇవి రెండునుగూడ తెలుగుభాషకు చాల ముఖ్యమైనవి. ఎందువల్లననగా: విజయాదిత్యుని నాటిశాసనమందలియు 'గ్రాంథికగద్యపద్ధతి' నుండి నాటిగద్యరచనము భోగట్టా తెలుపుచున్నది. రెండవశిలాశాసనమున పద్యమును గద్యమునుగూడ గలవు. ఈరెండుశాసనములును ఈవిధమున ఆంధ్రభాషాచారిత్రమునకు అత్యంతముఖ్యము లైనవయినను ఇంతవఱకు భాషాభిమానులు కాని, పండితులుకాని వీటిని వలసినంత శ్రద్ధతో పరిశీలించి, పరిశోధింపకపోవుటవిచారకరము. ఇందుకు కారణము లేకపోలేదు. నెల్లూరుమండల శాసనసంపుటములలో ఈ శాసనములు రెండును పైనుంచి క్రిందికి వ్రాయుటకు బదులుగ క్రిందినుంచి పైకి వ్రాయబడి తల్లక్రిందుగా నున్నవి. అందువలన మామూలు మాదిరిగ చదువువారికి పంక్తి పంక్తికి అందు పొందు గానరాక శాసనములు అర్థముకావు. అదియునుగాక ఆసంపుటములలో నిచ్చిన యీ శాసనమూలములలో చాల యక్షరములు—ప్రతిబింబమున, స్ఫుటముగ లేక పోవ యుండ కావచ్చును—విడిచివేయబడినవి. ఉన్న యక్షరములలో నైనను చాలతప్పులు పడినవి. ఈకారణమున ఈ రెండుశాసనములలో, పట్టుమని ఆరంభమునుండి కడవరకు ఒక్కపంక్తి యైన పాఠమేర్పడుట లేదు. ఇటువంటిస్థితిలో నివి భాషాభిమానులయొక్కయు, పండితులయొక్కయు దృష్టి నాకర్షించకపోవుట వింతకాదు. వీటిలో విజయాదిత్యభూపతినాటి శాసనమునకు ప్రతిబింబమునుబట్టి దిమ్మకూడ చేయించబడి ఆగ్రంథమునందు ముద్రింపబడినను అది చాలచిన్నదిగ నుండుటచేత దానిమీద నే అసలు చిన్నవిగ చెక్కబడ్డ అక్షరములు, అందు మరియు చిన్నవై దిమ్మనుబట్టి చదువుటకు అనలే తెలియరాకున్నవి.

ధర్మవరమునందలి యీ శాసనశిలలు రెండును ఇటీవల మ్యూజియమునకు వచ్చి

యుండుటచేత మంచి ప్రతిబింబములను తీసి చదివిన పిదప నెల్లూరు శాసన సంపుటములలో నిచ్చిన పాఠములకంటె స్పష్టతరమైనట్టియు, సరియైనట్టియు పాఠములు నిచ్చుటకు వీలుండునేమోయని వానికికూడ ప్రతిబింబములను తీసి చదివితిని. తత్ఫలితముగనే సంపూర్ణముగ గాకపోయినను చాలవఱకైనను శాసనపాఠము కుదిరి, వాటి ప్రాముఖ్య మెరుకపడి వానిని మరల ప్రకటింపవలసిన యావశ్యకత కలిగెను. ఇంతవఱకు ఎవ్వరును గుర్తింపని విజయాదిత్య భూపతి నాటి శాసనమున చక్కని అచ్చతెనుగైన గద్యమును, భీమమహారాజు శాసనమున ఇంతవఱకు ఎవ్వరును అనుమానింపనైన అనుమానించని సీసపద్యమును తెలిసికొనినందులకే నాకు చాలసంతోషము కలిగినది.

కీ. శే. శ్రీ కొమఱ్ఱాజు వేంకటలక్ష్మణ రావు పంతులుగారి కోరికమీద గారస్మా... శాసనశాఖవారు అర్ధంకి, ధర్మవరము శాసనములు మూటికి మరల ప్రతిబింబములను తీసి, వారి శాసననివేదికలో వానిని పునర్విమర్శించిరి. ఆవిమర్శనమును బట్టిచూచినచో వారి శాసనపాఠముల గొన్ని పొరపాటులు దొర్లి యుండవచ్చునని నాకు తోచినది; ఎందువల్లననగా వారి విమర్శనములలో నా శాసనపాఠములనుబట్టి నేనర్థము చేసికొన్నదానికి భిన్నమైన యర్థము స్ఫురించుచున్నది.[1]

మూడవ విజయాదిత్యునినాటి శాసనము.

ఈ శాసనము తెల్లని పాలశిల మీద మామూలుగ పైనుండి క్రిందికిగాక క్రిందనుండి పైకి చెక్కబడినది. అందువలన శాసనములోని కడపటి దగు పదునొకండవ పంక్తి రాతిమీద నెగువ మొదటి పంక్తిగ నున్నట్టును. ఈపంక్తికిపైన అనగా శిల ఎగువ భాగమున అయిదు పడగల సర్పముయొక్క

1. శాసనశాఖవారి శాసన నివేదికలో (౧౯౨౩) విజయాదిత్యునినాటి శాసనము (... వ సంవత్సరపు శాసనములలో ...వ నెంబరుది; భీమమహారాజు శాసనము ౩.. వ నెంబరుది. శాసన శాఖాధికారులు ఈ ధర్మవరము శాసనములలో నున్నదని వ్రాసిన పండరంగుడు కాని, పండరంగపూరు కాని ఈ శాసనములలో నెచ్చోటను గానరాదు. విజయాదిత్యునినాటి శాసనమున వైజయరాజు పండరంగని, అగ్గము పెద్ద పెగ్గడను (నేనో విజయమునకై) పంపినట్లు కలదని శాసనశాఖాధికారులు వ్రాసియున్నారు కాని శాసనమున నేను చదివినంతవఱకు అట్టి యర్థము నిచ్చు పంక్తులేవియు లేవు; పైగా అసలు పంపబడిన వాడే వైజయరాజు. అదియునుగాక శాసనమున అగ్గము పెగ్గడ అనియే కలదుగాని అగ్గము పెద్ద పెగ్గడ యని లేదు. విజయాదిత్యునినాటి శాసనము చెక్కబడిన శిల చాలచెడిపోయినను చదువుటకు తెలియవచ్చు పంక్తులనుబట్టి అందు కొంత భాగమయినను పద్యమయమని శాసన శాఖాధికారులు వ్రాసిరి కాని అందు నాకు పద్యమెక్కడను గానరాలేదు సరికదా శాసనమునందే అది 'గద్యంబుల' నున్నట్లు కలదు.

ఇక రెండవ శాసనము వైజయ, గుణకేనల్ల పదములుండుట వలన శాసనశాఖాధికారులు దీనిని విజయాదిత్యునినాటిదిగ భావించిరి కాని "స్వస్త్యలోకాశ్రయ శ్రీ............క్యభీమ మహారాజుల విజయరాజ్య సంవత్సరంబు"లని శాసనము మొదటి రెండుపంక్తులలోనే యుండుటచేత ఇది భీమమహారాజు శాసనమని నేను తలంచుచున్నాను.

పితామహో భవద్యస్య
పాండరంగః పరంతపః.[1]

ఇందువలన చాళుక్యభీమమహారాజు శాసనములో ఉదాహృతమగుచున్న కడెయరాజు పాండరంగుని మనుమడని స్పష్టమగుచున్నది. మన శాసనమునందలి కడెయరాజు 'విజయాదిత్య పాదపద్మ భ్రమరాయమాను' డగుటవలన నితడు పాండరంగుని పుత్రుడైనట్లు నిశ్చయింపవచ్చును. పాండరంగుని పుత్రుడైన కడెయరాజు విజయాదిత్యుని సమక్షమున యుద్ధరంగమున తన ప్రాణములను ధారపోసెనని విజయాదిత్యుని పోణంగి తామ్రశాసనమున నిట్లు కలదు:

కందర్ప్రేణ యుధ్యాజౌ
దత్తప్రాణస్య భూభృతే
సూనుః కడెయరాజస్య
పాండరంగో గుణాధికః
విజయాదిత్య భూపాల
పాదపద్మ శిలీముఖః.[2]

ఈ కారణములచేత మన శాసనమునందలి కడెయరాజు 'విజయాదిత్య పాదపద్మ భ్రమరాయమానుడు' కావున మన శాసనము మూడవ విజయాదిత్యునినాటిదని నిశ్చయింపవచ్చును; అనగా అద్దంకి శాసనమును నిదియు సమకాలీనములు: క్రీ. శ. ౮౪౮-౮౯౨ నాటివి.

శాసన విషయము

శాసనమున మూడవపంక్తిలోని మొదటి రెండుమూడక్షరములు పోయినందున మొదటి రెండుపంక్తులకును తరువాతి శాసనమునకును గల సంబంధము తెలియవచ్చుటలేదు. ఇంతవరకు పోకుండ నిలిచియున్న శాసనమును బట్టి చూడగా ప్రారంభమున చాలపంక్తులు పోయియుండవలెనని తోచుచున్నది.

శాసనముయొక్క అద్యంతములు పోయినందున శాసనవిషయము విస్పష్టముగ దెలియవచ్చుటలేదు. ఏదియో ధర్మనిర్వాహణము చేయనారంభించినట్లు—గుళ్లు, ప్రాకారములు మొదలైనవి నిర్మించుట, కలశము నిలుపుట-ఇట్టివి ధర్మకార్యములు కావచ్చును—అట్టిదాని కాకతీయుగారి కొడుకు బెజెయరాజు చాల సమర్థుడని అయ్యన్నయ్య, [కపిల] సంపరంగులు, అన్నమ ప్రెగ్గడలు, ...రమ సంపగి..—వీరందరు సమ్మతించి అతనిని పంపగా అతడు వెళ్లి ...శైయేశ్వరమున 'కలశ నిర్వాహణము (లేక నిర్వచనము)' చేసి గుళ్లు, ప్రాకారము, మఠము మొదలైనవి నియమించెనని ఇంతవరకు నిలిచియున్న శాసనముయొక్క భాగమునుబట్టి నేనూహించుచున్నాను. బెజెయరాజుయొక్క యీ ధర్మకార్యములు తెలుపుటకే యీ శాసనము పుట్టియుండవచ్చును.

శాసనమున 'కలశనిర్వాహణంబు సేసి' అని కలదు. అది 'నిర్వహణంబుసేసి' అనియైన కావచ్చును; లేదా, 'నిర్వచనంబుసేసి' అనియైన కావచ్చును. 'నిర్వచనంబు' అన్నచో 'కలశ' ఎట్లుండ

1. Ep. Ind. V. P. 132

2. M. E. R. 3 of 190-09.

వలెనో దానిని నిర్ధారణచేసి, తీర్మానము చేసి అని యర్థము చెప్పుకొనదగును. మరి సంప్రదాయములనుబట్టి కలశలలో భేదము లుండునని విందుము. 'నిర్వచనంబు' కాక 'నిర్వాహనంబు' అన్న చో కలశ ఏర్పాటు చేసి అని యర్థము చేసికొనవలసియుండు ననుకొందును. ఆ కాలమున 'కలశ'కు ప్రాముఖ్య మెక్కువగ నుండినట్లు యుద్ధమల్లుని బెజవాడ శాసనము ననుసరించికూడ తెలిసికొనవచ్చును.

శాసనమున పేర్కొనబడ్డవారు.

అయ్యపయ్య, [కొపెద] పండరంగులును, అల్లుమ ప్రెగ్గడలును, పండరంగును బెజెయరాజును శాసనమున పేర్కొనబడిరి. వీరి కొండొరులకు గల సంబంధము శాసనమునుబట్టి తెలియవచ్చుటలేదు. బెజెయరాజు మాత్రము 'ప్రెగ్గడకా...గారి కొడుకని శాసనమున గలదు. అతడు కా[కొడియ]గారి కొడుకు కాదగునేమో. ఈ కాడియగారు ప్రెగ్గడ లనుట వలన ఈయనయు, కదెయరాజును ఒక్కరే యగుదురేమో. అట్లయినచో నీ బెజెయరాజు పాండరంగని సోదరుడగును. విజయరాజు అను దాని ప్రాకృతరూపమే బెజెయరాజు. ఎట్లయినను పాండరంగ, విజయరాజుల సోదర్యమును గురించి నిర్ధారణగ చెప్పలేము. అయ్యపయ్య చాపష్టికలావిశారదు డనియు, [కొపెద] పండరంగులు సకల శాస్త్రార్థపారగులనియు శాసనమున చెప్పబడి యుండుటచేత ఆనాడు పేరు గొప్పపండితులని యూహింపవలసి యున్నది. ఇటువంటి పండితులచే ధర్మనిర్వాహణోద్యోగమ్మునకు నియోగింపబడిన బెజయరాజు కూడ చాల సమర్థుడై యుండవలెను. అతడు కూడ సమస్తరాజ్యభర నిరూపిత మహామంత్రాధిపతి యనియు, మహేశ్వర పక్షపాతి యనియు దేవబ్రాహ్మణగురుభక్తుడనియు, శక్తిత్రయ సంపన్నుడనియు వర్ణింపబడియున్నాడు. మూడవ విజయాదిత్యునినాటి సుప్రసిద్ధ రాజకార్యప్రవీణులలోను, ప్రధాన రాజకీయోద్యోగులలోను బెజెయరాజు ఒకడుగ నుండవలెనని నిశ్చయము. బెజెయరాజు గుళ్ళు, ప్రాకారము, మఠమును గట్టించిన బెజెయేశ్వరము ధర్మవరమో తత్ప్రాంతగ్రామమో కాదగును. ఈ శాసనము ధర్మవరములో దొరకబడుటచేత ప్రాముఖ్యముగ నది ధర్మవరమే అయియుండవచ్చును. ఇటువంటి ధర్మకార్యములకు ప్రసిద్ధికెక్కుట చేత ఆ బెజెయేశ్వరమునకే ధర్మవరమను పేరు రూఢమయ్యెనేమో.

మూలము[౧]

(౧. మూడవవిజయాదిత్యునినాటి శాసనము)

మొదటిప్రక్క

౧. ....[వి] జయాది [త్యపాదః]

౨ [ర్మ] భ్రమరాయమాన శ్రీమత్కొడెయరాజు గుణగణాధరనుణ్డు [ద]న

౩. 'కొనిఈసవ్వ(శ్వ)సస[కుం]గాత్తికేయుణ్డుంబో లెచాపన్త్రికల(లా)విసా(శా)రదు[ణ్డ]

౪. యున్న [అ]య్యుషయ్యయు సకల[శా]స్త్రార్థ [పా]రగుండయ్యు పె[?ద]

౫. ణ్డరంగులు అల్లుమపెగ్గడలుంగర[న]మ్మునఁణ్డరంగును ఊర

౬. మ్మః ని[వ్వ[హా*]నో ద్వోగమ్మున[రు] బృహస్పతి సమానుండయ్యు పెగ్గడ కా[?డెయ]

౭. గారి [కొమ]రు [బె]తెయరాజు సమ[స్త]ణ్డని ఆత్మోన్మతింబునంబన్నిన వ్ర

౮. సా[దం]బని సమ స్త రా[జ్యభ]రనిరూపిత మహామన్త్రాధిపతి [మః*]

౯. [హే]శ్వరపశుపాతి దేవబ్రాహ్మణగురు[భ] క్తిపరుణ్డు న(శ)త్రు [శ్రయ]

౧౦. సంపన్నుణ్డు మయ బెతెయరాజు బతెనేశ్వరంబుగాను(శ) నివ్వ[?హా*]

౧౧. నంబుసేసి దిన(శ)గుద్దు ప్రాకారంబు మటంబును నెమియించి

రెండవ ప్రక్క

౧౨. ....[?బునా]..........ప్రచ్చినవ(వా)రు

౧౩. ....దంబు[సల్పి]నవ(వా)రుడి.....[గ]బుగిద్యాబులు

౧౪. సలన(?శా)న్వ(?శ్వ)తంబు............[యును]

౧౫. ఇ (ఈ) భూమిలోన

---

౧. చేనుతీసిన ప్రతిబింబము ననుసరించి.

మూ ల ము[1]

౨. శ్రీమమహారాజుశాసనము

౧. స్వస్తి సర్వ్వలోకాశ్రయ........[శ్రీ]శ్రీమమహారా[జుల వి*]

౨. జయరాజ్యస[౦*]వత్సరంబు...[?యే]నగు శీక్ష(క్షి)ఉత్త[రా]యణస[ంక్రా*]

౩. [న్తి*]స్థితి శమ్మ్యాం వురమ్మున.....[స్వస్తి] సకళ[ణ]గణాలంకృ(కృ)త [స*]

౪. [ము*]స్తమహి(హీ)మణ్డలప్రకాశితకీర్తి శ్రీమా(మ)గ్గ్ణరగుణ .[3] ల .[4] సె .[5]

౫. స్నే[6]లునల రామనిభాతోలి నెడలి[నబో*]యుల నడవిన[?స్వ[7]][।*]లోనాహన[నం]

౬. చెక్కి రాహాను నోడిచిన వల్లభకొల్పు నెల్ల నెలుంగ[।*]కన్నరాభూ[పతి]

౭. వెన్నాడలో జూపె సంకిలా(ం)ణ్డను[?తో]ని [?చి*][ంక]ముడి[చెం][।*] [ద]గ్డ
వైవచ్చిన [బెడ్డై]

శా.క. ౧. రాయి అరిగిపోయినప్పటికి, స్వల్పముగ పొరలు లేచిపోయినప్పటికి, గంట్లు పడినప్పటికి ముఖ్యముగ గాళపోయినను ఒకవిధముగా చదువబడు అక్షరములు ఈ [ ] కుండలీకరణమున జూపబడినవి.

౨. తప్పుకాని సరియైన ఈపదములు ఈ ( ) కుండలీకరణమున జూపబడినవి

౩. మూలములో లేనివి ఈ [*] కుండలీకరణమున జూపబడినవి.

---

౧. నేను తీసిన ప్రతిబింబము ననుసరించి. ఈశాసన వివరములు రాబోవు సంచికలో ప్రకటింపబడును.

౨. 'పదిచేతను' అనుచేమో.

౩. ఈయక్షరమున సత్వము కలదు: అసలు అక్షరము 'ద' అగునో యేమో. తలకట్టు స్పష్టముగ గనబడుట లేదు.

౪. ఈవర్ణము 'కూ' వలె నున్నది. 'మూ' కూడ కావచ్చు.

౫. ఇచ్చట 'న' వర్ణమునకులోలిన వత్తున్నదని అనుమానము. తలకట్టు కనబడుచున్నది. అసలు అక్షరమేదో స్పష్టముగ జెప్పలేము.

౬. ఈవర్ణమును మొదట 'స్త' గ చదువవలెనేమో అని అనుమానించితిని కాని పదునొకండవ పంక్తిలోని 'వల్లాలేడ్డయ్య' లోని 'న' వత్తుకూడ ఇట్లే యుండుటచేత ఇది 'స్నే' అనువనియే నిశ్చయించితిని.

౭. ఇచ్చట రాయి పొర లేచిపోవుటచేత ఈయక్షరము 'స్ప' అగునో కాదో నిశ్చయముగ జెప్పలేము కాని పోలిక అట్లే యున్నది.

౮. [స*]చోటనిం జేకొని కాచె భూ[లోకం] బొలుంగ[।*] కిరసపురము దపాల ని

౯. రుతంబు దతెనాంమ[।*] నచలపురము[?సా—]చ్చె నచలితుండ్డు [।*] వల్ల భు

౧౦. డ్డు గుణ కినల్లుడ్డు [వచ్చి] నం[।*]బడ్డారింగ చూరె పడ్డరంగు [నాగబాగ]ర[గిగ]

౧౧. నరెయమతెవో నాన్నినల్లాకొడ్డయ్న అయ్యప రాజు తమ్ముడ్డు బతెయ

౧౨. రాజు ఈపురము నీశానంబున గుడి నిల్పె నడియు ? నే యకున్న నే.౧౭

---

౮. ఇచట 'లా' దీర్ఘము స్పష్టముగ గనబడుచున్నది. అయితే రాయుగట్లుగా ఏదియైన ఏదో గొమ్ము ఉన్నట్లు తోచుటచేత అది 'లో' అని నిర్ణయించితిని.

౯. 'కి' ని అంటి దిగువ భాగమున క్రిందికి అర్థచంద్రాకృతిగ గీటు కనబడుటచేత దీనిని 'కృ' గ చదివితిని. అయర్థచంద్రాకృతి దిద్దినము రాతిపనిలోకాని 'కృ' స్వత్వము కాదన్నచో దీనిని 'కి' గాగాని 'తి' గాగాని చదువవచ్చును. ఈశాసనమున సుకేంద్రమున ఎ, ఎలడ వ్రాతలో భేదము పాటింపబడలేదు.

౧౦. క్రింది సంయుక్తాక్షరము 'వ' ఒత్తు అయినచో మొదటి పంక్తిలోని 'సర్వ' లోని 'వ' వలె ఉండవలెను. అట్లుండనందున దీనిని 'చ్చి' అని చదివితిని

౧౧. 'బింకమునిరె' అనుదానిలో 'బి' తక్క మిగిలిన వర్ణము లన్నియు ఏదయస్పష్టముగనైన అరిగిపోయియు గాన్పించుచున్నవి. రాయి మలినియు, గంట్లు పడియు, పగులు లేచియు చెడిపోయిన కొట్లనున్న యక్షరములను శాసనముల దగ్గర గంటలకొలది కూర్చుండి దీపముతో రాతిని కడిగి కడిగి పరిశీలింప కలిగితిని.

౧౨. ఈయక్షరమ మేదో స్పష్టముగ తెలియుటలేదు. వర్గ ముపరి మున్నట్లు తోచినది. తరువాతి యక్షరము 'చ్చె' అగుటచేత ఇది 'సా' అగునని తలచితిని.

౧౩. ఈయక్షరము నిదానించి చూడగా 'వా' పోలిక మున్నది.

౧౪. ఈయక్షరము చాల చెడిపోయినది. దీని ఎడమభాగము 'బ' పోలిక నుండుటచేత దీనిని 'బ' అని వ్రాసితిని.

౧౫. 'గ' వర్ణము స్పష్టము. నడిభాగమున రాయిపైర లేచినది. నిదానించి చూడగా అభాగమున నడి యుండునేమో అని అనుమానము తట్టినది.

౧౬. 'ప' వర్ణము స్పష్టముగ గనబడుచున్నది. దీర్ఘ మున్నదా లేదా యని యనుమానము.

౧౭. ఇచ్చటినుండి మూడక్షరములు కలవు. మొదటిది 'చ' వలె మున్నది. తరువాతి రెండక్షరములు ఏవో తెలియరావు.

ధర్మవరము శాసనము

విజయాదిత్యుని నాటిది

ధర్మవరము శాసనము

రెండవప్రక్క

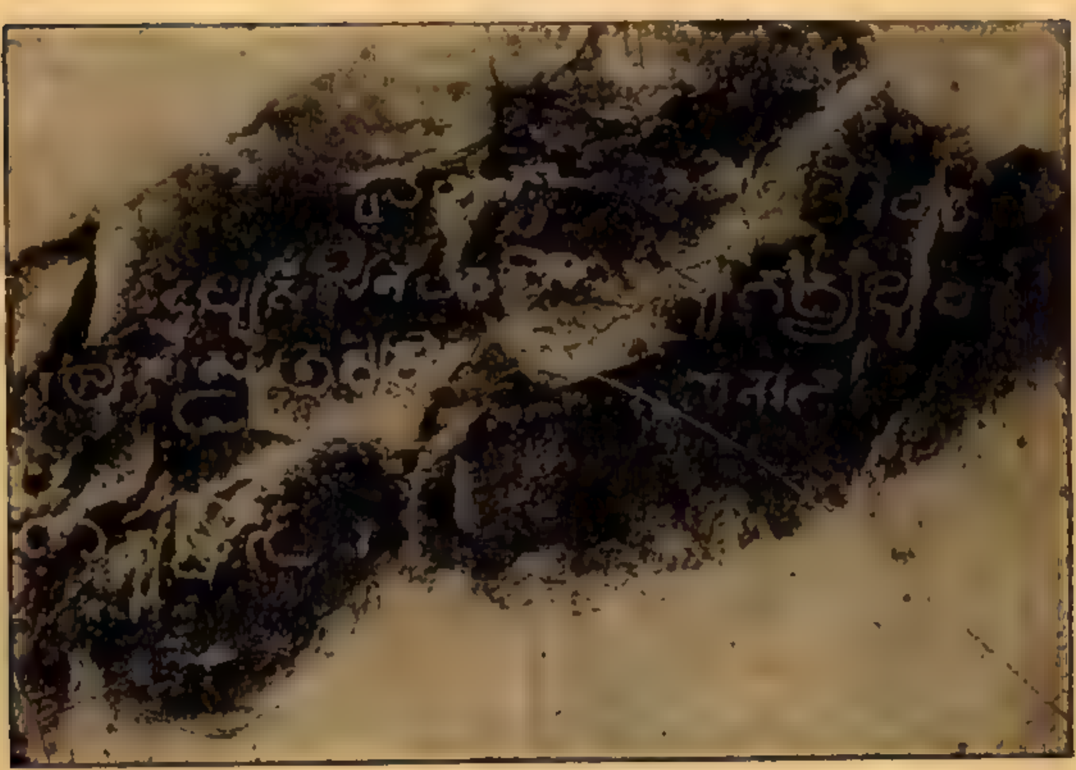

౧౨
౧౩
౧౪
౧౫

విజయాదిత్యునినాటిది

ధర్మవరము శాసనము

చాళుక్యభీమమహా రాజుది

ఆదిమాంధ్రులు

మంగిపూడి వెంకట శర్మ గారు

ఆంధ్రజనులార, నామాట లాగ్రహించ
కాలకింపుడు మీా కిందు మేలు కలదు
ఆదిమాంధ్రుల నిక నైన నాదరించి
చేరదీయక యుండిన చేటు గలదు.

మనమతంబునందు మనినంత కాలము
గౌరవంబు లేని కారణమున
వార లన్యమతమువారల శరణంబు
జొచ్చి మనల వీడుచున్నవారు.

క్రైస్తవంబులోన గలసిపోయిరి లక్ష
లాది మంది మనబలంబు తరుగ
ఇచ్చ గలిగె నేటి కిస్లాములో గూడ
జేరిపోవ తెలుగు సీమయందు.

వంచకులు గలరు కొందరు
పంచమనాయకులలోన వారివలన నే
మించుక కలహము లిచ్చట
మించుగ కనుగలిగి మీరు మెలగగవలయున్.

హిందూమహమ్మదీయుల
యందుదయంబైన కలహ మది దుర్భర మై
భ్రమందించుచుండె దేశము
హిందూ క్రైస్తవుల కలహ మిక మన కేలా.

ఉత్తరహిందూస్థానము
మత్తతచే నాశ మయ్యె మతకలహముచే
ఇత్తెలుగు సీమ సరు లా
యత్తము పడ నేల యట్టి హావములకున్.

మతకలహము మన తెలుగున్
క్రీ.శ. పుట్టదటంచు నమ్మ జెల్లునె యందం
ద తొలితల మొత్తగా లే
దె తిరిగి జని యుంప వనుట ధీలక్షణమే.

నిప్పుకొండ పగిలి నింగియు నేలయు
నేక మైనదాక లోకమునకు
నిప్పుకొండ యునికి నేర రాని విధంబె
మొదట నీసమస్య బోధపడదు.

ఆదిమాంధ్రులు దేవాలయముల కరుగ
నుత్సహించుచున్న వా రొకటి రెండు
వోట్ల చెప్పిరో చెప్పకో చొచ్చినారు
కాని యీకోర్కె ప్రబలంబు కాకపోదు.

మున మొన్నను రాజోలున
నోనగూడిన యాదిమాంధ్రు లొకకొందరు చ
ర్చను వడపిరంట యిస్లా
మున కలియగ కాలమువారి బిరికొలుపంగన్.

మనకనుల యెదుటనే సై
మను కమిటీ యుండ జేరి మననుండియు చీ
లినవారి జూడమే యిం
కను నేమి నిదర్శనంబు గావలె నిచటన్.

ఆదిమాంధ్రు లనగ నన్నదమ్ములె కాని
తేరవారు కారు తెలిసి చూడ
వారి హక్కు లిచ్చి వారితోడను స్వరా
జ్యము గడింపరయ్య, యాంధ్రులార!

అలభారతు లందరిలో
తెలివి గలుగువారు తెలుగుధీరు లనుచు నీ
యిల యెల్ల బొగడ మీరే
తొలుత సనాతనుల వోలె తొలగక నిలుడీ.

పద్యాలు కట్టించగ యు
త్నమ్ములలో నున్న వారు నాయకులే కా
లమ్మున కేది ఫలసగునో యే
వా మ్మున్నదో కాలగర్భమున నెవ డెరుగున్.

రాగల కష్టము ముందుగ
నే గనుగొని దాని దీర్చ నేరుచు శాంతో
ద్యోగులె సుఖించుచుందురు
బాగుగ దూరదృష్టి బడయుడి మూఢుల్.

ఆంధ్ర దేశమునందలి యాదిమాంధ్ర
వర్గముల కెల్ల గలుగు లోపమ్ము లరసి
బహుళ సౌకర్యములు గూర్చి భాయి యనుచు
నొండరులు ప్రేమమెయి నొసగ చూడరయ్య!

నేను నేను కాను

నాళము కృష్ణరావు గారు

[ఆంగ్లమున కనువాదము]

కేలఁ గోలయు నెత్తిపై మీఁబట్ట-పెట్టుకొని యేఁగె సంతకు వృద్ధురాలు;
కొంత సేపటి కాపెకు కునుకు రాఁగ-ఒరిగె నాబాటవద్ద నున్న తరువుక్రింద.

బాడఁ వెక్కుఁడు ముదుసలియాకఁ జేరి-నున్నఁగాఁ దలవెంట్రుకల నన్ని గొరిగి
మొగమునుమీఁదను దలపైన ముగ్గు పూసి-బొగ్గుపొడితోడ నెడనెడ బొట్లు పెట్టె.

వృద్ధపదమునను బోలి వికృతిని గొలుపు-నా ముసిరమును బాడఁగని యక్క జనుల
గూపులుగఁ గూడి జను లెల్ల గొల్లు మంచు-కడుపు చెక్కలుగా నవ్వఁ గడఁగి, రంత.

అనికి నెక నుల్కిపడి తోచె మెలఁకువ గని-తెలియు మొగమును చేతులఁ దడవికొనుచు
తల్లడంబును చిడెముడి మల్లడిగొని-మదిని దలపోసె నీరీతి ముదివెలంది.

అమ్మచెల్లరో! యిది నేటియబ్బురంబొ?-నేను నే నగుదునొ కానొ? నేన యైన,
తోఁక దాఁకించు నాకుక్క, కాక యున్న-యిరుగి నామీఁద కొకపెట్ట యురికి కఱచు.

ఇట్లు చింతించి ముదుసలి యింటి కరిగె-బోయి బోయని యా కుక్క బొబ్బరించె;
ఉలికిపడి యామె వెనుకకు నొదిఁగి యొదిఁగి-'అక్కటా! నేను నేను కా' నంచు నేడ్చె.

యశశ్శరీరు లగు దివాన్ బహదూర్

కిళాంబి రామానుజాచార్యులవారు, M. A. B. L., D. Litt.

వేంకటనాథ వేదాంతదేశికాచార్యులు గారు

" పౌరుషమ్మున కీర్తులఁ బరగె నేని, వానిసంపద యొకపూట యైనఁ జాలు "

"One crowded hour of glorious life, Is worth an age without a name." Scott.

మహా విద్వత్కేసరులును, విజయనగర మహారాజా వారి యాంగ్ల కళాశాలకును, (1887—1920) సంస్కృత కళాశాలకును (1900—28) గత ప్రధానాచార్యులగు (Ex-Principal) శ్రీమత్కిళాంబి రామానుజాచార్యులవారు ఫాల్గుణ శుద్ధ చతుర్దశీ సోమవారము నాఁడు (5 మార్చి, 1928) పగలు 12 గంటల 55 నిమిషములకు స్వర్గస్థులైరని తెల్పుట కెంతయుఁ జింతిల్లు చున్నాము. "అనాయాసేన మరణం వినా దైన్యేన జీవన" మ్మను సూక్తికి వీరు లక్ష్యభూతులు; ఇట్లు 41 సంవత్సరములు విద్యాదానము చేసిన మహనీయుని మంతియొక్కని భాగ్యశేషమునఁ గానము. తమ విధానమునఁ జండశాసనులు (Iron disciplinarian). సౌజన్యమునకు వీరు పెట్టినది పేరు. వీరి వయస్సు 78 సంవత్సరములు. ఆంగ్లములో వీరు తీక్ష్ణమతి యంటివారు. 'సుకాలము వచ్చె' మన ప్రాచ్య ప్రతీచ్యవివేకమున నిట్టి మహనీయుల బుట్టించుచుండును. వీరు చూచిన వందుకొనిపోవు నికనిధివ దాగ్దురంధరులు. ఆంగ్లాంధ్ర గీర్వాణసాహిత్యనిష్ణాతులు. అపారప్రాచ్య విజ్ఞానసంపన్నులు. "విద్యతో మంచి వినయము సుశీలమును, పడిసిన దానియబ్బిన ఖ్యాతియగును." అను సుభాషితి మునకు వీరు ప్రబల లక్ష్యము. ఆంధ్రదేశమున మహాపండితులు, విద్యాంసులు నగు వారిలో వీరితో సాధారణ సంబంధము లేనివారరుదు.

"Some are born great, some achieve greatness, and upon others greatness is thrust." అను సూక్తిలోని "Some achieve greatness" అను భాగమునకు మన ఆచార్యులవారు ప్రబల లక్ష్యము. వీరు స్వయంకృషిచేతను, సహజప్రతిభ ప్రతిభాపాటవముచే తేలిన పురుషులు పురుషుదైరి. "It is nobler to become great than to be born great." అను లుబ్బయును లక్ష్మి సరస్వతీయును వీరి నాశ్రయించుటలో నేమి యాశ్చర్యము గలదు! సౌజన్యశ్రీయును లక్ష్మితోపాటు వీరిని దివ్యరూపి నాశ్రయించినది.

శ్లో. యత్రాస్తి లక్ష్మీర్వినయో న తత్ర
అ... గతో యత్ర గుణస్త్రి లక్ష్మీ;

ఉక్తాచ తాయత్ర నవత్రవిద్యా
నైకత్ర సర్వోగుణ సన్నిపాతః.

ఈ సూక్తి వీరియందు సత్యమగుచున్నది.

శ్లో. పాండిత్యం ప్రథితాన్వవాయ జనుషః
ప్రాయః క్షమాం రోగిణో
(దాక్షిణ్యం ధరణీపతేశ్చ) నియతం
దారిః ప్రియం ఖావుకాన్;
విద్యాపారదృశో జనస్య వినయం
విత్తోన్నతిప్యాపిదం
సౌలభ్యం మహాత్మనోః, పైవు సుమన
స్సారళ్య మానత్మనే."

వేంకటాధ్వరిః ప్రద్యుమ్నానందనాటకము.

మనిష్టగుణములను ధారాళ్య మధ్వనరీతిఁ ద్రైలకు
గాములు ప్రతిఆచార్యులవారియందు దమరి యున్నవి.

దుర్లభమగు నకారము ప్తకమునుగూడ (వంశ శ్సరత్వ
ధీసత్వం సంతానం పసమగ్రహః, సత్తాసుకృతి సంభార
స్సాకాలా స్సస్తి దుర్లభా॰) వీరియందు చోట్చేయున్నది.
వీరి పాండిత్యము సర్వంకషము. (Manysided or
encyclopaedic) వీరికీర్తి ఉకుంటాలంకమము. ఈక్రింది
శ్లోకముకూడ వీరియందు చరితార్థమగుచున్నది.

"శ్లో. నానామ్నా యపరిశ్రమం కలయతాం
నాస్త్యేవ శాస్త్రేషు కీః;
సత్యోగస్యనరో ప్తరో ర్నసులభా
సాహిత్యతా సాహితీ;
ఆప్యేతాసు సతీషు శాస్త్రవినయో
నాచారభక్తిస్తథా
చాతుర్యస్య పాదపదతా
స్పాలంబ్య శీలం త్యమున్."

విశ్వగుణాదర్శము.

"శ్లో. సాధూనా ముపకర్తుం
లక్ష్మీం ద్రష్టుం విహాయసా గన్తుమ్
నపతూహాలకస్య మన
శ్చరితంచ మహాత్మనాం శ్రోతుమ్."

భట్టబాణుఁ (హర్ష చరితము, III ఉ.)

ఈమహనీయుని చరితము నించుక యరయు
దము. వీరిది ఆత్రేయగోత్రము. వీరి వంశమునకు మూల
పురుషుఁడు "కిడాంబి అచ్చాన్." ఈయన, విశిష్టాద్వై
తమతస్థాపకులగు శ్రీభగవద్రామానుజాచార్యులవారి
యంతరంగశిష్యుఁడు. ఈ "అచ్చాను"నకుఁ బ్రణతార్తి
హరాచార్యులని నామాంతరము గలదు. ఈవంశముననే
సుప్రసిద్ధప్రపన్నశిరోమణియు, కవి తార్కిక సింహసర్వ
తంత్రస్వతంత్ర బిరుదాంచితులగు వేదాంతదేశికులవారికి
మేనమామయు, నాచార్యులువగు వాత్రేయరామాను
జు (వాది హంసజలదాచార్యు) లవతరించిరి. శ్లేష
యమక చక్రవర్తియు, సాహితీరత్నసంహితాకారుయమా
గములగు విశ్వగుణాదర్శము, లక్ష్మీసహస్రము, కరిగిరి
చంపువు, వరదాభ్యుదయ చంపువు, శ్రీనివాసవిలాస
చంపువు, ప్రద్యుమ్నానందనాటకము, సుభాషితకౌస్తు
భము మొదలగు కావ్యములు రచించిన వేంకటాధ్వరి
మహాకవియు నీవంశోద్భవుఁడే. ఇట్టి సుప్రఖ్యాతిజన
ప్రతిష్ఠగల వంశమున మన రామాచార్యులవారు ప్రమా
దీచ సంవత్సరమున (క్రీ. శ. 1853) జనించిరి. వీరి
నివాసస్థలము మొదటఁ బళ్ళముగోదావరీ మండలమునం
దలి పెంటపాడు నగ్రహారము వీరి జననీజనకులు సింగ
రంబా తాతాచార్యులు. అప్రతిమ ప్రతిభాభాసురు
లగు మన రామాచార్యులవారు బాల్యమునందే రామాంధ్రము
నను, గీర్వాణభాష్యనాటకాలంకార వ్యాకరణములయం
దును గూలంకషమైన పాండిత్యము సంపాదించి, పసునాటివ
రేఁడు నష్టావధానము, శతావధానము, శీఘ్రకవిత్వము, భాష
లలో వ్యస్తాక్షరి చేయుట మొదలగు నద్భుతవిద్యాప్రౌఢిమ
ప్రజ్ఞాపాటవములచేఁ బండితులఁ గూడ నద్భుతము న
ముంచుచు నానందమునఁ దేల్చుచుండిరి. వీరికి సంస్కృతాగా
హులు. విద్వాన్ అభినవపండితరాయ మాడభూషి వేం
కటాచార్యులవారు (శతావధానము లొనరింప
అవధానములు చేయుచుండిరని విని మన రామానుజాచా
ర్యులవారుకూడ నతిబాల్యముననే, (ఇక్కడ జ్ఞానములేని
సమయమునందే) యవధానములు చేయుటకుఁ బ్రారం
భించిరఁట! ఇది మనకు విరుద్ధముగఁ గనుపించినను
"పోపు" (Pope) అను నాంగ్లకవి ("I lisped in

numbers for the numbers came.") వాక్యము-నుదాహరించినచో దప్పక దీని నొప్పుకొందుము.

వీరి పసునాటివరేయుల వీరిజనకులు స్వర్గస్థులైరి. పిమ్మట, 1873 లో, వీరు జననితో విజయనగర గమనోన్ముఖులై వచ్చుచు, మార్గమధ్యమున 'గదియ' గ్రామములో నాగి, నాటి పిఠాపురపు రాజావారగు శ్రీ రాజా రావు వేంకటగంగాధర రామారావుగారి సన్నిధిలో నవధానము చేసిరి. అప్పటికి పృచ్ఛకులు ముప్పదియైన నుండుట కనులచే గాబోలు శ్రీ రాజావారు వీరికి 30 రూప్యముల నొసంగి సన్మానించిరట. తరువాత వీరు విజయనగరమునందుగా నీయవధాన పాటవమే యభినవ భోజుండను నానందగజపతిమహారాజుని కటాక్షము నాకర్షించినది. ఆవిద్యాభోజుని కటాక్షముచేత నే వీ రింగ్లీషువిద్య నభ్యసించుటకు పంపబడి, యుక్తసంవత్సరము లోపుగ (1874 లో) ప్రవేశపరీక్ష (Matriculation Examination) లో నుత్తీర్ణులైరి. తరువాత చెన్నపురిలో F. A., B. A., పరీక్షల క్రమముగా విజయము గాంచి, 1880 లో నాంగ్ల గీర్వాణములలో M. A. పరీక్షలో నుత్తమ శ్రేణిలో నుత్తీర్ణులైరి. 1883లో B. L. పరీక్షలో ఉత్తీర్ణులైరి. 1884 లో మహారాజా వీరి నాంగ్లకళాశాలకు (Vice-Principal) ఉపాధ్యక్షులుగా నియమించిరి. 1887 లో నపస్యైకధనుడు సంపన్నుడను విద్యాసాగరులను ప్రిన్సిపాల్ చంద్రశేఖర శాస్త్రిగారు దివంగతులుకాగా నాచార్యులవా రాపదవి నలంకరించిరి. నాటినుండి 8-11-1920 వరకు నింగ్లీషు కాలేజిని, 1900 మొదలు 27, జనవరి 1928 వరకు గీర్వాణకళాశాలను వీరు ప్రధానాధ్యాపకులుగాఁ బని చేసిరి. ఇంతదీర్ఘకాలము విద్యాసామ్రాజ్యమును పరిపాలించిన మహావీరుఁడు భారతవర్షమున మరియొకఁడుండ లేఁడు. 1894 మొదలు 1921 వరకు వీరు చెన్నపుర విశ్వకళా పరిషత్తులో సభ్యులుగా (Fellow of the Madras University) నుండిరి. వీరు కొంతకాలము M. A. పరీక్షకు గీర్వాణశాఖకు పరీక్షకులుగా నుండిరి. 1911లో ఢిల్లీ దర్బారుదినమున వీరికి "రావుబహదూర్" (Rao Bahadur) బిరుదమును 1916 లో "దివాన్ బహదూర్" (Divan Bahadur) బిరుదము నొసంగఁబడినవి. ఈమహనీయునిఁ జెన్నపుర విశ్వవిద్యా పరిషత్తు తగుకీర్తి సన్మానింప లేకపోయెను. ఆలోపముం దీర్చుటకై "ఆంధ్రవిశ్వవిద్యా పరిషత్తు" బిరుదము వీరికి "సాహిత్య విద్యా ప్రౌఢసరస్వతి" (Doctor of Letters: D. Litt) యను బిరుదమును సమర్పించి ధన్యత నొందెను. ఈమహనీయుఁడు విద్యావ్యాసంగవ్యగ్రుఁ డగుటంజేసి యత్యుచితకావ్య సంతానముం బడయఁడయ్యె. నామరూపము లు లేని సంస్కృతవిద్య నీమహనీయుఁడే యుత్తమ గీర్వాణ విద్యాలయముగా నొనరించెను. 1912 లో విశాఖపట్టణములో జరిగిన సారస్వతమహాసభకు, 1914 లోఁ గాకినాడలో జరిగిన ఆంధ్రసాహిత్య పరిషత్తునకు, 1915 లో బ్రహ్మపురము (Berhampore) లో జరిగిన ఆంధ్రభాషాభివర్ధనీ సమాజ వార్షిక సభకు నగ్రాసనాధిపత్యము వహించి చేసిన మహోపన్యాసములు, వీరి ప్రాచ్య విజ్ఞానకోశములై యొప్పుచున్నవి. వీరు చెన్నపురము నుండి విజయనగరమునకు వచ్చిన మొదటి సంవత్సరమున "తెలుగు హార్ప్" ("Telugu Harp") అను నాంగ్ల వార్తా పత్రికను స్థాపించి కొంతకాలము ప్రచురించి, పిమ్మటఁ గారణాంతరములచే నాపివేసిరి.

శ్రీ ఆచార్యులవారు రచించిన గ్రంథములు.

1. "వారన్ హేస్టింగ్స్" చరిత్రమున కాంధ్రీకరణము. (Telugu translation of Macaulay's essay on "Warren Hastings")

2. "నిమ్నజాతులయొక్క ప్రస్తుతస్థితి" "(The present condition of the Low Castes")

3. "మతవిద్య"("Religious Education")

4. "దేశభాషలు" ("Vernaculars")

పై నాలుగు నాంగ్ల వ్యాసములు.

5. 1907 లో శ్రీ బొబ్బిలిమహారాజావారిచే రచింపఁబడిన,

1. "రామాయణ మహాభారత విమర్శనము"

5. "హిందూ మతేతిహాసము"

అను రెండు గ్రంథములకు వారాచార్యులవారే ప్రథమమునఁ జక్కని యుపోద్ఘాతముల వ్రాసిరి.

6. "శ్రీ ఆనంద గజపతి మహారాజ చరిత్రము" (1911. ఆంధ్రపత్రిక సంవత్సరాది సంచికలోఁ బ్రకటితము.)

7. "బేకన్" మహావిద్వాంసుని యుపన్యాసముల కాంధ్రీకరణము. (Telugu translation of "Bacon's Essays") ఇది యానంద ముద్రాలయాధిపతుని కోరికపై రచింపఁబడినది. ఈగ్రంథ మముద్రితము. కొన్ని యుపన్యాసములు "శ్రీరామానుజాచార్య స్మారక సంచిక"లో ముద్రింపఁబడును.

8. "కవిత్వ తత్త్వవిమర్శనము" బ్రహ్మశ్రీ రాంధ్ర భాషాభివర్ధనీ వార్షిక సభలోఁ జదువఁబడినది. ఇది ముద్రింపఁ బడినది. స్మారక సంచికలోఁ గూడఁ జేర్పఁబడును.

9. "చేపాకు రామకోద్యాన వర్ణనము" ఇది 27 శ్లోకములు గల సంస్కృత ఖండకావ్యము. ఇది వీరు చెన్నపురమునఁ బట్టపరీక్షకుఁ జదువు దినములలో రచింపఁబడెను. ఇది చెన్నపురికి దేశమును, రమణీయ రాజకీయ మందిర సంశోభితమును నగు "చేపాక్" (Chepauk) అను ప్రమదవన వర్ణనము.

శ్రీ ఆచార్యులవారి సాంధ్రగీర్వాణ కవితా ప్రాశస్త్య ద్యోతకములగు కొన్ని పద్యముల నిచట నుట్టంకించెద.

1. సంస్కృతము:—

"శాఖాశిఖాక్రాంత మహస్యతాభి
 ర్మాతృటీవ్యాకీర్ణ పుంగవాత్యః,
అశోకవాటీ విరళం తథాపి
 మాధ్యాయ మాక్రీడ మిదం చకాస్తి.

2. రాకేశకల సురంగా క్రాంతియాత్రే సముద్యత్
స్నేహోలికేలపాం సువృన్న హారాప్యవనీజా,
ఉటవిరత సుగంధా సాంద్రహా గంధికాట
ధిముకీరనావళీ ప్రాంతు మాహానమూహా.

3. నవిధనిలయ హారాద్రిగాఫేలా ప్రవక్రాః
జకమద కలహంసా స్పష్టవాద్యాన్యధశ్రీః;
దినముఖపరిఖేల త్పాల పారంగ యూథా
తనువమిత కరాహాకారితీ భాతి పద్యా."
—"చేపాకు రామకోద్యాన వర్ణనము" 5, 6, 7 శ్లో.

4. నగా మృతూగ్రాః కలవిప్పవాః ఘనా
ధరా మరీ ద్యుగ్రపతిర్విభాతీ;
లోలోఽయమానంద సముద్ర మగ్నో
వసంతమారే పరివర్ధమానే!

II. ఆంధ్రము:—

5. "క. ఇదె వచ్చె వసంత దినం
బిదె కోయిల కూయఁ గోడఁగ నెల్లెడ కుసుమం
పదనగతుల విలసిల్లెను
మనసావృతమునుదు జగము మురిసెను దమరాక."

6. "సీ. కవితకు కవిత్వ మతిశయ కరణి ముట్టఁ
బరిమళం బియ్యవలెఁగాని చెంతఁ మాల్కి-
శోట నిడి కండ్లు కటుమది శోకిఁగాని
రస పెంపొందఁ రాఁకన్న రమ్యమగునె."

7. "ఉ. కమ్మని తావిముట్టఁ బర
 గన్ వికసించెనే బ్రవ్యమాల్కిఁ జే
 ర్తమ్మలరార మందగతిఁ
 దాకెను వాయువుభంగి, మాఘమా
సమ్మునఁ గంటి కింపొసఁగు
 చంద్రునిరీతి, హిమాని బాధచేఁ
దిమ్మిరిగొన్న యుత్త రవి
 తేజముపోలిక, హెచ్చుచీకటిన్
గ్రమ్మినచోటఁ గాంతివిస
 రంబగు చందురునోలిఁ, దృష్ణచేఁ
గ్రుమ్మరువేళ శీతల స
 రోవరతోయముభాతి, సెందలోఁ
ద్రిమ్మరి కాంతి జెందినత
 రిన్ జెను బ్రాకులనీడపోల్కి వి
క్కమ్మునఁ బర్యవిత్వ మన
 మాః ప్రమదా స్థితిజేయు సొల్లెడన్."

గ్రంథరూపమున వాల్మీకపోయినను తిరి శ్లోకములు, పద్యములుఁ బరస్సహస్రములుఁ గలవు; అందుఁ జాలభాగము గ్రంథస్థము కాకపోవుటచేఁ బ్రస్తుతము దుర్లభము.

"శ్లో. రూపసంపన్న మగ్రామ్యం
ప్రేమప్రాయం ప్రియంవదమ్;
కులీన మనుకూలంచ
కళత్రం కేవలభ్యతే."

ఈశ్లోకస్థ లక్షణము లన్నియు శ్రీఆచార్యులవారి సతీమణియం దొప్పియున్నవి. అట్టి వారీరత్నమును ధర్మపత్నిగాఁ బడసిన యాచార్యులవారిదాయాదృష్టము, తేక యట్టిమహామనీషిని బతిగాఁ బడసిన యావారీమణిదా యదృష్టము! ఉభయులుఁ బరిమూర్తాఁ పృష్టసంగలు. ఆహా! గన్యకోశమునిఁ జేసినా రొక్కఁగని దంపతులు! ఏమి తిరి యాదృష్టము!

గుణరూప విద్యాసంపన్నయగు ధర్మపత్ని, జనకుని మరిపించు పుత్రులు, సుశీలరూప విద్యాన్వితలగు కూమార్తెలు, మున్నతపదము నలంకరించు జామాతలు, ఓహో! ఏమి యామహనీయుని యఖండపూర్వపుణ్య పరిణామము!

మా యాంధ్రగీర్వాణ సాహిత్య పరిషత్తువారు "శ్రీరామానుజాచార్యస్మారక సంపుటము"ను ("Sri Kamanujachariar's Memorial Volume") ప్రకటింపఁగను ప్రయత్నములఁ జేయుచున్నారు. ఆసంపుటమున నాపరిషదధ్యక్షులగు శ్రీనాక్ యాయార్లి వేంకటవీరరాఘవాచార్యులవారు, శ్రీ రామానుజాచార్యచరిత్రమును విపులముగా వ్రాసి ప్రకటింపఁదలఁచుట చేనిట నేను విస్తరింపనైతిని. అంధ్రమహాశయులు చేయూతనొసంగినచో నీసంపుటము త్వరలోఁ బ్రకటింపఁబడును.

"Self reverence, Self-Knowledge, Self-control,
These three alone lead life to Sovereign power".

—Tennyson

ఈమూర్తి వాచార్యులవారు ప్రబలోదాహరణము. శ్రీఆచార్యులవారికి శ్రీమన్నారాయణుఁడు పునరావృత్తిరహితమగు మోక్షము ప్రసాదించుఁగాక!

విప్రయోగి విప్రలాపాలు

పండిత పురాణం సూర్యనారాయణ తీర్థులు గారు

విచిత్రమా! వినుము నరాగనేత్రుఁడ నయి-దివ్యదృష్టినిసైత మైత్రినిజమన్న!
కనుక నే దూరమున నున్న కాంత నెదుటఁ-జూచుచున్నాను దివ్యచక్షుండఁ గానొ?
అత్తరుణీవియోగములో - నిత్తెఱఁగున నేను పొక్కుటే శరణ మ్మె
నెత్తికొని పోవు చచ్చిన - మిత్రి యిఁక నెన్నఁటికా చెప్పవిమా నాకు సఖా!
మనసు నపుంసక మ్మనుచు మక్కువతోఁ బ్రియురాలి పాలికిం
జని యిటఁ దోడితె మ్మని వెసం దనుఁ బంపినఁ బోయి దానితో
డన రమియించుచున్నది కటా! ఇదొ నాయెద నీరుగాఁగఁ బా
జేని నను మోనపుచ్చుటకె నిక్కముగా నటు వ్రాసె మిత్రమా!

జరనుణేలలాను విరహమ్మున నంతగఁ జింత నొందక; బల్
దూరమునందె యుండి కను దుఃఖిత చూటకుఁ జింత నొందక; శ్యాం
గారిణి నేఁగ వచ్చినది గా దని కుందను; గాని దాని పం
జరిన నిండు జవ్వన మహా! వ్యథచూటకుఁ జింత నొందెదన్.

ఆ వెలఁదిని స్మరియించిన - జీవితము దాస యిట్లు చిక్కెనో చెప్పుమా;
ఆ వెలఁది మఱచి బ్రదికిన - జీవితపు వ్యసన మేమి చేయు వయస్యా!

చిలుకనగవు సోఁకించి - నేరకము లౌ కనులతో సెఁ దనరుచు నా సుం
దరి నన్నుఁ జూచుచూపులు - నిరతమ్మును నాఁటుచుండు నిక్కముగ సఖా!

తెరయోగమ్మునఁ బుట్టిన - మదనాగ్ని తెగయించిన మాటలచే న
న్నుఁ దహించుచున్న దని యా - సదయుండా కీర్ణమాలి ఎటుం బడనిమ్మా.

రంకు కన్నుల సోమ్మమరాళగమన తనకన్నీటి చేతనే త్రాళ్ళఁ గట్టి
లాగినట్టులు నా మదిన్ లాగికొనియె - నెంత మరలింప మన్న రాదేమి వింత!

సూర్యుఁడును జంద్రుఁడున్నారు చుక్క లున్న - వగ్ని యున్నది దీపమ్ము లలరుచున్న
వన్ని యుండిన నేమి శరావన్నెలంటి - కన్నె లేమి నిజగ మంధకార మయ్యె.

మండువేసవి మట్టమధ్యాహ్నసూర్యుఁడై కండుపుచున్నాఁడు చందమామ
దావాగ్నికీలలై దహియించె మరుల్ మేను మలయాచలపు మందమారుతమ్ము
సూదులై తోరణమ్ము దేహ మదరంటఁ దూర్చుచున్నది జాజిపూలమాల
ఉముకనిప్పును మించి యుడికించుచున్నది నింపైన మంచిగందంపుఁ బూఁత
చిమ్మచీకటిగాఁగఁ దోఁచెడు వెలుగు-కటకటా! ప్రేయసీవియోగతీవ్రమ్ము
కల్పముగఁ దోఁచు దుర్భరఘటనఁ జేసి-ప్రాణమాకార! కొంతంత భార మాయె.

అరమఱచి నన్నుఁ గొండలలో రకమగునగ్గి గలదు లోలన నెపుడున్
దూరముగ నుండి కాల్చును-నారి మొతేఁగి ముట్టకొన్నఁ జల్లఁగ నుండున్.

అది నానకట్టు మించ్చి నా మదిఁ గొనినది-అన్న, నేఁ జింత మించ్చి మారాగ్నిఁ గొంటి
నది మొదలు దానికడ వృద్ధి నందుచుండె-నటులె యిది నాశమును వృద్ధి నందుచుండె.

చాటున నె యుండి యారామంతనే టక్కై-భూషనుర్వల్లరివి వక్రముగ నొసర్చి
శిరకటాక్షతూపుగములచేఁ జిటుకఁ గొట్టె-కటకటా, నా హృదయము నక్కటికయేది.

ప్రకృతిచంచలమును గుర్తుపట్టరాని-దై యొసంగెఁ జిత్త మట్టిదాని
నెట్టు కొట్టఁగలిగెనో కా యుంచువిల్తుఁ - డొక్కసారిగఁ దనదు సర్వేషు లేసి.

కే. కే. సింహా ప్రభువు

౧౯౨౮-వ మార్చి ౫-వ తేదినాడు కీర్తిశేషు లయిరి.

కృషీవలుడు

చిత్రకారుడు: శ్రీ వై. సుబ్బారావుగారు, రాజమహేంద్రవరము, ౧౯౨౦

మరునిజయలక్ష్మి జగదలంకరణ మైన - లేడికన్నుల యామామాయలాఁడి యిఁకే
నెపుడు దయచేయునో కదా కృపఁ దలంచి-ప్రాణ మల్లాడుచున్న దా జాణకొఱకు.

ఖంజనమంజులమై తగు-కంజాతము నట్టె చూపెఁగనె జ్ఞప్తికి వ
చ్చెం బంచబాణలోచనమై - రంజిల్లెడు నల్లముద్దరాలి మొగ మహా!

అద్దాని ముద్దుమొగమును - పెద్దకనుంగవయు లంకుమీఁగాములు నేఁ
డద్దయుఁ దలఁచుచు నెట్లో-ప్రొద్దు గడపుచుంటి నిచటఁ బాలుపుగ సఖుఁడా!

మానముగ ననహ్యమ్మై-మైనను సద్విరహ మది రసాయనమౌర
కానిమొదఁ యుగాభ్యధికము-లై నెగడెడి యీదినము లహో! యెటు కడచూ?

యోగవియోగమ్ములను వి-యోగమె మంచి దని నేను యోజింతును సం
యోగమున నది యొక్కటె వి-యోగమ్మున లోక మంతయు దన్మయ మౌ.

దైవవశమ్మున నే నా-దేవి నెడసి యేడ్చుచున్న దినములలోనే
రావలెనా కట్టెఁడి యగు - నీవర్షాకాల మార్తి యెగురగొత్తింగన్.

ఆనారీమణి నాకు మ-హానందము విరహ మిచ్చెనది గద యందున్
మానసము నేఁచు విరహ-మ్మానందమువలనఁ బోదు ప్రాణము సఖుఁడా!

ఆ నెలంతయ నెడిచెర్వులోన నాదు-స్వాంతమును గన్న నొకసారి పడినెనఁ బమ్మ
మనసు బరు వౌటచే నందు మునిఁగిపోయెఁ - దేలునె గన్న మీఁదనే తేలుచుండె.

అది కంటఁ బడినమొదలుగ-మదనేషుభయమునఁబోలె మన్మానస మా
మదవతిని శరణు చొచ్చిన-యది యెంత మరల్ప మన్న నది రాదాయెన్.

కంటిమొదటినుండి కాంత తొలంగదు - రాత్రి వేగిపోదు రాదు నిద్ర
మరుఁడు కొట్టుచుండు మాడ్చుచుఁ బందురుం-డార్తుల కెదురా నపాయసమితి.

ఆకృతి గలచోట గుణాల్ - పోకగ నుండు నని కవులు బొంకిరి కాదే
నాకోమలి నామనసును - గైకొని విరహాగ్ని చేతఁ గాల్చెన చెపుమా.

అష్టమీచంద్రవిభ్రాజదళికదేశ - లేడికన్నుల నొప్పుపూఁబోఁడి సఖుఁడ!
అలరువిల్కాని నారాచయష్టివోలె - నామనమ్మున నాటిన దేమి సేతు?

భగవత్కృపచే నా కా - మగువ దొరకెనేని దాని మాధవునట్టుల్
బిగికౌఁగిటఁ జేరుచుకొని - సొగసుగ హృదయమున నుంతుఁ జుమ్మీ సఖుఁడా!

ప్రపంచజ్ఞానము

కొత్తపల్లి సూర్యరావు గారు

ఈనడుమ లోకనాథుడు ప్రపంచజ్ఞాన మను పేరఁ బంచమహాభూతములను గూర్చి విచారించి పృథివీజ్ఞానము, అపోజ్ఞానము, తేజోజ్ఞానము, నీరీతిగా జ్ఞానాభ్యాసములలో లోకప్రకృతము రచింపఁ దలఁచి — ఈజగం బెల్ల నేవిధముగ పుట్టినది, మనుష్యాది ప్రాణులెట్లు పుట్టినవా ప్రపంచము లోపల మనుష్యాది ప్రాణికోటి పుట్టినదా, దానికిదియేల దీని కదియేల — ఆకాశమునుండి వంటి ప్రాణులకొరకా యాకాశము లోపల నున్నవంటి ప్రాణులా — దీనికి దానికి నేమి సంబంధము — తెలియుటకు, పామెంగుడు — అడవి ప్రాణులకొరకా — అయినచో నంగ సింహాది దుష్టమృగము లేల, దుష్టమృగముల నిమిత్తము సాధుమృగములలో మృగములకు — సర్వసామాన్యముగా నన్నింటిలో వైరమేమి న్యాయమేమి. పక్షిప్రపంచమును, క్రిమికీటకములను నెవ్వరి కొఱకు, ప్రాణులకొరకా? యేమిలాభము. ప్రాణులు పక్షులు క్రిమికీటకములు కొరకా? ఉపయోగ మేమి. సృష్టియెట్లు జరిగెను. నిప్పు, నీరు నెట్లు కలియుచున్నది. ఈరీతిగాఁ బంచభూతములం గూర్చి యొకకొంత — నాటకప్రకృతము వలెనే యుండునట్లు రచింప నూహించి కొందఱు మిత్రులతోఁ జెప్పితిని. వినిన వారలలోఁ గొందఱు పద్యములు వ్రాయుమని, పద్యములే యుండవలయునని, వచనమే కావలయునని — అది సులభశైలి నుండవలయునని చెప్పుదురు వారివారి యభిప్రాయములంబట్టి వానివాని యుపపత్తులం దెల్పుచు నా ప్రపంచజ్ఞానములో వలెనే వాదమునకు దిగిరి. అందుచేఁ దీనిఁ గా ప్రాయముగఁ గొన్ని పద్యములును, మిగిలినది వచనమును గూర్చ నుద్దేశించి సృష్టికంతకును కారణభూతుండై జగదంబయగు కారణమును నిశ్చయించుచు,

ఉ. అంబ, నుతింప శక్యమె త్వ
దద్భుతశక్తిని బ్రహ్మ విష్ణుఁడుం
త్ర్యంబకుఁడుఁ భవచ్ఛిశువు
లట్టిరు లోకములెల్ల నీడు గ
ర్భంబున వెల్వడు న్మనుఁ గ
రంగును సృష్టివె పుట్టిగిట్టఁ జే
ష్టం బని చేసిని కీటకము
వంటి సమర్థ కళజన్మ వాస్తుసర్గ.

మ. జగదంబా, నియమించితివి నీవు త్రిజగ
త్సంభార సంహారకా
ర్యాగిణీ దక్షులు వారె కర్తలని యిపూ
హాలేశసర్గ లోకము
చు గుణత్వంబు నిరూపగు లాత్మ వశమం
చుం దెల్పఁ దద్వాక్యము
ల్పాగమార్థములు నీకలోకమున ని
ల్పఁగ దాని సాక్షాత్కృతిన్.

శా. నీగర్భం జనుఁ డెల్లవారా నిజము మ
న్నింతివు నీబిడ్డలన్
రాదాటిం జననీక సందులను జే
ర్పన్వారికే లాభమో
మోదం బందఁగ లేదో యోరనమొ తా
ము జెందు మోదంబులోఁ
బాదం బర్థము తగ్గునో యధికృతు
ల్పాటించు నేర్పిట్టిదే.

ఉ. వాపులు బాంధవమ్ము పర
భావము మ్రుతత లేదు నీకు నం
భావన సామరస్యమును
వత్సలతాదులు నీదునైజ మా
ప్రావకు రాఁగ వందఱును
బల్లకి దొక్కిన మోచువారలే

కీకి వగలేదటంచుఁ గికు
    రింతురు నీదు నియోగులెల్లరున్.

మ. కల దందు ర్జగదంబ నీదుసుమనః
    కంజాళి కాంతుందు నీ
కలుషుత్వం బతఁడేల చేఁపు కలుగం
    గానీ విర్మాద్రూపుఁ డా
లలిగాకున్న నజాండమిానుదుపె చె
    ల్లా నీకు నీసాటియే
కలదే యస్యము మా తరంబె నెరియన్
    గర్భంబు వర్జ్యంబులన్.

శా. ఆవేవాణివి నీవె లక్ష్మివిని నీ
    వేనీవు మాయంబ నీ
వే వాణీపతివి ప్రమాపతివి వ
    య్యాత్మండ వీవే యనం
గై వారం బెవఁడోపుఁ జేయుటకు
    లోకంబెల్ల నీమాయచే
యై విశ్వేశ్వరి వైతి నన్నినీ వాఁ
    డా బ్రహ్మ విద్వద్యుఁడున్.

అను పద్యములం గూర్చితిని. మా గ్రామమును చెంగుత్తి వెళ్లి తిరిగి వచ్చునపుడు

మ. ఎటుపుట్టింతువొ లోక మక్కట నె న
    ల్లీ నీకు మాకంతరం
బెటుమాయం బెఱిఁగోట లేదు కన నూ
    హింపంగ దుస్సాధ్య మా
కిటు కల్లం బెరచాటు చేసితివి ద
    క్కన్ దాన నీమాన మ
క్కట చేసిన్ద నిజంగ నేరముగుటం
    గాపాడవె మా మానమున్.

అనుదానిని మార్గములో పాడించుకొనుచు వడిచు చుండ నక్కి దక్కడ దారిప్రక్కను దుమ్మచెట్లమీఁద నీక్రింది పురుగు గూఁడులు కనఁబడినవి. నా తలంపులో సృష్టికర్త కృతి మరింత యచ్చెరువు పుట్టించినది.

దీనిని పట్టుపురుగు కుటుంబములోఁ జేర్పఁజాలిని. వస్త్రముల కుటుంబములోఁ జేర్చుట చక్కనగా నుపవస్తువులు కనఁబడినవి. పట్టుపురుగునాట రాఁగా చే

గానిచిత్రము. అవతొగని చిత్రము నన్నుఁ చిక్కులఁ బెట్టినవి. వస్త్ర ప్రతిస్పర్ధముగా నల్లలోనే పుట్టి దాని లోనుండి యంగాంశ వచ్చునా మునుఁగుచు మందునా. కాఁబేలు కుటుంబమునకు నీకుటుంబమునకు భేదము న్నది. నా గ్రంథము బ్రాత్రిగా గచించుటయే కలిగిన రౌుడల నంగీ భేదము చర్చింపఁబడును. దాని సేయఁగాన్య నముగో_అనఁగాఁ బృక్షిజ్ఞానములోఁ జేర్తునో అటో జ్ఞానములోఁ చేర్తునో. మొట్టతాఁ చేర్లుగూడనున్నవి. ఇది కుటుంబనిందు. వస్త్రముల కుటుంబములో చేర్చి యీపు గుడును గూర్చి కొంత చర్చింపవలసి యున్నది. ఈపు

గను నల్లచీకుంత యుండును. కాలుసేతులు లేవు. పాత్రమునకు ఘృతమాధారమా ఘృతమునకు పాత్ర మాధారమా యనినట్లు పురుగునకుకూడా నూడునకు బురుగా యాధార మనుశంక పుట్టును. కొన్ని పిట్టలు మామిడిచెట్టుమీఁది యొక రెమ్మలోని యాకు నింకొక రెమ్మలోని యాకును దొప్పవలెఁ గూర్చి యంటించి యందు గ్రుడ్లు పెట్టుచుండుట గలదు. ఆపనిలో ముఖ్యము గాలునదిట్ట కాధారము. పైఁగా మగపిట్టయొక్కటి సాయపడును. కత్తితోఁ గోసినఁగాని విలుగని ముండ్లు ఒకటి పదిపం[దెండ్రొ]క్కచోటఁ జేర్చి కాలుసేతులు లేని దెట్లు గానంటించును. దానివద్దను దారమెట్లు కూర్చెను? మూతిమాత్రమే మీదికాడుచుండును. తక్కినది గూఁటిలో నంటుకొని యుండును. ఇంతవరకు వీడ్చుకొనుచు గొమ్మనంటుకొని ప్రాఁకుచు సాహసము సంపాదించుకొనుచుఁ గాలము గడపుచుండును. ఇట్టి పురుగులు కొన్ని వచ్చినవి కనఁబడినవి. ఎవరెట్టి శ్రమ ప్రయోగముచేసి విశేషములు కనిపెట్టుచున్నవారివలె నేను నీపురుగుని శేషముగ కనిపెట్టవలయునని కొంతసేపు చెట్టుకడఁ గూర్చుంటిని. తెల్లవారుసరికి పొగులో కొంకటిఁగ మూరఁడు ప్రాఁకును. దగ్గఱనుండి చూచుచున్న నేమనుటకవఁబడదు. ఒకటిఁగ ప్రాఁకుటలోని రహస్యమువలెఁ గొనలు ప్రాఁకుచున్నవా యాక్షేపం మీచిన్నపురుగు రహస్యము కనిపెట్టలేకపోయినది. దీనిసెట్లు గణిపేకొంగునా యని చింతించుచుండఁగా గొల్లప్రోలు రైలుబండికై వచ్చుచు దారిలో నిట్టివిచారములోఁ దగిన నన్నే మటుంబనములోఁ దీర్చుకొనవలెనో యని యువ్యాకరసహస్రములో నికి రావలసివచ్చినది. . . . .

ప్రజ్ఞాధురీణులగు పలువు రింతకుమున్న దీనిని గాంచియే యుండుదురుగావున నెట్లు ముండ్లు నిలుచునో యెట్లు కోసించునో-ఇది యుమ్మముం ఫ్లను నా కాన్నా, గాకని యమ్మచెట్లమీఁది కేల రావలయును. నెయోజింపగో చెదను. కొందఱకు దెబ్బఁగా దీనితల్లి దీనినిగూర్చుండఁబెట్టి ముండ్లు చుట్టు నంటించునని చెప్పిరి. తల్లియు నట్టిదేకదా! ఉపాయలను గొట్టివేయక యోజింపఁగోరెదను. ప్రపంచములో నేవస్తువుగాని నిరుపయోగముగా సృష్టింపఁబడియుండదుగదా యిదియేమి యుపయోగము. అని యూహింపఁగా, నుపయోగము లేకపోలేదురా వెట్టివాఁడా నీ విజ్ఞానిని చెడ్డచేసి పత్రికలకుఁ బంపి నీ తెలివి వెల్లడిచేయుటకుఁ బనికిరాలేదా యని లోకులని నట్లు తోఁచినది. ఇది సృష్టిలోని చిత్రముగా కాదా. ఒక్కచోట కోఁతులంఘావ నేర్చుకొని వానితో మాటలాడినవాఁడఁట. ఒక్కచోట మిడిసెల్లులను ముప్పదింటిని తెంచి వాని చేతులలో నిముడునట్లు తుపాకులు చేయించి పటాలము సిపాయిలచేతఁ జేయించినట్లు కవాతు చేయించినాఁడఁట. ఇవి సృష్టిచిత్రములలోఁ జేరునా చేరవా. ఇం దెంతసృష్టిచిత్ర మున్నది. యోఁకిమానవుని నిపుణత యున్నది. నిపుణత యొనరిచ్చినది. సృష్టియేగదా! నాగ్రంథమే వ్రాయుటకు మొదలిడి పూర్తిచేయఁబడి గ్రంథా దానిలోఁ బోవెదరుగాక. ఈ వ్యాకరణసహస్రమువలె నదియు జవాన్నతిం గాంచకపోయినఁ బోవుంగాక; ఎవరియత్నములు వారు మానరాదు.

తాము తాము చేయుచున్న పనులు తమతమ వరకు గొప్పగనె నగపడును. కావున స్వల్పవిషయములనైనఁ జిత్రములుగా గ్రహించినను సృష్టిచిత్రములను కొన్నిటిని సంపాదించి పత్రికలకు నావలెనే పంపుచుండవలయు నని లోకమును గోరుచున్నాఁడను. కొందఱికైనను క్రొత్తగా నుండకపోవు. అందుకును క్రొత్తయైనవిషయ మెవ్వరును చెప్పలేరు. పదిమంది యీవిషయమై పత్రికలలోఁ జర్చకు మొదలుపెట్టిరా, పత్రికాధిపతులును ప్రకటింప సాహసింతురు. మొదట నసహ్యించుకొనిన విషయము లిప్పుడెన్నెన్ని జ. పామాన్యాదరము గాంచి విరివిగాఁ బ్రకటింపఁబడుచున్నవో యోచింపవచ్చును. అన్నిటికిని విమర్శ యుండవలయును. అన్నియుఁ బ్రపంచజ్ఞానములో నిముడునవియే.

హృదయావేదనము

జరమంచి సీతారామస్వామి గారు

(సంపుటము ౫, సంచిక ౨ తరువాయి)

ఇలపయి మేము పుట్టునరికెంతయుఁ బ్రేమను బాలమర్చిత
ల్లులకును, మమ్ముఁ బెంచుగతులుల్ స్ఫురియింపఁగఁ జేసి నిత్యముం
జలుపుదు వింతయంతయనఁ జాలనిమేలును మాకు; కాని, మే
మలసులమై నినుం దలఁపమక్కట! కర్మమదేమొ! రక్షకా!

తనువు ననుగ్రహించితివి తావక సేవకుఁగాదె? కాని, నీ
కనికర మున్నఁగాని యొటుకల్గును మాకటువంటి భాగ్యమే
ననయము దుష్పథంబునను యంధుఁడనై చరియించుచుంటి నా
మనవిని జిత్తగించి యిఁక మక్కువతోనను భక్తుఁ జేయవే.

పరిని వేఁడకుండ దినమేగడుసుస్థితి లేదటంచు, నేఁ
గోరిన గ్రంథముల్ కొనుటకుండగు విత్తము లేదటంచు, సం
సారపయోధి నీదుటకుఁ జాలిన ధీరత లేదటంచు, నే
సారెడు నన్నుఁ బ్రోవఁగదె సత్ఫలదాయక! లోకనాయకా!

ఎక్కడఁ జూచినన్ గపటమే యభివృద్ధిని జెందు నయ్యయో!
యొక్కఁడు లేఁడు నీతిమనుచుండెడివాఁ డొకవేళ నున్నచో
స్రుక్కవలెన్ దరిద్రతను సుంతయు నాదరమొంద లేక; నా
కక్కజమౌను యోగ్యుఁడగు నాతనిపాట్లు దలంప నీశ్వరా!

ఏయుద్యోగము చేయఁబూనక యె, తానెవ్వారిఁ బ్రార్థింపకే
మాయల్పన్నక యీ కలిన్ నరుఁడు సంసారాంబుధిన్ దాటలేఁ
డే యీశా! యిటువంటి చిక్కునట నీలీలార్థమే? యైన, నీ
దేయీబాధఁ దొలంచు బాధ్యతయుఁ దండ్రీ! సర్వలోకేశ్వరా.

వచ్చు క్షణంబులోఁ దమకు వచ్చునవస్థ యెదో యెఱుంగలే
కచ్చపుఁ జీకటిన్ మునిఁగి యారట మొందుచునుండియున్ గటా!
క్రచ్చర వాయుహర్మ్యములు కట్టుచు, నిక్కచమూల్యకాలముం
బుచ్చెదరేల వ్యర్థముగఁ బూరుషులెందఱో లోకనాయకా!

తేనియ మాధురీభరితమై, పరమాద్భుత శక్తియుక్తమై,
మునిజనకీర్తనీయమును, భూరి యశోవిభవాభిరామమై,
తనరెడు నీదునామము సదా స్మరియించుచు, నీకు నిష్టమౌ
పనులనె నిర్వహించుచును వర్తిలఁ జేయవె మమ్ము రక్షకా!
పరిపూర్ణంబుగ నిన్ను నమ్ముటకు సుఖోపాయంబు; [illegible] ప్రభూ,
పురుషుం డెవ్వఁడు సేయఁగల్గు జతనంబుల్ సర్వముం జేసి నీ
కరుణన్ గోరవలెంగదా యనుచు నే కర్తవ్యముల్ నల్పుదుర్ ;
పరమాత్మా, కృపతో నుల్లఁ దప్పక ఫలింపం జేయవే యీశ్వరా!

ఏగంటివారి వచనము

దేవుఁడెల్లను దేవు పార్వతి దేవితల్లి మాకూ
శ్రీపురమాహేశ్వరుఁ డగు రుద్రుఁడు కన్నతండ్రి మాకూ
అరయఁగ పురాణాచార్యులనఁబడిన దదియ్యవంశము మాకూ
గరిమను గురు డొసగిన శివదీక్షయె కారణ మదమాకూ
నిరతము భూతి త్రిపుండ్రము దాల్చుట నియమంబు మాకూ
పురహరు నేత్రోద్భవ రుద్రాక్షలు భూషణములు మాకూ — దేవుఁడెల్లను.

ప్రతిదినమును శివతత్త్వవిచారము పరమార్థము మాకూ
క్షితి శివయోగీశ్వర జనగోష్ఠియు కీర్తన మదమాకూ
అతిశయముగ లింగార్చన సేయుట యదియె వ్రతము మాకూ
అతులిత పరమపవిత్రమంత్రము ఆత్మజపము మాకూ — దేవుఁడెల్లను.

శ్రుతిజకృత శాస్త్రప్రస్థానంబది పరిపాల్యము మాకూ
ప్రవిమలపరశివలింగానుభవము భావార్పణ మాకూ
అవిరళలింగనివేదితద్రవ్యము అవధానము మాకూ
కువలయమున నేగంటీశ్వరుఁడే గురుదేవుడు మాకూ — దేవుఁడెల్లను.

జానలు, పదిజానలు వుంటున్నవి. ఇదిగాక యీకోన అడివిని పాలవృక్షములు అతివిస్తారం కలవు. ఈపైని వ్రాశినవృక్షములు యెక్కడవయినా వుంటున్నవిగాని యీ అడివిఅంతా పాలచెట్లు బహుముఖ్యమైవున్నవి. ఈపాలచెట్లు మొదలు వలయంచుట్టువారుకొని యీపైజానలవలయం కలవిగాకొన్ని వలకైజానలు వలయము కలవిగా కొన్ని ముప్పయిజానలు వలయముకలవిగా కొన్ని ఉన్నవి. ఈలాగంటి వలయములున్ను అతివిస్తారమైన పొడుగున్ను కలిగిన పాలవృక్షములు అనేకముగా అక్కడవున్నవి. ఈలాగంటి వలయముకల పాలచెట్లు మొదటియందు మాను రెండునిలువులపొడుగు కలవి కొన్నిన్ని నిలిచెమున్నర పొడుగు కలవి కొన్నిన్ని వుంటవి. ఈపాలచెట్ల మొదటిమానులు తొర్రలుగలిగి బోలుగా వుంటవి. ఈ అడివిలోవున్న పాలవృక్షములన్నింటికి మాని మొదటిలోపల తొర్ర వలయం చుట్టువారుకొని పదిహేనుజానలు కొన్నిన్ని పదిజానలు కొన్నిన్ని కలవు. ఈతొర్రలు పొడుగు నిలివెడు నిలివెడున్నర కలిగివున్నందున మనిషి సులాహాగా కూర్చుండి వుండవచ్చును. ఇదిగాక యీలాగంటి వలయముకలవిన్ని లోపల విస్తరించి తొర్రలు కలిగివున్నవిన్ని వృక్షములను ఈ అడివికి సామీప్యమయిన్ని గ్రామములవారు కొట్టి వరిపంటలు మొదలైన పంటలు పండేదినములయందు ఆపాలచెట్ల యొక్క మొదళ్లలో తొర్రలు వున్నందున ఘట్టిగా వుంటవి అని యేటికాలువలకేమి, చెర్వులకవములకేమి, తూములుగా వుండేటట్టు తీసుక్కొనివచ్చి వేస్తున్నారు. ఈలాగంటి యీపాల అడివియందు బహువిస్తారమయినటువంటి తేనెతుట్టెలు కలవు. ఈ తేనెతుట్టెలు విస్తరించి కావడము చేతనున్ను యీ అడివియందు కుంకుడుచెట్లు వున్నందువల్ల కాయలు విస్తరించి కాయడముచేతనున్ను యీకోన అడివికి పడమరను అంటివున్న పౌన్నాశలొండంగి వేమవరం వగయిరా గ్రామములలో నివాసంగా కాపురం వున్న రహితులు మొదలయినవారేమి యింకా ఇతరులైనవారేమి యీకోన అద్విన్ని పయిన వ్రాయబడ్డ గ్రామములున్ను పల్కుబడిలోవుండే పిఠాపురం జమీందారుకేవద్ద యిజారా చేస్తున్నారు. యిజారా చాయడములో రెండేశ్, మూడేశ్ సంవత్సరములకు యిజారాచేశ్ అడివిలో అద్వ్యే తేనె మరిన్ని కుంకుడుకాయలు వగయిరాలను గురించి యిజారాదారుకు అడివియందు తనకాలాకు మనుష్యులను వుంచి బందోబస్తుచేసుకుని పయిన్ని వ్రాశిన తేనె కుంకుడుకాయలు యిదిన్నీయింకా అడివియందు వికిగి పండ్లున్ను, గొల్లపండ్లున్ను పండుతవికనుక అవిన్ని గసమాత్రము ఖరీదులకు అమ్మకోవడమున్ను కద్దు. పయిని వ్రాసినతేనె కుంకుడుకాయలు మొదలయినవి, యీఅడివి సమీపగ్రామాలకు యేమి, పిఠాపురము సామర్లకోట మొదలయిన కసబాలకుయేమి పంపించి యిజారాదారుడు అమ్మకము చేయిస్తాడు.

ఈలాగంటి యీ అద్వియందు చిన్నపుర్వ్యగేసె అనే తేనె అపూర్వకము.—ఈపైన చెప్పబడ్డ కోన అడివిలో తేనెతుట్టెలు పెట్టే తేనెటీగలలో చిన్నయీగలు కలవు. ఆ యీగలు పైన వ్రాశినపాలచెట్లలోపల వుండే తొర్రలలో గూండ్లుగా వుంటున్నవిగనుక ఆగూళ్లయందు యీచిన్నయీగలు నివాసము వుండడముకద్దు. మరిన్ని ఈ కోన అద్వియందు చిన్నచెట్లు అనేచెట్లు కలవు. ఆచెట్లు నిలివెడుపొడుగు వుండీవుండడముగా ఉండును. చిన్నచెట్టు మొదలువలయము జానెడు ఉండును. ఈ చిన్నచెట్టు అకు జమ్మిచెట్టు అకు రీతిగానే వుండును. ఈచిన్నిచెట్లుకు చిన్నవిన్ని తెల్లనివిన్ని పుష్పాలు కలవు. ఇదిగాక వరిపంటలు పండేదినములయందు వరిచేలు ఈనుతూవుండే సమయమందు వరిపుష్పాలు అనే పేరుగల వరిపుష్పం వుంటుంది. పయినచెప్పబడ్డ తేనెటీగలలో చిన్నయీగలు యీవరిపుష్పాలున్ను కోన అడివియందువుండే చిన్నచెట్లపుష్పాలున్ను తీసుకొనిపోయి కోన అడివియందువున్న పాలచెట్ల తొర్రలలో చిన్నయీగలు వుండే గూళ్లయందు ఉంచుతవి. ఈలాగున పాలచెట్ల తొర్రలయందు వున్న గూళ్లయందు వరిపుష్పాలున్ను చిన్నచెట్లపుష్పాలున్ను వుంచి ఆపైని తేనె ఈకలలో ఈ చిన్న తేనెటీగల పిల్లలు పెడతవి. ఇదిగాక కోన అద్వి యిజారాచేసిన యిజారాదారుడే కాలాకు అద్వియందు పది అయిదుమంది పాళ్లు వేయుకుని కని

పెట్టివుండవలెనుకద్దు. ఇంతేకాకుండా ఆషాఢమాసము లోనున్నూ మార్గశిరమాసములోనున్నూ ఈ కోనఅడివి పల్లె టూళ్లలో ఉంచుకొన్న పిఠాపురము జమీందారు తా లూకా మనుష్యులు ఆషాఢమాసములోనున్నూ, మార్గశిర మాసములోనున్నూ మాటువెళ్లి యీకోన అడివియందు వుండి యిటువంటివారికి తాలూకు అడివిసాకలు చేస్కు నిశాపువున్న మనుష్యులచేత పాలచెట్ల తొఱ్ఱలయందు యీ చిన్న తేనెటీగలు వుంచిన చిన్నిపువ్వున్నూ, వరిపు వ్వారున్నూ యీచిన్న తేనెటీగలు పిల్లలురాయిదిగి వరిపు వ్వారు చిన్నిపువ్వులు తినకముందే చిన్న తేనెటీగలను కొట్టించి జాగ్రత చేయించి తీయిస్తున్నారు. ఈలాగున తీ యించినదిన్ని తేనెటీగలలో చిన్న తేనెటీగలు పాలచెట్ల యందు వుండే తొఱ్ఱలయందు పెట్టినదిన్ని చిన్నివరిపు వ్వారున్ను చిన్నిచెట్లపువ్వున్న కలిసిందిన్ని అదే చిన్ని పువ్వుతేనెవాడుక కలది. ఈచిన్నిపువ్వుతేనె అనేది ఏలాగుంటేనంటే: పురికారపువ్వుపళ్ళు వలెనే చిన్నచిన్న పలుకులుగా పేరుకొన్నది తూనికగల గట్టి గట్టి తెల్లగా వుంటున్నది. ఇది అతిమధురమైన రుచి గలిగివుంటుంది. ఇది చైత్రమాసములో నేమి, వైశాఖ మాసములోనేమి, వడిసేపవికాలములో మనుష్యులు రెం డుపూటలు దబ్బులరొత్తు పుచ్చుకుంటే దేహమునకు మిక్కిలి చలువగలిగివుంటుంది. ఈచిన్నిపువ్వుతేనె అనేది సంవత్సరానక్కు రెండుసార్లు అవుతుంది. ముందుట ఆషాఢ మాసములో అయ్యే చిన్నిపువ్వుతేనె కొంచెము పల్చగా వుండడమున్ను రుచికరం అనగా విస్తరించి తీపికలిగివుం డదు. ఇదిగాక ఆషాఢమాసములో యెన్మిది తొమ్మిది సీసెలు పర్యంతము అవుతుంది. జాగ్రత్తిపెట్టితే ఆ యేక్షపలములయందు ఈశే యెన్మిది తొమ్మిది సీసలు అయివుంటుంది గాని లేకపోతే అయిదు ఆరు వాలను సీసలు అవుతుంది. ఇంతేకాకుండా ఆషాఢమాసమునం దు వరిపంటలసమయము కానందున వరిపువ్వారువుండదు గనుక కోనఅడివియందు వున్న చిన్నిచెట్లు అనే చెట్ల పువ్వులుమాత్రమే యీచిన్న తేనెటీగలు తీసుకవచ్చి పాలతొఱ్ఱలయందు వుండే గూళ్లలో పెట్టినందున చేస్తవి గనుక వరిపువ్వారు లేనందున ఆషాఢమాసములో అయ్యే తేనె గడ్డకట్టనిది కావడమున్నూ వరిపువ్వారు లేనం దున రుచి తక్కువగా వుండడమున్నూ కలదు. మార్గశిర మాసములో అయ్యే చిన్నిపువ్వుతేనెకు యీమార్గశిర మాసమునకు లోగానే, కార్తీకమాసములోనే వరిపంటలు పండేదినములు గనుకనున్నూ యీకోన అడివికి సమీప ముగా వున్న సావ్నాద కొండంగి మొదలయిన గ్రామాదు లందు విస్తరించి వరిపండుచుండిగనుక కార్తీకమాసము లో చేలు యీమధ్యలో వుండే సమయమందు యీచిన్న తేనెటీగలు వరిపువ్వారు తీసుకునివెళ్లి చిన్నిచెట్లపువ్వు లతోకూడా తేనెకట్టేటట్టు పెట్టడముచేత మార్గశిరమాసం లో కొట్టితే చిన్నిపువ్వుతేనె బహుబాగా వుంటుంది. విస్తరించి మాధుర్యము కలిగివుండడమేకాకుండా మార్గశిరమాసములో అయ్యే యీచిన్నిపువ్వుతేనె గడ్డ మణుగు మణుగున్నర బాగా అవుతుంది ఏలాగంటే చిన్నిపువ్వుతేనె తేనె అతివాసికమాత్రమేకాని తేనె వలె పల్చగానున్నూ యెఱ్ఱగానున్నూ వుండదు. పయినిచె ప్పినప్రకారం గడ్డకట్టివుంటుంది.

ఈలాగున అడివియందు ఆషాఢమాసములో నున్నూ, మార్గశిరమాసములోనున్నూ మాటువుంచి చిన్ని పువ్వుతేనె మరియొకరిస్వాధీనము కాకుండా జాగ్రత చేయించి యీ కోన అడివిపల్లెటూళ్లలో వచ్చేపిఠా పురపు తాలూకా జమీందార్లయినరావువారు యీ చిన్ని పువ్వుతేనె తెప్పించుకొని యిక్కడవుండేటి సొంత ఖర్చు కొరకునేమి యీపిఠాపురపు తాలూకా జమీం దారుకి ముఖ్యముగా కావలసినటువంటి రాజబంధువులు మొదలయినవారికి యేమి తగుమాత్రము పంపించి లో తక్కువవారు ఖర్చుచేసుకుంటారు. ఈ కోన అడివికి సమీపముగానున్నూ అడివికి పడమరగానున్నూ వున్న సావ్నాద కొండంగి వేమవరము వగయిరా గ్రామాదుల యందు వరి మొదలయిన పంటలుపండుచున్నది సరేకదా! కొండంగిలో విస్తరించి ఘట్లతరబడి నువ్వులు పండుతవి. యీకొండంగికి సమీపముగావున్న గ్రామాదులవారేమి యింకా యీకొండంగి చుట్టుపట్టు తాలూకాల గ్రా మాదులవారేమి యెవరెవరు వర్తకులు యీకొండంగివచ్చి నువ్వులు కొనుక్కొని యెక్కడెక్కడికి కసుబాస్థలాలకు

కవానాచేసుకోవడముకద్దు. ఈకోన అశ్వి బహుదట్టమయిన అడివి. ఈలాగంటే యీకోనఅశ్వియందు పెద్దపులి వచ్చివుండదు గనుక అశ్వియందు మిక్కిలిముగా అశ్వగోవులం సంచరిస్తువుంటవి. ఈ అశ్వగోవులు వున్నందువల్ల అశ్వియందు తిరిగేమనుష్యులకు యెంతమాత్రము భయము లేకుండా నిర్భయంగా రాత్రిపగళ్లు సంచరిస్తూ వుండడముకద్దు. ఇలాగంటి కోనలడివిని యిక్క కలపనాడు కలప, అనేక్యవృక్షములు లేవు. గొప్ప చెట్లుగా వుండేవి టుమ్మచెట్లు కొన్నిన్ని చింతచెట్లు వేపచెట్లున్ను కలవు. తక్కిన్నా అంతా టుప్పలడివి.

పైన వ్రాసిన దిన్నిపుర్వ సేన అనేది జమీందారుకు మనకువుండి అన్యులైన వారికి యిచ్చే రావు యివ్వడము గాని లేకుంటే అమీనాను వుంచి శిస్తు జమచేయడము గాని కలదు. అమీనాను వుంచి యిట్లు గుత్త చేయించడమే తరుచుగాని యిటువంటి తరుచుగా ప్రతిసంవత్సరమున్ను యివ్వడము లేదు.

అశాంతి

శ్రీ వేమల సత్యనారాయణశాస్త్రి గారు

కనికరము లేనిదుఃఖవేదనల సెగలపొగల వెలిజిమ్ము వలపులౌ బాష్పాంబుధుల్నిమ్ము
మోసికొని నేను నాలోన మూల్గుకొనుచు గాలివోలె సముద్రావకాశములను
ఎడ తెరపి లేక తిరుగాడి బడలినాను.

దారుణపు జీవితంపు ఎడారిలోన-తీరని పిపాస నేదారి తెన్ను లేక
నేనె నాదుఃఖబాష్ప శోణితపుర్ఘటుల-పవిమును వెసటలు లేక త్రావినాను.

కడుపు గాల్చెడు మమతా కటకను తేగి-కోపకు లొంగిపోయిన గ్రసించుకొనెడుకోలది
ఒడ లెరుంగక కాలమ్మునస్యమును నేనె-కొంచమునా కొ చెడుగ కబళించినాను.

కాని ప్రేమా స్పద నాయెదలోని బరువు-దీర నాబ్రదుకు కూర్చి నేరుకొనగ
కనికరపుచూపు చిగురువర్షు తనుక నైన-కొరికి కరి వర్షె పాదులోకాన నాకు.

ఏకడల మిన్ను మనుచుక్క యేని లేని-యాకధము క్రుంగి కూలిపోయెనువిధాన
కాగుమబ్బులె కాదు చీకటులె కాదు-క్రమ్ముకొన నిమ్ము కరడులు గట్ట నిమ్ము.

వలపు తీసి యెరుగని పట్టినాతి-కటికె లోకమ్ము నిప్పులు గురియనిమ్ము
హృదయ మున్నంతవరకు నాప్రేమ కాంక్ష-బ్రతికి యున్నంతవరకేని బ్రతుకుచుండు.
ఏపాంథుడు నన్ను తినదరి కీడ్చుకొనునో?-ఏ వలపు దారి జూపునో!...

భారతీయ మహిళామండలి

శ్రీమతి వసుంధరాకన్య యం.ఏ.

సుప్రసిద్ధ సంఘ సంస్కర్తలగు బ్రహ్మశ్రీ ఆదిపూడి సోమనాథరాయకవీంద్రుని పుత్రిక యగు శ్రీమతి వసుంధరాదేవి చెన్నపురి ప్రెసిడెన్సీ కాలేజియందు రసాయన శాస్త్రమును చదివి యం.ఏ. పరీక్షయందు ఉత్తీర్ణయాయెను. ఇంగ్లండునందు చదువుటకు మద్రాసు గవర్నమెంటువారు సం॥ 800 పౌనులచొప్పున మూడు వత్సరములు విద్యార్థి వేతన మిచ్చిరి. దానిని గైకొని యామె లండను నందలి బెడ్‌ఫర్డు కాలేజియందు రసాయన శాస్త్రమున బి.యస్.సి. పరీక్షకు చదువుచున్నది. ఈమె వయసు 22 వత్సరములు.

శ్రీ నాయగంకన్య, బి.ఏ., ఎల్.టి.

విమన్సు క్రిస్టియను కళాశాలయం దుపాధ్యాయురాలుగానున్నది. ఈమె ద్రావిడ యువతి. చెన్నపురి కో-ఆపరేటివ్ అసిస్టెంటు రిజిస్ట్రారుగను శ్రీ పి. కే. నాయగంగారి పుత్రిక. ఈమె గత సంవత్సరం మార్చినెలలో తంజావూరునందు జరిగిన యువజనమహాసభను ప్రారంభించినది.

శ్రీమతి అహమ్మదుషా,
యం. యల్. సి.

ఈమె సంయుక్తపరగణాల శాసనసభాసభ్యురాలుగా నియమింపబడిన ప్రథమ యువతీమణి. ఈమె భర్త యూరోపునకు వెళ్లియుండగా నాయన స్థానమున నీమె నియమితయైనది.

శ్రీమతి గుడిసేవ నాగమణీదేవిగారు

కళావంతుల సంఘమునకు చెందిన గుడివాడ బోర్డు బాలికా పాఠశాలా ప్రధానోపాధ్యాయులగు శ్రీ గుడిసేవ సుబ్బయ్యగారి సతీమణి. ఈమెకును స్వయముపాధ్యాయినిగా నున్నది. సంఘసంస్కరణమునందు గొప్ప కుతూహలముతో పనిచేయుచుండును. ఆంధ్ర భాషయం దీమెకు సుపరిచయముగలదు. స్త్రీ కలయం దీమె యుపన్యాసములు వ్యాసములు ను కొన్ని గ్రంథములను వ్రాసినది.

శ్రీమతి పి. బి. కాలేగారు
యం.యల్.సి.

ఈమె మధ్యపరగణాల శాసనసభాసభ్యురాలుగా నియమింపబడినది.

లలితభక్తుఁడు

కాశీభట్ట కృష్ణరాయశాస్త్రి గారు

తర్కము హెచ్చెఁ దప్పె మతి దైన్యము చిత్తమునందు నిల్చె నీ
యర్కసహస్రతేజ మది యల్పము నేనెఱుఁగన్ వృథావ్యసం
పర్కనిరర్థకామమిక పట్టి రొయికొంతయు వీడిపోదు నే
మార్కొనలేను నిన్ను బ్రతిమాలెదఁ గావఁగదే జగత్ప్రభూ!
కూలితి ఘోరసంసృతిని గొబ్బునఁ బ్రోవుమటన్న దీనర
క్షాలలితుండ వాగజము నప్పుడు గావఁదలంచి వేగమే
మేలొనఁగూర్పవచ్చితివి మే నది చెమ్మటఁ దోఁగ నట్టి లీ
బాలిశుఁ బ్రోవరావలదు బంగరుమే నది కందునేమొకో.
నీదురూపము ప్రత్యేకనీలమేఘ-సన్నిభంబుగఁ గన్పట్టఁజాలు నీమొ
నాదుప్రజలలో భూతసంతానమునను - బ్రేమపరమరూపంబు దర్శింపనిమ్ము.
శంఖచక్రహస్తముల లక్షణముగల్గి - యున్న నీరూపు పాస్యమై యుండుఁగాక
భూతజాతంబులందెల్లఁ బొలుపుమిగులు-నీయఖండరూపంబు సంధింతు నెడఁద.

సారస్వతవిశేషములు

౩. జయమంగళ

[మునుపటి సంచిక తరువాయి—పే. ౫౦౨]

ఈ పేరుగల భిన్న భిన్న వ్యాఖ్యానములు పెక్కులు శంకరవిరచితములుగా నున్నవి. ఆభిన్న భిన్న వ్యాఖ్యానముల భిన్న భిన్న మాతృకల గద్యలయందు ఇట్లు "శంకరవిరచితే, శంకరార్యవిరచితే, గోవిందభగవత్పూజ్యపాదశిష్య భగవచ్ఛంకరాచార్య విరచితే, శంకరపరివ్రాజకవిరచితే" అని వేఱువేఱువిధముల వానిపేరు చూపట్టుచున్నది. ఈగద్యముల వలన జయమంగళ వ్యాఖ్యాత యెవ్వరో సరిగా తెలియరాదు.

'భట్టికావ్య' వ్యాఖ్యాన మొకటి 'జయమంగళ' అను పేరుగలది, మల్లినాథుని వ్యాఖ్యానముకంటె చాల పేలవమైనది కలదు. తద్వ్యాఖ్యాతపేరు పెక్కు మాతృకలయందు శంకరుఁడనియే చూపట్టుచున్నది. అతనికిఁ బాండిత్య మంతగా నున్నట్లు తోఁపదు. 'సాంఖ్యసప్తతి' వ్యాఖ్యానమగు 'జయమంగళ' 'గౌడపాదుల' వ్యాఖ్యానముకంటెను, 'వాచస్పతి మిశ్రుని' దానికంటెనుగూడ కేవలము నికృష్టమయినదిగా నున్నది. గద్యయందు వ్యాఖ్యాతపేరు 'శంకరాచార్యు'డని యున్నది. వాత్స్యాయనుని కామసూత్రవ్యాఖ్యానమగు 'జయమంగళ' యొక్క కర్తృత్వము కుడకు శంకరునికే ఆరోపింపబడినది. యశోధరుఁడు కేవలము వ్రాయసముమాత్రమే యయ్యెను. ఆవ్యాఖ్యానమున వ్యాఖ్యాత పెక్కువాఙ్మయశాఖలయందుఁ దనకుఁగల పాండిత్యవిశేషమును వెలయించియున్నాఁడు. కామందక వ్యాఖ్యానమగు జయమంగళ చాల ఉత్కృష్టమయినది. అందు వ్యాఖ్యాత యిప్పుడు రూపుమాసిన పెక్కు అర్థశాస్త్రగ్రంథములయందుఁ దనకుఁగల చక్కని ప్రవేశమును చూపించినాఁడు.

'కౌటిలీయార్థశాస్త్ర' వ్యాఖ్యానమగు 'జయమంగళ' యిప్పటికి లభించియున్న నాలుగర్థశాస్త్రవ్యాఖ్యానములలో నుత్తమమయినది. అర్థశాస్త్ర కామందక వ్యాఖ్యానములయందు సామాన్య గ్రంథభాగములు గలవు. వ్యాఖ్యానింపఁబడిన విషయము మొక్కటేయగుటచే నట్లుండుట వింతగాదు.

డాక్టరు గణపతిశాస్త్రిగారు 'కామందకీ' వ్యాఖ్యానమగు 'జయమంగళ' శంకరాచార్యునిదని చెప్పసంశయించి ఇప్పటిదాఁక బరిశీలించిన వ్యాఖ్యానమాతృకలలో లేని శంకరార్యుని బేరు చెప్పుచున్నారు.

ఇన్ని 'జయమంగళ'లును కేరళదేశమున వ్యాప్తిలోనున్నవి. అన్నియు నచ్చటనే లభించినవి. విమర్శకులకుఁగల సంశయమును దీర్చుటకై ఏకనామకములైన యీ భిన్నవ్యాఖ్యానముల కర్తలు పూజ్యపాదులగు శంకరాచార్యులు ఒక్కరే అనఁబోనందులకై కేవలము వ్యాఖ్యాతయేకాక 'గోవిందభగవత్పాద' శిష్యులనగు శంకరాచార్యుల కొఱకు కేరళదేశ గ్రంథములఁ బరిశీలింపవలసియున్నది. అట్టివానిని గనుఁగొన యత్నింతము.

వాత్స్యాయన కామసూత్ర వ్యాఖ్యానమున

రక్తజాః కృమయః సూక్ష్మాః

.... యథాబలమ్.

(కామసూత్రే—౧౨ భా. ౨.)

అనుమానాహరణమునందు పదునేకత్రింశము వాక్యము కౌశికుని యొక్క 'తరిరః స్య' ముద్రాంకింపబడినది. ఈ కౌశికుడు 'నాగరసర్వస్వ' కారుడైన 'శాక్యకీర్తి' యను పేరు గలవాడని నా తలంపు. కావున వాత్స్యాయన సూత్రవ్యాఖ్యయగు 'జయమంగళ'ను పదియవ శతాబ్దమునకు దరువాతి దానిగా నిశ్చయింపవచ్చును. 'పాతంజల యోగదర్శనము' యొక్క 'వ్యాసభాష్యము'పై 'యోగభాష్యవివరణ'మను నొక వ్యాఖ్యానము గలదు. అది గోవిందభగవత్పాదుల శిష్యులగు శంకరాచార్యులు రచియించినది. ఒకానొక గద్యమున నా వ్యాఖ్యానమునకు 'భగవత్పాదీయ'మను పేరును గొడనబడుచున్నది. కాని శంకరుడే ఇన్ని 'జయమంగళ' వ్యాఖ్యానముల కర్తయనుటను భ్రమ ఏర్పడుటకు జనియింపవచ్చును. 'భాష్యప్రదీప'మను పేర శంకరాచార్యకర్తృకముగా నున్న 'శాబర భాష్య' వ్యాఖ్యాన మొకటి యుక్తీయులచే లభించినది. ఒకానొక గద్యము దీనిరచయిత 'పరమేశ్వరు' భగవత్పాదవిరచిత' మని వ్రాసియున్నాడు. ఈ గ్రంథము పదునాలుగు పదునైదు శతాబ్దముల మధ్యకాలమునందో తరువాతనో కేరళమునందు ప్రఖ్యాతిగాంచియుండిన 'పయ్యూరుపట్టేరి' వద్ద యుండినదిగా నుండును. కావున 'భాష్యప్రదీపము' 'పయ్యూరు' కుటుంబమునకు చెందిన శంకరాచార్య విరచితమని నిర్ణయింపవలసియున్నది. 'యోగభాష్యవివరణము' ఎల్ల దర్శనములయందును వ్యాఖ్యాతకు గల పాండిత్యప్రకర్షను ప్రదర్శించుచున్నది. మరియు వ్యాఖ్యాతయైన, తన వాదిభావమును బలికించదనో 'భాష్యప్రదీప' కారుని శైలియు వలెనే యున్నట్టు గన్నది. దీనిని బలపరచునట్టి యొక యుదాహరణము.

పయ్యూరు వంశమున, 'ఋషి' యను పేరుగలవాడొకడుండెను. అతనికి 'మీమాంసక చక్రవర్తి' యను నామాంతరముగల 'పరమేశ్వరు'డను పుత్రుడుండెను. అతని నామమును 'ఉద్దండుడు' సరివినయముతోడ తన 'కోకిల సందేశ'(1) 'మల్లికా మారుత'(2) ముల యందు చేర్చియున్నాడు. ఈ పరమేశ్వరుడు పెక్కు మీమాంసా గ్రంథములకు వ్యాఖ్యానములను రచియించియున్నాడు. అవి 'కాశిక' 'మండనుని స్ఫోటసిద్ధి' 'శాబరభాష్యము' 'న్యాయకణిక' తత్త్వబిందు మొదలయినవి. మండనమిశ్రుడు 'స్ఫోటసిద్ధి'లో ౭౪ వ శ్లోకము క్రింద 'కుమారిలుని' 'శ్లోకవార్తికము' నుండి కొన్ని (౭౧౨-౭౧౬) శ్లోకముల నుదాహరించినాడు.

వానిని వ్యాఖ్యానించుటలో పరమేశ్వరుడు ప్రాచీన పాఠమును పరిష్కరించుకొని ప్రభావవర్ణనము మార్చుచున్నాడు. ౭౧౩ వ శ్లోకమును గూర్చి యాతడిట్లు నుడువుచున్నాడు.

"ఉత్పూర్వత్వం ప్రతిపాదనాదితి ఏతల్లో రత్నాకర కారికయా। నిబంధనకారేణ తు 'పూర్వం తత్ప్రతిపాదనాత్' ఇతి పాఠో౽౦గీకృతః గవాదేః పూర్వం గకారాదేః ప్రతిపాదనాదిత్యర్థః వ్యాఖ్యేతు యత్పూర్వత్వం యత్ప్రతిపాద్య తత్తత్ప్రతిపాదకమ్. యథాః ప్రదీపాలోకానాం ప్రతిభాస్యస్య ఘటస్యేతి పూర్వత్వ ద్రోష్టవ్యా. ౭౧౨ వ శ్లోకము యొక్క వృత్తియందు మండన మిశ్రుడు 'పూర్వం తత్ప్రతిపాదనాత్' అను పాఠమును ఖండించినాడు. ఉంబేకుడు పైతము తన 'శ్లోకవార్తిక' వ్యాఖ్యానమున నదే పాఠమును గైకొన్నాడు. తరువాతికాలమున 'శాస్త్రహారికి' విరుద్ధముగ మీమాంసకుల గౌరవమును కాపాడుటయందుగల కొన్ని యూపప్రవనముల రైతే భావాంతరము గైకొనబడి యుండవచ్చును.

ఇచట పరమేశ్వరుని వ్యాఖ్యానము 'స్ఫోటసిద్ధి' మతమును సమర్థించుటలో 'స్ఫోటసిద్ధి' యొక్క మతమును, సమర్థించుచున్న 'యోగభాష్య వివరణ' మతమునే యాసముతో నంగీకరించుచున్నది. కాని, శంకరుడు, తన 'శారీరకభాష్యము' నందలి దేవాధికరణమునందు దన్మతమును నిరసించుచున్నాడు. ఈ విను ర్వాపాస్యము యోగవివరణమునందు జెప్పినట్లు తన పిన తండ్రియో లేక ఆచార్యుడో అను శంకరాచార్యుని

(1) తస్మింహాంపాద్యయాపిలసుతో। పద్మ తుల్యం మహాగ్రేః.
(2) ఈ క్షంత మీమాంసకో చక్రవర్తినా ఋషిపుత్ర పరమేశ్వరేణ.

శాక్తిప్రాయములచేఁ బరమేశ్వరుఁడు ప్రాచీనుఁ డన్య నను నమ్మకమును గట్టిపఱుచుచున్నది. మఱియు శంకరాచార్యులు పరమేశ్వరునికి, విద్యాగురువులు అనుచున్నారు. నాగర భాష్య వివరణమున (చెన్నపురి ప్రాచ్యలిఖిత పుస్తకభాండాగారమున నున్న మాతృక ఆరగాన పేజి చూచునది.) 'స్ఫోటసిద్ధి' గమకాలముగా నున్న పాఠములతోఁ గూడిన అశ్లోకములే వ్యాఖ్యాతము లయినవి. ఉదాహరణమునకై అంపలి శంకరాని సూనవః 'తస్మాద్ దయమపి శ్లోక ఏకం పరితన్యతే — ప్రతిషేధేత యః స్ఫోటం వర్ణమేవ రమువంతకమ్; దృష్టబాధ భవేత్తస్య శబ్దసంప్రత్యనిషేధనమ్; సర్వథా వస్తుధీ శబ్దాల్లక్ జ్ఞానానంతరోద్భవాత్.' పరమేశ్వరుఁడు ననుసరించి తన స్ఫోటసిద్ధి వ్యాఖ్యానమును సాగించినాఁడు. పరమేశ్వరుఁడు వ్యాఖ్యానించిన 'వ్యాయకణిక' యందు దొరకనయ్య మిట్లున్నది. "ఇతి శ్రీమన్మహేశ గోత్రజన శ్రీమద్వదాస పేర్పొ శ్రీమచ్ఛంకరాచార్య పాదశిష్య పరమేశ్వరకృతౌ, స్ఫోటసిద్ధి వ్యాఖ్యాం తృతీయః శ్లోకః"

మఱియొకచోట:

"కాలప్రత్యక్షతాదాదమేవం వ్యాఖ్యా త్య్రపేష్యతే."

భగవత్పాదశిష్యస్య ప్రసాదాదేవ కేవలాత్,
కాయవాఙ్మనసాం సమ్యక్ ప్రహ్వీభావేన శంకరే;
అన్యథా ఖ్యాతిభావ టితి సవ్యాఖ్యాగుం సముద్యతాః"

అని యున్నది. దీనిని బట్టి 'శంకరులు' పరమేశ్వరుని బంధువులలో నొకరనియు, విద్యాగురువనియు తెలియుచున్నది. మఱియు 'పరమేశ్వరుని' యనవసరమైన పోతరులలో నొకఁడను 'వాసుదేవుఁడు' తన 'కపోతయ' మను గ్రంథమునఁ దను వంశవర్ణనము గావించుచు, నందు శంకరుఁడు తన పిన్నవయ్యలలో నొకరని చెప్పినాఁడు. 'పయ్యూర్' కుటుంబమువారు వేదాంతశాస్త్ర ప్రవీణులయినను మీమాంసశాస్త్ర పునరుద్ధరణమును గూడ గావించిరి. ఇంతే కాక భాట్ట ప్రాభాకర మతములకు సంబంధించిన యెల్ల మీమాంసాగ్రంథముల నీకుటుంబమువారు వ్యాఖ్యానించి యున్నారు. పరమేశ్వరుని యింకొక సోదరుఁడైన నారాయణుఁడు మండనుని భావనా వివేక విభ్రమ వివేకములకు వ్యాఖ్య వ్రాసి యున్నాఁడు.

పరమేశ్వరుఁడు తన స్ఫోటసిద్ధి వ్యాఖ్యానాంతమునఁ జెప్పిన ఈ క్రింది శ్లోకమునందు పయ్యూరు కుటుంబమునకు మండనమిశ్రుఁడో అతని శిష్యుఁడో మూలపురుషుఁడుగ నుండవచ్చునని సూచించుచున్నాఁడు.

'మండనాచార్యకృతయో యేవ్యత్వమంత కృత్స్నశః;
తిష్యం శేషైన మయా ఽవ్యాహారచితా రాగ్యదేవతాః.'

అతఁడు 'తత్త్వబిందువున'కును వ్యాఖ్యానము వ్రాసినాఁడు. అతని మనుమఁడో చిరామందుని 'నీతితత్త్వ వివరణము'నకు వ్యాఖ్యానము వ్రాసినాఁడు. అసంశయము వాఁడైన 'విష్ణువు' అనువానినను 'నయతత్త్వసంగ్రహము'నకొని ఖ్యాతియగు 'నారాయణుఁడు' వ్యాఖ్యము రచించెను. అతని పిన్నవయ్యఁడను భవదాసుఁడు గల్పసూత్రగ్రంథములకుఁ జెక్కు వ్యాఖ్యానముల రచించినాఁడు. ఇట్లు పరిశీలింపఁగా భాష్యప్రదీప, యోగభాష్య వివరణములు రెండును వాచస్పతి కృతిని గోవిందభగవత్పాద శిష్యుఁడను శంకరాచార్యకృతము లనుట నిశ్చయము. అన్ని 'జయమంగళ' నామక వ్యాఖ్యలను మనము తాశంకరుని రచనలుగానే యూహించుచున్నాము.

తపస్వులా, రాజనీతిజ్ఞులా ?

శ్రీ టి. యల్. వాస్వానిగారి ఉద్రేకపూరితమగు నుపన్యాసమును 'వేదిక్ మేగజిను' ప్రకటించినది. జాతీయభాగ్యోదయ జాతీయ స్వభావములకును, బ్రహ్మచర్యమునకును పెక్కుతెఱఁగులగల సంబంధము నందు వివరించుచు వాస్వానిగా రిట్లనుచిరి.

మనము భారతదేశ పవర్తిర్మాణము నెట్లు కావింపవచ్చును? అను ప్రశ్నము నీ దేశమునందలి వివిధస్థలముల యువకులు నన్ను నడిగిరి. పెద్దలగు మన రాజనీతిజ్ఞులలో కొందఱు ప్రభుత్వమునుండి, ప్రేటుక్రిటను నుండి

యధికారము మాడచేరికొన్నచో నూతనభారతదేశ నిర్మాణము కాగలదని కలలుకొందలు - ఉండును చేయుచుందురు. కాని చేసట్లు తెలదు. కొందరు కమిషనుల యందును, కాన్ఫరెన్సు చర్చల యందును, పార్లమెంటు పత్రములయందును విశ్వాసముగల వారు కొందరుందురు. వారివిశ్వాసము మాత్రము భిన్నమైనది. తపశ్శక్తిచేతనే, నూతనభారతదేశనిర్మాణము కాగలదని నేను వినయముతో మనవిచేయుచున్నాను. తపస్సే కాని రాజనీతిజ్ఞులు విముక్తమగు భారతదేశమును నిర్మింపజాలరు. 'ఎల్లప్రపంచమునకు మహాత్వందేశము నొసగగల భారతదేశము - ప్రపంచోపదేశకమగు భారతదేశము - భావికాలమున మానవసేవ నుపకరింపగల భారతదేశము - నిక్కముగ విముక్తమగు భారతదేశము క్రొత్త వెలయగలుగునది బ్రహ్మచర్యముయొక్కయు, పావనశాస్త్రానములయొక్కయు, తపశ్శౌర్యయొక్కయు, శక్తిచేత గాని, రాజ్యాంగసభలయందలి చర్చలచేతగాదు; పార్లమెంటుసభలయందలి వివాదములచేతగాదు.' అని నేను విన్నవించుచున్నాను. కావున నాతుది పలుకులవాలింపుడు:—మీరు మీతపశ్శక్తిని పెంపొందింపుడు. తపస్సు సకలప్రపంచములను సృష్టించెనని మనప్రాచీనగ్రంథము లుద్ఘోషించుచున్నవి. 'తొలుదొల్త ప్రపంచమే లేదు. అప్పు డనంతశక్తియుక్తుడగు నీశ్వరుడు తపస్సు చేసినాడు. దానివలన నెల్లప్రపంచము లుద్భవిల్లినవి' అను నీనిజమును నాగ్రంథములయందు మనము చదివితిమి. అతపస్సే నూతనభారతినిగూడ సృజింపగలదు. యువకవతంసములగునీరు - దేశమందలి భిన్నభిన్న ప్రదేశముల బాలలగు మీరు - బ్రహ్మచర్యముయొక్కయు, తపస్సుయొక్కయు శక్తితో పెంపొందనంతవరకు, నూతనభారతదేశము-విముక్తభారతదేశము-సంప్రాప్తించు దినము నైకమనము చిరకాలము వేచియుండ నక్కరలేదని అప్పుడు నేను తలతును. తపస్సు, ఆత్మార్పణము, ధైర్యము, జితేంద్రియత, బ్రహ్మచర్యము, ఇవియందే జాతీయాభివృద్ధికి మూలసూత్రము నుండునది.

'ఓ ప్రభూ! మమ్ము నుపహారముగా నంగీకరింపు' మని దైవమును ప్రార్థింప గెందరు భారతీయయువకులు సనుకట్టియున్నారని నన్ను నేను పలుమారులు ప్రశ్నించుకొంటిని. నాహాటను నమ్ముడు. మాటలచేతను, సభలచేతను, పత్రలిఖితములగు ప్రతిపాదనములచేతను, నూతన భారతదేశనిర్మాణము కాజాలదు. 'ఓ ప్రభూ! మమ్ము నుపహారముగ నంగీకరింపు' మను ప్రార్థనముతో, నానాపూరిత వ్యాసయములతో నలరారు యువబ్రహ్మచారుయు, యువతపస్వులయు సమూహములచేత నూతనభారతదేశనిర్మాణము కాగలదు.

అట్టి యువకుల నీనాడు భారతమాత యాశించుచున్నది. దారిద్ర్యపరిపీడితులయి భారతదేశవిముక్తి నాకాంక్షించుచు, వారు ఒక్కచోటనుండి యింకొకచోటికి దేశమంతట గ్రుమ్మరుదురు. గ్రామగ్రామమునకు సంచరించుచు అట్టుల తమయాగమనమునకు వేచియున్న ప్రజాసమూహమునకు భారతమాతయొక్కయు, భారతీయ ప్రాచీనఋషిపుత్రులయొక్కయు సందేశమును చాటుదురు. నిక్కముగ నట్టియువకులు సన్యాసులు. వీలయిన వారిచే యీశ్వరుడు భారతమాత భాగ్యోదయమునకు సాధనములగ స్వీకరించును. మరియు వారిద్వారనే భారతమాతృపవిత్రాలయనిర్మాణ కుశలులగు శిల్పాచార్యులు కాగలరు.

భారతీయ రాజపుత్రికలు

'జమ్మాండుహే' (అమెరికాదేశీయురాలు) అనునామె ౧౦-౩-౨౮ స్ఫియరులో ఇట్లుప్రకటించినది:

'హాన్ ఫ్రాంసిస్కో' వారకుదారురాలగు 'మిస్ నాన్సి అని మిల్లరు' రాజ్యమ్యేలు ఇండూరు మహారాజా సర్ తుకోజీరావు హోల్కారు గారిని పెండ్లాడుటకై హిందూమతమును స్వీకరింప సంసిద్ధురాలుగ నున్నది. ఇది యిట్లుండ, భారతీయసంస్థానముల రాజపుత్రికల దుఃఖమయ జీవితమును ప్రకటింప బురికొల్పుచు నానేస్తురాండ్రను భారతీయయువకులు వ్రాయుచుత్తరములు ప్రతి తపాలోను నాకు వచ్చుచున్నవి." స్వేచ్ఛా

మారరై ఏకాంతవాస శిక్ష ననుభవించుచున్న యూస్వ 'మిస్ నాన్సి అనిమిల్లరో-

ర్థ పంజరబద్ధులగు ఖైదీల" దుర్గతుల నారయూ త్తరములు విస్తరించి చెర్కొనుచున్నవి. పెక్కురు ఖైదీల కాస్వ

నూతన దంపతులు

శర్మిష్ఠా తుకోజీరావు హోల్కారులు

పెండ్లికి పూర్వము అమెరికాలో

శర్మిష్ఠాదేవి

పెండ్లికి తరువాత భారతదేశమున

ర్థ పంజర' ప్రాప్తియు లేదని యారయూ త్తరములు తెలుపుచున్నవి. హీనభాగ్యయగు నొకరాజకుమారి యిట్లు వ్రాసినది:

"భారతీయరాజపుత్రులకు పట్టినగతియు వారు తమ పెరుకేర్తులను లెక్కింపకుండుటయు నాకైనమునకే తెలియక. ప్రపంచమంతటయు నున్నతభావ ప్రేరితమై యున్నతరుణమున గాంచ ప్రయత్నించుచుండ నిందరు రాజపుత్రులేల నధోగతి పాలగుచున్నారు? వారి రాజ్యాంగవ్యవహారములయెడ శ్రద్ధ చేయుచున్నారు. వారి ప్రజలు వారియెడ కుపితులై యున్నారు. కాని వారి కది యేమిలెక్క! మమ్ము వారు గృహోపకరణములుగ బరిగణించుచున్నారు. హిందువులయందు దిరుగుచున్న విచ్చగాంప్రవృత్తి కంటె నికృష్టమయిన స్థితికి మమ్ము గొని తెచ్చినారు. మేము మాయాజమానుల చేతిబొమ్మలము. వారు ఇష్టమున్నయెడల బట్టలు గట్టుదురు. లేకున్న వాని నూడదీసి చించి పారవేయుదురు!! ఇనుకటేరక్షియను కాని పలకంటె మేము నీచమయిన దశయందున్నాము" ఎప్పుడు ఇదే ధోరణి. కాని నాసేస్తురాండ్రె భర్తలకు, బంధువులకు నాలోచించిన చెడునడతలలో నెల్ల భారతీయరాజపుత్రులకును పాలుగలదనుట కేవలము న్యాయము.

కీ. శే., రా.బ. హొసకోట కృష్ణశాస్త్రిగారు

వీరు భారతీయ శిలాశాసన కార్యాలయ ముఖ్యాధికారిగా నుండి ౧౯౩౨ వ సం. సెప్టెంబరు నెల ౧౫ వ తేదినాడు ఉద్యోగమునుండి విరమించి ౧౯౩౫ వ సం. ఫిబ్రవరి ౧ వ తేదినాడు కీర్తిశేషులైరి. వీరి నివాసస్థలము బెంగుళూరికి చేరువనున్న హొసకోట. వీరు కర్ణాటకులయినను, తెలుగు, అరవము, ఇంగ్లీషు, సంస్కృతము మొదలయిన బహుభాషలయందు మంచి పండితులు. వీరు పట్టభద్రులై నలువది రూపాయల జీతన

మునయి ౧౮౯౯గా సంవత్సరమున చెన్నపురి శిలాశాసన కార్యాలయమున నుద్యోగములో ప్రవేశించిరి. వీరికి మొదటినుండియు శిలాశాసనములన్న నెంతయో మక్కువ కలదు. వీరి సంస్కృతపాండిత్య మపారమయినది. తమ సామర్థ్యముచేతనే క్రమముగ నా కార్యాలయమున

శ్రీ. వే. రా. బ. హొసకోట కృష్ణశాస్త్రిగారు

నున్నతస్థానముల నధిష్ఠించుచు తుదకు వీరు శిఖరము నధిరోహించిరి. వీరు పరమ సాధుపురుషులు; నిగర్వులు; స్వతంత్రులు; కర్మపరులు. ౧౯౦౮వ సంవత్సరమునుండి వీరు 'ఎపిగ్రాఫియా ఇండికా' అను శిలాశాసన విషయిక మాసపత్రికకు సంపాదకకార్యమునంతయు నిర్వహించుచుండిరి. నైకికులకు 'థామస్ ఫ్లీట్ కోనూ'గారు పేరునకు మాత్రమే సంపాదకులుగ నుండిరి. ౧౯౧౬ మొదలు ౧౯౨౧ వరకు వీరు వ్రాసిన శిలాశాసనశాఖా కార్య నివేదికములు శాసనవిషయిక చర్చలతో నాతిగ్రోక విజ్ఞానపరిపూరితములుగ నున్నవి. ౧౯౨౧వ సంవత్సరమున నా కార్యాలయమునకు వీరు ముఖ్యాధికారులై రావుబహాదూరు బిరుదమును బడసిరి. వీరు ఉద్యోగము నుంటి స్థలము బెంగుళూరు 'ఫరక్ హిల్' అను తమ సొంతబంగళాయందే కార్యాలయమును కూడ నుంచుకొనియుండిరి. ఉద్యోగమును చాలించిన పిదప వీరు బెంగళూరు నందలి స్వగృహమున నివసించుచుండిరి. అప్పుడు ప్రతో పకారకరములగు కార్యములను మిగుల నుత్సాహముతో చేయుచుండిరి. ఉత్తరకర్ణాటదేశమునకు ప్రయాణముగపోయి వీరు బాదామి, ఐహోళె, బీజాపురము, ధారవాడ మొదలయిన స్థలములయందలి శిలాలేఖనములు ప్రకటితములు కాకుండుటను విచారించి అన్నటి ప్రతిగ్రామమునందలి శిలాలేఖనములను ప్రకటింప నిశ్చయించి ౧౯౨౫ జూన్ మాసమున నాకార్యమును ప్రారంభించిరి. అక్కడ మూలకే ధైర్యము జనరల్ వార్షికనివేదికయందు విజయనగరసామ్రాజ్యమును గూర్చి ఉద్గ్రంథములను వ్యాసములను ప్రకటించిరి. 'దక్షిణభారతదేశ హిందూదేవ తావిగ్రహములను' గ్రంథమును వీరు రచియించియుండు విగ్రహశిల్పశాస్త్రము, ప్రతిష్ఠావిధానము మొదలయిన విషయములను శిల్పశాస్త్రములు, ఆగమములు మొదలయిన ప్రాచీనగ్రంథములనుండి ఉద్ధరించిన ప్రమాణములతో చక్కగా నిరూపించిరి. వీరు ఇంకను పెక్కు చిన్నచిన్న చరిత్రోపయోగములగు గ్రంథములను రచియించిరి. శాసనపరిశోధనమునకు వీరి జీవితము దేశోపకారక మైనది. వీరి కార్యదక్షత భారతదేశచరిత్ర భాండాగారమున కమూల్యరత్న మంతయు మయినది. ఇట్టివారి జీవితము ధన్యము; చిరస్మరణీయము.

[జయకర్ణాటక నుండి]

అబ్దుల్ రహిమాను— మంత్రాలోచనము

ఇతడు ఓ యూరపు మగువ అనురాగ మునుగంటి వివాహము చెలరేగి కోర్టున కెక్కియున్నారు.

ఆఫ్ఘనుస్థానపు రాజదంపతులు

వారు యింగ్లండును చేరుటకు పూర్వము తీసిన ఛాయాచిత్రములు.

చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహము గారి షష్టిపూర్తి

[రాజమహేంద్రవరమున ౧౯౨౮ మార్చి ౧౧-వ తేదీనాడు జరిగినది]

పాండిత్యమునకు పేరుగాంచినవారై విఖ్యాతులైన ప్రాచీన ప్రభువులు పండితమండలి నాదరించి . మంచి వాఙ్మయవృక్షమున కొంతయు దోహద మొనరించిరి. గడచిన రెండుశతాబ్దములలో నట్టి ప్రభుపోషణములు లేమిచే దోహదములేక చక్క నాంధ్రవాఙ్మయవృక్ష మట్లే నిలిచిపోయినది. ఈదురవస్థ విదేశీయప్రభుత్వములక్రింద మఱియు నడచె. ఇప్పుడున్న సంస్థానముల ప్రభువులయందు వాఙ్మయాభివృద్ధిని గోరువా రరుదుగనుండుటకు మిగుల చింతిల్లవలసియున్నది. ఇట్టిస్థితిని జాత్యాభివృద్ధితో పాటు భాషాభివృద్ధికిని బూనుకొనవలసిన భారము కేవలము ప్రజలపైం బడినది. ఈకాలమున నీకార్యము ప్రజలకు విధియైనది.

౧౯-వ శతాబ్దము చివరను కీ. శే. శ్రీ కందుకూరి వీరేశలింగము పంతులుగారు రాదరణపోషణములు కఱవైనను మంచి ప్రాణశక్తితో వ్యయప్రయాసములకోర్చి, పండుపాటై యున్న ఆంధ్రవాఙ్మయవృక్షమునకు మరలఁ గొంత దోహద మొనర్చిరి. సఫలితముగ నావృక్షము గద్య, నాటక, ప్రహసనాదిపుష్పములం జక్కటిని ప్రోత్సహించినది. ఆపై తరువాత శ్రీ చిలకమర్తి లక్ష్మీనరసింహము పంతులుగారును నావృక్షము నింకను ప్రోదిచేసి యట్టి పూలను పెక్కిటిని బూయించిరి. ఇవి డాబు పుష్పము కమ్మని తావు లాంధ్రదేశ మంతటను విస్తార వ్యాపించి స్థిరముగ నిలకొనియున్నవి. విదేశీయ విద్యాప్రవాహమున మునింగి కొనసాగుచుండినతో నుండిన యాంధ్రవాసని మరల నుద్ధరించి రూ ధన్యాత్ముల శిక్షకు విదేశీయ విద్యావ్యామోహితులై యెన్నగాఁ గయున్న యాంధ్రలోకమునకు మార్గదర్శకులైరి. ఇపుడు ఆంధ్రలోకమునకుఁ గన్నులు విచ్చినవి; స్వదేశభాషపై సభిమానము లేకొత్తుచున్నది. ప్రతియాంధ్రునివానియందును నానావిధ సాహిత్య నిర్మాతలు బ్రాయించిన పూవుల తావులే వెలయుచున్నవి.

పయిఁ జెప్పఁబడిన యాంధ్ర సాహిత్య నిర్మాతలలో శ్రీ వీరేశలింగము పంతులుగారి నాంధ్రలోకము సముచితరీతి నాదరించి సత్కరింపఁ జాలదని విచారించవలసి యున్నను ఇపుడు శ్రీ లక్ష్మీనరసింహము పంతులుగారినైన నిట్లు సత్కరించి తనధర్మమును గుర్తించి నిర్వర్తించుకొనుట కొంతయు నానం

దింపవలసి యున్నది. ఈ షష్టిపూర్తి మహోత్సవము నిరంతరాయముగా నిర్వహింపఁబూనుకొన్న కార్యసంఘము వారును, వదాన్యులగు భాషాభిమానులును ధన్యవాదముల కర్హులు.

ఆంధ్రదేశమున నిట్టి సత్కారమును బడయఁదగిన మహనీయు లింకనుగలరు: శృంగార నైషధాముక్తమాల్యదాది కావ్యములకు సర్వంకష వ్యాఖ్యానములు మొదలయిన గ్రంథరత్నములతో నాంధ్రవాణి నలంకరించిన పండితాగ్రణి బ్ర. వేదము వేంకటరాయ శాస్త్రి గారు (మహోపాధ్యాయ, కళాప్రపూర్ణ); రససత్కావ్య నిర్మాణ ధురీణులు, శతావధాని, యాంధ్రవాణిని క్రొత్త వెలయించిన కవిపండితవతంసము బ్ర. చళ్లపిళ్ల వేంకటశాస్త్రిగారు; చిరకాలము సనాతనముగఁ బరిశోధనలు సలిపి యాంధ్రదేశచరిత్రను రచియించి యాంధ్రుల కర్పించి వారి హృదయములఁ బ్రత్యేక జాతీయ భావములతో నించి మించిన శ్రీ చిలుకూరి వీరభద్రరావు గారు. కాలక్రమమున నిట్టివా రెందఱో యాంధ్రదేశమున వెలయఁగలరు. ఇట్టివారి నెల్లరను ఆంధ్రలోక మప్పుడప్పుడు గుర్తించి సత్కరించి వారియెడను దమ కృతజ్ఞతను దెలుపుచుండుట ధర్మము. మఱియు పైఁ

పేర్కొన్న మున్ముందునుగూడ శ్రీ లక్ష్మీనరసింహముగారివలెనే సత్కరించు ప్రయత్నములు నాంధ్రలోక మచిరకాలమున నేకావించునని యాశించదగును.

అట్లాంటిక్ మహాసముద్రమును దాటుటకై నిర్మింపబడిన నీటిమునుగుడు పడవ

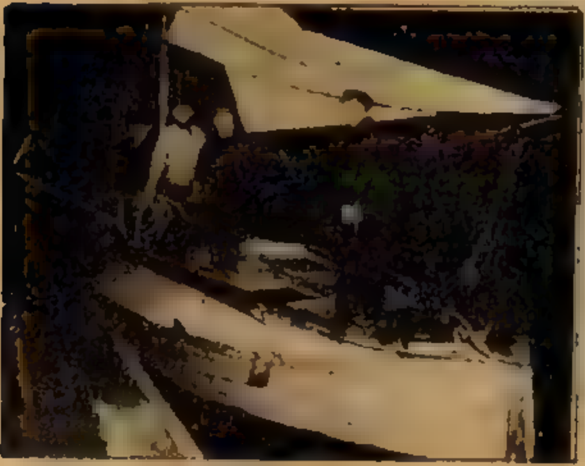

న్యూయార్కుకు వెళ్లుటకై 'నాటిలస్' నదియందు నిలిచియున్నది. ఇది పెద్దపడవ. పొడవు ౭౦ అడుగులు మాత్రమే. ఇది నీటిలో మునుగుచుండునట్లు చేయబడినది. రోలక్ జాను స్టాంకునాజిఖానిసుండి లంపనుకు నచ్చినది. ఇందున్న నలుగురు సాహసికులు నావి అట్లాంటిక్ సముద్రమును నలువదిరోజులలో దాట ప్రయత్నము చేయుచున్నారు. ప్రయాణకాలమున సొట్టతిరంగముల వాయువార్తావిధానమునుగూర్చి పరిశోధనలు సలుపుదురట.

యువకుల పట్టణవాస ఫలము

'త్రివేణి' (ఆంగ్లపత్రిక) మార్చి సంచికయందు, శ్రీ డాక్టరు బి. పట్టాభి సీతారామయ్యగారు, 'హైందవ కుటుంబము: పునఃప్రదర్శితము' అను పేరున, నొక చక్కని వ్యాసమును, ప్రకటించినారు. అందు హిందూ కుటుంబము యొక్క సత్యస్వరూపమును, ఉత్తమ ధర్మములను, గొప్పదనమును, చక్కగా వివరించినారు. విద్యాభ్యాసమును పేరనైన యువకుల చిరకాల పట్టణవాసము యొక్క దుష్ఫలముల నంటిట్లు పేర్కొన్నారు.

"ఇది యిట్లుండగా ఆధునిక పరిస్థితులు హైందవ కుటుంబమునందలివారికి పరస్పరము గల యనుబంధములను త్రెంచివేయుచున్న విధము కొంత పరిశీలింతము. విద్యను ముగించి కళాశాలను విడిచి తనయింటికి—పల్లెటూరికి—వచ్చిన యువకునకు పల్లెటూరు లాతివిలాతిగా నొప్పును. అతడు వారి యొక్క పైదేశీకునివలె ప్రవర్తించును. పట్టణనివాసము, ప్రాటపూలి శోనవృత్తి గలు వారికి గొప్ప తెరువును తెచ్చిపెట్టును. అనగా వారిని దన యన్నదమ్ములు, అక్కచెల్లెండ్రమండి వైరము. కడుమూరము చేసివేయును. పల్లెటూరి ప్రాతిపద్ధతులు, బాంధులు గల సోదరులతో వారికి సామరస్యము కుదురదు. పెండ్లాడిన అక్కచెల్లెండ్ర వారిని చూచి పెక్కండ్రయి యుండును. ఆమె పిల్లలను చూచియే యుండును. అతనికి కళాశాలలో నలువురు కొరకక తోబుట్టువులయు వారిపిల్లలయు పెంచింపపను బోయి యుండును. మేనత్తనుగాని, పినతల్లినిగాని వారిభర్తృత్తతి పిదప చూచియుండును. వారికి మేనమామలకు, తండ్రి సోదరులకు ఎవరికేగాని పిల్లలెందరో, వారికి పెండిండ్లు అయినవో వారేమి చేయుచున్నారో, తెలియనే తెలియజాలను. విద్యాభ్యాసమును ముగించి కళాశాలను విడి యిల్లు చేరిన పిదప వారిని మరల నీ చుట్టరికములకియు, తడవు తెలిసికొనవలెను. అయితే చిరకాలమునుండి యాతనియందు ప్రసన్నముగ దాగియుండినదనురాగ మచిరకాలమునందే మరల నుద్దీపనమును గాంచగలదు."

గణపతి విగ్రహము—కాకినాడ

పిఠాపురం మహారాజాగారి కళాశాలలో జూనియర్ బి. ఏ. తరగతియందు చదువుచున్న శ్రీ. కనకయ్య యను విద్యార్థి చేసిన సుందర మృణ్మయవిగ్రహము. విగ్రహము పొడవు ౧౦. ౨౨. వెడల్పు ౦౯ కూడా ౧౦. ౩౧. పైన సుద్ధమట్టి తెల్లగా చేయబడినది.

—శ్రీ. పట్టాభిరామయ్య, యం. ఏ., యల్. టి.

టాల్‌స్టాయి జీవితము నాటకీయము

‘పెస్టర్ లాయిడ్’ పత్రికయందు స్టెఫాన్ జ్వేగ్ గారు టాల్‌స్టాయి జీవితము దొకదినమును వర్ణించి వ్రాసియుండిరి. అదిట్లున్నది:

మరల యొకసారి యావృద్ధుడు నిద్రలో నుండు ముందు భారీగానున్న తన చదువుకొను గదియందు నిటునటు పచారు చేయును. తిన్నగా కూర్చి యుండి తీర్మానము చేసుకొను వరకు, కడచిన యిరువది నాలుగు గంటలలోని ప్రతిగంట కాలమును పూర్తివివరములతో కట్టగా కూర్చి చూచుకొనువరకు నతడు నిద్రింపడు. అతని దినచర్యపుస్తకము (డైయరీ) బల్లపై తెరచి యున్నది. అందలి తెల్లని పత్రము మనోనేత్రము వలె నతనివైపు చూచుచున్నట్లున్నది. అతడా దినమున ప్రతిక్షణమును తిరుగ వేసుకొని దానిని విమర్శించును. ఒక నిక్కృష్టమగు చిన్న నాగరికుడు తనకు కలిగించిన హానిము చేయక తాను విడిచిపెట్టిన పేదరాలినిగూర్చి యాతడు తలపోయును. చిన్నగారంపరలము తాను తెలియలేక ప్రవర్తించిన సంగతి నతడు జ్ఞప్తికి దెచ్చుకొనును. భార్యయెడల నవలంబించ కఠినభావముల నతడు జ్ఞప్తికి దెచ్చుకొనును. నిజాయితీ దర్శనము సుప్రవర్తనమున నైన యీ భంగపాటుల కారణీభూతమైన విధులకై తన పుస్తకమున వ్రాసిపెట్టుకొని దినాంశ్వ స్తోత్రంలేము సేట్లు ముగించును. “ఇంకను లోపములున్నవి, తిరుగ నిక లాతన్నెకెన్ని ఖలపీనంతి మీలు కాలింపలేదు. విశాలమగు మానవప్రపంచమునకు బదులు నా పరిసరముల నుండు వారిని ప్రేమించుటయును కష్టతరమైన పనిని చేయుట యింకను నేను నేర్చుకొనలేదని మరల కొత్త నిశ్చయము జాపితిని. దేవా, నాకు తోడ్పడుము; చేయవలయు ప్రయత్నము.” అంటి మరల నతడు మరువాటి తేదీని, ‘ నతడు బ్రతికియుండు నేని ’ యను వళ్ళెప్రాయమును నూచించు పదాలు మగ్గ సంకేతాక్షరములను పుస్తకమున వ్రాయును.

ఇప్పు డతని కార్యము పూర్తియైనది. ఇంకొక దినము తుదివరకు జీవించి వాడెను. నమ్రుడై యాతడు తన పడకగదిలోనికి వెళ్లి బరువైన కోట్లను విడచి, బట్టలు మార్చుకొని, శయ్యపై పరుండి మరల మృత్యువును గూర్చి యాలోచించును. ఆలోచనలు ఎగురు యాలోచనలు! అవి యింకను అతని మెదడులో మిణుకు మిణుకు మనుచున్నవి. కాని చీకట్లు క్రమ్ముచున్న యడవుల లోని సీతాకోక చిలుకల వలె నవి కాంతి చూడ కూడా తొలగిపోవును. అతని వ్యాకరణార్థ వాటము చెంత కనులు పాటు కాచాడును.

అదిఏమి! అతడు కలలోవలె మేల్కొనుచున్నాడు. అది యడుగుల చప్పుడు కాదా? ఔను

ప్రకృతిలో శాంతరసముగా మెల్లగా వైచిన యొక్క చూచును. అతడు శయ్యనుండి లేచికొనుచు, పుస్తకములంగ ముందునకు దిగ్గనలేచి టీకను చదివేసెను తంత్రమున తన ప్రకాశాంతములకు కంప్లైనానించి చూచును. పోను, ఒక దీపము. ఎవరో యొకదీపమును తీసికొని లోపలికి వచ్చి యతని మేజాసొరుగును గాలించి వెదకుచు, వతని జీవితార్థ పుస్తకము పుటలను తాకుచు నతనియాత్మ గౌరవములను లోనికి తొంగి చూచుచున్నారు. ఆమె యతనిభార్య, సోఫియా అండ్రీవ్నా; తీరని జిజ్ఞాస! అతని యాత్మ గాంభీర్యము లోనికి, వతని హృదయాంతర గాఢ గుణిత్వము లోనికి చొచ్చి యూ ద క లి క ను చూ చుచు చున్న ప్రశ్నల పరిశోధించి యున్నది. అతని చేతులు కోపముచే గజగజ వణకుచున్నవి. రెటాలున తలుపు తెరచి, భార్యను బాగుగ చీవాట్లు పెట్టవలెనని యతడు ప్రయత్నముగ గ్రిందికి తలుపు తెరచుటకు గిసిద్ధుడై చేయిచాచెను. కాని చివరకు వగచుచు శాంతు డాయెను. 'బహుశః యిది కూడ నా శోకపరీక్షలలో నొకటి' అను కొని తిరుగ నతడు మెల్లగ పడకకు చేరెను. కాని నిదురించుటకు కాదు. లెవ్ నికొలెవిచ్ టాల్‌స్టాయి తన కాలపు వారిలోన మిక్కిలి గొప్పవాడును మిక్కిలి ప్రజ్ఞానిధియును నగువాడును తనయింటనే వంచితుడై, సంశయముచే పీడింపబడుచు, అనిర్వాచ్యమైన దుఃఖాంబుధిని మునిగి, యలమటించుచున్నాడు."

సర్ అణ్ణామలై శెట్టిగారు

వీరిదివరకు మీనాక్షీకళాశాల కొఱకు పదునైదు లక్షలు ధనము నొసంగియున్నారు. ఇపుడు మీనాక్షీ విశ్వవిద్యాలయము మను పేర నొక విశ్వవిద్యాలయమును చిదంబరమున నెలకొల్పుటకై ఇరువదిలక్షలు ధనము నిచ్చుటకు సంసిద్ధులై యున్నారు. భారత దేశమున నింత యౌదార్యముతో సారస్వతాభివృద్ధికి మహోపకారమును గావింపదొరకొన్నవా రెవ్వరు

సర్ అణ్ణామలై శెట్టిగారు

నింతవఱకు కాన్పింపరు. ఇందువలన తమిళ వాణి పలుమొగముల పెంపొందుట కింకయు నవకాశము కలిగినది. ఇట్టి వదాన్యులు నాంధ్ర దేశమున నేర్పడుభాగ్యము గల్గునేని యాంధ్రవాణి బహుముఖముల పరిపుష్టి నొందగలదు. ఆంధ్ర దేశమునందలి శ్రీమంతులు పైనము శ్రీ అణ్ణామలై శెట్టిగారి ననుసరించి యాంధ్రవాణిని పెంపొందింతురుగాక!

గుమ్మడిదుఱ్ఱు-నాగార్జునకొండ బౌద్ధస్తూపములు

[క్రీ. శ. రెండు మూడు శతాబ్దముల నాటివి.]

"పురాతన వస్తుపరిశోధనశాఖవారు కృష్ణాజిల్లా లోని గుమ్మడిదుఱ్ఱువద్ద బౌద్ధస్తూపశిల్పములను, గుంటూరు

జిల్లాలోని నాగార్జునకొండవద్ద బౌద్ధస్తూపములు, విహారములు త్రవ్వించి వెలువరించినారు. సమ్మతీయుల వద్ద వెలువడిన శిల్పములు ఇప్పటికి దొరకిన ఈ శ్రేష్ఠప్రాచీన బౌద్ధస్తూపచిత్రములలో నెంతయూ దులదూగగలవి. ఇందలి శిల్పవిధానము భారతీయ శిల్పవిధానములయందు ఉత్తమమని చెప్పవచ్చును. అమరావతి యందే కాన్పించుచున్న యద్భుతశిల్పచిత్రములను బోలియున్నవి. ఇక్కడ విశాలమైన సింహభూమిని త్రవ్వగా ఒక పెద్ద స్తూపము, రెండు చిన్న స్తూపములు, బౌద్ధవిహారములయు, తత్సంబంధములయిన యితర భవనములయు శిథిలావశిష్టములు, గుహలయు నితర నిర్మాణములును బయలుపడినవి. పెద్దస్తూపమున కెత్తు మూర్తి మీ నిలిచియున్నది. ఆకారము పై అమరావతి, జగ్గయ్యపేటలయందుండు స్తూపములయందునవలెనే ఈ చిత్రములు బూదిదరంగుగల చలువరాతిపలకలపై చెక్కబడియున్నవి. అట్టిరాతిపలకలక్కడ 38 దొరికినవి. ప్రతిదానిపైనను స్తూపచిత్రములే చెక్కబడి యున్నవి. స్తూపస్థానము (Drum) పై బుద్ధుని జీవిత మందలి పట్టులను, జాతక కథలను వివరించు ఈ చైత్యచిత్రములయందు చెక్కిన స్తూపములన్నియు పెద్దస్తూపమువలెనే యుండి దానికి అలంకారముగ నున్నవి. ఇచటనేకాక క్రీ. శ. రెండు మూడు శతాబ్దములనాటి బ్రాహ్మీలిపి ప్రాకృతశాసనములు మూడు, ఆంధ్రరాజుల సత్తునాణెములు, శిథిలమైన యొక వెండి పెట్టె, ఒక అందమైన బంగారుదంపె ఒక కుండలో నుండినవి. ఈకుండ ప్రధానస్తూపమధ్యమున దొరకినది.

ఈస్తూపము పెక్కువందలయేండ్లు పరిపూర్ణముగ నుండెనని మధ్యయుగపు నాగరలిపిలోనున్న బౌద్ధలేఖనములు గల గుహ ముద్రికలు తెలుపుచున్నవి.

నాగార్జునకొండ ఇప్పటికి త్రవ్వినదానిని బట్టి 76 అడుగులవ్యాసము (Diameter) గలస్తూపము యొక్క యాకారముకి తెలియవచ్చినది. వడిమికట్టడము చుట్టు నిలిచియున్న మూడుగోడలు, వాలుగుద్వారముల కాధారముగానుండు అయిదు స్తంభములు మాత్రము గలవు. ఈ స్తంభములలో కొన్నిటిపై చరిత్ర కత్యంతము నుపకరించు బ్రాహ్మీలిపి దీర్ఘ శాసనములు గలవు. ఇదివఱకంతగా చరిత్ర కెక్కని యిక్ష్వాకువంశపురాజుల పేరు లిందు పేర్కొనబడుచున్నవి: వారు కృష్ణానది దిగువప్రాంతములయందు ఆంధ్రదేశమును క్రీ. శ. రెండు మూడు శతాబ్దములయందు బరిపాలించినవారుగా నుండిరి. ఒకానొక తలయుగోకమున 'బనవాసి' యని పేర్కొన్న 'వనవాసి' దేశ విశాసనములయందు దుర్వాహ్యమైనది. మఱియు నీస్తూపమునకు మహాచైత్యమను పేరనియూ, నిందు బుద్ధునియస్థికలములు ప్రతిష్ఠింపబడి యున్నవనియూ శాసనములు తెలుపుచున్నవి: స్తూపమునంతయూ త్రవ్వితీసిన గాని వివరములు తెలియగలవు.

[సశేషము]

ఈవిషయమును ప్రాచీనవస్తుపరిశోధక శాఖాధికారియగు సర్ జాన్ మార్షల్ దొర గారు టైమ్సుఆఫ్ ఇండియా పత్రికలో (౧౯౨౮ మార్చినెల ౨౧. వ తేదినాటిది) సచిత్రముగా ప్రకటించియున్నారు. అందుగల చిత్రము లీసంచికయందు జేర్చబడినవి. అవి ప్రాచీనశిల్పకళా కౌశల్యమును వేనోళ్ల జాటుచున్నవి. ఈ యమూల్యశిల్ప సంచయమును వెలువరించిన ప్రాచీనవస్తుపరిశోధకశాఖవారాంధ్రులుకృతజ్ఞతకు పాత్రులుకాదగుదురు. కాని యీ వస్తుసంచయము నాంధ్రులయందుబడికి దూరముచేసి చెన్నపురమునకు, కలకత్తాకు కొనిపోవు ప్రయత్నములు చేయుచున్నారని వార్తలు తెలుపుచున్నవి ఇది మిక్కిలి విచారము గలిగించుచున్నది. ప్రభువులు దేశముపై నభిమానము గలిగియుండవలెను. దేశప్రాచీనచరిత్రను, గౌరవమును, దేశీయులకు తెలియజేసి వారియభివృద్ధిని కాంక్షించుచుండవలెను. ప్రభువులును దేశీయులైననే యట్టి సౌకర్యములు ప్రజలకు లభింపగలవు. విదేశప్రభుత్వముక్రింద సర్వస్వాతంత్రములు కోలు

పోయిన భారతీయు లట్టిభాగ్యమును బడయజాలమి వింతగాదు.

ఆంధ్రదేశమున దొరకి, ఆంధ్రదేశప్రాచీనచరిత్రకు మిగుల వన్నెకెక్కించు నీయనర్ఘశిల్పసంచయము నాంధ్రదేశముననే యుంచుట న్యాయ్యము. ఇదివఱకు వెలువడిన గోలీస్తూపచిత్రములను ప్రభుత్వమువారు చెన్నపురి మ్యూజియమునకు చేర్చినారు. భట్టిప్రోలువద్ద దొరకిన వానిని విదేశములకు చేర్చినారు. అపు డూరకుండబట్టియే యిప్పుడాంధ్రదేశము వీనిని సైతము గోలుపోవుటకు మార్గమేర్పడె నని తలపవలసియున్నది.

ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయమునకై పోరాడి ఏదో యుక్తములాల తమ కేర ప్రత్యేకవిశ్వవిద్యాలయమును బడసినఆంధ్రులు, ప్రత్యేకాంధ్ర రాష్ట్రమునకై బహుముఖముల ప్రయత్నములు గావించుచున్న యాంధ్రులు, తమదేశ ప్రశస్తిని చాటుచున్న యీ యమూల్యశిల్పచిత్రసంచయము తమకు దూరమైపోవుటను సైచియుండజనదు.

భారతదేశము తనపూర్వప్రశస్తిని చాటు అమూల్యములగు శిల్పచిత్రములను, గ్రంథములను, ఇతరవస్తువులను పెక్కింటి నిదివఱకే కోలుపోయినది. అవి విదేశములపాలయినవి. విదేశీయు లవి 'తమపరిశోధనఫలితము' లని విఱ్ఱవీగుచున్నారు. భారతీయులు చేయునదిలేక గ్రుక్కిళ్లు మ్రింగుచు నూరకున్నారు.

ఆంధ్రులు గుమ్మడిదుఱ్ఱు, నాగార్జునకొండలవద్ద దొరకిన యీ శిల్పచిత్రములవిషయమున నిపుడు వెంటనే జాగ్రత్తపడవలెను. ప్రభుత్వముచే త్రవ్వకములు కొనసాగకున్న నా యమూల్యసంచయ మాంధ్రదేశమధ్యస్థమగు బెజవాడపురమునందలి మ్యూజియమున జేరులాగున జూడవలెను. చేయిదాటినచో లాభము లేదు. బెజవాడ అవిచారమూలకముగా అనంతపురమును జేరనున్న విశ్వవిద్యాలయ ప్రధానకార్యాలయమునకు సముచితమైన నగరము; భావిప్రత్యేకాంధ్రరాష్ట్రమునకు రాజధాని కాదగిననగరము. కావున నచ్చటికే యీచిత్రములను చేరవలయును. ఇందుకై యాంధ్రులు సత్వరము సర్వవిధముల ప్రయత్నించి తమకు ప్రాప్తింపనున్న అనర్థమును దొలగించుకొనవలెను.

పొగాకు అలవాటువలని దోషములు

తలనొప్పి, వికారము, కండ్లగములు, దౌర్బల్యము, వాడి శీఘ్రముగ కొట్టుకొనుట, కండ్లు తిరుగుట, దృష్టిమాంద్యము గల్గుచుండును.

పొగాకును ఏ రూపముగ వాడినను ప్రమాదకరమే. శరీరమును క్షీణముగ చేయును. అయిదు లేక ఆరు ధాన్యపుగింజల ఎత్తు పొగాకును మ్రింగిన మరణము వచ్చును. విపరీతముగ చుట్టలను త్రాగినచో నోట పుండగుట, గొంతుకలో మంటపుట్టుట, కంఠద్వారములో పుండుగా నుండుట, ఉదయపుపూట దగ్గు, నాలికపూయుట, గొంతుక బొంగురుపోవుట, రొమ్ముపడిశెము ప్రాప్తమగును. ముఖ్యముగ సిగరెట్లను కాల్చువారి యవస్థ యేర్పడును.

పొగాకునుగాని చుట్టలనుగాని నోట్లమునో పెట్టి సంవత్సరములకొలది గాల్చువారి నాలికమీద నొక కంతి బయలుదేరును. దీనికే కంతియని పేరు.

పొగాకుఉత్తరములలో ప్రాణములచే చావు తక్కువట. పొగాకు పాక క్రిమిసంహారక మగునట. అయితే గాఢిగ వాడినప్పుడే ఉపయోగము కలుగును.

కొన్నిని కోనొట్టుటకు, ఉపశమనమును కలుగ జేయుటకును ప్రజలు చుట్టలను త్రాగెదరు. మొదట ఉత్సాహముగ నున్నను పిదప మందగించును. చుట్టలను త్రాగుటచే ఆకలిపోవును. కడుపులో పేగులు పూడును. చుట్టకాల్చుచున్నంతవరకు నీరు నోటియందు స్రవించును. చుట్టగాల్చినపిదప నోరెండిపోవును. కండ్లు ఉబ్బుకొని దృష్టిచెడును.

చుట్టలను గాల్చుటచే కడుపులో వ్రణమేర్పడును. దానికే 'డ్యూడినలు అల్సరందురు.

పొగాకును వాడుటచే నాడి నిమిషమునకు 6 నుండి 10 సార్లు సామాన్యముకంటె ఎక్కువగా కొట్టుకొనును. విస్తారము సిగరెట్లను త్రాగుటచే హృదయము సరిగా ఆడదు. హృద్రోగ మేర్పడును.

త్రాగా కాల్చువారుగాని, విస్తారముగ కాల్చువారుగాని తరుచు రక్తభారము నాడియందు ఏర్పడుటచే బాధపడి పోటుకోర్వలేక చనిపోవుచున్నారు.

ఎంతమితముగా కాల్చు వ్యక్తియొక్క హృదయమైనను జబ్బుగ చేయుచుండును. అమితముగ చుట్టలను గాల్చిన రక్తనాళములు చెడును. విస్తారము గాల్చువారి హృదయము [illegible] చనిపోవును.

విస్తారముగ చుట్టలను గాల్చువారికి నిదురయు పట్టదు.

టూటన్ ఖమను సమాధిచిత్రములు మరికొన్ని

౧. టూటన్‌ఖమను సమాధియందు దొరకిన హృదయము రక్షింపబడిన స్థలముపై దీనిరూపము కలదు. టూటన్‌ఖమను మూడువేలసంవత్సరముల పూర్వ ముండిన గ్రీకురాజు. ఇందలి శిల్పనిర్మాణకౌశల్య మిప్పటి [illegible] శిల్పనిర్మాణములయందుకంటె నత్యుత్కృష్టముగా నున్నది. చుట్టు సర్పములు చెక్కబడిన పైమూత [illegible] కాన్పించినవి. బహిరావరణము గుండ్రముగాను భాగఫలక ముంకనైనను కదలక జరగిపోవును. అప్పుడు టూటనుఖమను శిలామయ శవపేటికయొక్క బంగారు నమూనాలు పెట్టెలో చంద్రమూర్తియు కాన్పించును, మానవుల కిప్పటికిని సుపలబ్ధము నయిన ప్రాచీన స్వర్ణకారకౌశల్యము మించునట్లు చేయబడి యున్నవి. ఇందు కాన్పించుచున్న చిత్రసంయోజనములు పత్రికల స్వభావమును వెల్లడించునవట.

౨. చక్రవర్తి హృదయము నున్న పేటిక స్వర్ణనిర్మితము. నలుమూలల నాల్గు గ్రీకుదేవతలు సంరక్షణార్థము చెక్కబడి యున్నారు.

౩. చక్రవర్తి సంరక్షణార్థమై యుండిన శ్వానముఖము, మానవాకారము గల గ్రీకుదేవత. ఇప్పుడు [illegible] నక్కవలె నిర్మింపబడియున్నది. ఇది హృదయమున్న సమాధి యెదుట నున్నది.

౪. సమాధ్యాలయాంతర్భాగము; ఆచ్ఛాదన వస్త్రరహితము.

౫. టూటనుఖమను సమాధిపై నుంచినయోధులు దీనిపై వారకు మరణయాత్ర గావించినది.

గ్రంథములు

సాహిత్యమీమాంస

ఇది శ్రీపాద కామేశ్వరరావుగారిచే తెలిగింపబడి అభినవాంధ్రగ్రంథమాలవారిచే ప్రచురింపబడిన యుత్తమమైనట్టిగ్రంథము. సంస్కృత కావ్యములందును నాటకములయందును వ్యక్తమగు ఆర్య ధర్మములను గ్రంథకర్త చక్కగా వర్ణించినారు. రామునివంటి ధర్మవీరులును, సీతవంటిపతివ్రతలునుఅగు స్త్రీపురుషుల నాదర్శముగ సృష్టించి వారిచరిత్రలను మిక్కిలి వ్యాఖ్యానముగా వర్ణించి, సదాచారములను బోధించుచు, ధర్మమహత్తుని లోకమునకు తెలుపుచున్న ఆర్య సాహిత్యమునందలి లక్షణములను వివరించినారు.

సమస్తలౌకిక వ్యాపారము లందును అలౌకికమగు ధర్మమును వీక్షించి దానిని బోధించుటయే మనశాస్త్రములు, కావ్యములు, నాటకములు మొదలగు వానియుద్దేశము. ఇట్టి యుద్దేశమును మరచి లేక తెలుపగని ఆర్యసాహిత్యమును విమర్శించుట మిక్కిలి అనుచితము. ఆంగ్ల సాహిత్యమునకు ధర్మదృష్టి ప్రధానము కాదు. వారి సంఘమునందు కాన్పించు లక్షణములే వారిసాహిత్యమునందును కాన్పించును. ప్రకృతి, లౌకిక ఆనందము, అసంపూర్ణమైన నైతికాదర్శము, యివియే వారివాఙ్మయమునందలి ఆకర్షణకు కారణములు.

అనుదినమును ఆంగ్లేయసాహిత్యము యొక్క సంపర్కము హెచ్చుచున్న యీకాలమున, సహజస్వరూపమునందు భిన్నములగు రెండింటిని పోల్చి చూచుట అత్యావశ్యకము. ఆంగ్లేయ వాఙ్మయమును శ్రద్ధతో చదివి, దానియందు శిక్షితులైన పాఠకులు తగినజ్ఞానమును విమర్శనాశక్తియు లేకుండనే మన ప్రాచీనగ్రంథములను నిరసించుటయు, స్వాభిమానము చేతను తమ వాఙ్మయమును పొగడుచు, నితరగ్రంథములను దూషించుటయు నైరెండు దోషములను మనము చూచుచునే యున్నాము. అట్లుగాక, సహేతుకముగాను, శాస్త్రబద్ధముగాను విమర్శించుటలో గ్రంథకర్త అవలంబించిన పద్ధతి అనుసరణీయము, శ్లాఘనీయము.

ఆర్యసాహిత్యమునకును ఆంగ్లేయ సాహిత్యమునకును విశేషముగ తారతమ్యము కలదు. భిన్నసంఘము లందుదయించి భిన్నధర్మములను ప్రకటించుచు దైవికముగా కలిసి సంయోగసంఘర్షణలకు కారణమగుచున్న యీరెండింటికిని అన్వయము సాధించుట కష్టసాధ్యము. కాలము గడచి, పరస్పరసంబంధము క్రమపద్ధతిని హెచ్చిన కొలదియు, కలయిక సాధ్యముకాగలదు. కాని అట్టి కలయికవలన లోకమునకును హిందూజాతికిని మేలు కలుగవలెననిన, మన యుత్తమగ్రంథములందలి భావమును నిత్యము స్మరించుచు అనుభూతము చేసికొనుచుండుటయే కర్తవ్యము. వాల్మీకిరామాయణము; కాళిదాసు, భవభూతి, నాటకములు, వ్యాసుని పురాణములు వీనివిలువ యొకకాలము, లోకయుగము నాటిదికాదు. వానియందు చిత్రింపబడిన యాదర్శములు, కీర్తింపబడిన ధర్మములు సహృదయులగు మానవుల మానసములందు నిత్యము రాజ్యము చేయుచునే యుండును.

గ్రంథముయొక్క శైలి సరళముగా నున్నది.

[అ. రా.]

వినాయక సావర్కరు జీవితము

ఈ గ్రంథము ముదిగంటి జగ్గన్నశాస్త్రిగారిచే రచింపబడినది. ఫుల్‌స్కేపు కాగితములతో క్రౌను సైజున 119 పుటలను కలిగియున్నది. వెల రు 0-12-0 లు. ప్రకాశకులు "ముదిగంటి జగ్గన్నశాస్త్రి, రాజమహేంద్రవరము" అని వ్రాసి తెప్పించుకొనవచ్చును.

గ్రంథకర్తగారు పీఠికలో శ్రీ సావర్కరుగారిని గూర్చి వ్రాసిన "జగమెరుగని బ్రాహ్మణునకు జంధ్యమేల" యనునట్లు సాగరమే. సావర్కరుగారి కీర్తి దిగంతములను వ్యాపించినది. వారి కీర్తికి నాయకమణి వంటిది "భారతీయ స్వాతంత్ర్య యుద్ధము (Indian War of Independence) అను పుస్తకము వారి గ్రంథము సాక్ష్యము. 1857 సం॥ నాటి "సిపాయీల తిరుగుబాటు" (Sepoy Mutiny) తిరుగుబాటు కానేకాదనియు, బ్రిటిషుప్రభుత్వపు దురాగతములచే భారతీయుల మనస్సుల నిరుకొన్న స్వాతంత్ర్యకాంక్ష విజృంభణము యొక్క ఫలితముగ ప్రారంభించిన స్వాతంత్ర్యయుద్ధమనియు వారు నిరూపించినారు. ఈ గ్రంథము నేటివరకు నిషేధింపబడియున్నది. ఈ గ్రంథము ప్రభుత్వమువారు కట్టుదిట్టములు గావించినారు. దీని సాధారణముగ ఎందును చదువలేము. దాని ప్రతి యొకటి ఇప్పటికిని రు 100-0-0 లకు విక్రయింపబడుచున్న, ఆ గ్రంథము గడించిన కీర్తి యెంతటిదో చదువరు లూహించుకొందురుగాక.

భారతదేశము నాస్యమున మునిగియున్న యీ కాలమున నిరసనపై యున్న భారతీయుల యాత్మశక్తి ప్రజ్వలింపజేసి వారి స్వాతంత్ర్య పరాయణతను పెంపొందించి, స్వాతంత్ర్యోద్యమ మహాపురుషులను గావింపవలెను ప్రచారము నిరంతరముగ జరుగవలసిన యావశ్యకత యెంతేనిగలదు. అట్టి ప్రచారములో మహోన్నతములగు వారి యాదర్శములై నిజ జీవిత సర్వమును నిష్కాముడై కీర్తితో వర్ధిల్లుచున్న మహాపురుషుల జీవితచరిత్రములను, దేశమంతటను, బాలబాలికలు, సకలభాషలు, వ్యాపింపజేయుట యొక ప్రధాన కార్యక్రమము.

వినాయక దామోదర సావర్కరుగారివంటి వారీ ప్రపంచమున నెందరో యుండిరి. వారి దేశభక్తి నేటి భారతీయ యువకుల కాదర్శము కాదగినది. వారి స్వార్థత్యాగ మప్రతిమానము. వారి ధైర్యసాహసము లసమానములు. వారివాదనాపటుత్వము సతీక్ష్ణము, అమోఘము.

పీఠికలో గ్రంథకర్తగారు "మేమిందు చారిత్రాత్మక విషయములను మాత్రమే సాహిత్యపూరక వ్యాసముగ క్రోడీకరించి సంగ్రహముగా వ్రాసితిమి. ఇందు సావర్కరు తన వదినెగారికి అండమాన్ దీవులలో వ్రాసిన కొన్ని ఉత్తరములను, భారతదేశమునకు తిరిగివచ్చిన 1910 సం॥ కీగాని ం బయలు వారు స్నేహితులకు వ్రాసిన యుత్తరములు, 1921 సం॥లో మ్యాగజైన్ లో ప్రచురించిన నా యుత్తరముల ముదలగునవి చేర్చబడెను. ఇవి కవితలు 1918లో ప్రకటింపబడిన గొలుసుకట్టు నాటకము, బరీంద్రకుమారఘోషు (అరవిందఘోషు సోదరుడు) వ్రాసిన "నా ప్రవాసకథనము" "బారిష్టరు సావర్కరు జీవితము" "హిందూమహాసభ ప్రతిధ్వని" మొదలగు వాటినుండి సేకరింపబడెను" అని వ్రాసియున్నారు.

ఇట్టి చారిత్రాత్మకమైన యీ గ్రంథమును బఠించి యువకులు భారతీయుల పెంగవు నిరంతర స్వాతంత్ర్య వీరులను శ్రీ వినాయక దామోదర సావర్కరుగారి జీవితాదర్శమును గ్రహించుకొందురుగాక.

గ్రంథముయొక్క శైలి మొదటినుండి తుదివరకు ఎల్లెడల చదువరులకు తేటతెల్లములగు మాటలతో నొప్పియున్నది. గ్రంథకర్తగారు శ్రీ సావర్కరుగారి జీవితములోని విషయములను సంపూర్ణముగ నిలిపి యీ గ్రంథమును రచించి ఆంధ్రలోకమున కొసంగుదురుగాక.

—త్ర. రం.

మునిమాపు

ఈ పుస్తకము ఫుల్‌స్కేపు కాగితములపై క్రౌను సైజున ముద్రింపబడియున్నది. పుటలసంఖ్య రెండుమా గానరాకుండుటచే ఎన్ని పుటలో లెక్కయియ్యజాలము.

గ్రంథకర్తగారు శ్రీ సూరదేవ సూర్యప్రకాశరావుగారు. గ్రంథకర్తగారు రచియించిన "భావగీతముల" సంపుటే కరగావేం యీగ్రంథరూపము దాల్చినది. ఈపుస్తకము నకు తొలుదట "శ్రీకృష్ణశాస్త్రి"గారు,

"ఈమునిమాపులో చేసెమో విషాదమైో
సందేహామో నన్ను జ్వాలలై దహియించు
వెలుగులో చీకట్లో పిని కౌగిళ్ళలో
కనలుచేనల్ల నల్లని చేదెరక్తాలు"

అను నొక పద్యముతో గ్రంథమును ప్రశంసించియున్నారు. ఇది గ్రంథమునకు "పీఠిక" యో "నాంది" యో వ్రాయు సాధారణపు నూతనపద్ధతికాబోలు.

తరువాత గ్రంథకర్తగారు

"ప్రతుకు ప్రతుకొల్ల శిథిలమై పడుబగలియ
శిథిలశ్రుల చిరుగాలు చిట్లగాడ
నిప్పుడుప దాంకితమ్ముగా చేసెమనర్తు
లలితపాన్యమయ ప్రసూన దళమ్ము కాక"

యని ఈ ప్రగ్రంథమును వాస్తవ్యుని కంకితముగ నొసగినారు.

గ్రంథకర్తగారికి కవికుండవలసిన ప్రశంసనీయమగు భావనాపటుత్వము కలదు. మొత్తముపై శైలిలో మంచి మార్దవమున్నది. ఈ గీతములలోని సరసతను శైలితెలుసుకొనుటకు పృథులత్వమును జూపుటకై కొన్నియుదాహరణము లిచ్చుచున్నాము.

"మధుసుధాలోలతీరాననంప మగ్నమైన
ప్రతుకు మలినదుఃఖాప్రతుకర్ధమునెంపర్చి
భావనావాలితో తుంగభంగవీథి
పర్యవర్తగాకేసి యుమ్మత్తరీతి."
("ప్రణయాంకము" నుండి)

"అమెకంటి క్రొన్నటి యుత్వాలలకలకు
జలుగు వెలుగులో నిలువెల్ల పులకరింప
ప్రతిఫలించిన ప్రణయ ప్రపంచమెల్ల
గాంచివాడను సలపూర కరవుదీర"
("ఆమె" నుండి)

"శివితాప్యుత మల్ల వర్షించినైచి
పేదవాడను విషాదపయోధముట్లు
కానను ప్రతమ్ము నీకర్పణమొన్మనర్చి
ఊర్పు చిరుగాలికే తూలుచుంటి సఖియ"
("విరహగవీథి" నుండి)

"మృత్యుదేవతా, ఉన్మత్తనృత్యమూర్తి,
ప్రళయకాల నీలాభ్రగర్జాకరాళ
గానరావాన లోకాల కనలిపోవ
కుటిల నిబిడాంధ మొగడమ్ము కోనుయవచ్చి
నన్నుగాఢ పరీరంభణమొన్నసంగి
పేదదీర్చి నీహృదయాన చేర్చికొనుము."
("ఆహ్వానము" నుండి)

దీనిలోని "ప్రళయకాల......" అను పెద్దసమాసము నకు తుదిని "గానరావమున" అనుదానికి "గానరావాన" యనియు "లోకములు" అనుటకు "లోకాలు" అనియు ప్రయోగింపబడినవి. ఇట్టి ప్రయోగములు వ్యాకరణ దూష్యములు కాకపోయినను, పదముల సాధుత్వమునకు కొంతవరకు భంగము కలిగించుచున్నవేమోయని మాయభిప్రాయము. గ్రంథమున నిట్టి ప్రయోగములు చాలగలవు. ఇవి యొకప్పుడు సరసములుగ నుండును. మరియొకప్పుడు విరసములే యగును. ముఖ్యముగ దీర్ఘములగు సమాసములతుదిని ఇట్టిప్రయోగములు వెగటుగ నుండు నని మాయభిప్రాయము.

మొత్తముపై గ్రంథము అచ్చుతప్పులున్నను, కవి భావచిత్రణమునందు సంపూర్ణముగు నూతనత్వము దాల్చి యున్నది. వెల రు 1-0-0

"సూరదేవ సూర్యప్రకాశరావుగారు, రాజమహేంద్రవరము" అని వ్రాసిన గ్రంథము లభియవచ్చును.

—ప్ర. రం.

అపరాధిని

ఇది శ్రీయుత వేదుల సత్యనారాయణశాస్త్రి గారిచే వంగభాషనుండి యనువదింపబడి యాంధ్రప్రచారిణీగ్రంథమాలవారిచే ప్రచురింపబడిన డెమ్మిసైజు 282 పుటలుగల నవల. గ్రంథకర్తగారు మూలగ్రంథమును స్వయముగ నమపరింపక మరియొకరిచే నాంధ్రభాషలో నీకథ విని దీనిరచించినట్లు కృతిసమర్పణముచే తెలియు

చున్నది. ఇందు రతీకాంతుని చిన్నతనపు దుడుకుచేతల ను దయామతిలో కప్పిపుచ్చి పరయూశాల వాని దుండగముల వృద్ధియగుటకు కారణమైనట్లున్నది. పసితనమున బాలు రొనరించు దుష్టకార్యముల సహించుట పెద్దల యపరాధమని సూక్ష్మ నవలవలన నీతి బోధపడుచున్నది. స్త్రీలకుఁ గల సహజకరుణా స్వభావము చక్కఁగ వర్ణింపబడినది. గ్రంథశైలి సరళముగ నున్నది. ఇది పఠనీయగ్రంథములయం దొకటి కాని ఇంకొకటి రెండు విరుద్ధములున్నవి. పుట 8 "పల్లెటూరియందు......కంటకింపుగ నుండెనిది." ఈ వాక్యములచే శ్యామలాంబకు పల్లెటూరియం దైశ్వర్యభోగము న్నట్లుస్పష్టమగుచుండగా అదేపుటలో "అయ్యరో చెలువలకు—పల్లెటూరికిపోయి రెండుమూడు నెలల గడిపి వచ్చుచుందుము" అని యున్నది. 8-వ పుటలో రాధాగోవిందమిత్రునకు......తన కొడుకు వకీలు కావలయునని,...మనమహాంధ్రము జూచి...ఆ కోరికలు తీరుటచే ప్రశాంత మనస్కుఁడై మరణించినాడు" అని యుండుటచే అప్పటికే శ్యామలాంబ సంతానవంతురాలు కావలెనుగదా? కాని 6వ పుటలో "కొంబదేడేండ్ల యీడున......ఆమె పెండ్లి జరిగె" అని యున్నది. ఈయనౌచిత్య విరుద్ధము లెట్లు సాగునుకే

వీరగాంధర్వము —కో. నా.

ఇది శ్రీయుత బూదూరు రామానుజులు రెడ్డిగారిచే రచియింపబడిన చరిత్రాత్మక నవల. గ్రామసపైనన తొక్ పుటల గ్రంథము ఆంధ్రభోజుఁడను శ్రీకృష్ణదేవరాయని విజయములం దొకటైన ముదు రాయచూరు ముట్టడిని ప్రధానముగఁ బెట్టుకొని కేవల కల్పితకథచే శృంగారవీర రసముల పోషించుక చదివింపజేసిరి. శైలి సులభముగనున్నది. పాఠశాలబాలురకు పఠనీయార్హముగనున్నది. కో. నా.

ఆ ం ధ్ర వీ రు లు

ఇది ఆంధ్ర మహాపురుషుల పవిత్రజీవితముల కీర్తించు వచనకావ్యము. దీనిని రచియించినది ఆంధ్ర సారస్వత నిష్ణాతులగు శేషాద్రి రమణకవులు. బెజవాడ వెంకటరాం అండుకో వారు ప్రచురించిరి. ఈగ్రంథము నందలి పీఠికను పరిశీలించితిమేని దీనిని రచించుటలో కవులకు నాలుగు ముఖ్యోద్దేశ్యములు గలవని సువ్యక్తమగును, అవి యేవన.

1. ఆంధ్రుల హృదయమున నాంధ్ర ప్రతిభ మహోన్నతికము చేయుట.

2. ఆంధ్రుల వికాసము, రాజ్యవిస్తృతి, పతనము, ఆంధ్రమహా పురుషుల జీవిత చరిత్రరూపముగ ప్రవర్తించుట.

3. "విస్తృతము నాంధ్రదేశమునం దుద్భవించిన మహాపురుషుల త్యాగదీక్ష శౌర్యము ప్రపంచ మందలి యేజాతియు వారికిని దీసిపోదని" చెప్పుట.

4. ఆంధ్రులందుఁ బ్రసిద్ధులైన పురుషుల జీవితములఁ గొలఁగ బ్రాసి బాలురకు విద్యార్థినీకల కైన మాతృదేశాభిమానము గలిగించుట.

ఈనాలుగు ఉద్దేశ్యములు ఏ గ్రంథమున సిద్ధి గాంచినవో ఒక్కింత పరామర్శింతము.

ఇది జాతీయ పునరుద్ధారణ దీక్షాదినములు.

"ఉ. జాన దేశగౌరవము దక్కనదిద్ది మహోగ్రదుందుభి భారము జ్ఞానసీయముగఁజాలనఁ జేసినవారమనశ్రీమంతుల్ కూరిమి వాసఁజేయ, తెలుగు బుధమింగయిసేయ" నీటొక విపుల ప్రయత్నము జరుగుచున్నది. ఈయుద్యమమునకు ప్రాణము వోయు గ్రంథకర్తలకు విధయని ఆంధ్రమహా పక్షపాత్యము సూచియుస్తారు. జవిూందారుని ఆజ్ఞ ప్రకారముననే జేవారాధకులు శేషాద్రిరమణకవులు "ఆంధ్రుల హృదయమున ఆంధ్రప్రతిభ మహోన్నతకము" చేయుట యొక్క ఆదరముగ నిరుకొనివారు. జాతీయపునరుద్ధారణ సోపానములలో ప్రాక్తనవైభవ పునశ్చరణము మొదటిది. రక్తతర్పణము లందిన నాయకురాలి రాజనీతి వైదుష్యము కృష్ణాప్రశంసి విజయగీతములు వినిపింపగా శాతవాహన రాష్ట్రమును అలించి పాలించిన గౌతమీ పుత్రుని ప్రతిభ ఆంధ్రశౌర్యమునకు మూర్తియై కళింగము మొదలు కన్యాకుమారివఱకుగల దేశమును ఏలిన కులోత్తుంగచోడదేవుని ప్రజ్ఞ; సూమాగుమిపాల మాత్నదయోపనమున కుశుములఁ దిగవారె రణభూమి

తనకు మరణశయ్యగా స్వీకరించిన బాలచంద్రుని అప్రతీపమగు ప్రతాపమును; 'ఇదంశాస్త్ర మిదం బ్రాహ్మ్య' మను ధర్మసూక్తికి తార్కాణమైన ఖడ్గతిక్కన్న అసాక పరాక్రమమును, రుద్రప్రతాపమున కాకతీయాంధ్రసామ్రాజ్యమునకు నియంతయైన ప్రతాపరుద్రుని ప్రతిభాప్రాగల్భ్యములను బలగర్వితులగు పరరాజులను ఆవాళ్య సంబుచేసి అపార్యములు వీర్యమును, తిరుగులేనియములుగల తెనుగుభాషను భూషించి పోషించి అస్తోకంబగు వివేకమును వెల్లడించిన కృష్ణదేవరాయల ప్రజ్ఞాపాండిత్యములను; మృత్యుముఖమున నిష్కృతినొందిన రామరాజు తంత్రజ్ఞత; ధర్మసంస్థాపనార్థము ఆత్మార్పణము గావించిన యుగంధరుని స్వార్థరాహిత్యము; గోలుకొండరాజ్యమును ఏకహేలగా పాలించిన మంత్రి మాణిక్యులు అక్కన్న మాదన్నల కేముషీ ధురంధరత్వమును లలితమైన శైలిలో కీర్తింపబడియుండుటచే ఈగ్రంథము ఆంధ్రుల హృదయమున ఆంధ్రప్రతిభనుద్బోధకము చేయుట నిశ్చయము.

ఇక రెండవయాదర్శముసంగతి. ఒకదేశమందలి మహాపురుషుల జీవితమే ఆదేశపు చరిత్రయగును. కావుననే ఆంధ్రసామ్రాజ్య వికాసమును, విస్తృతిని, పతనమును ఆయాయుగములందుండిన ఆంధ్రమహాపురుషుల జీవితరూపమున శేషాద్రిరమణకవులు ప్రదర్శించిరి. ఆంధ్రకాకతీయులయు, రాజ్యమును గౌతమీపుత్రునికాలమున వికసించి మహోత్తుంగ ప్రతాపరుద్ర కృష్ణదేవరాయలకాలమున మహోత్తరము సమున్నతిని, పెంపొల్పి విస్తృతిని అంది రామరాజుకాలమున ఎట్లు క్రుంగుచు పోయినదో వీరిద్దరింధపాఠకులకు సువ్యక్తమగును. విశేషమేమన: మహాపురుషుల జీవితముల మూలకముగ దేశచరిత్రమును బోధించుపద్ధతి ఉత్కృష్టమైనది. ఆంధ్రవీరులందు అవలంబింపబడిన పద్ధతి అట్టిదే.

విస్మృతమగు నాంధ్రదేశమునందుద్భవించిన మహావీరుల త్యాగదీక్ష, శౌర్యము ప్రపంచమందలి ఏ జాతులకును తీసిపోవదని చెప్పుట శేషాద్రిరమణకవులకు ఈగ్రంథమును రచించుటలోగల మూడవ ఉద్దేశ్యము. ఆంధ్రవీరులను తమదేశ ప్రవిమలవారలకు మనలోకూడ మహాసామ్రాజ్యము లేలినవారు, విశాలరాజ్యక్షేమములకొరకు పరవివేకముతో మంత్రాంగము నెఱపినవారు, కుమారవీరులు, మహాసామ్రాజ్య సంస్థాపనాచార్యులు, ఆత్మార్పణము చేయగల త్యాగదీక్షగలవారు ఉన్నారని స్పష్టపడి తీరును.

ఇక నాలుగవ ఆదర్శ విషయము. ఇది మిక్కిలి ముఖ్యమైనది. బాల్యమే దేశాభిమానమును నిల్పుటకు మంచితరి. చాణుక్యునివంటి రాజ్యాంగధురంధరుని, గౌతమీపుత్రునివంటి చక్రవర్తిని, మహోత్తుంగచోడునివంటి జేతను, బాలచంద్రునివంటి కుమారవీరుని, ఖడ్గతిక్కనవంటి యువవీరకుమారుని, ప్రతాపరుద్రునివంటి రుద్రప్రతాపుని, కృష్ణరాయలవంటి ప్రభువతంసమును, రామరాజువంటి తంత్రజ్ఞుని, యుగంధరునివంటి స్వార్థత్యాగుని, అక్కన్నమాదన్నలవంటి మంత్రిమాణిక్యులను ప్రసవించిన ఆంధ్రభూమి తనకును మాతృభూమి అని తెలిసికొని ఏఆంధ్రబాలకుడు ఆపాదనిగర్వము, తృప్తిలేని అభిమానము పొందకుండును. చిన్ననాటనే దేశాభిమాన ప్రేరితుడైనవాడు పెద్దకాలమున దేశారాధకుడగును పోరుడై జన్మభూమికి పేరు పెంపులు కలుగింపకుండునా!

ఇట్టి ఉన్నతమైన ఆదర్శములతో గ్రంథమును రచియించిన శేషాద్రిరమణకవులు స్తుతిపాత్రులు. ఒకటి రెండు పొరపాటులు ఈగ్రంథమున దొరలినవి. దీపకర్ణికథ గౌతమీపుత్రుడు దేవాంశసంభూతుడు అనుటకు నిదర్శనముగా ఉదాహరింపబడినది. కాని అతనికిని గౌతమీపుత్రునకును ఏమియు సంబంధము లేదు. అది గౌతమీపుత్రుని వంశమునకు మూలపురుషుడగు శాతవాహనునకు సంబంధించినది. ఖగరాటసంకేతమును నహపానుని వంశమును వేరని కవులు భావించినట్లు కనబడుచున్నది. కాని నహపానుడు ఖగరాటవంశీయుడని చరిత్రవిదుల నిశ్చయము. ఇట్టి సవరింపవలసిన చిన్నచిన్న ప్రమాదములను విస్మరించితిమేని ఈగ్రంథము ఆంధ్రబాలుర అవశ్యముగా పఠింపవలసిన గ్రంథములలో నొకటి అని నానిశ్చితాభిప్రాయము.

ఉ.స్వా.

ఆంగ్లకవులు రచించిన దీర్ఘములైన ఆంగ్లపద్యకా
వ్యము (తెలుగున మూలతో సహా అనువదించి ప్రచురిం
చిన) అను నొక గ్రంథమును చూచితిని. ఆంగ్లకవులందు
ఎవరి కవిత్వరీతి గొప్పదిగా గ్రహింపబడినదో వారి కవితలే గ్రం
థింపబడినవి. ఈ గ్రంథమున కొన్ని శైలులు మాత్రమే
లేకుండ వ్రాయబడినవి. ఈ రెండు గ్రంథములను
ఒకదానితో నొకటి పోల్చి చూచిన భేదము తప్పదు. తెలుగు
దేశమున వెలువడిన ఈ గ్రంథములలో ఏది ముందు పుట్టి
నదో రాజమండ్రిలోనున్న నేను చెప్పజాలను. ఒకరు
వ్రాసిన వ్రాతనే తిరిగి వ్రాసి గ్రంథకర్తలము, ఒకరు
ప్రచురించినదానినే తిరిగి ప్రచురించి ప్రకటనకర్తలము
కావలెనని ఆశించువారు న్నారు. ఇట్టి అభిప్రా
యము పలువురికి కలదని ప్రయత్నింపవలసియున్నది.

అల్లాడ శేషగిరిరావు, బి. యె.

కథావళి

ఇది సరస్వతీగ్రంథమాల ౨౨వ పుష్పము. శ్రీ
దువ్వూరి రామకృష్ణ బి. ఏ., బి. ఎల్. గారిచే వ్రా
యబడినది. శ్రీ కాకరపర్తి సర్వారాయణగారిచే సం
పాదితము. పశ్చిమగోదావరీమండలమునందలి తణుకునకు
కాకరపఱ్ఱు అగ్రహారము ఈ గ్రంథమాల జన్మస్థానము.
డెమ్మీ 1/8 ఆకృతి ౧౩౮ పుటలు వెల ౦-౧౦-౦

ఇందు ౬ కథలుగలవు. 'శిల్పసృష్టములు' అను
కథలో వ్యావహారికభాష వినియోగింపబడినది. కడమ
కథలు గ్రాంథికభాషలో నున్నవి. కర్తగారు చెప్పినట్లు ఇది
ప్రథమ ప్రయత్నము. శైలి సరళము. కావి సంవిధాన
ద్వయము చాలదు. విషయములు ప్రతిపాదింపగలంత భాష
యు చాలదు. వ్యాకరణదోషములు పెక్కులు గ్రాంథిక
భాషారచనలో నగపడుచున్నవి. కథలన్నిట వ్యావహారి
కభాషయే వినియోగించియుండినచో అనువుగ నుం
డునని మా తలంపు. వ్యాకరణ వైరుధ్యము, పన్నిక
నిరూపణలను, పాత్రపోషణ ప్రజ్ఞయు నీకథలలో
గనబడవు. ఈకథలు "భారతి" ముఖమున కొన్ని కొంచి
నవియు. శుక్తి నుండు ముత్యము వలెను సంస్కృతి
యుండవలె లేదు..   'మాలతి'

రాధామాధవము

గ్రంథకర్త అబ్బూరి వేంకటపతిరావుగారు, అంగ
డారు, ముద్రాపకులు, ప్రకాశకులు; కింగ్ అండ్
కంపెనీ బెజవాడ.

ఇదియొక ప్రబంధము. క్రౌను 1/16 సైజు,
318 పేజీలు, వెల రు 1-4-0.

దేవరాజు పెదబాపయ్యగారి జీవనస్మృతి

కర్త: శ్రీ మల్లాది రామమూర్తిపంతులుగారు, బ్రాహ్మ
ధర్మప్రచారకులు, రాజమహేంద్రవరము.

క్రౌను 234 పుటలు వెల రు 1-0-0.

సుప్రసిద్ధ బ్రాహ్మధర్మదీక్షావలంబియు, సంఘసంస్కర్త
యు, పరమభక్తుడును, శాంతస్వభావుడును, సాధుసజ్జనుడు,
పరోపకారపరాయణుడగు శ్రీ. దే. దేవరాజు బాపయ్యగారి జీవితకథ
సంగ్రహముగా వ్రాయబడినది. వీరు కోనసీమ వాస్తవ్యులు.
జననము స్వభానుసంవత్సర జ్యేష్ఠ శుద్ధ సప్తమి; మరణము ప్లవంగ
సం॥ భాద్రపద శుద్ధ సప్తమి. వీరు జీవితకాలపరిమితి 37
సంవత్సరములైనను ధర్మజీవనపరులందరి హృదయములందును
చిరాదరణీయులుగా నున్నటి వీరి జీవితము వ్రాయదగినది.
నమ్మినదానిని, ధర్మమని విశ్వసించినదానిని యధాగ
వించి, బ్రాహ్మసమాజమున చేరుటవలన సంఘమునుండి
బహిష్కరింపబడి, కొంతకాలము ప్రజలచేతను
భార్య తల్లిదండ్రుల వలన బాధింపబడినవారై సంసారసుఖము
ననుభవింపక, యానాటమునుండి యుపాధ్యాయవృత్తి చేయుట
వలన చాలబాధపడి యంతయు నీశ్వరార్పణముచేసి,
యూరిని యుద్ధృతి నొందువారుగా జీవిత ప్రకాశము
వెలిగించి గతించిరి. ధైర్యమును, దైవభక్తియుగల బాపయ్య
గారిని గురించిన చరిత్ర, యారిని మనకీయదలచిన మిత్రుని
సేవ చేయుటకు అగ్రిమిబంధువులును, బాల్యమిత్రులు, హితులును,
సహోద్యోగులును, బ్రాహ్మధర్మప్రచారకులును నాముఖముగ
రాసినగారు వ్రాయుట యొంతయు సమంజసముగ నున్నది.
బాపయ్యగారు 'బ్రహ్మోపాసనయందు నిష్ఠాగరిష్ఠులై
యాత్మపవిత్రతను కాపాడుచు మానవసేవామూలమున ఆరాధిం
చుచుండెడివారు. సర్వశాస్త్రములను సాధించుటకంటె

వస్త్రశేషములను త్యజించెను. దేశభక్తిని నిర్మలముగనుంచుటకు విదేశవస్త్రములను విసర్జించెను. ప్రకృతి సౌందర్యము బాపయ్యగారి నభ్యసించినదనుటకు చూపించవలెనా? దయచేసి యని చెప్పుటలో రామేశ్వరముకు అతిశయోక్తి లేదు. వీరు బి.ఏ., యల్.టి. ప్యాసయి కొన్నిమాసములు రాజమండ్రి కాలేజిలో ఆంగ్లేయ శాస్త్రమును బోధించుచుండిరి కాని ఓర్చుకోలేక ఆగౌరవము కలుగుటచే ఉద్యోగమునకు రాజీనామా యిచ్చిరి. పిమ్మట ధర్మప్రచారము చేయుటయందే కాలముగడపిరి. వీరి స్వతంత్రస్వభావము వలనను, సహవాసము వలనను, ఉపన్యాసములు, ప్రాతలు మున్నగువానివలనను ఆంధ్రదేశమున ననేకమంది ధర్మమార్గమున ప్రవేశించిరని నిస్సందేహముగ ననవచ్చును.

ఈ గ్రంథము ప్రతియాంధ్రుడును చదివి, వారి జీవితము వలనను, అందందు చేర్చి ముద్రింపబడిన వారి ప్రసంగములు, వ్యాసములు వలనను చాలలాభము పొందగలరని తలంచెదను. ఈపుస్తకము ముదట చేర్చిన బాపయ్యగారి ఛాయాచిత్రమును, తుదిని చేర్చబడిన వీరి సమాధి చిత్రమును, వీరి మరణము చెన్నపురియందుననని, రాజమహేంద్రవరమున వీరి జ్ఞాపకార్థము, గౌరవార్థమును వీరేశలింగంపంతులుగారు కీర్తి యస్థికలను భూస్థాపితము చేసి యచట సమాధి కట్టించిరి. పుస్తకప్రాశస్త్యమును పెంపొందించుచున్నవి. బాపయ్యగారు, శ్రీ కోపల్లె హనుమంతరావు, దిగుమర్తి హనుమంతరావుగార్ల వంటి యాంధ్రదేశపు మణి. జ.బ్ర.

రూపవతి

గ్రంథకర్త్రి: శ్రీమతి అట్లూరి వేంకట సీతమ్మ గారు, అంగలూరు.

ఇదియొక చరిత్రాత్మకనవల. క్రౌను 1/16 సైజు, 212 పేజీలుగలది. వెల రు 1-0-0.

విషమరహస్యము

గ్రంథకర్త: వారణాసి భానుమూర్తిగారు. ప్రకాశకులు: భాగవతుల నరసింహశర్మగారు, ప్రొప్రైటర్ 'వేగుజుక్క' గ్రంథమాల, వ్రాశిపెద్దివారి వీధి, బరంపురం (గంజాం)

ఇదియొక అపరాధపరిశోధక నవల. వంగభాష నుండి యనువదింపబడినది. కథాసందర్భాన వైచిత్ర్యము మనోజ్ఞముగ నున్నది. ధారాళముగు శైలిచే పాఠకులకు పఠనీయముగ నున్నది. వేగుజుక్క గ్రంథమాల 26 వ కుసుమము. డెమ్మి 1/8 సైజు 226 పుటలుగలది.

వెల 1-0-0.

నీతిపదవి-భాగము 1

కర్త: శ్రీ గొల్లపూడి శ్రీరామశాస్త్రులుగారు. ఇది విద్యావినోదినీ గ్రంథమాల 7 వ కుసుమము. క్రౌను 1/16 సైజు 80 పుటలు గలది. వెల రు 0-8-0.

నీతిపదవి-భాగము 2

గ్రంథకర్త: శ్రీ గొల్లపూడి శ్రీరామశాస్త్రులు గారు ఇది విద్యావినోదినీగ్రంథమాల 8 వ కుసుమము. క్రౌను 1/16 సైజు 162 పుటలుగలది. వెల రు 0-14-0. పై రెండు గ్రంథములు దొరకుచోటు:- మేనేజరు విద్యావినోదినీ గ్రంథమాల, చిత్తూరు.

శ్రీమదాంధ్రకార్తిక మాహాత్మ్యము

పురాణము. గ్రంథకర్త: బ్రహ్మశ్రీ అనిపెద్ది జగన్నాథశాస్త్రులుగారు, కొవ్వూరు బోర్డు హైస్కూలు పండితులు. డెమ్మి 1/8 సైజు 170 పుటలుగలది. వెల రు 1-0-0.

మానవుల పూర్వావస్థ-త్రిమూర్తులు పుట్టిన విధము

గ్రంథకర్త ప్రకాశకులు; రేటూరు సీతారామయ్యగారు, రేటూరు, గుంటూరుపోస్టు. క్రౌను 1/16 సైజు; 19 పుటల చిన్నపుస్తకము. వెల 0-4-0.

శ్రీసూర్యసిద్ధాంత నంసిద్ధ విభవ, శుక్ల, ప్రమోదూత, ప్రజోత్పత్తి సంవత్సరముల పంచాంగమ్

పిన్నంరాజు వెంకటసుబ్రహ్మణ్యశర్మ సిద్ధాంతి గారు గుణించినది.

డెమ్మీ 1/8 సైజు 148 పుటలుగల సర్వ వస్తుప్ర యపంచాంగమిది. ముందు గాయత్రీ త్రివర్ణ చిత్రపటము చేర్పబడియున్నది. వెల రు 0-12-0 వలయువారు శ్రీ.మార్కండేయ శర్మగారు, ఎడిటరు స్వాత్మప్రకాశిని 88 పూనమల్లి హైరోడ్డు, బృందావనం, కీలుపాకు, మదరాసు" అని వ్రాయవలయును.

రానున్న మూడు సంవత్సరముల వివరములను ఇప్పుడే తెలిసికొనగల సౌకర్య మీ పంచాంగమున గలదు.

దాశరథివిలాసము

సంస్కర్త శ్రీ త్రిపల్లి అప్పయ్యకవి. శ్రీ వేలి కాని సూర్యనారాయణగారిచే ప్రకటింపబడినది. డెమ్మీ 1/8 సైజు 868 పుటలుగల ప్రబంధ రాజమిది. వెల రు 2-8-0. చక్కని సంపుటము. వలయువారు "శ్రీరామ విలాస ప్రింటింగ్ వర్క్సు, చిత్రాడ, పిఠాపురము" (తూర్పుగోదావరి) లేక "మేనేజరు, ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్తు" కాకినాడ యని వ్రాయవలయును.

పత్రికలు

కుమారబోధిని

ప్రకాశకులు:—శ్రీ సి. కుమారస్వామి నాయుడు అండ్ సన్సు మద్రాసు. సంపాదకులు: పాతికుబ్బారావుగారు. వివరములు: క్రౌను క్వార్టరు 24 పుటలు. ఇదియొక సచిత్ర విద్యావిషయిక మాసపత్రిక. విద్యార్థులను బాలబాలికలకును, స్త్రీలకును ఉపయోగించు చర్చతో ముఖ్యజ్ఞానసంబంధములగు వ్యాసములు కథలు, పద్యములు, పాటలు నిందు ప్రచురింపబడును. ప్రతిసంచికయు ప్రార్థనపద్యములతో నారంభమగుట ప్రశంసనీయము.

సంపుటము 2, 11-12 సంచికలును, సంపుటము 3, 1 వ సంచికయును—ఫిబ్రవరి, మార్చి, ఏప్రిలు నెలలది—మాకందినవి. కా. ప్ర.

గృహలక్ష్మి

ఇదియొక నూతన సచిత్రమాసపత్రిక. మొదటి సంచిక మార్చినెలలో వెలువడినది. డాక్టరు కె. యన్. కేసరిగారిచే స్థాపింపబడి చెన్నపురి, ఎగ్మూరులోనున్న 'లోధ్రప్రెస్సున' ముద్రింపబడుచున్నది.

"ఇందు ముఖ్యముగ నారీమతల్లుల యారోగ్య భాగ్యముల పెంపొందించువిషయములు చర్చింపబడును. జీవితయాత్రయందు స్త్రీపురుషులు సమాన వ్యక్తులని నిరూపించుటయే మాయాశయము. శరీరమునో బలముల యందు స్త్రీలు పురుషులకంటె తక్కువవారు కారని నిరూపించుటయే మాసంకల్పము......ఎల్లవిధంబుల స్త్రీ యభ్యుదయమునకు తోడ్పడుటయే మా పత్రికయొక్క ముఖ్యోద్దేశము. ఇది యశాస్త్రీయముగాదు, విజాతీయము గాదు......" అని స్వవిషయమందు సంపాదకులు వ్రాసిరి. దీన నీపత్రికోద్దేశము స్పష్టమగుచున్నది. మహావాది వెంకటరత్నముగారి "ద్రౌపది గుణశీలములు" మొదలు కోలు పద్మావతిగారు వ్రాసిన "డాక్టరు బెసంటు" అను వ్యాసములు స్త్రీగౌరవమును చాటునవియై యున్నవి. 'వస్త్రాభరణముల నాగరికత' యను మైదవోలు వెంకయ్య పంతులుగారి వ్యాసము నాగరికతా చరిత్రను తెలియపరచుచు చాలో చనపూరితమైనది. 'సువాసన తిలమానలు' 'పసుపుకాలు' 'శిశుపోషణ' 'స్త్రీసాముద్రికము' 'సౌందర్యపోషణము' 'శిరోరోగము' లను వ్యాసములును స్త్రీల కుపయుక్తములు. శ్రీమతి కవుతా లక్ష్మీదేవిగారు వ్రాసిన 'దయార్ద్రహృదయ' యను చక్కని కథ యున్నది. వైద్యసంబంధ వ్యాసము లనేకములు కొన్ని గలవు. 'వివిధవిషయములు' 'ఆలోచన' యను శీర్షికలక్రింద స్త్రీలయున్నతికి సంబంధించిన కొన్ని విశేషములును, సంఘసంస్కారము మొదలగువాని పై సదభిప్రాయములును గలవు. 'నవవర్షము' అను చక్కని త్రివర్ణచిత్రమును, డాక్టరు బెసంటు, శ్రీ ఆదిపూడి వసుంధరాదేవిగార్ల ఛాయాపటములు, నిశరచిత్రములును గలవు. సం॥ చందా రూ. 4. విడిసంచిక 6 అ.

రెండవసంచికయు వెలువడినది.

కతిపయ సంచికా శేషములను 'వస్త్రాభరణములు', 'నాగరికత', మైదవోలు వెంగళ్యాయశాస్త్రులుగారు వ్రాసినవి; మహోపాధ్యాయ వెంకటరత్నము గారు వ్రాసిన 'ద్రౌపది గుణశీలములు'; 'స్త్రీ సాముద్రికము' ను గలవు. 'హిందూసంఘమునందు స్త్రీ స్థానము' 'సుగుణ్య దేశము స్త్రీ స్వాతంత్ర్యము', 'కీ. శే. పార్వతమ్మగారు' (వి. యస్. శేషమ్మగారు వ్రాసినది) 'భార్య' 'న్యూజిలండు ద్వీపమున పిల్లలు-తల్లుల యారోగ్యవృద్ధికరసంఘము' మొదలగు వ్యాసములు స్త్రీలోకమున కుపయోగకరములు.

'బాలశిక్ష' 'ఉపాసనము' 'సౌందర్యపోషణ-భోజనములు-సౌందర్యము: శరీరవర్ధనము' అను వ్యాసములు ఆరోగ్యము-వైద్యమునకు సంబంధించినవి.

కె. యశోదాదేవిగారి 'వాడక్క-పిల్ల' రాయసం వెంకటప్పగారి 'వీరమాత' మైదవోలు పద్మావతిగారి 'పద్మిని' యామిజాల సుబ్రహ్మణ్యముగారి 'సంభావనాలయుని కథలు.'

స్త్రీలయభివృద్ధినిగూర్చి 'వార్తలు' గలవు. 'ఆలోచన'యందు సంపాదకీయములను రాజకీయ సంఘసంస్కారాది విషయములపై నభిప్రాయములు గలవు.

చిత్రములు మొత్తము 30 ప్రతులు. 'కుమారుడు' అను పెక్కుని త్రివర్ణ చిత్రము పెనట చేర్పబడియున్నది. కీ. శే. పార్వతమ్మగారి సంబంధములైనవి 8 ఛాయా చిత్రములును, అజంతా ప్రతులును, 8 హైందవనాగరిక ఛాయల చిత్రములును, 3 ఇతర చిత్రములును గలవు.

వి. ప్ర.

వటపత్రశాయి కృష్ణుడు

సుబ్రహ్మణ్య భాగవతులుగారు

కరారవిందేన పదారవిందం ముఖారవిందే వినివేశయంతమ్;
వటస్య పత్రస్య పుటే శయానం బాలం ముకుందం మనసా స్మరామి.

సనకసనందనాదు లనిశంబును నా పదపంకజంబునన్
ఘన మకరందమున్ గొనుచు గాంచరు తృప్తి నదెట్టు లుండునో
యనుచు కరాంబుజంబున ముఖాంబుజమందు పదాంబుజంబు నై
కొను వటపత్రశాయిని ముకుందుని బాలుని సంస్మరించెదన్.

సాభిప్రాయ విశేషములు

సర్ జాన్ సైమనుగారు, సహచరులు రెండు నెలలు విశాలమైన భరతఖండము నందు సంచారముచేసి స్వస్థలమునకు వెడలిరి. సర్వమును గ్రహింపగలిగిరి. సామాన్యముగ శ్రీ సెడీ 3 వారముల సంచారము కన్నను కన్నులకు గంతలనుగట్టుకొని చేసిన 8 వారముల సంచారమధిక ప్రయోజనకరము గదా! మచ్చునకు దక్షిణ ప్రాంతమును ఉత్తర ప్రాంతమును పరీక్షించిరి. ఒక ప్రాంతమునందు బ్రాహ్మణ బ్రాహ్మణేతర విభేదములు, రెండవ ప్రాంతమునందు హిందూమహమ్మదీయ విభేదములు సైమను సప్తకమునకు కనుపించుటకును, తిరుగుటకును అవకాశములను గలుగజేసినవి. కమిషనుగనుగొనదలచినది భారతీయుల విభేదములనుగాని వారి సంయోగముగాదు. చెన్నపురియందు బహిష్కారావసరములకై బ్రాహ్మణ బ్రాహ్మణేతర విభేదములు తాత్కాలికముగ సంతరించినను నిరంకుశ ప్రభుత్వ మవలంబించిన మిత్రభేద తంత్రము పండినది. సైమను కమిషను బహిష్కరణము నామోదించిన మద్రాసు శాసన సభ మంత్రివర్గమును పోషించుట వింతల యందు వింతగ నున్నది. సైమను సప్తకమును బహిష్కరించుటకు కాంగ్రెసు స్వతంత్ర జస్టిసు పక్షము లంగీకరించినవి. బహిష్కరణ ప్రస్తావమున కనుకూలముగ 68 మందిసభ్యులు సమ్మతు లొసంగిరి. ముత్తయ్య మొదలి, సేతురత్నయ్యరు, కృష్ణనాయరు, రాజా రామారాయణంగారులు, రంగనాథం మొదలి, ఆరోగ్యస్వామిగార్లతో పాటు బహిష్కరణమున కనుకూలముగను సమ్మతుల నొసంగిరి. గోషెన్ప్రభువు రంగనాథముగారిని ఆరోగ్యస్వామిగారిని నిర్బంధముగనుపంపివేసి ముత్తయ్య మొదలిగారిని, సేతురత్నయ్యరుగారిని మంత్రులుగను నియమించిరి.

ఆరోగ్యస్వామి, రంగనాథము గారులు యథోచిత సహకార సిద్ధాంతమునునమ్మిన స్వతంత్ర పక్ష సభ్యులు. సేతురత్నయ్యరు ముత్తయ్య మొదలి గారులు సహకారమును నిరాకరించిన కాంగ్రెసు పక్ష సభ్యులు. కాంగ్రెసు ప్రతిజ్ఞను భంగపరచిన స్వధర్మ విఘాతకులను లాలించి సత్కరించుట నిరంకుశ ప్రభుత్వమునకు పరిపాటియైన మాయ తంత్రము. ఆ తంత్రమునందు చిక్కుకొనుటయును, దేశద్రోహమునకు గడంగుటయును స్వదేశీయుల భ్రష్టత్వమునకు నిదర్శనముగ నున్నది. నిరంకుశవర్గము దేశాభిమానులను లాలించియును, సత్కరించియును నిర్బంధించియును స్వధర్మ పరాఙ్ముఖులను జేయగల విధమును

మద్రాసుప్రభుత్వ వ్యవహారములు విస్పష్టము చేయుచున్నవి. నిరంకుశప్రభుత్వము చెప్పెడి మాటలకును, చేసెడి పనులకును సంబంధము కనుపడదు. మంత్రులు బాధ్యతగల ప్రజాప్రతినిధులు. మంత్రులు స్వకర్మమును నిర్వహించుటకు స్వపక్షవిశ్వాసమును, ప్రజాప్రతినిధుల విశ్వాసమును గావలసియున్నవి. శాసనసభలయందు బలపోషణములులేని స్వతంత్రపక్షము మంత్రిత్వమును స్వీకరించినది. ఆ మంత్రులు నిలుచుటకు జస్టిసుపక్ష పోషణముగాని కాంగ్రెసుపక్ష పోషణము గాని యవసరమైనది. ఆరంభమునందు కాంగ్రెసుపక్ష పోషణము మంత్రులను రక్షించినది. ఇపుడు జస్టిసుపక్ష పోషణము గాపాడుచున్నది.

ద్వంద్వప్రభుత్వమును నాశనముచేయుటకు ప్రతిజ్ఞను బూనిన కాంగ్రెసువాదులును ద్వంద్వప్రభుత్వమునుపోషించిధర్మమార్గమునువిడనాడినవి. రాజా రామా రాయణంగారు కాంగ్రెసుపక్షమవలంబించినయనుచితమార్గము నవలంబించుటవలనను వారిదురాచరణము ధర్మయుక్తముగా జాలదు. జస్టిసుపక్షముద్యోగాధికార లాభమునకు దేశము నధోగతిపాలు చేసినది. రాజా రామా రాయణంగారు స్వపక్షలాభమునకును, బ్రాహ్మణేతర పక్ష లాభమునకును బ్రాహ్మ మంత్రులు నాడించుటవలనను జస్టిసుపక్షమునకును, దేశమునకును నపారమైన నష్టము సంప్రాప్తము గాగలదు. లాభము గలుగబోదు. ఉద్యోగములకై దేశ ద్రోహము చేసెడివారి వలనను దేశమునకు గాని, పక్షమునకుగాని, ధర్మమునకుగాని ప్రయోజనము గలుగజాలదు. దేశమాతయును సైమను కమిషను బహిష్కారనినాదముతో మార్మ్రోగు చున్నపుడు, సైమను కమిషను బహిష్కారమును చెన్నరాష్ట్రసభ యామోదించినపుడు దానికి విఘాతమును గలుగజేయుట ఆత్మనాశనమునకు సాధనముగాని స్వాతంత్ర్యసాధనమునకు సాధనము గాదు. దేశమాతయును నిరంకుశాధికారాదుల ప్రేమ శిక్షించుచున్నపుడు జస్టిసుపక్షమును శిక్షించునుగాని బలియగజాలదు.

జస్టిసుపక్షముల్యము బ్రాహ్మణప్రతిపక్షమునకో సంక్రాంతిని బొందుటవలనను బ్రాహ్మణేతరులవికాసము గలుగజాలదు. బ్రాహ్మణుల యుద్యోగములు బ్రాహ్మణేతర సంఘవికాసమునకు వినియోగపడియుండలేదు. సర్ రామస్వామయ్యరుగారి న్యాయాంగాధికారము బ్రాహ్మణుల యభ్యుదయమునకు వినియోగపడలేదు. కృష్ణనాయనిగారి న్యాయాంగాధికారమును బ్రాహ్మణేతర సంఘము నుద్ధరింపజాలదు. ఉద్యోగాధికారాపేక్ష దేశ వినాశనమునకు దోహదముచున్న విధమున కంఠోక్తభేదములె పరమ ప్రమాణములుగ నున్నవి. పక్షముల యధర్మాచరణమును వ్యక్తుల యధర్మాచరణమును మీరిపోయిన విధమును సుబ్బరాయనుగారి మంత్రివర్గము విశదము చేయుచున్నది.

* * * *

సుబ్బరాయనుగారి మంత్రివర్గము

సుబ్బరాయనుగారిమంత్రివర్గము పరమాపహ్యమును గలుగజేసినది. సుబ్బరాయను

గారు స్వప్రయోజనార్థము మంత్రిపదవిని పట్టుకొని వ్రేలాడుట నీతిబాహ్యముగ నున్నది. స్వపక్షసభ్యులు కొందరు వేరుపడి విశ్వాస రాహిత్యమును వ్యక్తముచేసిరి. శాసన సభలోని ప్రజాప్రతినిధులు సైమనుకమిషను బహిష్కరణమును నిర్ధారణచేసిరి. సుబ్బరాయను గారు శాసనసభాభిప్రాయమును న్యాయముగ నిరసించిరి. సభాభిప్రాయమును శిరసావహించిన ఆరోగ్యస్వామి, రంగనాథముగార్లను నిర్లక్ష్యము చేసి నిరంకుశవర్గమున కభయము నొసంగి మహాపరాధ మొనరించిరి. నిరంకుశాధికారులు గోరినటులు సైమను వర్గముతో గలిసి పనిచేయుట కంగీకరించి మిత్రద్రోహము, దేశద్రోహము, ధర్మద్రోహము చేసి రాజ్యాంగ జీవనమును కళంకపూరితము చేసిరి. ధనాధికార పిశాచముల ప్రభావమును సుబ్బరాయనుగారి యుద్యోగకాంక్ష విశదము చేసినది.

సేతురత్నయ్యరుగారు కాంగ్రెసుపక్షమున జయమొంది స్వతంత్ర పక్షమునను జేరిరి. సైమనుబహిష్కరణమునకు సమ్మతి నొసంగి మంత్రిపదవిని స్వీకరించి సైమను కమీషనుకు తోడ్పడుట కంగీకరించిరి. మిరాశీదారైన సేతురత్నయ్యరుగారి కధికారపిశాచము పట్టినది. స్వాగతములు, విందులు, సెలూనులు, ఋజ్జగింపులు, తెల్లదొరల ప్రసన్న వదనములు, అయ్యరుగారికి చిత్తవికారమును గలుగజేసినవి.

ముత్తయ్య మొదల్యారుగారి చరిత్రము మంత్రిపదవి చరిత్రము. జస్టిసు పక్షమునందు ప్రయోజనము గలుగక కాంగ్రెసు పక్షము నందు జేరిరి. కాంగ్రెసుపక్షమునందు వినాయకులై మంత్రిపదవిని గడించిరి. కాంగ్రెసుపక్షప్రతిజ్ఞ సైమను వర్గ బహిష్కరణము దేశప్రయోజనములు ధనాధికారముల సమక్షమునను నిరర్థకము లైనవి. మంత్రి పదవుల విషయమై రాజ్యాంగ పరిజ్ఞానమును, ధర్మ నిర్వాణమును నశనసరిచ్చినది. రాజా పానుగంటి రామరాయణింగారి ప్రాపకము, నిరంకుశపక్షప్రాపకము మంత్రుల నేర్పాటు చేయుటకును తొలగించుటకును తోడ్పడినవి శాసనసభాధికారము శూన్యముగ నున్నది. సిద్ధాంతమునం దేర్పడిన ద్వంద్వ ప్రభుత్వమైనను ఆచరణమునందు శూన్యముగ నున్నది. అధికారుల ప్రాపకము, నియోజితుల ప్రాపకము మంత్రివర్గమును పోషించుచున్నవి శాసనసభాపోషణము పొరునకు మాత్రము గలదు.

* * * *

అధికారవర్గము

నిరంకుశాధికారదుర్గము నిశ్ఛేద్యముగ నున్నది. విన్నన్న చెప్పినది వేదమను రీతి నధికారుల యాటవాటలు చెల్లుచున్నవి. మోయరుగారు నియోజితసభ్య లధికారగీతమున కనురూపముగ నాడవలయు నని సిద్ధాంతము చేసినారు. నిరంకుశవర్గపోషణము గల యీ ముగ్గురు మంత్రులై బొమ్మలవలె నాడగలరు. అధికారుల కిది పరమానందమును గలుగ జేయుచున్నది. పాపము నోరులేని ప్రజల నధికారవర్గ మీవిధముగనె రక్షించుచున్నది.

అధికసంఖ్యాకులైన బ్రాహ్మణేతరులకును నీ రక్షణమె ప్రశంసాపాత్రముగనున్నది. గోపైను ప్రభుత్వము కార్యనిర్వాహకసభ్యులును చూపిన యధర్మము నిరంకుశవర్గస్వభావమును విశదము చేయుచున్నది. అధికారహృదయమును పీడించుచున్న పిశాచప్రభావమును వేంకట్రామ శాస్త్రిగారి యుదంతము వేయినోళ్లను చాటు చున్నది.

వేంకట్రామ శాస్త్రిగారిని న్యాయాంగ సభ్యునిగ నియమించి వారిని సంప్రతించకనువారి ముఖ్యాధికారములను తీసివేయుట తెల్లదొరల దురభిమానమును విశదము చేయుచున్నది. దాసోహమ్మను వారల కభయము నొసంగు టయును, స్వాతంత్ర్యులను నిరాకరించుటయును నిరంకుశప్రభుత్వమునకు పరిపాటియైన మహా తంత్రముగ నున్నది. అధికారులు యోచించి యోచించి సామ్యస్వభావముగల వేంకట్రామ శాస్త్రిగారిని నియమించిరి. పరతంత్రులకు ముఖ్యముగ భారతీయులకు పరిపాటియైన ఉద్యోగభక్తితో వారిని వంచన చేయను సంక ల్పించిరి. ఈసంకల్పమునకు భారతీయ సోదరు లెందరు మంత్రాంగము చేసిరో భగవంతుఁ డెరుక. ఆత్మగౌరవములేని యాచకులు నిస్సా రవస్తువులకు కుక్కలవలె పోట్లాడుచుండుటను నానందించెడి విధమును భర్తృహరి చేసినగాం భీరవర్ణనము ప్రస్తుతపరిస్థితులకు తగియున్నది. ఉద్యోగాధికారములకై ఆత్మగౌరవమునువిడిచి మందహాసము చేయుచు, వంగి సలాములు చేయుచు తెల్లనల్లదొరల వెంటబడుట భారతీయుల పతితస్థితిని వేయినోళ్లను చాటుచున్నది. వెంకట్రామశాస్త్రిగారీమహాసమ్మోహమును విడిచి వారి యుద్యోగమునకు రాజీనామా నిచ్చి వారి యాత్మగౌరవమును భారత జాతీయాత్మ గౌరవమును ముఖ్యముగ బ్రాహ్మణుల యాత్మగౌరవమును కాపాడి ప్రజలకృతజ్ఞతకు పాత్రులైరి. వెంకట్రామశాస్త్రిగారి త్యాగము షేక్స్పియరు మహాకవి ఓథెల్లోముఖమున

"*నాయొక్క ధనము నపహరించిన వాడు చెత్త నపహరించుచున్నాడు. నాయొక్క గౌరవము నపహరించినవాడు నా సర్వస్వము నపహరించుచున్నాడు"

అని తెలిపినభావమును సంస్మరింప జేయుచున్నది. వెంకట్రామశాస్త్రిగారు 6000 రూప్యముల జీతమును పోగొట్టుకొనినను నిత్యమైన కీర్తినిగడించి స్వాతంత్ర్యసంపాదనకు మార్గదర్శకులుగ నున్నారు. ఆత్మగౌరవముగల భారతీయులెవరును వారు విడిచిపెట్టిన నిస్సారమైన యుద్యోగమును గైకొనజాలరు. కాని ఉద్యోగ వ్యామోహము, బ్రాహ్మణ ప్రతిఘటనము వందలమంది కాశను గల్పించినవి. రాజా రామా రాయణింగారు లబ్ధావకాశమును బిగియించి కృష్ణనాయరుగారికిన్యాయాంగాధికారమును సమకూర్చి బ్రాహ్మణేతరుల మన్ననలకుపాత్రులైనను, ఆత్మగౌరవమును జాతీయగౌరవమును మలినముచేసిరి. జలప్లావనశాఖను, రక్షణశాఖను(Irrigation and Police Departments) తిరిగి సంక్రమింప జేకొని యైనను కృష్ణనాయరుగారి కుద్యోగమునిప్పించుట న్యాయముగ నుండెడిది. గోతిదగ్గర నక్కలవలెను ఉద్యోగతమములకై నిరీక్షించెడి దేశమునందిది యసంభ

నము గదా! పతితులైన భారతీయులు పాతకు లగుట సహజమైనను న్యాయప్రవర్తకులైన యధికారులు పాతకులగుట యనుచితముగనున్నది. చెన్నరాష్ట్రమునందధికారు లవలంబించిన మాయాతంత్రము బ్రిటీషు ప్రభుత్వమునకు సహజమైన రాజ్యనీతిని, వారి బలాబలములను విశదము చేయుచున్నది.

గోషెను ప్రభువును, వారి మంత్రులును నవలంబించిన రాజ్యతంత్ర మధికారవర్గమునకు సహజమైన ధర్మ విపర్యాసమును భారతీయులకు సహజమైన దౌర్బల్యమును విశదము చేయుచున్నది. చెన్నరాష్ట్రమునందు గోషెనుప్రభు వవలంబించిన తంత్రము సకలవిధములను న్యాయవిరుద్ధముగ నున్నది. శాసనసభ సైమనుకమిషను బహిష్కరణమును నిర్ణయించినది. ఆ నిర్ణయమును పోషించిన సభ్యులను మంత్రులనుగను, కార్యనిర్వాహక సభ్యులనుగను నియమించి సభావ్యవహారములను నడిపించుచు న్యాయవిరుద్ధమగు రాజ్యాంగధర్మము వ్యక్తము చేయుచున్నది. గోషెనుప్రభు ప్రజకును వారి యనుచరులకును నే న్యాయధర్మములతో ప్రమేయము లేదు. సైమనుకమిషను బహిష్కరణమును భేదించుటయును, నిరంకుశాధికార ప్రాబల్యమును స్థాపించుటయును వారిసంకల్పము. మంత్రులును గోషెనుప్రభువును కన్నులు మూసుకొని వారిసంకల్పము సఫలమైనదని సంతసించినను లోకమును దైవమును ధర్మమును వంచింపజాలరు. ప్రజాభిప్రాయమును, నాయకుల యభిప్రాయమును బహిష్కరణమునకనుకూలమని ప్రాజ్ఞు లంగీకరించుచున్నారు. ఆంగ్లాభిమానపూరితములైన పయొనీయరుపత్రికయును నితర పత్రికలును బహిష్కరణప్రాబల్యము నంగీకరించుచున్నవి. ఫెన్నర్ బ్రాక్వేగా రీవిషయమును విస్పష్టము చేసిరి. సర్ జాన్ సైమనుగారి ప్రగల్భవాక్యములందును నంశయాభావములు వ్యక్తమగుచున్నవి. సర్వత్ర వెలసిన సత్యమును మరుగుపరచుటకు గోషెనుప్రభు నవలంబించిన కుతంత్రము రాజ్యాంగధర్మమును, నీతిమార్గమును ధ్వంసము చేసినది. శాసనసభను విచ్ఛిన్నముచేసి క్రొత్త శాసనసభను సమావేశము చేయుట న్యాయసమ్మతమై యుండియుండును. గోషెనుప్రభు వవలంబించిన కుతంత్రమును పోషించిన మంత్రులు సభ్యులు నాయకులు దేశద్రోహపాతకమునకు ఒడిగట్టికొని నిరంకుశాధికారవర్గమున కభయము నొసంగిరి. ఇకనైనను భగవంతు డీమహానుభావులకు జ్ఞానోదయమును గలుగజేయుగాత!

సంయుక్తరాష్ట్రములందు మధ్యరాష్ట్రములందు మంత్రులును, గవర్నరును నవలంబించిన మార్గమును చెన్నరాష్ట్ర మవలంబించుట నిర్లజ్జమై యున్నది. చెన్నరాష్ట్రము భరతవర్షమునందు మాలిన్యస్థలమని బజెంటమ్మగారు తెలిపిన వాదము సత్యముగ నున్నది. మద్యపాననిషేధవిషయమునను, విద్యావిషయమునను మంత్రివర్గ మవలంబించిన దుస్తంత్రము వారిపతితస్థితిని దెలుపుచున్నది. సైమను కమీ

పనుబహిష్కారము నామోదించిన శాసనసభ అక్రమిపను ఖర్చుల నామోదించుట హేయముగ నున్నది. భారతీయుల పరాధీనతయె పరమానర్థములకును గారణంబుగ నున్నది. ప్రజల నిస్సహాయస్థితియె నాయకుల యవినయమునకును నిరంకుశాధికారుల నిర్భయత్వమునకును గారణముగ నున్నది. ఈ పరమార్థమును గ్రహించి ప్రజలు స్వీయశక్తిని గ్రహించి నాయకులకును, అధికారులకును జ్ఞానోదయమును గలుగజేయుటకు పాటుపడవలసి యుందురు.

* * * *

సామ్రాజ్యశాసనసభ

సామ్రాజ్యశాసనసభయందు నాయకులు చూపిన ధైర్యస్థైర్యములు ప్రజాభిప్రాయమును విస్పష్టము చేయుచున్నవి. నాయకులుమోపిన నేరారోపణములకు నిరంకుశ వర్గమున కాగ్రహముగలిగినను నిరుత్తరస్థితి గలిగినది. శాసన సభ నిరాకరించిన సొమ్మును రాజప్రతినిధి ధ్రువపత్రముఖమునను సమర్థింప గలిగెను. శాసనసభ నిరాకరించిన సైనిక వ్యయమును, రైలువ్యయమును రాజప్రతినిధి సమర్థించెను. నెహ్రూగారునిర్భయముగ అధికారుల నిరాదరణమునకు పరివర్తనము ఫలమని విశదము చేసెను. అధికారవర్గము పటేలుగారికిని అనధికారుల సభ్యులకును జూపిన యగౌరవము నిరంకుశాధికారుల నిర్లక్ష్య స్వభావమును విశదము చేయుచున్నది నిరంకుశాధికారమును ప్రతిఘటించుటకు శక్తిలేనినాయకు లేమిచేయ గలరు? హిందూ మహమ్మదీయ విభేదములు ప్రజాశక్తిని స్తంభింప జేసినవి. దేశమునందు ప్రజాశక్తిని విజృంభింపజేయుటకు నాయకులు కార్యవిధానము నేర్పాటుచేయుదలచుట శుభ సూచకముగ నున్నది.

వంగదేశ మవలంబించుచున్న విదేశవస్త్ర బహిష్కరణము ప్రజాశక్తిని విజృంభింపజేయుటకుపరమసాధనముగనున్నది. ఆంగ్లేయ వస్త్రవ్యాపారమును స్తంభింపజేయుటకు దేశమంతయును నేకముఖమున పనిజేసిన ప్రజాశక్తి విజృంభించుట కవకాశము లేర్పడ గలవు. గాంధిమహాత్మునకును బట్టలయంత్రాలయముల యజమానులకును జరిగిన సంప్రతింపులు విఫలములగుటయందు విచిత్రముగను పడదు. దేశహితార్థము సర్వత్యాగము చేసిన గాంధిమహాత్ముడు పరమ విశ్వాసమును బూని యంత్రాలయాధికారులు వారి లాభములను దేశహితమునకు తగ్గించుకొనవచ్చునని నమ్ముట సహజము. ధనస్వామి లిట్టిపని బుద్ధిపూర్వకముగ నెప్పటికిని జేయజాలరు. విదేశయంత్రాలయములపోటీలకు తాళజాలకను, గత్యంతరములేకను నష్టమును ననుభవింప గలరు.

దేశమున కాత్మవిశ్వాసబలము జనసామాన్యమువలన గలుగగలదుగాని విద్యావంతుల మూలముననను, ధనవంతుల మూలముననను గలుగజాలదు. అసహాయోద్యమానుభవ మీ సత్యమును వెల్లడిచేసినది. సహాయ నిరాకరణోద్యమము క్షీణించుచున్నందులకు చింతిలువారు గలరు. దాని నుద్ధరించుటకు గాంధి

మహాత్మునితో గలిసిపనిచేయువారుమాత్రము స్వల్పముగ నున్నారు. నాయకు లందరును శాసనసభలను నిరసించుచున్నారు. కాని నిర్మాణకార్యవిధానమునందు బుద్ధిని లగ్నము చేయజాలకున్నారు. ఖద్దరుఉద్యమము విదేశ వస్త్ర బహిష్కరణము పరస్పర సంబంధమును గలిగియున్నవి. నాయకు లీ యుద్యమములను సఫలముచేయుటకు పాటుపడిన దేశదైన్యమును తొలగించుటకు మార్గ మేర్పడ గలదు. ఆంధ్ర రాష్ట్రకాంగ్రెసు సంఘాధ్యక్షులు ప్రకాశము పంతులుగారు నాయకులలక్ష్యము శాసనసభల నుండి క్రియారంగమునకు మారవలసినయవసరమును వారి యనుభవానంతరము విశదము చేసియున్నారు. దేశహితైక పరాయణులు- ముఖ్యముగ నాంధ్రులు- వ్యవసాయ పరాయణులై స్వధర్మ నిర్వహణమును జేయవలసి యుందురు.

* * * *

ఆంధ్రరాష్ట్రము

ఆంధ్రరాష్ట్రస్థితి సకలవిషయములను దుర్భరముగ నున్నది. ఆంధ్రోద్యమాంగము లన్నియును కృశించి బలహీనముగ నున్నవి. ఆంధ్ర విశ్వవిద్యాలయము మూడేండ్లకు పూర్వము స్థాపితమైనను పోషణములేకపుట్టినరీతినె నిలిచియున్నది. స్థలాభిమానము హెచ్చుపెరిగి విశ్వవిద్యాలయ ప్రయోజనమును నిరర్థకము చేసినది. స్థలాభిమానము ఆంధ్రప్రయోజనమును, విద్యాప్రయోజనమును సంకుచితము చేసినది. అనంతపురము, బెజవాడ, రాజమహేంద్రవరము, విశాఖపట్టణము ప్రధాన కేంద్రస్థాన గౌరవమును బడయుట కెత్తులను పై యెత్తులను పన్నినవి. బెజవాడయందుగల కార్యస్థానమును మార్చుటకు చేసినతంత్రము లంతఃకలహములకు గారణంబులైనవి. ఉపసంఘము తెలిపిన నిర్ణయములు నిర్ణయములుగ నున్నవి. ఎప్పటికప్పుడు శాసనసభయందు ఉపసంఘ నిర్ణయములను పరిష్కరించుటకు స్థలాభిమానులు వెనుకంజవేయుచు నిజప్రయోజనమును స్తంభింపజేయుచున్నారు. సెప్టెంబరు సమావేశము వరకును విషయనిర్ధారణమును విరమించుట "ఆలస్య మమృతం విషం" అను నార్యోక్తిని సంస్మరింప జేయుచున్నది. కాలయాపనమునను, ధనాగమనము లేకను విశ్వవిద్యాలయ ప్రయోజనము దూరస్థమగుచు సంశయములకు గారణంబగుచున్నది. "క్షణశః కణశశ్చైవ విద్యామర్థంచ సాధయేత్" అను నార్యోక్తి వ్యక్తులకువలెను, సంస్థలకును సన్వయించుచున్నది గుంటూరు,కృష్ణాజిల్లాబోర్డులు మొదటవాగ్దానముచేసిన విరాళములనునిలుపుదలచేసినవి. ప్రభుత్వము కార్యస్థానము నిర్ణయము గానంతవరకును ద్రవ్యము నొసంగుటకు నిరాకరించినది. విద్యాభివృద్ధి కాంధ్రదేశమునకు వినియోగ పడవలసిన ద్రవ్యమునైనను వినియోగించుట కధికారులు నిరాకరించుచున్నారు. ఈవిషమస్థితికి ప్రభుత్వ నిరాదరణమువలె ఆంధ్రనాయకుల యంతఃకలహములును గారణంబులుగ నున్నవి. అనవసరముగ శ్రీపిఠాపురం మహారాజుగా రపఖ్యాతి

పాలై ఉపాధ్యక్షపదవిని వదులుకొనుట సంతాపకరము. ఆపదవికి జయపూరు మహారాజుగారు నియమింపబడుట యుక్తముగ నున్నది. మహారాజుగా రాంధ్రత్వాభిమానమును బూనుదురుగాక! శ్రీయుత రామలింగారెడ్డిగారిని, సుబ్రహ్మణ్యంచెట్టిగారిని తిరిగి యెన్నుకొని సినేటు స్వధర్మనిర్వహణమును జేయుట సంతృప్తికరముగ నున్నది

ఆంధ్రరాష్ట్రనిర్మాణ ప్రయత్నములును ఆంధ్రవిశ్వవిద్యాలయ నిర్మాణమువలెనే ప్రభుత్వాదరణమును బడయకున్నది. చెన్నరాష్ట్రశాసనసభ చేసిన ఆంధ్రరాష్ట్రతీర్మానమును ప్రభుత్వము బుట్టదాఖలుచేసినది. అవినయమై ప్రభుత్వమేవిధమైన ప్రయత్నములను జేయుట లేదని ప్రభుత్వసభ్యలొప్పుకొనిరి. అధికారుల చిత్తవృత్తిని మరల్చుట కెవరికిని సాధ్యము గాదు. ఆంధ్రు లాంధ్రరాష్ట్రవిషయమై ప్రబలమైన యాందోళనమును జేయవలసిన యవసరమును దేశపరిస్థితులు విశదము చేయుచున్నవి. ఆంధ్రోద్యమాశయములను సఫలము చేయుటకున్న శాధికారములం దాంధ్రులకు స్థానము లేకున్నది. మంత్రులును కార్యనిర్వాహకసభ్యులును ఆంధ్రేతరులుగ నున్నారు. మోచర్ల రామచంద్రరావుగారు వయోవృద్ధులని పనికి రానపుడు వయోవృద్ధులైనకృష్ణనాయురుగారెటులు పనికి వచ్చిరో తెలియకున్నది. ప్రభుత్వమునందువలెనే ప్రజలయందును ఆంధ్రనాయకులకు పలుకుబడి లేని విధమును కాంగ్రెసుసంఘముల స్థితిగతులు విశదము చేయుచున్నవి.

గాంధిమహాత్ము డాంధ్రుల యంతర్విభేదముల విషయమై తెలిపిన సంతాపము పరమ విచారమును గలుగ జేయుచున్నది. సహాయనిరాకరణోద్యమ ముచ్చదశయందున్న సమయమునను ఆంధ్రుల ప్రతిభయును నుచ్చదశ నధిష్ఠించి గాంధిమహాత్ముని యాశీర్వాదమును బడసినది. సహాయనిరాకరణోద్యమమునీచదశయందున్నపు డాంధ్రుల ప్రతిభయును నీచదశను బొందినది. దేశమునందంతటను నాయకులు బయలుదేరిరి. ఒకరిమాట యొకరికి సరిపడకున్నది. కాంగ్రెసు సంఘములు లేవు. సంఘములందు సభ్యులు లేరు. ప్రజలకు వారి కర్తవ్యము గోచరము గాకున్నది. అన్నిసంఘములందును నుద్యోగాధికారాభిలాష తీవ్రరూపమును దాల్చుచు కలహ కారణములను బెంచుచున్నది. కాంగ్రెసుముగిసిమూడుమాసములైనను కాంగ్రెసుపని జరుగకున్నది. నిర్మాణకార్యవిధానమును బ్రిటీషువస్తు బహిష్కరణమును జరుపుటకు ప్రయత్నములు జరుగుట లేదు. కాంగ్రెసువ్యవహారముల కన్నను తంతుకారవ్యవహారములు కొంత సంతృప్తికరముగ నున్నవి. గాంధి మహాత్ముని కార్యనిర్వాహణదీక్షయె దీనికి గారణమై యున్నది.

ఆంధ్రరాష్ట్రమునందు తంతుకార సంఘవ్యవహారములు తమిళనాడునందువలె సంతృప్తికరముగ గనుపడవు. ముఖ్యకారణములు ధనాభావమును, సంయోగాభావమును నని గ్రహింప

దగియున్నవి. గాంధిమహాత్ముని ఆంధ్ర దేశసంచారము నానాటికి వెనుక బడుచున్నది. మహాత్ముని సంచారములేక ద్రవ్యము సమకూడుట దుర్లభముగ నున్నది. తంతుకార సంఘమునకు బాకీపడియున్న బాకీలను చెల్లించుటకు ప్రజానాయకు లలసత్వమును జూపుచున్నారు. తంతుకారసంఘప్రచారకులును పరస్పరవిశ్వాసములేకను ఖద్దరు ప్రచారమును చేయజాలకున్నారు. ఈవిభేదములకు కల్తీఖద్దరు తోడ్పడి ఖద్దరుప్రచారమును స్తంభింప జేయుచున్నది. ద్రవ్యాభావము, సంయోగాభావము, కల్తి ఖద్దరు ఖద్దరు ప్రచారమున కాటంకములుగ నేర్పడినవి.

ఇట్టి సంకులస్థితి యందు రాజ్యాంగములందును, ఖద్దరురంగమునందును నితర పనులందును ప్రజలు పూనికనుబూని చేయవలసిన కార్యము సంశయాస్పదముగనున్నది. దేశము నావరించిన విలావస్థ సర్వత్ర ప్రత్యక్షమగుచున్నది. దేశావృతమైన మాంద్యమును పోగొట్టుటకు ప్రజానాయకులు కార్యశూరులు గావలసిన యవసరమును దేశము సహస్రముఖముల చాటుచున్నను చిరకాలాభ్యస్తమైన వాగాడంబరమె ప్రజానాయకుల దృష్టి నాకర్షించుచున్నది. వర్తమానమాంద్య దశయందు ప్రజానాయకులు వారి లక్ష్యమును బ్రిటీషువస్త్ర బహిష్కరణమువిూదను, ఖద్దరు ఉద్యమమువిూదను లగ్నముచేయుట కార్యసిద్ధికి సాధనముగనున్నది. ఆంధ్రమహాజనులీ పరమార్థమును గ్రహించి స్వయంసహాయవ్రతపరాయణులై కార్యరూపమున సంకల్పసిద్ధిని బడయుటకు భగవదనుగ్రహమునకు పాత్రులగుదురు గాక!

Edited and Published by K. NAGESWARA RAO, at the Andhra Patrika Press, No.7, Thumbu Chetty Street, G.T., Madras.